

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

C. 1375

BIBLIOTECA CATALANA

DIRIGIDA Y PUBLICADA*

PER

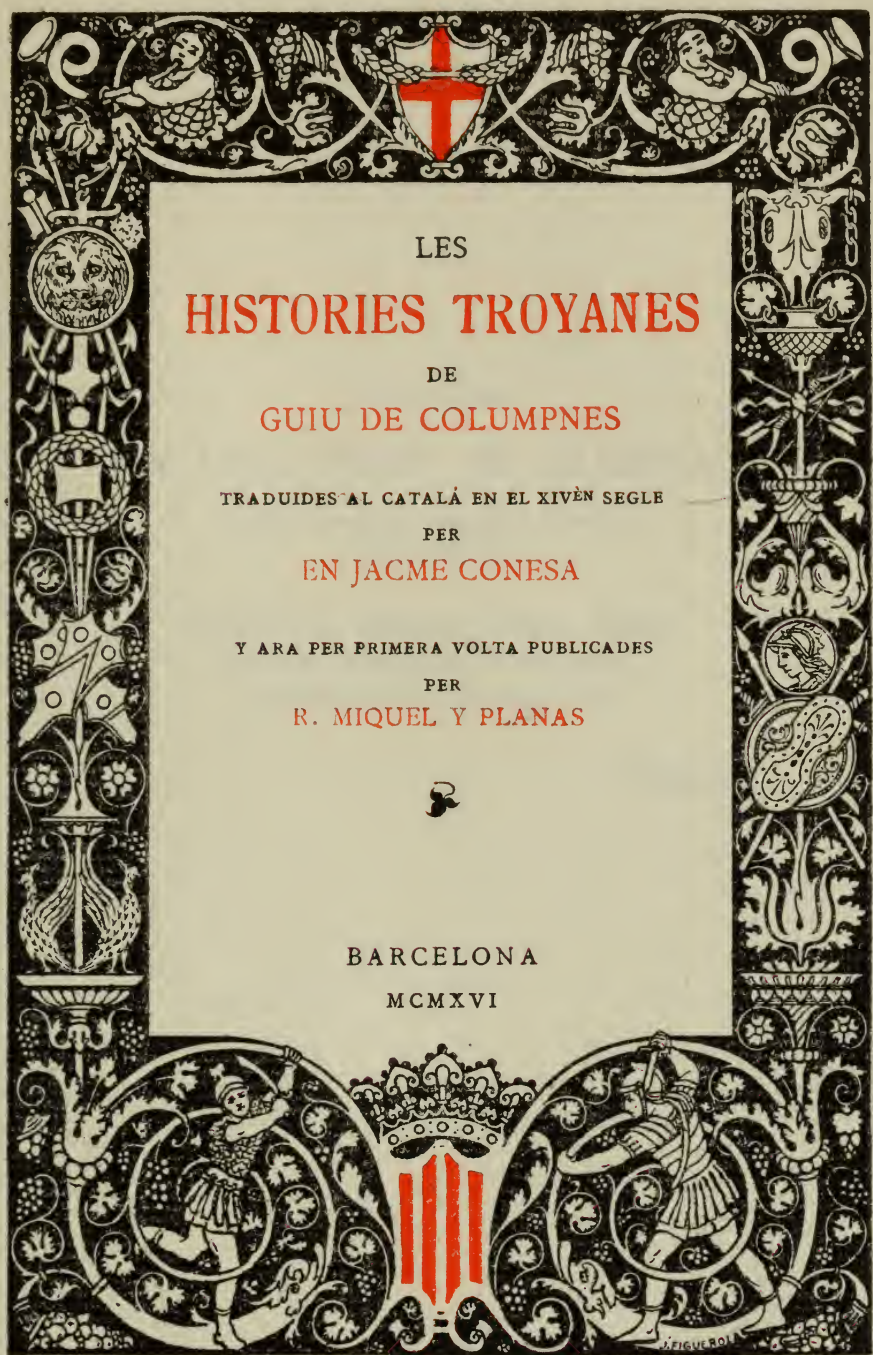
R. MIQUEL Y PLANAS

HISTORIES TROYANES

Sept 27
J. Murray

LES
HISTORIES TROYANES
DE
GUIU DE COLUMPNES

TRADUIDES AL CATALÀ EN EL XIVÈN SEGLE

PER
EN JACME CONESA

Y ARA PER PRIMERA VOLTA PUBLICADES

PER
R. MIQUEL Y PLANAS

BARCELONA

MCMXVI

please see
AAM-7691

THE JOURNAL OF THE ROYAL ANTHROPOLOGICAL INSTITUTE

VOLUME LXXV. PART 1.

1945. PUBLISHED BY THE INSTITUTE.

1945. PUBLISHED BY THE INSTITUTE.

1945. PUBLISHED BY THE INSTITUTE.

1945. PUBLISHED BY THE INSTITUTE.

1945. PUBLISHED BY THE INSTITUTE.

AL SENYOR
EN PAU FONT DE RUBINAT

PATRICI GENERÓS, BIBLIÒFIL EXQUISIT
Y AMIC INEFABLE

ES DEDICADA AQUESTA PRIMERA EDICIÓ
DE LES «HISTORIES TROYANES»
COM HOMENATGE CORDIAL DE

L'EDITOR

THE HISTORY OF THE CITY OF BOSTON

FROM THE FIRST SETTLEMENT TO THE PRESENT TIME

BY SAMUEL JOHNSON, ESQ.
OF THE BARR, AT LINCOLN'S INN, IN THE MIDDLE TEMPLE, LONDON.

LONDON:

NOTA PRELIMINAR

§ 1. *L'autor y el llibre*

viu de Columnes (o Guido delle Colonne, en italià), autor de les HISTORIES TROYANES, fou jutge de la ciutat de Messina desde 1257 a 1280. Es conegut també com a poeta líric gracies a algunes composicions que figuren incloses en diversos reculls antics, les quals li valgueren una citació del Dant en el cinquè capítol del *De vulgari eloquio*, allà on se tracta del vers endecasilàbic. Sembla que deu referir-se igualment al nostre autor una alusió del Petrarca que's llegeix en el capítol quart del *Trionfo d'Amore*.

Guido s'emprenqué la redacció de la seva HISTORIA per instigació de Mateu de Porta, bisbe de Salerno. L'obra, escrita en llatí com era la costum de l'època, obeïa, además, en l'intenció de l'autor al propòsit de restablir la veritat de lo esdevingut en el setge y destrucció de Troya, contraposant-la a les narracions dels poetes com Homer, Ovidi y Virgili, que havien, més que altra cosa, procurat ornar els llurs escrits ab elements imaginaris, fins a l'extrém de fer intervenir els Déus mateixos en les lluites dels homes y alterant així la simple y pura expressió de la dita historia. La veritat dels fets, en opinió de Guido, compareix en els escrits (avui reconeguts com apòcrifs) de Dictis Grec y Dares Frigià, reduïts a una sola versió concordant per Corneli, nebot del gran Salústi. Mes, com sia que el compilador romà cuidà abreviar excessivament certs punts de les histories de Dictis

y Dares, Guido els restablirà ab tota exactitut posant, no solament les causes de les enemistats que concitàren Grecia contra Troya, sinó detallant, además, els Reis y Capdills de cada banda que prengueren part en la lluita, els acompanyants de cada un d'ells y les senyals d'armes que usaren; y fent, per últim, el recompte de les vegades que's batallà abans no's fou declarada la victoria a favor dels Grecs. Dintre d'aitals propòsits, va ésser començada a escriure la HISTORIA en 1263; emperò, havent quedat interrompuda aquesta després del primer llibre a la mort del bisbe Porta, ocorreguda en 1272, no fou continuada fins al cap de quinze anys; si bé ab tant de braó aquesta vegada, que els altres trenta quatre llibres fóren escrits en unes quantes setmanes, això és, del 15 de setembre de 1287 al 25 de novembre immediat (1).

Ab tot y lo que, segons acabem de veure, afirma l'autor de la HISTORIA respecte de les seves fonts historials, és cosa del tot provada, avui per avui, que hagué de servir-se principalment del poema de Benet de Sainte-Maure, intitulat *Roman de Troie*, escrit entre'ls anys 1155 y 1160, formant un conjunt de més de trenta mil versos (2). Encara que no apareix per rès citat aquest poema en l'obra de Guido, n'és evidentment el seu original immediat, si bé sembla que l'autor italià devia disposar d'alguna altra font històrica ab la qual en ocasions pretengué millorar el seu model. En cambi, són aduïdes a cada pas en la HISTORIA les autoritats de Dictis y Dares, car en això Guido procedí ben bé segons la moda del seu temps, que no concedia valor sinó a les fonts històriques més antigues, les quals eren retretes preferentment deixant de banda els testimonis posteriors. També, en descàrrec de l'autor de la HISTORIA, podríem aventurar la hipòtesi de que el manuscrit del *Roman de Troie* que ell conegué no duria tal volta el nom del poeta francès, y així sols pogué

(1) Aquestes notícies sobre Guido y el seu llibre les hem trobades reunides en la noticia preliminar de l'edició de la *Storia della Guerra di Troia*, publicada per en Michele dello Russo (Nàpols, 1868; en 4.º)

(2) El *Roman de Troie* ha estat publicat en edició crítica per en Leopold Constans (París, 1904-1912; 6 volums en 8.º)

fer esment de les repetides referencies que en el poema's troben als fíctes cronistes Dictis y Dares. Per últim, encara podria ésser que l'original utilitzat per Guido no fos precisament el text de Sainte-Maure, sinó la refundició en prosa francesa, feta probablement a la meitat del segle XIIIe, que procedeix també del poema, seguint-lo punt per punt en tota la seva extensió.

A manca d'originalitat, no deixen de concórrer en el llibre del jutge messinès algunes circumstancies que expliquen la gran notorietat que aquell arribà a obtenir durant la Edat Mitja y la consegüent difusió de què fou objecte. Potser la circumstancia que li fou més favorable de moment és la d'ésser escrit en llatí, qu'era per aquell temps la llengua universal dels homes d'estudis; emperò també, per altres qualitats propies de l'escriptor, la HISTORIA del de Columnes hagué d'ésser celebrada per nombrosíssims llegidors que la disfrutaren, els uns en l'original llatí y els més en les versions a llengües vulgars que molt aviat se'n feren. Enumerarem ràpidament algunes d'aquestes particularitats a les quals tal volta devem que el llibre hagués entrat també a Catalunya y fos cregut mereixedor d'ésser incorporat, com ho fou dejorn, a la nostra literatura nacional.

La HISTORIA TROYANA de Guiu de Columnes és una producció prematurament renaixentista, decantada ja, tant pel seu esperit com pels procediments literaris, cap a les renovadores corrents del *trecento*. L'escriptor messinès tracta de presentar-se'ns, encara que sense conseguir-ho massa, com un home afranquit de les preocupacions de la seva època. Per això el seu seny crític perseguirà bandejar sistemàticament de la narració tot element llegendari; evitarà les tradicions homèriques y acullirà de preferencia els pretinguts textos històrics que s'apoiem en els noms de Dictis y Dares, ab tot y que aquestes fonts narratives no son pas anteriors al segle IV de la nostra Era. Y no serà en això sol que voldrà aparèixer esperit avisat y lliure de prejudicis, sinó que enriquirà el seu text ab freqüents digressions (lo únic de verament original que tindrà la seva obra), sóts pretext d'explicar-nos la inanitat de les arts de predicció de l'avenir o bé els orígens de la idolatria gentílica. Home d'erudició y estu-

di, no deixarà de mostrar-nos, ab una certa inconveniència que avui titllariem de pedanteria, la varietat dels seus coneixements, unes vegades senyalant-nos la etimologia o la significació d'alguns mots, com el d'*argon*, aplicat a tota mena de naus per raó del nom del primer constructor; o com el de *diomedes*, apelatiu de certs ocells fantàstics que sabien distingir la parla llatina de la grega; o com els d'*achatros* y *maragda*, pedres precioses de singulars propietats màgiques. Altres vegades farà gala de la seva rectitut de judici, increpant a Homer perquè ha exaltat tant a Aquiles, vencedor poc noble de Hector y de Troyol; y ho atribuirà a parcialitat, per tractar-se d'un grec y ésser grec també «segons diuen» l'autor de la *Iliada*. De la mateixa manera s'adreçarà als Troyans, y els llençarà en cara el no haver-se sabut aprofitar de la ventatja adquirida a la fi de la segona batalla, per a derrotar del tot als llurs enemics, ab lo qual se fóra acabada la guerra. Ab això, y ab mostrar-se dur contra els antics sacerdots, avariciosos y traidors, que, com Calcas, bisbe troyà, se passà al camp dels Grecs, o com Coant, guardador del *paladi*, que entregà aquest y ab ell la ciutat de Troya a Ulises, acabarà de donar-nos l'autor una impressió de modernitat relativa, una modernitat que per al seu temps havia de satisfer plenament als llegidors. Tampoc no manca en aquest sentit al llibre un cert regust de sensualitat pagana, apreciable sobre tot en algunes descripcions, com la de la bellesa de Helena y en el judici de Paris; ni, cosa ben a la moda del *trecento*, una marcada tendència misògina que's posa de manifest a propòsit de Medea, de la mateixa Helena, de Briseyda y de Clitemnestra, sots forma de consideracions morals, encara un xic allunyades de la intemperancia verinosa que serà la característica de la sàtira boccacesca.

Y ja que hem parlat de l'autor del *Corbaccio*, remarcarem altra de les qualitats literaries de Guido, que'l fan, en certa manera, un precursor del *certaldese* ab el qual, per les seves aficions y preferencies, té més d'un punt d'analogia. Guido, abans que l'autor de *La Fiameta*, sabé aplicar a la descripció de les passions la percepció psicològica, que, per temps a venir, havia d'engendrar un novell genre, la novela sentimental. En aquest sentit constitueixen ja un curiós es-

tudi passional els passatges del llibre terç de la HISTORIA, que ens pinten a Medea sola en sa cambra, esperant la vinguda de la nit y ab ella l'ocasió de veure's ab Jasón, ab qui la poc discreta donzella s'ha emparaulat per a aquella hora. La impacient filla del rey Oetes espiava el curs del sol, ansiosa de que's pongués, semblant-li com si l'espai d'aquell jorn, entre matí y vespre, durés dos dies. Ja vinguda la nit, ansiava la eixida de la lluna, y anava d'un cantó a l'altre de sa cambra: y «ades se feya al portal per veure si aquells qui vetllaven havien ansia de dormir, e ades obría les portes de les finestres per guardar quant havia passat de la nit». Y així llargament s'impacientava, fins que el gall cantà donant la senyal a tothom d'anar a dormir y als enamorats de trobar-se. Si el lector que llegeixi aquestes escenes en el nostre text recorda els capítols de *La Fiameta* ahont aquesta heroïna espera la tornada de Pamfilio, remarcarà necessàriament el parentiu literari que en aquest punt uneix els dos textos. Les escenes que segueixen, en que ve recontat el colotge de Medea y Jasón, serviràn també per a fer bones les nostres apreciacions respecte al sensualisme que transpúa per diversos indrets en l'obra històrica de Guiu de Columnes: era això, tal volta, una anticipació del neo-classicisme a la manera italiana, enamorat sobre tota altra cosa de les nuses *dell'antico* y amic de reproduir-ne les exhibicions menys pudoroses.

Considerada en son conjunt, constitueix la narració de Guido un llibre de lectura interessant, encara per a llegidors del nostre temps. Per la diversitat dels elements que hi concorren, per una certa habilitat del narrador en intercalar al text una munió de faules mitològiques de les mateixes que afecta menysprear, y per una mena d'idealitat cavalleresca y tràgica que degué heretar del poema d'en Sainte-Maure, la *Historia Troyana* és un dels primers llibres de cavalleries eixits dels poemes de gesta francesos; llibre que no necessitava sinó ésser traduït a les llengües vulgars per a assolir una difusió encara major que la que havia conseguida en llatí, que si era la llengua escolàstica dels homes de religió y dels humanistes en general, no era gaire accessible a la gent d'armes y als homes civils que podien trobar un espe-

cial interès en la lectura de les gestes heròiques dels cavallers grecs y troyans per aital llibre relatades (1).

§ 2. *La traducció catalana*

ou, declaradament, per les desusdites raons que «a instancia de un noble hom e de gran » comte qui desijave haver en romanç les » HISTORIES TROYANES qui son en latí, per » ço com havia ohit dir que eren molt belles » e que pertanyien a saber a tot cavaller», va empèndre's en Jacme Conesa, protonotari del rei d'Aragó, la traducció a la nostra llengua del llibre de Guido. S'ha dit que'l *noble hom* a qui fa referencia el traductor era el mateix monarca, En Pere III *del Punyalet* o *de les Ceremonies*, de qui, segons sembla (2), va rebre una recompensa pel seu treball de traducció. D'aquesta consta que fou començada el dia 18 de juny de 1367; y hem de creure que seria totjust acabada en 1374, quan, per lletra datada a Valencia el 12 de juliol, l'infant Joan demanava a en Conesa un tresllat de la seva versió del *Troyà* (3). En efecte, segons els termes de la demanda del Príncep, la traducció devia ésser per aquells moments una mena de novetat literaria; lo que

(1) El text llatí de la HISTORIA de Guido fou imprès a Colonia, devers 1477, emperò ja ho havia estat varies vegades anteriorment sense peu d'impremta. Entorn de 1484 fou feta l'estampació de la traducció alemanya, sense indicació de lloc ni data; y en iguals condicions vegé la llum, devers 1480, la versió francesa. Hi ha també imprès a Gouda, en 1479, el text holandès. El text italià no fou publicat fins a 1481, a Venecia; y a Burgos, en 1490, la traducció castellana que s'atribueix a Pere Nuñez Delgado (Haebler, número 158). Per últim, n'existeix una versió gallega feta en el segle xiv, que ha estat impresa modernament (La Coruña, 1900).

(2) Massó y Torrents: *Manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional de Madrid* (Barcelona, 1896), pàg. 95; Rubió y Lluch: *Curial y Guelfa* (Barcelona, 1901), pàg. 526, n. 6.

(3) Rubió y Lluch: *Documents per l'història de la cultura catalana* (Barcelona, 1908), pàgs. 256 y 258.

sembla venir corroborat pel fet de què, per a complaure a l'Infant, distribuís el traductor el seu manuscrit entre diversos escriptors, per tal d'obtenir-ne més ràpidament la còpia sol·licitada.

Respecte a la personalitat del traductor, apart de lo que d'ell ens és manifest a conseqüència de la versió de les GUERRES TROYANES, queden reduïdes les notícies que se'n tenen a lo que resulta dels seus càrrecs oficials en la Cort. En 1343 ja apareix com escriptor de la secretaria reial (1); en 1347 regenta l'ofici de la notaria de Tarragona, en nom y substitució d'en Bernat d'Olzinelles (2); fins a 1351 no torna a comparèixer el seu nom com a Secretari del Rei, y continua redactant documents en 1355, 1357 y 1360 (3); apareix en les Corts generals de Montçó, en 10 d'octubre de 1363, signant els furs de Valencia (4). En 1365, quan va morir Matheu Adrià, protonotari reial, és probable que en Conesa el substituís en aquell càrrec, perquè en un document de 26 de juny de 1368 firma ja com a protonotari. Desde aquest punt reapareix sovint el seu nom en els registres de la cancelleria aragonesa, fins a l'any 1375 en què desapareix el seu rastre (5).

Son abundoses les proves de que el llibre de Guiu de Columnes merescué a Catalunya una estima considerable, figurant en el text llatí o traduït al català en les llibreríes de la gent més significada de les centúries catorzena y quinzena. En 4 de maig de 1389 el rey Joan I, que ja posseïa, com sabem, les HISTORIES TROYANES, encara hagué d'enviatllevar-ne un altre exemplar que en tenia en Bernat Calopa, per a la Reina sa muller (6). El còdex d'en Calopa era *historiat*, lo qual probablement vol dir que contenia miniatures representant els principals episodis de la Guerra de Troya; y és de creure qu'era el text català d'en Conesa. En

(1) Rubió y Lluch: *Documents*, pàg. 129.

(2) *Ibid*, pàg. 177.

(3) *Ibid*. en les dates indicades.

(4) Nicolàs Antonio: *Bibliotheca Hispana Vetus* (Madrid, 1788), II, 369 nota.

(5) Rubió y Lluch: obra citada.

(6) *Revista Histórica* (Barcelona, 1876); pàg. 19.

cambi era llatí l'exemplar que el rey Martí en posseïa, segons consta per l'inventari dels seus bens fet a sa mort en 1410 (1); llatí també el que figurava entre els llibres de Pere Becet, batlle general de Catalunya, segons l'inventari establert en 1430 (2); y llatí probablement el còdex que apareix formant part de la llibreria del Príncep de Viana, al morir aquest, en 1461 (3).

D'una obra sobre un tema tan universal y tan interessant per diversos conceptes se comprèn que havia de deixar rastre en la producció literaria del nostre país. Mes aquesta influencia no sempre podrà provar-se que sia deguda al text de Guiu de Columnes, podent ésser també el resultat de la lectura directa dels autors clàssics, Ovidi y Virgili principalment, y encara de la coneixença dels escriptors renaixentistes d'Itàlia, que, al tombar la catorzena centuria, influïen ja aquí d'una manera preponderant.

Ausias March, si hem de creure a un dels seus més moderns biògrafs, era perfectament coneixedor de l'obra de Guiu de Columnes, a la qual fa referencia en un passatge:

«Prenme'n axi — com grosser erbolarí,
 » qui prop la mar — les erbes del bosch cerca,
 » e com lo clerch, — fahent de festes cerca
 » en *Lo Troyà*, — lexant lo Breviari» (4).

Es sots aquest mateix títol de *Lo Troyà* que és feta referencia al llibre del legista messinès en una composició poètica de l'Antoni Vallmanya, escrita en 1448, en la que, al citar a Medea, posa l'autor en marge la següent nota: «...parla daçò Guido en lo seu *Troyà*...».

En el poema de *La Gloria d'Amor* de Fra Rocaberti abunden les referencies a personatges de les HISTORIES TROYANES: Jasón y Medea, Aquiles y Polixena, Pantasilea regina

(1) *Revue Hispanique*, XII, pàg. 414.

(2) *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* (1911-12), pàg. 608.

(3) *Colección de Documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón* (Barcelona, 1864); volum XXVI, pàg. 140.

(4) *Les obres d'Ausias March* (edició Pagès); C., 57-60.

de les Amazones, Briseyda la filla del bisbe Calcas, desfilen successivament, sense, emperò, que's pugui afirmar que l'autor conegués l'obra de Guido. Tot lo més que podria afirmar-se dels següents versos:

- » ...lo bell París jo viu
- » e Elena, per qui tant mal vingué
- » al rey Priam, segons *Dares* escriu»

fóra que en Rocaberti coneixia bé la materia del poema de Sainte-Maure, en lloc del Dares que cita, el qual probablement no li era tan accessible. A pesar d'això, per a un escriptor català, a qui's veu sabent-se de memoria totes les histories amoroses que's retroben en la narració de Guido, no li havia d'ésser gaire difícil fer coneixença ab el text mateix d'en Conesa.

Altres poetas de la segona meitat del segle xv ens apareixen escrivint sobre motius troyans: en Roiç de Corella, valencià, les obres del qual hem sigut nosaltres els primers en publicar reunides. Quasi sempre és d'Ovidi que's pot suposar emprador directe a en Corella, encara que pugui senyalar-se-li altres fonts probables, com Sèneca el tràgic y, possiblement, el mateix Guiu de Columnes. Emperò res no podria afermar-se en absolut sobre si conegué realment el text d'en Conesa, que en un manuscrit antic apareix copiat a continuació de les TRAGEDIAS de Sèneca traduïdes al català per en Vilaregut.

Encara, ont apareix més visible qu'enlloc el fruit de la lectura de les HISTORIES TROYANES és en la novela quatrecentista de *Curial y Guelfa*. No solament l'autor desconegut d'aquesta obra remet el llegidor a la narració de Guido delle Colonne quan compara la bellesa de Guelfa ab la de Elena, y també quan, a l'acabament, retrèu el recòrd de l'enllaç nupcial de Jasón y Medea, sinó que dedica un llarg passatge del tercer llibre (1) a suscitar la qüestió, plantejada ja en l'obra de l'autor messinès, de la major autoritat històrica dels fingits cronistes Dictis y Dares sobre la del «reverent

(1) Edició Rubió y Lluch (pp. 384 a 396).

poeta grec Homero». La escena's desenrotlla en un somni de Curial, y en la discussió hi va involucrada la qüestió sobre qui dels dos, Hector o Aquiles, era estat el millor cavaller. Curial és cridat a fer de jutge, compareixent en persona davant del consistori presidit per Apollo, ademés dels propis cavallers interessats, Homer y els seus impugnadors Dictis y Dares. El nostre jovincell, després d'haver ohit les raons d'uns y altres, conclou així: «Homero ha escrit » libre que entre los homens de ciencia man que sia tengut » en gran estima; Dites y Dares scriviren la veritat; e axi ho » pronuncie.»

Unicament per memoria retreurèm, ans d'acabar, dues altres produccions novelístiques catalanes en què podria veure's l'influencia de les HISTORIES TROYANES d'en Columnes. Són: el *Somni de Francesch Alegre*; y la *faula de Neptuno y Diana*, que apareix com traducció de Claudià feta per un autor anònim. En la primera d'aquelles obres Aquiles es fet compareixedor en una mena de judici de controversia, per a explicar sucintament els seus amors ab Polixena, si fa o no fa tal com resulten del llibre de Guido. En la segona, és Medea la que intervé per a pronunciar el seu anatema contra Diana, a qui té per més culpable qu'ella mateixa «per que vené ab prèu ço quel grat compra», és a dir, en termes vulgars, perquè cobrà en diner allò que una dòna pot acordar per voluntat sense fer-ne pagar rès. Emperò, tant del *Somni* com de la *Faula*, devem concloure que són filles, ans que tot, de l'influencia petrarquesca y que, probablement, els llurs autors no tingueren en compte la narració de Guido, si és que'n hagueren coneixença; cosa poc probable, perquè les HISTORIES TROYANES havien degut perdre ja per aquell temps, entre 1450 y 1480, una bona part del llur interès, en presencia de la lluminosa producció dels grans escriptors de la renaixença italiana, tan admirats y tan freqüentment imitats pels autors de casa nostra.

§ 3. *Els manuscrits catalans*

A traducció catalana de les HISTORIES TROYANES, mai no impresa abans d'ara, ens és pervinguda en set manuscrits antics, que hem designat ab les lletres A, B, C, G, L, M y V, además d'un altre (Z) del que solament tenim noticia; tots els quals passem seguidament a descriure y haurèm d'estudiar ràpidament a continuació.

MANUSCRIT A

Biblioteca Nacional de Madrid, n.º 1523 (antic F-12) (1)

En paper; 136 fulles de 285 × 210 mm. Escriptura del segle XIVe, a dues columnes; títols, caplletres y petits ornaments en tinta vermella. Foliació romana antiga que arriba fins a .Cxl., darrer foli del manuscrit. Han desaparegut les tres primeres fulles y la .xxx., havent-se tractat de dissimular l'ausència d'aquesta, esmenant ab el rascador la foliació del volum desde .xxxj. (ara .xxx) fins a .liij (ara .lij.). A partir de la fulla .liiij. segueix la foliació sense esmenar. Enquadernació flexible de pergami, ab lligams de couro.

En una fulla de guarda lii ha, al començament, aquest escrit:

« Nos Don Gaspar Galçeran de Castro y Pinos, Conde de Guimera, Visconde de Euol y Alguerforada por la gracia de Dios; Haçemos fee y verdadera relación que este » libro manuscrito en papel y catalan es traducción de la » Historia de los Griegos y Troyanos, cuyos autores fueron » Dittes y Dares. El qual fue del Secretario Sescomes y vino » a mi poder por medio del Doctor Buenaventura Alegre, de » Zeruera de Vrgel; al qual, por no tener cubiertas, las tres » primeras ojas se an rasgado, adonde constaua del dominio

(1) J. Massó Torrents: *Manuscrits catalans de la Biblioteca Nacional de Madrid* (Barcelona, 1896); pàg. 93.

» de dicho libro; y porque se conseruase lo mande poner en
 » la forma que esta aora; y mande haçer la presente relacion
 » para que constase de la verdad, de mano agena y firmada
 » de la mia, en Frescano, a 19 de mayo 1621. — El Conde de
 » Guimera. »

Foli .liij. Comença actualment lo escrit ab els mots
 « per .iij. iorns a la qual vench gran multitud... », correspo-
 nents a la ratlla 236 del nostre text imprès.

Foli .Cxl. Acaba el text en la primera cara, segona co-
 lumna: « Prothonor e lo Rey Obtomeno. Ffinito libro sit
 » laus et gloria Christo, amen. Qui scripsit scribat semper
 » cum Domino viuat, amen. Viuat in eternum qui dat michi
 » tale falernum, amen. »

Aquest és el més antic dels set manuscrits que conei-
 xem, y el seu text, per la mateixa raó, resulta ésser el
 de major autoritat entre tots. Es de deplorar, doncs, que ens
 hagi pervingut mutilat, mancant-nos precisament el pròleg
 d'en Conesa, el que, en aquest còdex, tal vegada ens hauria
 fet conèixer pel seu nom aquell *noble hom e de gran comple*
 a instància del qual fou feta la traducció catalana de les
 HISTORIES.

També hauria estat útil poder esclarir la referencia del
 Comte de Guimerà sobre el fet de la pertinencia del còdex;
 qüestió que ara's presta a interpretacions diverses, com
 farèm veure després.

MANUSCRIT B

Arxiu Capitular de Barcelona, Cod. 12 (1)

Manuscrit de l'any 1433, compost de 3 + 264 fulles de
 paper, de 296 × 210 mm., sense numerar les tres primeres y
 ab foliació romana les altres. Escriptura a línia tirada, ab
 títols y caplletres en vermell. Relligadura antiga de posts,

(1) Vegi's la noticia del Sr. Massó y Torrents en el
Butlletí de la Biblioteca de Catalunya (Barcelona, 1914); vo-
 lum I, pàg. 147.

Andrés puya p mar en le xli qe ere
es li banyne donar. p q ab agllis nas
se mes en alta mar. **E** co no sabes
on los ffate li a signadrie loch on esti
gues e gon sos deus pinto pogues
alloger. sofferte molts palls de mar en
molts lochs se posa. mas p volentat
de deus entra en .i. port e aps tant
naurega p les murs estrimys que vench
en ytalie e posas en descomana. **E** los
particulars empo e e deueniments de
E neres en qual mina li pres des puyes
qs leixa de mar en alcs pints po fo

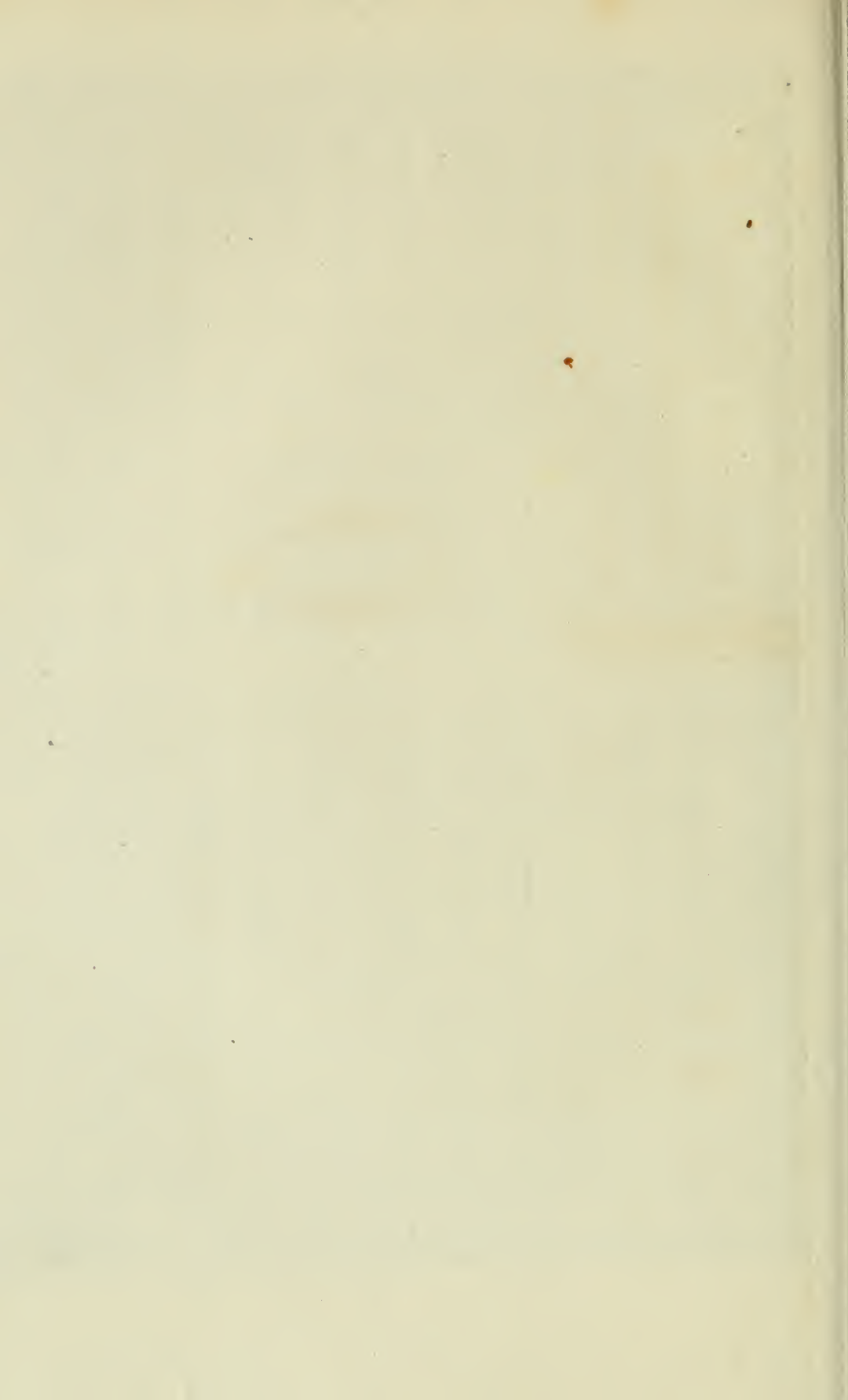
272
nient sen vench a ella on p **E** ges.
e p tots aglle de arges de bons co
ritges e ab gra goig fo rebut. **E**
los alcs **E** ges q lurs teps tornats
de troia no hanye volgut rebre pe
nidents sen humilmet los demanen
els restituexen als dignitat de lurs
E ges los quils teps po q alurs
E ges foren venguts retornen e
reparen les ciutats e lochs q ere
p lur absencia destruits els posen
en millor estament.

E n fons lo xxxij. libre e començ
que Orques feu da mar de son

clara. oras q' agl'as coses volen saber
ligen lo libre q' vigili feu des fets de
Deneas. **E** de p'ups q' Deneas sabe
q's Troyans hanye reebut Diomedes
son marit. e q' Diomedes per baronquol
met hanye vençut los enemichs sur
duple q' p' vençut Diomedes aplegades
compaines. no vengues contra ella
e los seus. els offenes per co' agt' q' em
estar offes p' els. **P** que hant con sepl
ab agt's de Arges. Cordona q' trameses
p' Diomedes q' vengues segament a son
regne. **E** Diomedes hant lo mi'ssage
d'la muller fo fort alegre e cuytada

gus Orfes feu d'la mort de son
pare. lo qual fa mira hanye fe
oatre. e ell oca el crecetra son
regne.

Orestes fill de Agameneon lo
qual lo rey ydomen p' duple
de Agist hanye reebut p'
nodrir. ja era crescut e u hanye pas
sats. xxiii. anys. co' lo rey ydomen
da dona honor de crecetra ab molta ale

recoberta de cuiro vermell, ab claus a cada una de les tapes y rastre de tancadors.

Comença la taula en el primer full sense numerar: «j. Así comensan las Istories Troyanes an cartes primera.»

En el verso del segón full de taula, a mitja plana: «Asi comensan las trigedias»; y segueixen les rúbriques de les *Tragedies de Sèneca*, contengudes també en aquest manuscrit.

Ve una fulla en blanc.

Comença el text en la primera fulla numerada: «Jhs. » Asi comensan les Estories Troyanes. A instancia e a pre- » garies de mosen P. Ses Comes...»

Acaba aquest text en el foli .clxxvij.: «Deo gracias. Asi » son acabades lestories Troyanes totes de lur comansa- » ment tro a lur fi, les quals me an ascrites an Bartomeu » Miquel, candaler de cera, dins la siutat de Barsalona; aca- » bades lo primer dia de satembre del any de la natiuitat » de nostro Sanyor M. cccc. xxx. e tres.»

Segueix en el mateix foli 177 el títol: «Asi comensan » los proemis de les Tragedies de Sanecha, les quals son .x. » an nombra.

Acaba el text de les *Tragedies* en la primera plana del foli .cclxiiij., ab el colofó següent: «Aquest libra ha ascrit an » Bartomeu Miquel, candaler de cera, dimecres ha .vj. de » hoctubre any M. cccc. xxx. e tres, Deo gracias, an la siutat » de Barsalona.»

Manuscrit incorrectíssim, que fa ben poca honor a la fidelitat del copista. Aquest parafraseja lliurement el seu original, alterant d'una manera inexplicable el text d'en Conesa, que resulta a cada moment inintel·ligible. Ademés d'això, en Miquel usa una, diguem-ne ortografia fonètica, tan arbitrària, que arriba a desconcertar al llegidor. Potsé per això fóra interessant l'estudi d'aquest còdex, per retrobar-se en ell, ja en la primera meitat del segle xv, les característiques de la pronunciació barcelonina actual.

Son de notar especialment en aquest manuscrit les variants del pròleg d'en Conesa, que atribueixen la iniciativa de la versió catalana a un *Mossen P. Ses Comes*, sense de-

terminar cap circumstància personal del mateix. ¿Seria aquest el mateix secretari Sescomes a qui havia pertenescut el manuscrit A? ¿No podria ésser aleshores aital personatge el mateix indeterminat *noble hom e de gran compte* que donen els altres manuscrits?

Malhauradament, com hem dit, la transcripció d'en Bartomeu Miquel no ofereix cap garantia. Més endavant, en el mateix pròleg, el nom del traductor apareix alterat: *jo, Jacme Se Coma*, en lloc de Jacme Conesa; y això ja fa dubtar de tot lo demés. Potsèr l'escriptent, que no llegiria ab claretat el cognòm Conesa, l'interpretà per analogia ab el Sescomes de més amunt; y lo que aquí és una errada manifesta ab referencia al traductor, podria ésser, tractant-se de l'instigador de la traducció, el seu veritable nom, és a dir: *Pere Cescomes*, segons el còdex que ens ocupa, *el secretari Sescomes*, segons la nota manuscrita del Comte de Guimerà.

Haurèm de tractar d'aixó altra vegada més endavant.

El bisbe Torres Amat ja tingué noticia del present còdex, sense veure'l probablement, y d'aquí vé la referencia errada que se'n llegeix en l'article «Cecoma» del *Diccionari d'Escriptors Catalans* (1).

MANUSCRIT C

Biblioteca de Catalunya, de Barcelona, n.º 275

En paper; 295 × 220 mm.; 114 fulles. Escriptura del segle xv, a dues columnes; caplletres vermelles ab ornaments morats. Foliació moderna de llàpiz. Relligadura antiga de posts, recobertes de pell vermella, ab claus y tanques (ara trencades) de metall.

La primera fulla en què comença el text apareix esquincada, quedant-ne sols un fragment.

Foli 2. Comença ab els mots «qui no eren veras» de la línia 96 del text imprès.

(1) *Memorias para... un diccionario crítico de los escritores catalanes* (Barcelona, 1836), pàg. 176.

Foli 114 vº. Acaba l'obra: «.. Prothenor e lo Rey Optomeno. Aci acaben las Historias Troyanas les quals torna » de lati en Romans en Jacme Conesa prothonotari del senyor Rey d Arago.»

Posseí aquest còdex el catedràtic de Çaragoça don Pau Gil y Gil, en poder del qual el vegé en Milà, en 1876, segons la referencia que aquest ne dóna en ses *Notes sur trois manuscrits* (1).

MANUSCRIT G

Biblioteca de D. Pau Font de Rubinat, de Reus

En paper; 270 × 210 mm.; 302 fulles. Lletra del segle xivº, a dues columnes, ab títols en vermell y grans caplletres, alternativament blaves y vermelles, en el començament de cada llibre. Entre la fi de cada un d'aquests y el principi del següent hi ha deixades en blanc varies planes, com si hi hagués hagut el propòsit d'intercalar-hi comentaris per a cada llibre del text. Foliació moderna de llàpic. Enquadernació també moderna, de pergamí, ab lligams.

Manca un full al començament.

Comença el text actualment pel foli 2: «...escrits dels antichs qui son fels conseruedors...»; passatge que correspòn a la línia 68 de la nostra edició.

Acaba l'obra en la primera columna del foli 302 vº, línia setena: «e lo Rey Obtomono.»

El còdex de què aquí's tracta havia pertenescut al senyor Josep Ametller, de Gerona, qui va publicar d'aquell, fa alguns anys, una noticia molt poc precisa (2).

MANUSCRIT L

Biblioteca de Catalunya, de Barcelona, n.º 227

Segle xv. Manuscrit de 119 fulles de 277 × 207 mm. en paper. Escriptura a ratlla tirada; títols y caplletres en

(1) Milà y Fontanals: *Obras*, III, 477.

(2) *Revista de Gerona* (1866); vol. X, pàg. 35.

vermell y en blau. Vestigis d'una antiga foliació en xifres romanes, escapçada pel relligador. Foliació moderna en llàpic. Enquadernació antiga de pergami flexible.

Manquen els quinze primers folis del volum.

Comença el foli 1 actual: «...chs e per deffencio dels » seus ...»: mots del llibre IV que corresponen a la línia 1561 de la nostra edició.

Acaba el volum (fol. 119 v.º), ab els mots: «lexats anar » contra ell beroniulment li tolch lespase...» (línia 11302 del text imprès); mancant les fulles darreres ab l'acabament de l'obra.

També manquen algunes altres fulles en diferents indrets del còdex. Aquest procedeix de l'antiga biblioteca d'en Pere de Luna, o sia l'anti-papa Benet XIII.

MANUSCRIT M

Biblioteca Nacional de Madrid, n.º 10215 (antic li-112)

Manuscrit del segle xv, en paper, compost de 168 fulles de 287 × 215 mm. Escriptura a línia tirada; començant per una primera inicial (A) en negre, ornamentada; títols y caplletres en vermell. Foliació romana de l'època, en negre per als .xxxij. primers fulls y en vermell per a lo restant del volum. Enquadernació flexible de pergami, ab la següent indicació, de lletra més moderna, en la primera fulla de guarda: «*Plut. III, Lit. M. N.º 2, Historia Troyana en lengua lemosina*»; que son les sigles de quan el manuscrit formava part de la biblioteca d'Osuna.

Comença, foli I: «A istancia e a pregaries de vn noble » hom e de gran compte...»

Acaba, foli .Clxviij. recto: «lo Rey Obtomeno. Ffenito » libro sit laus Christo Amen.»

Aquest còdex fou adquirit per la Biblioteca Nacional, en 1884, y havia també format part antigament de la Biblioteca del cèlebre Marquès de Santillana (1).

(1) Mario Schiff: *La bibliothèque du Marquis de Santillane* (Paris, 1905); pàg. 268.

MANUSCRIT V

Biblioteca de la Universitat de Valencia, 92-6-20

Manuscrit de les darreries del xv^{en} segle; en paper, de 216 fulles sense numerar; de 275 × 208 mm. Escrit a dues columnes, ab epígrafs en vermell y petites caplletres alternativament vermelles y blaves. Enquadernació moderna de pergamí.

Comença en la primera columna del foli primer: «En nom de nostre senyor Deu Jesu Christ e de la sua mare molt homil nostra dona sancta Maria. Aci comença lo proloch de les Histories Troyanes...»

Acaba el text en el revers de la fulla 189, segona columna: «e lo Rey Eptomeno. Ffinito libro sit laus gloria Christo Amen.»

Una fulla en blanc.

Comença altre text en la fulla 191: «Taula de les costumes d Espanya. Com deuen los pobles guardar al Rey...»

Ocupa 19 fulles, l'última de les quals termena així: «Aci son acabades les costumes d Espanya sots document de les quals los alcayts an de tenir e guardar los castells los quals los son comanats, e seruant aquells en alguna manera no son vists haudes les penes en aquells contingudes.»

Altra fulla blanca.

Segueixen en la fulla 211 els *Furs de Valencia*. Comencen: «Fem fur nou que nos ne altre...»

Y acaba lo escrit en el full 216 v.º, ab els mots: «recusat acceptar dins aquells. Falco...»; restant sense termenar el text per manca de les darreres fulles del volum.

El còdex de que's tracta és procedent de l'antiga llibreria del Marquès de Dos Aigues, y ha estat ja descrit abans d'ara en tres ocasions (1).

(1) Massó y Torrents: *Revista de Bibliografia Catalana* (Barcelona, 1906), VI, 194; R. d'Abadal y Vinyals: *Estudis Universitaris Catalans* (Barcelona, 1912), VI, 17; M. Gutiérrez del Caño: *Catálogo de los Manuscritos existentes en la Biblioteca Universitaria de Valencia* (Valencia, 1913), III, 136.

MANUSCRIT Z (*desaparegut*)*Arxiu de la Casa Foixà*

Per una nota manuscrita de l'antic arxiver de la Corona d'Aragó D. Manuel de Bofarull tenim notícia d'un altre còdex català de les HISTORIES TROYANES del qual, avui per avui, no ens ha estat possible averiguar el lloc ont pot haver anat a raure.

Se tractava, segons sembla, d'un còdex escrit en el segle XIV, emperò ab les fulles del començament suplertes en el XV. En la primera pàgina del text compareixia repetit l'escut nobiliari dels Montcada, indicant que el llibre, en l'època en que fou completat el seu començament, pertanyia a l'esmentada família. Escrit a dues columnes, en fulls de pergamí y de paper interpolats, de 28 X 20 cm. de grandària, constava, pel temps del senyor Bofarull, de 203 folis, emperò era de notar l'ausència dels folis 196 y 197 y la d'unes quantes fulles del final del còdex, per lo qual restava incomplet el text del mateix. Aquest acabava ab els mots: «lurs paraules trobades que no...», corresponents a la línia 10327 de la nostra edició impresa.

La mateixa nota de què ens servim per a la descripció d'aquest còdex fou ja utilitada fa alguns anys per un erudit italià (1), el qual prengué tresllat de les rúbriques del text, segons apareixen en la nota de que's tracta. Mes el llibre, com hem dit abans, s'ha sostret a les postres recerques, essent-nos impossible averiguar res respecte a la seva parada actual.

(1) Sanvisenti; *I primi influssi di Dante, del Petrarca e del Boccaccio sulla Letteratura Spagnuola* (Milano, 1902); pàgs. 389-393.

§ 4. *Discussió de variants*

XAMINATS separatament cada un dels set manuscrits que teníem a la nostra disposició y comparats entre si, aviat poguérem convenir-nos de què cap d'ells no donava una lliçó suficientment correcta de l'obra traduïda d'en Conesa. S'imposava, doncs, fixar el text català de les HISTORIES TROYANES utilisant discrecionalment les variants que els set còdexs ens oferien. Quasi sempre la lliçó bona se desprenia d'un simple anàlisi; altres vegades ens bastava consultar la versió llatina o bé l'edició italiana del Russo; emperò, en alguns passatges, les diferències entre els manuscrits resultaven dignes d'una especial atenció. Creièm útil, per a posar de manifest el procediment qu'hem seguit en la tría de variants, detallar les que podrien encara ésser objecte de discussió o de dubtes. Elles determinarán, ademés, les relacions que pugui haver-hi entre uns manuscrits y altres.

1) Línia 9 del nostre text imprès: *A instancia e a pregarries de vn noble hom e de gran comple qui...* Això és lo que apareix en els manuscrits M y V. Emperò en el manuscrit B aquest començament diu així: *A instancia e a pregarries de mosen P. Ses Comes qui...* Per disort, els altres quatre manuscrits son mancats del començament, lo que limita als tres textos B, M y V la discussió d'aquest punt que afecta a la mateixa raó o causa inicial que motivà la traducció catalana de les HISTORIES.

Com s'ha fet constar anteriorment, s'ha estat fins ara en la creença de que el Rei Pere III havia instat la traducció al català del llibre d'en Guu de Columnes. S'ha parlat y tot d'una recompensa de cent floríns otorgada per aquell monarca al traductor.

Mes, no tan sols no consta això en els manuscrits de les HISTORIES qu'ens ha llegut estudiar, sinó que més aviat

semblen tots ells contradir aquella afirmació (1). En efecte: acceptant com a lliçó autèntica la de *un noble hom e de gran compte*, no és versemblant que ab aquesta fórmula volgués en Conesa referir-se al Rei, àdhuc acceptant que no li hagués dedicat el seu treball, com sembla que hauria estat del cas fer-ho. Quan, tot seguit, el traductor declara el seu ofici de *protonotari del senyor Rei*, no sembla tampoc deixar marge a l'atribució de mecenes que d'aquella manera correspondria al monarca, ni hauria estat acte d'obligada cortesia el dir d'ell que no entenía gaire el llatí: això no ha estat en cap temps cosa pròpia de dir a un Príncep, per més veritat que pugui ésser. Rès, doncs, en el pròleg d'en Conesa no fa vàlida la dita de que hagués estat en Pere III *de les Ceremonies* l'instigador de la traducció. Per altra part, si en Conesa hagués fet aquell treball a intenció del seu senyor, no ho hauria ignorat, de segur, l'infant en Joan, qui, com hem pogut veure, al tenir notícia en 1374 de que la traducció era feta, ne sollicità ab interès un tresllat al mateix Conesa, en lloc de demanar-lo al Rei, son pare, qui hauria degut ésser el primer en tenir-la.

Deixant com improbable (esperant, en tot cas, que vinguin documents a confirmar-la) l'especie d'ésser el Rei Pere III l'instigador de la traducció, manca examinar si el *noble hom e de gran compte* d'uns manuscrits podria ésser el *Pere Ses Comes* del còdex B. De moment, caldria saber qui era aquest personatge. Del cognòm *Sescomes* o *Cescomes* hi hagué un Arnau, qui fou procurador o embaixador del Rei Jaume II, y després Arquebisbe de Tarragona. Mes aquest Arnau *Ces Comes* era mort desde 1347 (2), per lo

(1) Vegi's anteriorment (pàg. XIV, nota 2) la referencia a lo escrit pels senyors Massó y Torrents y Rubió y Lluch. Sembla que abdues referencies provenen d'una afirmació (no comprovada) de D. Josep Ametller (*Revista de Gerona*, X, 35), concebuda així: «Bofarull afirma que D. Pedro IV (*) pagó por la traducción de Dycis y Dares, historiadores de Troya, y por la de las crónicas de Aragón y Sicilia la suma de 100 florines (Reg. 1270, f. 27)». Les sigles del registre aquí donades no responen als documents de l'arxiu.

(2) *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, II, 594.

(*) Equivalent al Pere III de la cronologia aragonesa.

que cal descartar-lo. Tenim, en segon lloc, un Pere Ces Comes, del qual consta que en 15 de janer de 1407 entrà al servei domèstic del Rei Martí com «ajudant del ofici de son comprador» (1). Lo modest d'aquest càrrec y l'època en què trobem l'individu, això és, quaranta anys després de traduïdes les HISTORIES TROYANES, fa molt improbable que fos aquest Pere Ces Comes el *noble hom* de 1367. Tot lo més que podria acceptar-se és que el manuscrit B, fet en 1433, li fos destinat, y que el copista Bartomeu Miquel hagués cregut que podia posar-li el nom en l'*incipit*, allà on se parlava d'un *noble hom* inconegut, que no havia d'ofendre's de la substitució.

Queda, per últim, una tercera hipòtesi a considerar: la d'ésser l'HISTORIA traduïda per a en Ramón Cescomes, qui fou protonotari de Ferràn d'Antequera (1412-1416). La inicial P, que apareix en el manuscrit, no s'acomoda del patronímic Ramón que du aquest personatge; emperò el seu càrrec de protonotari faria versemblant que fos ell el secretari Cescomes, de què ens parla la noticia del Comte de Guimerà com un dels primitius possessors del còdex que avui guarda la Biblioteca Nacional de Madrid. Si aquest manuscrit dúia el seu nom en l'*incipit*, aital Ramón Cescomes devia ésser bastant jove en 1367, quan el traductor de les HISTORIES s'emprengué aquest treball a sa intenció. El manuscrit A podria, no precisament haver-li pertenescut, com diu el Comte de Guimerà, sinó tan sols haver perpetuat el seu nom en l'*incipit*, copiat de l'original d'en Conesa. Un tresllat posterior, el còdex B, podia haver vingut després a alterar el nom, posant-li una P inicial en lloc d'una R.

En resum, queda per ara sense resoldre la qüestió de qui fou el veritable promovedor de la traducció catalana de l'obra de Guiu de Columnes; qüestió que hem volgut de totes maneres deixar plantejada en els veraders termes que resulten dels documents fins avui coneguts.

2) Línia 14: *yo, Jachme Conesa, protonotari...* El manuscrit B dona la variant: *jo, Jacme Se Coma, protonotari...*; lo

(1) *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, V, 607.

qual constitueix una errada evident del copista, com sia que la traducció de les HISTORIES és a tot arreu reconeguda com obra d'en Conesa.

3) Línia 39: *...al dit noble hom e a tots...* El manuscrit B, persistint en l'atribució senyalada per la variant 1, dona en aquest passatge la lliçó: *al dit mosen P. Ses Comes e a tots...*; sobre la qual remetem a la discussió ja feta de la susdita variant 1.

4) Línies 2685 a 89: *Marcuri menaua en sa companyia tres Deesses [es a saber Venus, Pallas e Juno; e acostant sa a mi, les dites Deeses] (vn poch romanents luny, dix me:—Hoges, Paris: vet quet e amenades aquestes tres Deesses) per tal com entre elles...* L'estat d'aquest passatge permet repartir els set manuscrits en tres categories: G y M, donen la lliçó íntegra; C y V, han soferta l'omissió del primer fragment, que marquèm enclòs dintre claudàtors []; A, B y L, han perdut, ademés del susdit fragment, el que segueix y que hem tancat dintre parèntesis ().

5) Línia 2793: *No es aço (dom saui a creure [com aço] procehescha de sola leugeria e estollicia]*. G, C y V, donen el passatge correcte; A, B y L, perden la part de la frase que hem tancada entre claudàtors []; M, perd lo que va dintre parèntesis (). Aquesta circumstància de que M conservi encara una part de lo que A, B y L han perdut, aproxima el manuscrit M de G, essent G més acostat a l'original primitiu.

6) Línies 3076 a 3145: *E diligentment fermant son esguart en ella... que natura en alcuna cosa noy ha fallit*. Aquesta detallada descripció de la bellesa de Helena, que figura en els textos A, B, G, L y M, desapareix dels manuscrits V y C, ab la particularitat de que igual supressió s'és constatada en la versió italiana d'en Russo. Es probable que l'estudi dels manuscrits llatins justifiqués aital supressió, si resultava que el passatge suprimit figurava en una família de manuscrits y en altra no. Mes lo singular és que la traducció catalana presenti la mateixa particularitat de donar-nos en

els manuscrits més antics aital passatge, que en els altres més moderns fou suprimit, probablement per raons de decència, coincidint en això ab el text italià imprès.

7) Línies 3486 a 94: *E en tal manera es axi congoxat e torbat, que no podia donar fi a sos plors ne a ses lagremes. [E aço significat a Nestor, vench a ell (car lo auia per car amich; e, fet parçoner de ses lagrimes, ab blanes paraules e ab piadoses esforças de confortar ell) qui era molt trist;] e com per alguns amonestaments no donas fi a ses lagremes e plors, tornassen lo dit Rey Menelau cuytadament a son Regne; lo qual Nestor acompanya ab los seus.* G, C, L y M, presenten el passatge complert; la part enclosa entre [] manca a A y B. El manuscrit V ofereix la particularitat de no tenir la frase (*car... ell*) y en cambi presentar, a la fi del passatge, la interpolació: *lo qual Nestor (axi com aquell que molt amaua, fet parçoner a ses lagremes) acompanya ab los seus*; en què la part interpolada (*axi... lagremes*) conserva un residu de la frase perduda abans.

8) Línies 5578 a 87: *...contra lo dit Eurion de Petra [qui ab altres .c. cauellers contra Hector... e daquell colp (per semblant manera) caygue mort soptosament. E crida lo dit seruent] en altes veus...* El passatge és correcte en G, C y M; la fórmula (*per semblant manera*) ve alterada així: (*per semblantment*), en A, B y L. El còdex V ofereix alterada tota la part del passatge que hem enclosa dintre [], en la forma que va anotada a peu de plana en el nostre text.

9) Línia 5774: *...contra aquells [quil sen menauen pres (o qui axil tanien enuironat)] e molts...* Aquesta lliçó apareix en A, B, C, G y M, y deu ésser la correcta; L ha perdut la porció inclosa entre (); V ha perdut més encara, o sia tot lo que va entre [].

10) Línia 6391: *E entre lo Rey Adistre e Ulixes es feta gran batalla; e Ulixès gità lo dit Rey del cauall en terra, e, pres lo seu cauall, tramet lo a la sua tenda.* Aquesta, que sembla la lliçó correcta, sols apareix en G. Ab la lleugera

alteració ab que apareix en el nostre text, se troba en M y V. Mes el passatge, tot sencer, manca dels manuscrits A, B, C y L.

11) Línies 6457 a 63: El passatge: *en tant que... son separades*, se troba, com a final del llibre XVII, en els textos G, M y V; emperò manca totalment de A, C y L. En B hi manca igualment, emperò el copista, trobant-hi a faltar alguna cosa, hi afegí pel seu compte: *e vinent la nit lexaren sa de la batayla*.

Hi ha a considerar, además, una altra categoria de variants, que apareixen anotades en el nostre text per a les línies 989, 1803, 2429, 2483, 2868, 4805, 5085, 6342, 6391, 8968, 10010 y 10130, les quals, més que variants, son, senzillament, omissions sofertes pels textos a través dels successius tresllats. Així, el text G no presenta cap d'aitals llacunes, mentres que totes elles se produeixen en els textos A, B y L. Una part tan sols d'aitals oblitats afecta també al manuscrit C.

Tenint en compte tots aquests fets, els set textos que posseim de les HISTORIES TROYANES se'ns presenten formant dues branques, que vindrien representades respectivament pels dos manuscrits més antics, que son A y G. A la branca A li corresponen els manuscrits B y L. De la branca G depenen C, M y V.

Mes, si tenim en compte que G no ha pogut servir d'original a cap dels manuscrits coneguts per raó de les freqüents alteracions que's remarquen en el seu text, y que en igual cas se troba la lliçó defectuosíssima y arbitraria de B, y la de V, que dóna variants particulars d'aquest manuscrit, l'agrupació dels set còdexs entorn dels nuclis A y G, y la relació d'aquests ab l'original primitiu, vindria a representar-se teòricament suposant dos estats successius, O' y O'', del susdit original: de O' devallaria G; de O'' s'originaria A; essent, emperò, A més antic que G.

§ 5. *El nostre text imprès*

DISPOSANT de bones a primeres dels còdexs A, B, C, L, M y V (car el G no ens fou pervin-gut fins més tard), poguérem empendre'ns la tasca d'establir la lliçó de les HISTORIES TROYANES representada pel nostre text imprès. El còdex A, per sa major antiguitat y per oferir totes les apariencies d'un tresllat curós y puntual, ens invitava a fer-lo servir de base per a la impressió. Emperò tot seguit ens donarem compte de què, en repetides ocasions, el còdex V, més modern emperò igualment pulcre d'escriptura, suplía mots y fins frases que, apareixent essencials al discurs, mancaven en el còdex A. Ademés, en aquest, per ausencia dels seus tres folis primers, mancaven els pròlegs d'en Conesa y d'en Guiu de Columnes, y un fragment (fins a la línia 236) del primer llibre, com també el troç del llibre cinquè (línies 2260 a 2346), corresponent al foli XXX, ausent del còdex.

Suplirem, doncs, el començament de l'obra ab ajuda dels còdexs B, M y V, per a no fiar-nos solament d'aquest darrer; y quan, ja imprès tot el text, poguerem disposar del còdex G, del segle XIV, no dubtàrem en reimprimir el primer plec del llibre, per tal d'aprofitar una porció més d'aquest còdex, ab lo qual queda reduïda a les 68 primeres línies la part de text en què ha degut bastar-nos la sòla autoritat dels còdexs B, M y V del ^{xv}en segle. A partir de la línia 237, la lliçó preferentment utilitzada és la del còdex A, contrastada, emperò, per la lliçó de V, que hem acceptada en totes aquelles ocasions en que, al nostre criteri, rectificava útilment la de A; mas, sempre que això ha succeït, o quan la lliçó de V ha ofert alguna variant d'interès, hah quedat unes coses y altres escrupulosament anotades a peu de plana, ab referencia a la numeració marginal de les línies del text.

Per altra part, hem dotat el llibre d'una puntuació que li era del tot indispensable, establint-la segons l'ús modern

y consultant, en els casos dubtosos, el text italià d'en Russo. Hem dotat tots els noms propis de caplletres majúscules; y, havent prescindit, com ja és de llei en edicions com la nostra, de tota mena d'abreviatures, hem deixat establerta la versió catalana de les HISTORIES en forma que creiem reproduïx al peu de la lletra el text d'en Conesa, tal com ha pogut arribar als nostres dies y sense haver-ne alterat un punt per part nostra l'autèntica lliçó.

Farem notar, finalment, respecte dels noms propis de persona y de lloc, que el text català ofereix les més estrafalaries discrepàncies respecte de les formes sots les quals aquells mateixos noms apareixen correntment grafats en les versions usuals dels textos clàssics. Mes no hem cregut pas que calgués fer-ne una rectificació sistemàtica, ni menys donar una taula de referències dels mateixos: la nostra edició és exclusivament un text de llengua y no una obra d'erudició històrica; havent pensat que no havíem de procurar-nos un fàcil medi de lluïment buidant en el nostre llibre les notícies que's troben en qualsevol diccionari enciclopèdic y, millor que enlloc, en el manuable *Dictionnaire classique* d'en Smith, tan conegut de tothom.

§ 6. *Comentari final*

La publicació en les presents circumstàncies de la versió catalana, feta en el segle XIV per en Jaume Conesa, de la HISTORIA DE LA GUERRA DE TROYA d'en Guiu de Columnes, és no solament d'un gran interès per a la nostra literatura, sinó que, al nostre entendre ofereix l'atractiu d'un tema d'actualitat. Quan el món està remogut fins a les entranyes per una guerra que porta greus damnatges a l'edifici secular de la civilització y que haurà de constituir, sens dubte, una fita transcendental en la vida de la humanitat, un hom se sent mogut a reportar-se a les ensenyances de l'història, cercant en els esdeveniments pretèrits la llei que regula l'avenç dels pobles vers un terme

de perfecció, que la filosofia declara assolible y que els fets, a voltes, semblen allunyar indefinidament.

Tants de segles com han passat desde la guerra y destrucció de Troya no han bastat a modificar essencialment les característiques d'aquestes terribles topades entre els homes. Ab l'imaginació afectada pels detalls bèlics que ens tramet el telègraf desde els actuals camps de batalla, és facilíssim reconstituir les semblants escenes de crudeltat y de heroisme, de dolor y d'abnegació patriòtica, de sofriment y de sacrifici, que tingueren per escenari les regions troyanes en els temps prehistòrics. Tant si escoltem a Homer, com si posem fe en les més circumstanciades relacions atribuïdes a Dictis y Dares, tindrem la sensació de què la distancia ha degut alleugerir els fets de Troya de tots els detalls de brutalitat repugnant, de miseria y baixesa moral, de barbàrie, en una paraula, que son inevitables en tota guerra, y que la llegenda ha omesos per a tenir sols en compte els esdeveniments capdals y condensar-ne la narració per a millor poder elevar-la al nivell d'epopeia. Emperò la nostra més elemental perspicacia ens basta per a esvair del nostre esguard tota mena d'alucinació, y els mateixos textos ens sugereixen entre línies tot allò que degué necessàriament ocórrer, y que, variant-ne tan sols *l'atrezzo* y les dimensions escèniques, resulta imatge de lo mateix que ara, acompanyat dels detalls que la diligència dels cronistes de guerra ens reporta, és causa justificada del nostre esglai, y arriba a contaminar-nos per moments els odis dels beligerants quan una suprema pietat envers uns y altres (única neutralitat possible) no s'interposa entre la nostra pensa acalorada y el nostre cor opremunt d'incomportable angoixa.

Aquesta narració que, ara fa cinc segles y mig, el bò d'en Conesa, protonotari d'en Pere del Punyalet, traduí a la nostra llengua per estímul de les virtuts heroiques dels catalans del seu temps, dirà als nostres contemporanis coses que molts d'ells no haurien sospitat trobar-hi. Veurèm tots els pobles d'aquella reculada època agrupar-se en un cert moment com aliats de grecs o de troyans, fins a convertir el món aleshores conegut en dues grans parcialitats, irre-

ductibles per raó de la mateixa proporcionalitat de l'esforç que podia desplegar cada una d'elles. Veurèm l'extensió del conflicte reclamar d'una part y altra a joves y a vells, als de temperament belicós y als d'habituds les més morigerades, que avui tindriem per pacifistes; fins les dones, comanades per aquella Pantasilea, regina de les Amaçones, degueren fer la llur aparició en la palestra, no pas en qualitat de dames hospitaleres, sinó en el paper que sembla impropí de llur sexe, això és, ab les armes a la mà, com diuen que per dies recentíssims s'ha tornat a veure a Rússia y en altres bandes tal volta. També podrèm fer-nos càrrec de que, aleshores com ara, els invisibles y per ventura sinuosos camins de la diplomàcia eren recorreguts per agents que unes vegades semblaven proposar-se l'adveniment d'una pau honrosa y altres fer-ne remota tota possibilitat. Com ara mateix, y sempre dintre les condicions de temps y de lloc, veurèm oferir-se als assetjants de Troya les més grans dificultats d'instalació y d'avituallament; y, sense molt esforç, endevinarèm en l'estol dels grecs idèntiques privacions a les que els troyans assetjats tingueren d'endurar, semblants en tot a les que en els moments actuals suporten per igual els exèrcits de les més grans potències.

Si, allunyant-nos de la materialitat de la pugna, volem ascendir a idees de més alta significació, al considerar la excelència de la famosa Ciutat del Rey Priam entre les més notables ciutats d'aquell temps, al pensar en la magnificència de les seves construccions, en la sumptuositat dels seus palaus, en les seves innumerables estàtues y en tot allò que les riqueses y el gust posen al servei de l'Art per a constituir lo que avui ne diem una ciutat monumental, y al dir-nos per fi de comptes que tot això fou destruït implacablement per la guerra, no sabrem, com ara mateix, si qualificar el fet d'acte de barbarie o si ens caldrà reconèixer-hi els efectes d'una necessitat d'ordre militar; y en la nostra ànima reviuràn sensacions penoses que ens faràn recordar les fumoses runes de la catedral de Reims, y ens evocaràn, com l'anticipació d'un mal somni, la visió de Venècia, de Colònia, de Verona, condemnades tal volta pels fats a desaparèixer de la faç de la terra, talment com ne desaparegué fa milers

d'anys la Gran Troya, en un cataclisme tan fatal e inexorable com el que ocasionà, encara en més llunyanes èpoques, l'enfonçament de l'Atlàntida.

Quan una convulsió humana assoleix, com en la guerra actual, proporcions que podríem dir-ne geològiques, la vulgar credulitat s'esforça volent dilucidar *a posteriori* els anuncis o vestigis precursors del conflicte, y acut a càbales d'origen esotèric o astrològic y ressucita dites profètiques desde llarg temps oblidades. En els nostres dies, malgrat el positivisme científic y racionalista imperant, també aquestes coses s'han produït, les quals, *mutatis mutandis*, son les mateixes que, segons les relacions que'ns ne son pervingudes, precediren la irrupció dels grecs contra Troya: aleshores l'oracle de Delfos, la previsió sibilina de Cassandra, y els sospitosos sortilegis de Calcas foren, entre altres, els elements d'influència ultraterrena que anticiparen als pobles el coneixement de llur sort esdevenidora; emperò, com sempre, massa tard per a poder ésser evitada.

No resten encara circumscrites a això les analogies que el llegidor avisat podrà discernir entre el cas troyà y el fet luctuós de la guerra present. Si un hom ascendeix a les causes estrictament humanes que apareixen, *oficialment*, com a determinants del *casus belli* entre les dues meitats oposades del món, veurà que, ja sien aquelles el rapte famós de Helena o bé el crim polític de Sarajevo, aitals fets en sí resten insignificants y en gran desproporció enfront de llurs conseqüències. Y és sobre això que adquireixen una nova actualitat les reflexions del bon jutge Guido, quan diu que «la ordonança envejosa dels fets... sens causa trasqué » causes d'escandol e de inimícies de aguayts no albirats e » no pensats, per les quals tan gran destrucció e perdició » esdevench en lo món»; y més endavant, que «si als Deus » foren agradables tans mals, emperò la primordial causa » daquells la qual axí fo nulla e tan leugera, no sens raho » pertorba los coratges humanals, que per tan leugera colpa » meresques esser inflicta pena de tan gran crueltat e des- » trucció, si donques benignament per ventura no era dit que » la causa del mal precedent fos edificació del be subse- » quënt»; coincidint en això ab els esperits optimistes del

nostre temps que esperen l'adveniment d'una *pau durable* y l'aniquilament de la *força bruta* considerada com a factor per a resoldre els conflictes internacionals dels temps a venir. Així els homes, desde que el món és món, han reclamat forces per a soportar els mals presents a l'esperança d'un major bé conseguidor.

Y per augmentar, finalment, els punts de semblança entre la *gran guerra* d'ahir y la d'avui, les vastes proporcions d'una y altra, ab la perllongada duració d'abdues, comuniquen a la pugna els caràcters de lo que ens hem donat a dir-ne una guerra de desgast, en qué aquest no ho és tan sols dels elements materials indispensables a la vida, sinó també dels ressorts morals que mantenen en tensió la voluntat dels pobles. A la caiguda de Troya hi contribuïren, tant com els enemics de fòra, els enemics conscients o inconscients de dins; també avui cada una de les agrupacions de pobles que lluiten, tracta de provocar en el sí de la dels enemics aquelles causes de feblesa que venen de la discòrdia entre els que manen y de l'indisciplina entre els que deuen obeir. Avui com ahir, l'espionatge organitzat, més o menys ben disfreçat de diplomàcia unes vegades y d'apostolat doctrinari altres, cuida introduir el seu virus disolvent en el cor de la coactivitat oposada. Per això la maliciosa desconfiança de tots contra tots troba la seva expressió adequada en les increpacions de Calcas als grecs: «¿Per que donques posats » triga a les coses comencades...? ¿no pensats vosaltres » quel Rey Priam te aci entre vos ses espies qui li signifi- » quen la vostra triga e tot ço que vosaltres fets?» ¡Quantes vegades en l'hora actual deu haver-se repetit, per mil raons diverses, aquesta mateixa recomanació: « *Prenez garde! l'ennemi vous écoute!* ». Y la fórmula d'avui apareix com un llunyà tornaveu de l'exhortació del bisbe Calcas, qui, per cas ben singular, era precisament un troyà que s'era fet partidari dels grecs.

La Guerra de Troya no fou, per altra banda, una cosa tan deslligada com sembla dels fets contemporanis que han pogut produir els magnes esdeveniments de l'actual Gran Guerra. No és pas l'assassinat d'uns prínceps austriacs la raó única de l'actual tremenda conflagració, com no ho fou

aleshores la malifeta de Paris o els actes de pirateria ab què mutualment s'inquietaven els pobles de la mar Egea: cal cercar més enllà les causes d'una pugna permanent que té per moll o nucli inicial la anomenada *qüestió d'Orient*; qüestió sempre viva y mai encara no resolta a gust de tothom, per que gira entorn de la possessió efectiva del pas dels Dardanel·ls. Aquesta fou la causa pregonada de l'expedició grega contra la ciutat regina de la Troada, y que els vencedors cuidaren haver fet desaparèixer d'una manera definitiva no deixant pedra sobre pedra de la famosa urb ni ab llibertat a cap dels seus moradors; mes els coaligats d'aleshores, si bé destruïren el poder de Troia, no modificaren la situació geogràfica del famós estret, ni pogueren alterar les lleis econòmiques que regeixen el món.

Vista a través d'aquest prisma, la guerra de Troia fou una de les primeres guerres d'interessos de que té record l'humanitat. Y, en el fons, potser totes les guerres no han tingut més raó positiva que les d'ordre econòmic, segons la visió propra de cada època. Troia, en els temps homèrics, era una ciutat admirablement situada per a intervenir tot el tràfec del Mediterrani, únic empori comercial d'aleshores, y exercir de mercat regulador, com ne diríem avui, entre els pobles d'Orient y els d'Occident. Els Dardanel·ls eren el camí obligat entre uns y altres, y d'aquest camí ne posseïa la clau la superba ciutat del rey Priam. Ja en temps dels Argonautes, la vila havia estat destruïda per causes semblants, si és que volem veure en Jasón y els seus companys d'empresa un primer estol d'aventurers que anà a la recerca del vellor d'or. L'explicació oficiosa de mestre Guido, segons la qual l'existència d'aital vellor no s'ha d'entendre sinó per les riqueses de la Colchidia, en el Mar Negre, que tentaven la cobejança de les gents de Tessàlia, situada part d'ençà del fréu, fóra en aital cas una ben acceptable explicació; sinó que la llegenda ha convertit lo que segurament foren les produccions naturals d'una regió fèrtil en el fabulós moltó que sols podia ésser esquilat per l'audàcia emprendora dels *viatjants de comerç* d'aleshores. Per poc que ens fixem en la exacerbació de les lluites econòmiques dels darrers temps y en els projectes de predomini marítim y comercial susten-

tats per alguns dels pobles avui en lluita, conclourèm que idèntiques causes han pogut, a través dels segles, produir efectes iguals. Sinó que, dit sia en honor de la nostra època, la guerra d'avui ha adquirit ja el caràcter y la transcendència d'una guerra d'idees, en què sembla posat a revisió el contingut espiritual del Cristianisme y l'eficàcia civilisadora dels principis immanents del Dret y de la Justícia. El món té avui consciència de que ha començada per a ell una Era nova.

Mes son tants, en les incidències d'una guerra com aquesta, els punts en què hi hauria lloc d'establir termes de comparança ab el passat, que fóra temerari voler analisar-los tots. Cada lector de la HISTORIA DE LA GUERRA DE TROYA podrà descobrir-ne de nous; y no mancarà, tal volta, qui'n vegi un de ben significatiu en la rebequeria d'Aquiles, quan s'abstingué de pendre part durant un cert temps en la lluita conjugada dels seus aliats, com si volgués fer una guerra especial pel seu propi compte; mes, davant de l'èxit inicial d'una desesperada escomesa de l'enemic, renuncià als seus punts de vista particulars y, sense necessitar noves admonicions, s'aplanà a la fórmula, altra volta actual, de «una direcció única y un front de batalla únic.»

Aital és, com se veu, en la seva significança transcendental, aquest llibre que avui veu la llum per primera vegada imprès en català. S'era ja estampat, feia moit temps, en tots els altres idiomes; mancava només en el nostre, y els manuscrits de la traducció d'en Conesa s'esperaven per a una ocasió semblant que, per fi, haurà arribat en circumstancies mundials ben extraordinaries. L'oportunitat de la seva lectura ens ha semblat digna d'ésser remarcada en els paragrafs que precedeixen; y encara que el llibre, com a mera restitució arqueològica, hauria pogut ben bé passar-se d'aquests comentaris d'actualitat, no ens hem sabut estar d'afegir-los-hi, com tampoc ens podem substraure a l'obsessió dels temps tràgics en què, per sort o per desgràcia, ens ha tocat viure.

Desembre de 1917.

HISTORIES TROYANES

EN NOM DE NOSTRE SENYOR DEU JHE-
 SU CHRIST E DE LA SUA MARE MOLT
 HOMIL NOSTRA DONA SANCTA MARIA;
 ACI COMENÇA LO PROLOCH DE LES
 5 HISTORIES TROYANES, LES QUALS EN
 JACME CONESA, PROTHONOTARI DEL
 SENYOR REY DARAGO, ESPLANA DE LA-
 TI EN ROMANS

- 10 instancia e a pregaries de vn noble hom
 e de gran compte, qui desijaua auer
 en romanç les HISTORIES TROYANES
 qui son en lati, per ço com auia hoyt
 dir que eren molt belles e que per-
 tanyien assaber a tot caualler, yo,
 15 Jachme Conesa, protonotari del molt alt senyor Rey
 de Arago, jatsia que fos assats ocupat en altres afers
 majors e no hagues be laer de ocupar me en ayals
 coses, empero per satisfer als seus prechs, car sabia
 que ell trobaue plaer en saber moltes istories e molts
 20 fets antichs e *era volenteros en saber e legir fets [V 1 b]
 caualleroses ayals com les dites histories contenen,
 e que jatsia ell entenes queacom de lati, empero per

1-8 Són el titol o incipit del còdex V; en B l'incipit es: Jhe-
 sus Asi comensan les Estories Troyanes; en M no hi ha titol;
 AGCL són mancats de fulles al començament. 9 histancia V
 istancia M e a pregaries de mosen P. Ses Comes qui dezigave
 de aver les istories troyanes an romans qui son an lati B.
 12 per com hauia hoyt dir qui eren M. 13 fort belles BM.
 14 jo Jacme se coma B. 15 manca molt alt VM. 16 m. de Arago
 M jatsecia B majors afers BM. 17 no hagues leer de occu-
 parme en aquests pero V. 18 a les sues pregaries VM e
 car M. 19 que hell hi trobaria plaer V. 20 en legir e sa-
 ber VM legir tots fets B. 21 e ayals VM. 22 contenan jat-
 secia el antenes cavcom del lati B que jatsia que ell entena V
 jatsia quel ell entesses M empero com per V empero car la M.

la subtilitat dels latins, segons los quals les dites histories son compostes, dehia que no les podia perfetament entendre, per que non podia hauer aquell 25
 plaher ne la intencio ques pertayn, delibere per complaure a ell de arromançar aquelles per aquell entreuall de temps que poria. E comenci diuendres a .xviij. dies del mes de juny del any .m.ccc.lxvij.; 30
 protestant que no sia prejudicat a les dites histories en lati, car verament lo romans de aquelles, en esguart del lati lo qual es molt aptament posat, es axi com plom en esguart de fin aur; e axi matex protestant que, si algunes paraules seran transportades o que parega que no sien confermes de tot en 35
 tot al lati, no sia imputat a oltracuydament de mi, [M 1 v] mas que caschu entena que *aquell transportament [V 1 c] o mudament es per donar entendre pla*nament e grossera los latins, qui son molt soptils, al dit noble hom e a tots altres lechs qui apres dell les dites 40
 [B 1 b] histories legiran. E en*cara pot esser mes imputat a grosseria mia qui, segons la suptilitat daquell qui les composa, no son bastant ne soficient a fer tal translacio de lati en romans. Mas, confiant en la gracia e adjutori de Deu, e sabent que per alguna 45
 mutacio del dit lati en romans no pot esser a mi re-

24 m. perfetament B. 26 pler ne lantansio ques pertanyia delibare B ques pertany del libre e per complaure VM. 27 aquells entreuals M. 28 que poria les comenci — m. diuendres V que poria comenci diuenres M. 29 juny que comtavem any B. 32 en esguardament V. 33 com a plom en vers or fi V com plom en vers fin aur M. 35 no aparegen que sien confermes B sien tant termes V. 36 e altracuydament B. 38 e mudament he yo per donar entendre pla e grossera V plenerament e grossera M. 39 m. molt VM al dit mosen P. Ses Comes e a B. 40 apres de les MB. 41 mes pot esser VM. 42 m. mia V. 43 de fer translacio V a fer tal traslatacio M. 44 comfiat me en la gracia de Deu V. 45 de Deu sabent B que per fer alguna VM.

prehencio quant a Deu, atreuesch me de fer aquesta
 obra, pregant ab gran istancia a tots los ligents que,
 si res hi aura que nols placia e quels torn a enug,
 50 que no donen a mi algun carrech, car jo, aytant
 com mils pore me enten a conformar al test de les
 dites histories, aytals com yo les he, reduint aque-
 lles de lati en romanç, axi com dit es. E, en lo nom
 de Nostre Senyor, comencen en la forma quis se-
 55 gueix:

[PROLECH DE GUIU DE COLUMPNES]

60 **L**AT se sia que tots dies les coses antigues
 sien crebantades e meses en oblit per les
 nouelles o per les fresques, empero algu-
 nes coses vel*les son estades en temps [V 1 d]
 passat, les quals, per la lur granesa e noblesa, axi son
 dignes de perdurable memoria e viuable, que anti-
 quitat no les puga destruir, ne per callament ne per
 passament de temps no pugen esser meses en oblit,
 65 car en aquelles per la granea dels fets roman conti-
 nuada memoria, dementre que de les coses pasades
 es fet recomptament en los successors e en aquels qui

47 ho atreuesch de fer aquesta hobra B. 48 histancia V ligens
 e legidos qui troben pler an sanblants hobre que si res B. 49
 plasia o quels torn an anutgs B. 50 non donen carech a mi
 algun M com yo VM. 51 com pore ne mils sabre me antench
 aconformar al testimoni B me enten afermar al test V. 52 com
 jo les reduhire a aquells B. 53 e comenz M e comencen V m. en
 lo nom de Nostre Senyor VM. 56 Capitol primer de les istories
 troyanes M. 57 Iatsasia aso que B. 58 cien cabrentades B sien
 trabuncades? M. 59 e per V. 60 veyes B. 61 per la sua granes-
 sa MB an maresqut que sien dignes B. 63 destruir ne des-
 treyer ne per calament B. 65 dels fusts roman V aqueles roman
 per la granesa dels fets continvade mamoria B. 66 m. pasades
 V. 67 en los sutzesos M.

- [G 2 a] venen apres; e los * escrits dels antichs, qui son feels
conseruadors de les coses qui son deuant, repre- 70
senten les coses passades, axi com si eren presents,
e per continuades liçons dels libres e dels escrits
[M 2] qui * romanen pren hom sperit de virtut imagina-
[B 2] ria, axi com si viuien los grans barons los quals * la
longa edat del mon ha tolt per mort. On, la destruc- 75
cio de la Ciutat de Troya, la qual es digna de no esser
amagada per longuea ne per antiquitat de temps,
mas que per continuada memoria florisen los coratges
dels successors, la ploma dels scriuens ab feel scrip-
[V 2 a] tura a depinta e posada en memoria. E alguns, * con-
formantse a la istoria poeticha de la dita destruccio 80
de Troya, la veritat del fet transcriuiren en dictats
[G 2 b] figuratius e * ab algunes ficcions, en tant que ço que
ells scriuiren fos vista aquels qui ho hoen no esser
ver, ans paria mes que fossen faules. Entre los quals
qui les dites histories per aytal manera scriuiren, 85
Omeri, qui en sos dies era de gran auctoritat envers
los Grechs, varia la pura e simpla veritat de la dita
historia en verses, fenyent moltes coses qui lauors no
foren, atrasformant de tot en tot moltes coses que
foren: car dix que los Deus, los quals los gentils an- 90
tigament colien, hauien combatuts los Troyans, e
que ab ells axi com homens vius hauien debellat. La
error del qual Omeri alguns poetes apres repre-
nueren, e donaren a entendre aquell Omeri esser

68 qui son fels conservados qui son de les coses qui son
devant B. 70 coses pesades e antigues B. 74 a tols del mon M.
77 mas per-florir V. 78 sucseidors B. 79 scriptura de pinta
V ha depintada M comfermant se VM. 85 per tal manera B
per aytal forma V. 86 Homeri gran filosop e gran poeta qui
an sos dies B. 87 posa la pura B. 91 m. antigament M.
92 com a homens VM m. e que ab ells — m. hauien debellat B.
93 De la qual aror Homeri e alguns B.

- 95 actor fictici, e presumiren scriure en lurs libres
moltes coses * que no eren veres. Hon, Ovidi Sul- [C 2 a]
monench per longa * scriptura en molts de sos li- [G 2 c]
bres posa de la * materia de Omeri e dels poetes, [V 2 b]
e ajusta als dictats daquells, no lexant la veritat
100 del fet. E Virgili, en vna obra sua qui es dita dels
Eneydenchs, recomta axi matex per major partida
dels fets de Troya, mas volch se abstenir en algunes
coses de les ficcions que auia posades Omeri; mas
per tal que la veritat daquella * historia tots temps [M 2 v]
105 estiga en les parts occidentals, e per profit major-
ment daquels qui ligen * gramaticha, e que sapien [B 2 v]
departir lo ver del fals daquelles coses les quals de
la dita historia en los libres de gramaticha son scri-
tes, jo, Guido de Columpnas, auocat en la Ciutat
110 de Mecina, en aquest present libre he transcrit ço
que fo scrit per .ij. actors, es assaber, Dites Grech e
Dares Ffrigia, qui foren pre*sents en les batalles de [G 2 d]
Troya e en les hosts dels Troyans, e de les coses que
veren foren veraders e feels reladors, segons ques
115 contenia en .ij. libres lurs, concordans en vna en-
tencio, atrobats en Athenes. E jat sia quels * dits [V 2 c]
.ij. libres, vn roma per nom Cor*neli, nebot de [C 2 b]
Salusti lo gran, curas transportar en lengua latina,
emperero, car ell treballaua e cuydaua aquels dos
120 libres massa abreujar, jaqui moltes coses particulars
de la dita historia, qui poden afalagar los coratges

95 en los libres V. 96 On Ovidisulmo vench V On Houi-
di Submunasench M. 99 poetes ajustats B. 101 Eneydenchs
M Eneydechs V. 03 aficions B. 04 de la historia GM. 07
m. departir V. 09 Guillem VM Guido C e jo Giv de Calvmpnas
advocat B. 10 Masina B Menecina M m. ço V. 11 dos doctors
M Ditis Grech e Dares Fagicha B. 13 dels Grechs V. 14 m.
e feels M. 15 segons ques recompta M. 17 Cornels e nabot B.
18 m. lo gran V.

dels hoynts, en la hordonança daquest libre se conte
 en escrit tot ço que de tota la historia vniuersalment
 e particular fon fet, e que fon lo comensament
 de les enamistats e dels escandels que concitaren 125
 Grecia contra los Troyans; e es hi scrit sucesiua-
 [G 3 a] ment quals Reys e quals *Duchs dels Grechs ab ma
 armada, e ab quines companyies, foren contra los
 Troyans, e de quins senyals darmes husaren, e axi
 matex quals Reys e quals Duchs vengueren en defen- 130
 cio de la Ciutat de Troya, e quant temps triga la vic-
 toria dels Grechs, e quantes vegades fon batallat, e
 en qual any algun mori en la batalla e per colp de
 qui; de les quals coses per major partida lo dit Cor-
 nelí no dix res. Vinguam donques al recomtament 135
 [V 2 d] *de la dita historia.* [M 3]

ACI COMENÇA LO PRIMER LIBRE, DE PELEU,
 REY DE TESALIA, QUI AB PREGARIES SUES
 E INDUCCIONS ANIMA JASON, NEBOT SEU,
 [B 3] QUE ANAS PER HAUER LO VELLOR DOR* 140

[G 3 b] EN lo Regne de Tessalia, qui es de les par-
 tides de Romania, los habitants del qual
 Regne son dits Mirmidons, e lo qual Reg-
 [C 2 c] ne nos vuy per vulgar de* nominacio ape-

22 coratges de les gentes B. 23 se comta en escrits M. 24 e
 partycularment — e posa que fou B. 25 de les enversitats e del
 ascandol B. 26 los Grechs contra B. 27-31 quals Duchs van-
 geren an defancio de la ciutat de Troya e quant temps dura he
 triga B. 32 foren les batales dins aquells anys e au qual any B.
 34 m. coses V. 36 de la historia del fet M. 37 m. Ací M del
 rey Paleu de Tesalia B. 39 e indignicions B. 40 seu per con-
 quistar lo velor del hor an la illa de Colcos B. 43 son apelats
 Mirmiridons B. 44 huy — nominacio M.

- 145 llam Salonix, regnaua lauors vn Rey qui auia nom
 Peleu, e sa muller auia nom Tetis; del matrimoni
 dels quals hisque aquel baro tant forts e tant corat-
 jos e tant noble nomenat Achilles. E, segons que
 recomta la historia, aquest Rey Peleu hac vn frare
 150 qui auia nom Eson, e era jernia de pare e de mare
 e maior en edat del dit Peleu, *lo qual, com fos [G 3 c]
 agreujat per longa vellesa, a penes podia regir si
 matex e menys lo Regne de Thesalia. *Hon, com [V 3 a]
 ell fos per molta vellesa inepte al regiment del Reg-
 155 ne, aquell regiment lexa a Peleu, frare seu. Apres
 del regiment del qual Peleu se lig que Eson visque
 per lonch temps, axi que ell, per gran vellesa agreu-
 jat, los nulls li encegassen, e tota la vigor de son
 cors li defalgues; mas, segons que diu Ouidi en lo
 160 libre de *Melamorfoseos*, en apres ell fo renouellat en
 flor de jouentut e en potencia jouenil, e asso per cura
 medicable e artificiosa virtut de *Medea, de la qual [G 3 d]
 Medea dauall es tet lonch sermo. E daquest Eson
 sobreusch vn fill, per nom Jason, baro forts e molt
 165 noble, e molt bel, larch e gracios, piadors e res-
 plandent de noblesa e de to*tes bones custumes, al [C 2 d]
 qual los majors del Regne de Tesalia, e los nobles,
 e tots los pobles amauen el abraçauen de gran *di- [M 3 v¹]
 leccio, per excellencia de les sues virtuts, no meyns

45 Selonich V Salomonitxi M. 46 Thetis M. 47 coratgors
 V. 50 Etsson M. 52 de longa V. 53 lo seu regna B. 54
 per longa valesa B. 55 m. del regne V m. aquell regiment M.
 56 apres lo regiment B. 57 m. agreujat — los seus huls
 li antalaren B. 60 Matamorfozes M Matarfoseos B. 62 medi-
 catble G medecinal V madecynabble — Madeya B. 63 m.
 dauall M Daquest V. 64 fill apellat per son nom B molt noble
 e molt larch gracios V Jason baro forts e resplandent de no-
 blesa e de totes bones costumes M. 67 tots los majors de
 Tesalia V. 68 m. e tots los pobles amauen el M dilectacio
 V deliccio M dilechcio e echcelencia G.

- [B 3 v] portans a ell honor e reuerencia que al Rey *Peleu. 170
 E aquell Jason era axi obedient al Rey Peleu, auon-
 cle seu, com fora al pare, si regis; ni en alguna
 [V 3 b] cosa no li era anujos, mas deuot * de tota sub-
 [G 4 a] jeccio. * E no li responia per aytal manera lo Rey
 Peleu, car jat sia que per senyals de fora mostras 175
 quel auia molt car, pero dins son coratge cremaua
 e estaua en gran engoxa, duptant que Jason en
 sa uirtut e la tant gran afeccio que los seus li
 auien nol despullas de la senyoria del Regne de
 Thesalia. E longament conserua en son coratge 180
 aquesta ardor, la qual ab gran estudi se esforçaua
 de cobrir, per so que defora no fos publicada.
 Per que en son coratge encercha moltes vies e
 himagina molts proposits per los quals pogues
 destrouir Jason, sens alguna vergonya e carrech 185
 [G 4 b] que no lin fos donat. E finalment, * per cosa assats
 marauellosa, en aquels dies per moltes parts del
 mon vench fama que en vna hilla, dita Colcos,
 vltra les confinies del Regne de Troya, vers la playa
 [C 3 a] oriental, *hauia hun molto, lo vellor del qual era 190
 dor, segons que la fama auia. E en aquella hilla
 [V 3 c] regnaua vn Rey, per *nom Cetes, molt poderos e
 molt rich, e enantat ja en sa edat. E segons que la
 historia descriu, aquell molto ab vellor dor era
 guardat per marauellosa cura e estudi del Deu de la 195
 batalla; car en guarda sua eren deputats alguns
 bous cremans e gitans flames per la bocha. E si
 algu desigas auer aquell molto, necessariament se

71 onclo B. 72 m. ni en V. 73 li era vuy mes denotat V era enuejos M. 74 en aytal M. 75 per alguns senyals V. 76 empero M. 80 longament encercha V. 82 de cobrir son mal talent B. 88 que en la illa de Colcos M. 89 comfismes — enuers la planicia M enuers la plana B. 90 m. del qual M. 91 segons que per fama era V. 92 m. nom V. 98 m. auer V.

- auia a combatre ab aquells bous; e si dels agues
 200 victoria, *couenia quels fes arar e girar aquella te- [G 4 c]
 rra on eren; e *apres aço se auia a combatre ab hun [M 4]
 drach molt escatos e moltespauentable, gitant flames
 de foch per la * bocha, e aquell auia a matar e a trau- [B 4]
 reli les dents de les galtes, e semblar aquelles en
 205 la terra la qual los bous auien arada. E de la sement
 daquell camp exia marauellosa messa, car de les
 dites dents encontinent nexien cauallers armats, e
 combatien entre si tant ferma e tant poderosa ba-
 talla, entro que uns ab altres se eren morts. E per
 210 aytals perills bellicosos e no per alguna altra via, lo
 dit vellor dor podia esser haut. *E a tots aquells quis [V 3 d]
 volien sotsmetre als * dits perills, lo Rey Cetes do- [C 3 b]
 naua franch voler. *E jat sia que la historia dictas, axi [G 4 d]
 com dit es, del dit molto ab vellor dor, empero altres
 215 ho afermen en altra manera esser ver, dients quel
 Rey Cetes possehia gran ajustament de tresor, lo
 qual fahia guardar en la manera dessus dita per
 encantacions e per arts matematiques. E lajusta-
 ment daquell tresor molts nobles barons, per mon-
 220 danal ambicio e cupiditat de auaricia, qui es mare
 de tots mals, volgueren a si conquerer; mas, con-
 trestans les dites encantacions de la guardia dessus
 dita, no aconseguiren lo dit tresor ni algun profit
 daquell, mas finalment la lur mort. *Adonchs, com [G 5 a]
 225 del dit vellor dor ab tant gran perill guanyador e

200 m. e girar V. 01 drago B. 03 m. per la bocha G
 VM. 04 gautes M. 05 auien laurada B. 06 maravalosa sa-
 mensa B. 07 m. armats M armats de cap a peus B. 08 e
 cometien entre G. 09 que tots uns ab altres G altres eren V
 que tots vns als altres M. 10 altra manera B. 11 no podien
 auer B. 13 franch voler que sil podien conquistar ques fos lvr B.
 17 dita e aso per BV. 21 conquerir M. 24 finalment lur sa-
 pultvra e lur mort B Donchs VM. 25 m. perill guanyador e M.

- conqueridor fos pervenguda fama al Rey Peleu, ell
 hac son coratge fort ancios, entenent que, ab pus
 [B 4 v] segura via e sens tacha *de sa vergonya e de sa fama,
 tant leugerament ne tant be no poria liurar Jason a
 [V 4 a] perdicio. E pres en si propositen *qual manera amo- 230
 nestas e induis Jason que, confiant en la estrenuitat
 e noblesa de la sua juuenil virtut, se offeris volen-
 tariamente a conquerir lo dit vellor dor. E, per tal
 [M 4 v] que son proposit pogues lo dit * Rey Peleu menar a
 [C 3 c] aca*bament, ordena celebrar sollemnial cort * en la [G 5 b]
 [A 4 a] Ciutat de Thesalia, qui dura *per .iiij. iorns, a la
 qual vench gran multitut de barons e de cauellers;
 e el terçer dia, appellat a si Jason, en presència de
 la dita cort ell li dix per aytal manera: «Molt car
 » nabot! assats me puch glorificar de la senyoria 240
 » tan alta del Regne de Tesalia, mas molt me tench
 » per pus glorios de la estrenuitat e noblea daytal
 » nabot com tu es. Car les prouincies vehines, per
 » testificacio dels fets, conexen e saben la excellencia
 » de la tua virtut, en les parts estranyes se sab per 245
 » fama vertadera e per continua relacio de molts,
 » e es gran honor e gloria de mi e del Regne de
 [G 5 c] » Thesalia*que, tu viuent, lo Regne de Tesalia sia
 » temut de tuyt, e no es alcun enamich qui res li
 [V 4 b] » puga contrestar. Mas la gloria de la tua *virtut me 250
 » faria pus glorios em posaria en pus alta e pus ex-
 » cellent gloria, si aquell vellor dor, lo qual la
 » potencia del Rey Cetes te enclus, per la tua po-
 » tencia e virtut podia esser transportat en lo meu
 [A 4 b] » Regne. E no dupte ne pos *en aço dificultat, si tu 255
 » coratiosament volras pendre aquest trebayl, e no

26 fos venguda fama al dit Peleu V. 28 m. e de sa fama
 V. 31 induis a Jason V. 32 noblesa de la sua presona e de la
 sua jouenil M. 34 m. Peleu M. 49 res me puxa A.

- » volras dena*gar les mies exortacions e mena- [C 3 d]
 » ments. E si aço tu proposes fer e menar a acaba-
 » ment, encontinent seran apparaylades, en gran
 260 » apparell e ab compa*nya de tots los millors [G 5 d]
 » del *Regne los quals volras elegir, totes coses e [B 5]
 » sengles que sien necessaries a ton viatge. On te
 » prech, car nabot, que tu vuyles obeyr a les mies
 » paraules, e quet mostres gracios per complir ab
 265 » acabament aquests meus menaments, per tal que
 » en lo meu esguard tu apparegues daqui auant tots
 » temps de maior dileccio e quet alegres esser loat
 » e alçat per fama de la tua noblea quant aytal obra
 » hauras feta. E sapies quel teu trebayl no sera pas
 270 » menys de gran profit, car dic te per *vertaderes [V 4 c]
 » prome*tençes, e vuyl que sies cert sens tota ficcio, [M 5]
 » que, mi defallent, yotestablire *succehidor e here- [G 6 a]
 » terenlo Regne de Thesalia, e, mi viuent, no menys
 » que mi husaras de la senyoria del *dit Regne.» [A 4 c]
 275 Enteses adonchs per Jason totes aquellas coses les
 quals lo Rey Peleu hac dites en presencia de la dita
 cort e de tants nobles, alegras en son coratge de
 gran goig, no pensant les estucies angano*ses del [C 4 a]
 dit Rey, ne auertint a la intencio maluada per la
 280 qual ell li ho deya, pensant que allo li digues e pro-
 cehis de la sua pura consciencia, per creximent
 de sa honor mes que per dempnatge de la sua per-
 sona. E, confiant en la audacia de la sua estrenuitat
 e noblea, no*reputant esser cosa impossible a ell ço [G 6 b]
 285 quel Rey son oncle enganosament demanaua, offer-
 ris agradablement si esser apparaylat obeyr a sos
 menaments, e promes ab tota deuocio si complidor
 sens falla [de] ço que ell requeria. Per la qual cosa,
 e per la agradable resposta de son nabot, lo Rey

- [V 4 d] Paleu fo molt alegre e po*sa fii a la cort, desijan 290
 exequir son proposit, apres les dites coses per son
 nabot a ell promeses; a les quals sentia que ffortuna
 [B 5 v] * donaua son consentiment. Considerant, donques,
 [A 4 d] que en la ylla de *Colchos no podia hom anar, sens
 [G 6 c] vexels nauegables, aptes a soste*nir perills de mar, 295
 mana a si venir del Regne de Tesalia .j. mestre de
 fust, per nom Argus, lo qual per molta discrecio e
 subtilitat era sabent en construir vexells de fusta,
 lo qual, per menament del Rey, construi molt sauia-
 ment vna nau molt gran e molt meraueylosa, la 300
 [C 4 b] qual, per lo nom propri de son actor, fon appellada*
 [M 5 v] Argon. E, segons que alguns afermen, *aquesta fon
 la primera nau qui primerament nauega ab velas
 teses en mar a lunyes parts, e per aço los grama-
 tichs appellaren *argon* cascuna nau qui ab velas 305
 teses anas per la mar.
- [G 6 d] E, apparaylada la dita nau, e meses *en aquella
 habundantment totes aquellas coses que si reque-
 rien, molts barons e nobles de Tesalia entraren ab
 Jason en aquella, entrels quals fo aquell noble baro, 310
 [V 5 a] molt *virtuos e forts, appellat Hercules, qui, segons
 quel's poetes scriuiren, fo fill de Jupiter e de Alme-
 na, muller de Amphiteonnis. Aquest es aquell Her-
 [A 5 a] cules dels ac*tes incredibles del qual per moltès
 parts del mon es fet sermo, lo qual per sa potencia 315
 en sos temps mata infinits gegants, e qui ab sos
 propis braçes estrengue aquell molt forts Archeu
 per intollerable estrictura, entant quel feu tornar
 axi com a mort. Aquest es aquell, si digne cosa es
 de creura, qui sens tota pahor ana a les portas 320
 [G 7 a] *dinfern, e daquellas pres ab ma violenta aquell ca
 qui hauia .iij. caps e estaua per guarda de les dites

portas dinfern, e lo qual, ab tanta pulsacio e reuolucio donada per lescuma que gita de sa bocha,
 325 moltes parts del mon son dites esser infeccionades de mortals verins. Mas, car longa narracio feta *per [B 6]
 los poetes *dels seus actes los coratges dels hoydors [C 4 c]
 tenria en sospes, per ço cumple hauer tochat aço del dit Hercules en aquest cas. *Obtenguda, donques, [V 5 b]
 330 del Rey Paleu per Jason licencia de nauagar, la nouella nau solca les nouellas mars, ab Jason e ab Hercules e ab sos companyons; e, car bon temps e bon vent la ma*naua, tost hac deseparat les partides de Thesalia, e fo venguda a altres *partides e [A 5 b]
 335 lochs no conaguts; e tant nauegaren, tro que foren venguts a les partides del Regne de Troya, e arribaren en .j. port qui era lauors appellat Simeonta. * [G 7 b] [M 6]

ACI ES ACABAT LO PRIMER LIBRE E COMENÇA LO SEGON, QUI PARLA DELS GRECHS
 340 QUI ARRIBAREN A LES PERTINENCIES DE TROYA, E DEL REY LAUMEDONTA QUI INDIGNAMENT FEU PARTIR JASON E HERCULES DAQUELL LOCH ON EREN ARRIBATS

 com los Grechs, lassats per fatigacio de
 345 la mar, foren arribats en terra cobejans alli hauer repos e poar de les fonts aygua fresca, proposaren aqui aturar alguns *dies per refrescament lur e sens que a alcu no [V 5 c]
 faessen dempnatge ne enuyg. Mas la ordonança enueiosa dels fats, qui tots temps als volents viure
 350 en repos es molesta *e contraria, sens causa trasque [A 5 c]
 cauzes descandel e de inimicies de aguayts no albirats e no pensats, per les quals tan gran destruccio

28 tenia A. 53 quals causes tan A.

- [C 4 d] e perdicio es*deuench en lo mon; es a seber, que
tants Reys e Princeps moriren de mort bellicosa, e 355
aytal e tan gran Ciutat com era la gran Troya fo
girada en cendra, e tantas donas foren vidues de
lurs marits, e tantes donzelles priuades de lurs pares
e finalment aduytes a iou de seruitut. E jassia que
Grecia entre tantes angusties de tan gran pestilencia 360
hagues victoria, empero lo preu de la sua victoria
- [B 6 v] plora *per lonch temps en ruyna e trebucança de la
sua gent, e en extermini e mort de tots los seus
millors. E si als Deus foren agradables tants mals,
empero la primordial causa daquells, la qual axi fo 365
nulla e tan leugera, no sens raho pertorba los co-
ratges humanals, que per tan leugera colpa *meres-
- [V 5 d] ques esser inflicta pena de tan *gran crueltat *e des- [M 6 v]
[A 5 d] truccio, si donques benignament per ventura no
era dit que la causa del mal precedent fos hedifica- 370
cio del be subseguent: car daquests mals quis se-
guiren per la distruccio de Troya procehiren molts
bens, car destruyda Troya se segui causa per la qual
Roma, qui es cap de les ciutats del mon, fo feta e
promoguda per los Troyans exallats, es a seber, per 375
Enea e Escamen, fill seu, dit Juli; e alcunes altres
- [C 5] prouincies per los Romans *reeberen perpetual ha-
bitacio, axi com es Anglia, qui de Brut Troyan, don
es dita Bretanya, se diu que fo habitada. Item, axi
com es Ffrança, qui apres la destruccio de Tróya 380
se diu esser poblada per .j. Rey appellat Ffranch,
companyo de Enea, qui, segons lo Regne, basti .j.^a
gran ciutat, la qual, e encara tota la prouincia, de
son nom appellam Ffrança; e la ciutat de Venecia,
- [V 6 a] que *pobla aquell Troya Antistes. E encara se lig 385
[A 6 a] que Sicilia fo habi*tada per aquell Rey Sicamus,

qui vench de Troya en Sicilia, e per aço era dita
 Sicania; e ell partint en apres dalli e jaquint son
 frare appellat Siculus, fo dita depuys Sicilia; el qual
 390 Sicamus sen passa en Toscana, la qual recompli de
 habitacio de moltes gents. Lo damunt dit Eneas se
 lig moltes Ciutats hauer bastides, axi con es Napols
 e terra Gayeta. Item, Diomedes, jassia que fos de
 Grecia natural, el qual en les batayles de Troya feu
 395 *de si moltes coses meraueyloses, destruida Troya, [B 7]
 com en son Regne no fos reebut, habita e pobla
 Calabria; los companyons del qual, segons que
 recompte Ouidi, Cirtes, filla del sol, transforma en
 ocells e foren *portats en Calabria per Diomedes; [M 7]
 400 del linyatge dels quals ocells, segons que dix Ysodo-
 rus, molts ocells isqueren qui son dits *diomedes*, e
 encara han aytal natura que conexen e saben discernir
 o departir lo hom Lati del Grech, e fan se ab los
 Grechs e si *atançen*, *e si Latins hi ha a aquells [A 6 b]
 405 fugen. Mas si la causa de tan gran perjudicio es estada
 causa final del *subseguent be, humana penssa ho [V 6 b]
 ha en dupte. E descriu la subseguent ystoria, que
 Jason e Hercules ab los seus, reposants en lo port
 de Simeonta, peruench ffama a Laumedonta, Rey
 410 de Troya, que gent a ells estranya, es a seber Grechs,
 nouellament eren vengudes a les parts de Ffrigia,
 per uentura, per espiar o encerchar los secrets del
 Regne de Troya, e per ventura per destruir la pro-
 uincia de Troya. En aquells dies no era pas Troya
 415 de tan gran magnitut com depuys fo nouellament
 construïda, e en aquella regnaua lo dit Rey Laume-
 donta, qui, per dampnos conseyl, lo qual plagues
 a Deu que no fos donat, trames son missatger ab
 comitiua de molts a Jason; lo qual vinent a Jason,

412 per ventura encerchar e espiar A.

- li explica sa missatgeria en aquestas paraules: «Lo 420
 » Rey Laumedonta, Senyor daquest Regne, se mera-
 » ueyla molt de la vostra venguda, e per que li sots
 [A 6 c] » entrats en *sa terra, no obtenguda dell licencia;
 » del qual es entencio tanir sa terra en pau e en
 » tranquillitat. Per que instantment uos mana que 425
 [V 6 c] » encontinent dejats exir *de tota sa terra, axi *que [B 7 v]
 » vinent lo següent dia ell sapia vosaltres esser exits
 » de totes les confinies de son Regne; e si sintra que
 [M 7 v] » siats menyspreadors de sos menaments, *sapiats
 » per cert, que ell manara a ses gents que vinguen 430
 » en offencio vostra e en depopulacio de vostres
 » coses e en final destruccio de vostres personas.»
 E puy que Jason hac hoyda la raho de la missat-
 geria, tot se escalfa en ira; e agreujat fortment dins
 son cor, ans que alcunes paraules digues a aço que 435
 li era estat dit per aquell missatger, girant se als
 seus, dix los axi: «Laumedonta Rey, Senyor daquest
 » Regne, nos fa iniuria de gran deshonor, com, sens
 » causa dalcuna offença que no li hauem feta, nos
 » mana exir de sa terra; en la qual, si noblesa reyal 440
 » lo hagues animat, estigera li mils que hagues
 [A 6 d] » manat nos esser honrats; car si *semblant cas
 » hagues ell aduyt en Grecia, certes no li fora feta
 » per los Grechs deshonor, mas gran honor. E pus
 » que mes li plau deshonor que honor, seguescham 445
 [V 6 d] » li nos sa voluntat e par*tescham de les confinies
 » de son Regne; car esser pora que aquest seu mal
 » consseyl sia reemut per car preu.» E continuant
 ses paraules girant se al missatger, dix li: «Amich:
 » les paraules de la tua missatgeria diligentment 450
 » hauem hoydes, e hauem reebut axi com se pertany
 » los dons los quals per lo teu Rey, a manera de

- » noble hom, a nos son estats trameses. E juram te
 » en veritat e per los nostres Deus, que ab proposit
 455 » no som entrats en la terra del teu Rey que offença
 » alcuna hi faessem, ne a manera de cossaris alcuna
 » violencia hi cometessem: mas nos entenem a pus
 » lunyes parts anar, e necessitat ans fets auertir e
 » girar en aquest loch. Dignes, donques, *al teu Rey, [M 8]
 460 » que nos partirem de la sua terra; e sapia per cert
 » que ell, sino per nos per uentura per altres qui la
 » present iniuria a nos *feta hoyran, aquell guardo [A 7 a]
 » o remuneracio ques coue reportara.» *Mas Hercu- [B 8]
 les, no content de les paraules de Jason, dix al dit
 465 missatger aquestas parau*les: «Amich, qualque tu [V 7 a]
 » sies, segurament digues al teu Rey que, al pus
 » luny dema, nos serem partits de la sua terra; mas
 » no sera complit lo terçer any duy auant, que ell,
 » si ladonchs sera viu, veura a nos en la sua terra,
 470 » vuyla o no, que haurem posades ancores, e no
 » sera a ell plena libertat ne voler quens hic faça
 » partir: car tal questio en lo present dia de vuy ha
 » començada, que ans que daquella puga obtenir
 » victoria, sera oppremut de ignominiosa vergonya
 475 » e deshonor.» E lo missatger, hoides aquestes pa-
 raules, respos e dix: «Assats es deshonesto cosa a
 » noble hom trametra sagetes de menaças, ni a mi
 » qui son trames a uos per lo Rey es comanat que
 » ab uosaltres hage paraules litigioses ne de batayla;
 480 » yous he dit ço que a mi es estat comanat: si a
 » uosaltres plau sauiaement fer, yous do bon consseyl
 » que nous torn a greuge partir daquesta terra,
 » *abans que altre maior greuge no pugats encorrer; [A 7 b]

58 e diuersitat ans A. 61 que ell per nos o per altres A.
 75 Al qual Hercules, lo missatger del Rey respos e dix A. 79
 litigioses A de baralla M. 81 sanament A.

- » com no sia cosa leugera perdre les perssonas qui
 » per san consseyl sen poden guardar.» E aço dit, 485
 [V 7 b] dema*nada licencia dels Grechs, tornassen a son
 Rey. E Jason e Hercules, sens alcuna triga appellat
 lo patro de la nau, manen leuar ancores e replegar
 totes aquellas coses que hauien tretes en terra per
 causa de repos: sabens que si volguessen contrestar 490
 [M 8 v] als Troyans, no eren eguals *a ells en nombre, en
 força, ne en poder. Entren donques en la nau, e
 alçades les velas desemparen les riberes de Ffrigia;
 e sulcans la mar ab vents benauenturats e los Deus
 guiants, apres poch dies peruengueren sauls en la 495
 [B 8 v] ylla de Colchos e vengren segurament al port *que
 desijaren.

- En la qual ylla de Colchos hauia en aquell temps
 vna ciutat per nom Jacomices, constituida per la
 [A 7 c] sua magnitut cap del Regne; ciutat molt *bella, 500
 enuironada de murs e de torres, ennobleida de
 molts grans palaus, plena de poble copios, e molt
 insigne per habitacio de molts nobles. En aquesta
 [V 7 c] ciutat estaua reyalment *lo Rey Cetes acompanyat
 noblement de ses gents; e no molt luny de la ciutat 505
 hauia boschs molt verdejants, e aptes a caça per
 gran copia quey hauia de besties saluatges; en torn
 de la qual ciutat hauia gran planicia illustrada de
 vergers florejants, car los antichs hi hauien institui-
 des fonts innumerables e molts fluuis qui per con- 510
 tinus decorriments regauen tota aquella planicia.
 Per que gran copia de molts ocells de caça hauia
 en aquella planicia, e cantilenas de molts ocells in-
 cessantment ab dolça melodia resonauen alli. A la
 qual ciutat sen venen Jason e Hercules, ab lurs 515

85 sen deuen guardar A. 99 Jacotriçes A. 514 razonauen
 alli A.

companyons, reyalment e bella ornats, los quals,
dementre que per les places daquella ciutat anauen
en aquella manera que nobles perssonas deuen anar,
tot lo poble daquella ciutat se mera*ueyla en ells [A 7 d]
520 resplendir tants apparaylaments reyls, e en ells
florir tan bella e especiosa juuentut, e esser axi
atemprats en lurs anaments, e esser dotats segons
aparencia de tants bons custums. *E ab sede^{jant} co- [M 9]
ratge demanaua lo poble, *qui son, don son, ne [V 7 d]
525 quina es la raho de lur venguda. E jassia que ab
gran diligencia ho demanassen, no es nagu quil
declar la causa *de lur venguda, entro que a les [B 9]
portas del palau reyal son aconseguits. E lo Rey
Cetes, no oblidat de la gracia de la sua innada no-
530 blea, encontinent que sabe laueniment dels dits
Grechs, hixent de la sua reyal cambra feu se a ells a
carrera ab companya de molts, e aquells ab alegra
cara reebe, abrassant los e saludan, e dient los pa-
raules molt agradables e amigables. E pus que per
535 les graus de marbres en los lochs alts foren pujats,
entren en les cambres del palau illustrades de di-
uerses pintures *e resplendents de la claror del aur [A 8 a]
allí meraueylosament sobreposat. E en apres quels
fo donada facultat de seura, Jason, axí com aquell
540 qui era ple de molta animositat, ab temprada pro-
nunciacio de paraules declara la causa de la sua
venguda al Rey Cetes, e demana humilment que
pogues assa*jar los perills ordonats segons los esta- [V 8 a]
tuts de la ley imposada a la custodia del vellor dor.
545 E lo Rey, obtemperant benignament a les coses per
ell demanades, li atorga de complir son desig.
E pus que les viandes foren apparaylades en

25 don son e que es la raho A. 28 m. reyal A. 40 en tem-
prada A. 43 segons les estatues A.

- gran habundancia, meten se les taules, sobreposats en aquelles molts anaps e copes e altres vexells dor
 [M 9 v] e dargent. E, per maior ballea e noblea *del menjar, 550
 lo Rey, cobejant mostrar als Grechs tota la gracia de la sua nobilitat, trames per vna sua filla, que vinga celebradora al nouell conuit ab los nouells hostes, los quals ell ab gran alagria hauia reebuts. E era la ffilla del Rey, per nom Medea, verge molt 555
 [A 8 b] especiosa e bella, sola *a son pare, e la qual deuia succehir e esser heretera en lo Regne, e la qual ia era peruenguda a anys nupcials. E dementre que era en los anys puerils o infantils, tota se era donada estudiosament a doctrina de arts liberals, e ab tan 560
 gran auiditat era estada instruida en aquelles arts, que no era trobat en aquell temps alcun pus saui
 [B 9 v] ne pus sabent *della. Mas la sua sciencia pus *pre- [V 8 b]
 ciosa, per la qual ella mes resplendia, era aquella art mathematica, la qual Medea, per forces e nuus 565
 de conjuracions de nigromancia, la lum giraua en tenebres; e soptosament induhia vents, e pluges, e corruscacions, e albruxons, e tremolaments de terra molt espauentables; e los decorriments de les ayguas qui anauen a les parts jusanes feya tornar a les parts 570
subiranes; e en lo pus forts iuern, quant los arbres eren despuylats de totes lurs fuyles, feya aquells
 [A 8 c] florir e gra*nar; e los jouens feya enueylir e los veyls tornar a gloria de juuentut. E Medea, hoyt lo menament de son pare, jassia que fos verge molt 575
 bella, segons que es dit, encara, axi com es costuma de les donas, sesforça bellea ajustar a bellea, es a
 [M 10] seber, per precioses ornaments. *E ella, axi ornada e de reyal apparaylament ennobleida, vench a les

50 ballea A. 53 coudit A. 54 alagria A. 76 es acostumat A. 77 ballea — ballea A.

580 taulas on deuien menjar; la qual son pare mana e feu seura de prop Jason.

Açi parla lactor e diu: O, mesquina e folla noblea! ¿que deuies a cortesia, ne, per fer cortesia e honor *a Jason, per que hauies a encorrer tan gran [V 8 c]

585 desauentura? ¿Es cosa de hom saui creure a fermetat de donzella o daltre fembra, qui per null temps no ha constancia, e lo coratge de la qual per tots temps esta en mouiment, e maiorment les vacillacions de les infantes crexents, ans que sien mesclades al hom, pus quey son fetes aptes? O, Rey Cetes!

590 ¿per qual audacia volguist que al cos*tat de la donzella tenra estigues lo costat del hom estrany? E si tu en la tua pença, ab maior delibaracio, haguesses encerchada la fragilitat de la fembra, no hagueres [A 8 d]

595 plorat axi com has aquella tua filla, sola heratera de ton regne, esser portada en regnes estranys a tan gran teu vituperi, axi que fosses priuat en*semps de filla e daquell tresor lo qual tu hauies aplegat. ¿Que [B 10]

600 tan gran guarda que sabies fer al dit tresor? Mas, per ventura, diras que ço quet hauia esdeuenir *per res nou poguist esquiuar. Manest ta filla comonicar [V 8 d]

605 couit ab Jason, e manist Jason esser parçoner de ta filla en la celebracio del menjar. Ço que ten es esdeuengut la ystoria deual ho recompte, no lexant res daço que sen sigui.

E stant, donques, Medea entrel Rey son pare e Jason, jassia que fos constreta de molta vergonya, empero no podia temprar los seus huyls que nols [A 9 a]

610 *giras com fer ho podia enuers Jason, contemplant axi la sua cara e les circumstancies daquell, e los

93 ab la tua A. 95 sola hereu A. 600 que fahies fer A.
02 contonicar couit A. 10 contemplan A. 11 daquella A.

- seus cabeyls rossos, e lo cors e los membres del cors, ab punyiments e ymaginacions, en tant que iuerçosament se escalfa en la sua cobaiança, e con-
 [M 10 v] cebe ardor *de feruent amor en son coratge. Ne es 615
 cura a ella de tastar de les dolçors de les viandes, ne alcun appetit no hauia de meniar ne de beure; tot lo seu menjar e lo seu beure era en lo dolç esguardament de Jason, lo qual tot portaua clos en son coratge e en la amor del qual lo seu enteniment 620
 [V 9 a] era replet de sadollament deshor*donat. E con ella era reguardada per los altres qui aqui eren, que axi hauia fet loch a son menjar, atribuyien ho a ella, no que ho faes per amor de Jason, mas per raho de vergonya. E ella, escalfada per cobajança de tan 625
 gran ardor, assats sesforça de cobrir lo crim concebut, entant que no solament per aquells qui la guardauen *pogues esser percebut, mas encara de si matexa produhia arguments de prouable escusacio; per los quals arguments ço que paria pogues esser en 630
 verge peccat, conuertis en cosa leguda e escusable. E, ab tenre so, dix entre les sues dents aytals paraules:
 [B 10 v] «O, plagues a Deu *que aquest hom tan bell e tan » noble a mi fos ajustat per copula marital!» Dient aço quayx que a si matexa donas a entendre desijar 635
 ab affeccio hordonada ço que no era sens colpa e peccat. Car de totes les fombres es tots temps de costum que, com desigen alcun hom ab desig inhonest, sots cobriment do*nestat e per escusança lur dien quel volrien per marit. E, donada fij al couit, 640
 [V 9 b] Medea, ab licencia de son pare, sen entra en los

16 ni testar A. 22 era guardada A. 23 atribuyren ho A. 27 no tan solament A. 28 percebuda A. 30 m. quals — pogues en verge peccat A pogues esser peccat M. 32 tenra ço A. 41 de licencia A.

secrets de les sues cambres. E Jason e Hercules, per menament del Rey, son reebuts en vna cambra del palau.

- 645 Estant Medea sola en sa cambra, angoxosa per flama de la amor concebuda, *era turmentada de [A 9 c]
molta angoxa e fatigada de molts sospirs. E pensa anciosament en si matexa en qual manera, per'satisfiser a la sua propia volentat, poria occorrer a les
- 650 flames de tan gran ardor. Mas, vençuda la flaquea de la vergonya virginal, sobrepuja la audacia, car amor la combatia e vergonya lan retrau; amor empero la encen a gosar o a uoler ço que fer no deuria, mas vergonya li ho veda per temor de confusio. E axi ella,
- 655 trebaylada per aytal doble combatiment, passa aquell trebayl tan greu, sots caternitat, per tota aquella setmana. *Mas seguis per puniment de Ffortuna [V 9 c]
qui acuyta fi a les coses qui san esdeuenir, que, per complir lo desig de Medea, vn dia, enuers hora sexta,
- 660 dementre quel Rey Cetes estaua familiarment ab los seus, e ab Jason e ab Hercules, parlant en la sala e priuadejant de paraules solaçoses, trames per la filla Medea que vengues alli. La qual vinent en apparaylament reyal, ab gran honestat de vergonya, *a [A 9 d]
menament de son pare sech se de prop ell. A la qual son pare, ab benigne paraula, dix e *dona licencia [B 11]
que ab Jason e ab Hercules, axi com es costuma de donzelles verges, hagues paraules solaçoses e ques rahonas ab ells; la qual tota vergonyosa, leuant se del
- 670 costat de son pare, elegi que sasigues prop lo costat de Jason. E com Jason vee que Medea se era asseguda de prop ell, fo molt alegre, e lexat alcun poch despay del loch on sehia, e queacom lunyant se de Hercules, atança's al costat de Medea. E lo Rey

- Cetes e los altres qui alli eren presents, ab gran 675
 [V 9 d] *amenitat e delit de lurs confabulacions e rahons
 axi passen lo dia; Hercules ab aquells qui de prop li
 eren per semblant manera tanien lurs rahonaments;
 en axi que, entre Jason e Medea, nagun mijsa no
 hauia quels pogues contrestar a dir entre ells ço 680
 que dir volguessen. E com Medea, qui estaua en
 gran ancia com poria parlar ab Jason ne quant ne
 [A 10 a] poria hauer auinentea, veent que tots los *altres
 entre si entenien en diuerses parlaments, deposada
 honestament la carrera de temerosa vergonya, en 685
 los primers començaments de paraules dix axi a
 Jason: «Amich Jason: la tua noblea no hage per
 » cosa deshonest, ne ho carrech a via de dissolucio
 » femenil, si per ventura yo ab tu presumesch
 » rahonar, e mi prouocar a ta conexença ab honesta 690
 » intencio de paraules. Car digne cosa es que al hom
 » estrany e noble, e qui ha alguns affers, per altra
 » persona noble li sia donat consseyl de salut e de
 » endreçament en aquells affers. Car lo noble per
 [V 10 a] » alcuna cortesia semblant *es tengut profitar al 695
 » noble; e se que tu est vengut, per audacia juvenil,
 » en aquest Regne per hauer lo vellor dor, per lo
 » qual sens tota falla tu has sotsmes la tua vida a
 [B 11 v] » manifest perill de mort; don yo he com*passio a la
 » tua noblea e a la tua calor juvenil, e desig a tu 700
 » ministrar consseyl de salut e ajuda profitosa, per
 » la qual tu sies preservat, sens tota lesio, de tans
 [A 10 b] » grans perills, e pugues retornar saluament *e se-
 » gura, axi com tu desiges, al loch don est partit. E
 » tu aço leugerament conexeras a tu esser profits, 705
 » si ab bon cor volras pendre los meus amonesta-

85 deposada honestament carragada A. 95 cortesia sempre
 es A.

- » ments e aquells ab acabat estudi exequir.» Jason,
 ab humil cara, a les paraules de Medea respos e dix:
 « A, molt noble dona! pus noble que totes les altres!
 710 » A vos ab deuot cor fas humils gracies, qui per
 » vostra gran noblea vos mostrats hauer compassio
 » de mos trebayls! per que yo me offir abandonat e
 » apparaylat seguir los vostres menaments; car molt
 » son gracioses los dons qui son fets o do*nats sens [V 10 b]
 715 » demanar e sens alguns mereximents.» Al qual
 Medea respos e dix: «Amich Jason: ¿saps tu los
 » perills qui son en voler enquerir e hauer lo vellor
 » dor? Cuyt me que la fama, qui es menys sabent
 » de la veritat, no ho ha a tu publicat ni manifestat,
 720 » car verament no cau en poder de nangun hom
 » mortal de hauer lo dit molto ab vellor dor; car la
 » guarda o custodia daquell es mes diuinal que no
 » humanal, *e la virtut dels Deus, la qual virtut es [A 10 c]
 » custodia del dit molto ab vellor dor, es inexpug-
 725 » nable; per que nos pertany a nangun hom voler
 » fer contra aytal virtut e aytal poder. ¿Qui poria
 » escapar sens lesio de mort de les flames fogaiaants
 » les quals giten aquells bous quil guarden? No es
 » nagu, lo qual cas de ffortuna hage induhit a irruyr
 730 » contra aquells, quin sia pogut escapar, car les
 » flames daquells encontinent los fan tornar en
 » cenra, e perir axi com a volues de foch. E si tu,
 » per coratge leuger, has presumit iuuenilment
 » assejar aytals coses, dic te quet mena gran follia,
 735 » com lo preu daquesta cosa tan solament sia *la [V 10 c]
 » mort. Donques, Jason, si sauiaement ho vols fer,
 » trau lo teu peu de tan deseuenturat lindar e tan
 » perillos pas, e not vuyles atañçar als Deus qui
 » son donadors de mort, *e qui finalment te tolrien [B 12]

721 molto dor A. 22 es mal diuinal A. 24 molto dor A.

- » la lum de la tua vida.» E Jason, fet impacient e 740
mogut a les paraules de Medea, volch les li es-
tronchar, per ço que mes auant ayals paraules ne
de semblants no *diga, e dix li: «A, noble dona!
» ¿e donchs, per espauentament de vostres paraules
» creets a mi esprouar, per ço que yo, espaordit per 745
» aquellas, me jaquesca de mon proposit lo qual he
» començat? E siu fahia ¿quina seria la mia vida
» ne ab quina honor poria yo viure? Dich uos que,
» yo viuient, seria deshonorat e avilanit per tots temps
» entre les gents del mon, e despuylat de tota honor. 750
» E si lo preu daquesta cosa, axi com uos deys, es
» la mort, dich uos que es mon proposit mi liurar
» a mort. Car pertany se al hom sauí e qui enten en
[V 10 d] » honor, que pus alcuna cosa *ha començada de
» fer e la ha publicada, per aquella menar a fií deu 755
» dauant metra la mort a la vida, abans que no lexar
» se vituperosament e ignominiosa de la cosa co-
» mençada.» E Medea li dix: «E donchs, Jason ¿es
» aqueix lo teu proposit, que desigs e vuyles dauant
» posar la mort a la vida en tan manifest perill? Ve- 760
[A 11 a] » rament yo he compassio de la tua de*sauentura, e
» enuers tu, que axi presumeys indiscretament, son
» moguda ab entramenes de pietat: per que yo,
» hauent compassio a tu, benignement propos la
» tua salut dauant metra a la reuerencia de mon 765
» pare, e no perdonar a la mia salut ne vergonya.
» E de mi aconseguiras gracia e do daquest benefici,
» si vols obtemperar als meus amonestaments, e que
» axi mo prometes purament, e que en seguir ço
» quet dire no vuyles husar de falcia ne dangan.» 770
E Jason li respos: «Molt noble dona: promet uos

45 m. creets A. 53 del hom A. 57 ignominiosa ver[...] cosa A. 58 començada non vol exir V.

- » en la mia fe e jur per los Deus que yo complire
 » sens tota falla tot ço que vos hordo*narets e ma- [V 11 a]
 » narets que yo faça.» E Medea li dix: «Si tum prens
 775 » per muller, em traus daquest *Regne de mon [B 12 v]
 » pare, em menes en la tua terra, em seras axi feel
 » que nom desempararas de ta vida, per cert yo trac-
 » tare e fare que tu hauras ço que desiges del molto
 » dor, sens que alcun mal ne alcun perill no en-
 780 » correrás; car entre les perssonas mortals daquest
 » mon yo son tota so*la qui puch foragitar les vir- [A 11 b]
 » tuts daquell Deu de la batayla, qui guarda lo dit
 » vellor, e a les coses instituides potencialment a la
 » dita guarda pusch contrestar e obuiar per potencia
 785 » de altra art contraria.» A les quals coses respos
 Jason: «O, verge molt noble e molt preciosa! e
 » com son grans coses e inextimables aquellas que
 » tu a mi promets, es a seber, que tu dons a mi tu
 » mateixa qui entre les altres vergens del mon res-
 790 » plendeys e sobre puges totes les altres per gran
 » prorogatiua de ballea, axi com la rosa primerencha
 » qui, en lo temps de la primavera, *totes les altres [V 11 b]
 » flors qui son en los camps sobre puge per noblea
 » de laor [olor?] e de ballea; e, part aço, me promets
 795 » de liurar e de retra quiti de tants perills qui son
 » en la guarda del molto dor. E, aquell per mi ob-
 » tengut, certes be coneix e se que naguna cosa no
 » poria esser bastant a preu de tan gran do; e qui
 » aytal do rabujaua be poria *esser tengut per foll. [A 11 c]
 800 » Per que, noble dona, pus noble que totes les altres
 » del mon, humilment e deuota me offerir a uos per
 » marit; e promet, ab pura fe e sens tota tacha
 » dangan, que complire e fare tot ço que la vostra

77 desempares per tota ta vida V. 84 objugar V. 94 m. de
 laor e de bellea V. 96 del dit molto A.

- » gran noblea manara e hordonara.» E Medea, alegrant se de la resposta de Jason e de la oferta que li fahia, dix li: «Amich Jason: de les tues promissions vuyl e desig esser certa e de tot en tot *segura; e per tal que lo meu coratge e la mia intencio ne sia pus ferma, yo deman que per tu me sia fermat ab sagrament ço que mas dit e promes. Mas, com a fer aço no sia ara loch couinent, sia perlongat entro al vespre, car ladonchs es pus couinent temps a complir ço que hom desige e a escusar que no sia sabut. E ladonchs vos, request
- [B 13] » per missatge meu secret, vendrets a*la mia cambra, en la qual per sagraments dels Deus me farets segura daço que hauets promes. E mi assegurada
- [V 11 c] » per aytal *manera, porets me hauer axi con a vostra e a totes vostres volentats; e yo informar-vos he plenerament de tot ço que haurets a fer per obtenir ço per que sots vengut.» E Jason en breus paraules feu conclusio, dient: «Molt noble dona: sia fet, a uos e a mi, axi com uos dehits.» E abdosos donants fi a lurs paraules, Medea, demanada licencia de Hercules e feta reuerencia e salutacio a son pare, acompanyada de moltes donas e donzellas retornassen en sa cambra.

ACI ES ACABAT LO SEGON LIBRE E COMENÇA LO TERÇER, QUI PARLA DE LA MEDICINA DONADA PER MEDEA A JASON PER LA BATAYLA FAEDORA AB LOS BOUS E AB LO DRACH

830 EN aquesta hora ia era passat mig dia e lo sol se declinaua *al vespre, com Medea, [V 11 d]
 835 estant sola en sa cambra, ab molta consideracio reuoluia ço que ella hauia dit a Jason e ço que Jason *hauia respost a ella. E dementre que ella diligentment penssaua les coses entre ells dites, alegraues de gran goig; mas quant
 840 penssaua quant seria venguda la hora de la nit, la qual ella ab gran cobaiança esperaua, tot lo goig li fugia. E sens que paciencia noy podia donar, estant axi en aquell desig *guardaua lo cos del sol, e ab [B 13 v]
 845 tanta auiditat era congoxada quel sol se pones, que lo romanent daquell dia, qui era mig entrel mati e lo vespre, li fo vijares que duras .ij. dies. Mas, pus que la nit fo venguda, ella fo ja en maior ancia; e axi com hauia desijat lo cos del sol ques pones, axi desijaua ab pus gran ancia lo passament de la nit, e
 850 que la luna isques, la qual deuia exir deuers lo primer son, per ço que aquells qui vetllauen haguessen raho de voler anar dor*mir, e que ella hagues plena [V 12 a]
 libertat de complir son desig. E, estant ella en aquest desig, era turmentada de congoxa e de ancia,
 855 dementre que sentia les companyes de son pare fer longues *vigilies en lo palau e no fer alguns senyals [A 12 b]
 de dormir. E ab molta de impaciencia faent aquesta

43 lo cors V. 46 mes de .ij. V. 48 lo cors V. 52 raho de dormir V. 57 senyals de voler dormir V.

- expectacio, anaua ça e lla per la cambra, e ades se feya al portal per veura si aquells qui vetlauen hauen ancia de dormir, e ades obria les portas de les finestres per guardar quant hauia passat de la nit. E tan longament ellas trebaylaua per aytal manera, en tro quel gall canta, qui es senyal que hom deu anar dormir. E ladonchs tots los qui vetlauen iaquiren la vigilia, e anaren dormir cascuns per lurs cambres. E com tota la companya del Rey fo adormida e hac callament en tot lo palau reyal, Medea, ab gran alegra, demana vna veyla qui li era molt familiar e qui era molt sabent, e trames la a Jason: lo qual, com la senti, *mantinent se leua de sa cambra, e per lochs escurs del palau ab passos suaus vench sen a la cambra de Medea, en la entrada de la qual ella estaua. *E Jason la saluda ab gran affeccio e deuocio de paraules; e, retudes les saluts en semblant manera per Medea a Jason, ell entra en la cambra; e mantinent la veyla feu loch.
- [V 12 b] E Jason *e Medea rómanents tots sols en la cambra e les portes daquella tanchades e fermades, Jason se assech, axi com Medea dicta, de prop .j. lit reyal lo qual era alli meraueylosament apparaylat. E, oberts los tresors de Medea, per los quals tota la cambra de gran claror resplendia, Medea trasch vna ymage dor consecrada en lo nom del subiran Jupiter, axi com era de costum dels Gentils; e aquella mostrada a Jason ab gran multitut de ciris cremants, per raho de la ymage dix Medea a Jason aquestas paraules: «Jot deman que tum façes feel *e leyal » sagrament, sobre aquesta ymage, que, pus que yo » me abandon a la tua volentat e enten acomplir totes » aquellas coses que te promeses, tu axi mateix me

58 anaua inquieta ça e lla V. 87 leal e feel V.

- » seruaras, ab pur cor e ab puritat de ferma fe, que
 » *daqui auant, axi com los drets diuinals e huma- [A 12 d]
 » nals volen, mi hauras en muller tua, e nangun
 » temps de la tua vida nom desepararas per na-
 895 » guna maginacio ne engan.» A la qual cosa Jason,
 ab deuota cara e humil, offirent se a aço, posa les
 mans sobre la ymage, e promes e jura de seruar
 e complir totes aquellas coses que Medea dema-
 naua.
- 900 Parla açi lactor e diu: O, fallacia del hom anga-
 nosa! Dignes, Jason ¿quet poch fer mes auant Me-
 dea, que, postposada la sua honor, si mateixa e el
 seu cors e el seu sperit ha donat a tu, e no li has
 seruada la fe que li hauies promesa, no attenent les
 905 insignies de la sua noblea, ni auertint a les *mag- [V 12 d]
 nalties de la sua reyal dignitat; qui, per amor de tu,
 si mateixa ha priuada del Regne en lo qual deuia
 heretar; irreuerentment ha lexat son pare, *qui era [B 14 v]
 veyl, el ha despuylat del aiustament del tresor; e,
 910 deseparant les seyles *paternals per tu, elegi exili, [A 13 a]
 preposant prouíncies estranyes a la dolçor de la sua
 natural terra? ¿No ta ella saluat del perill de la mort,
 retent te sa e saul, e ta fet quiti e escusat de tacha
 de perpetual vituperi? Car posat que tu escapasses
 915 viu del perill, e que no obtengueses lo vellor dor,
 encara tu no pories tornar en lo Regne de Thesalia
 sens gran vergonya e deshonor tua; e ha desempa-
 rada si mateixa e tot ço del seu, e tu ha restaurat
 e restituit los teus. Donques ¿ab qual vergonya
 920 has presumit trenchar lo sagrament que li hauies
 fet? Ab gran desconaxença e ab gran maluestat has

95 maxinacio V (machinacio?). 96 ab humilitat e deuota cara
 e humil A. 903 sperit tot ensemps ha donat V. 10 desampara-
 des les hilles paternals V les çetles paternals B. 19 ab los teus B.

- [V 13 a] enganada la verge e las treta de casa *de son pare; e, postposada la temor dels Deus, los quals perjuran elegist menysprear, no has hauda vergonya de fallir e trenchar la fe a ella, de la qual tants bens hauies 925 rebuts. Verament la ystoria diu que tu, sens tota vergonya, has enganada Medea. Mas aço procehi
- [A 13 b] *de flagici e maluestat de la tua decepcio, segons que la ordonança de la ystoria ho recompte, qui diu que, en pena del periuri e en oy de la fe per tu 930 trenchada a Medea, per venjança dels Deus tu legement e vengonyosa finist la tua vida. E daquestas coses mes auant no recompte la ystoria per ço com no sesguarden a la materia del present tractat. Mas tu, Medea, qui est dita ennobleida de totes sciencies, digues: ¿quet profita la conaxença de la ley de les estelas, per la qual es dit poder conexer de les coses esdeuenidores? E donques, si la presència de les coses esdeuenidores era en aquelles sciencies, ¿don es estat aço que tu tan malament has prouehit a 940 tu *mateixa? Per ventura *diras que eres tan torbada [B 15] per amor de Jason que, per negligencia, jaquist escrutar e encerchar en les leys de les estelas los perills, e *los mals quet hauien esdeuenir; mas, certa cosa es que los juys de la estronomia son fermats 945 sots incert. E daço pot hom trer manifest eximpli de tu, qui, per aytals juys a tu mateixa en naguna manera no poguist prouehir. Aquestas son les coses aquelles incertes que, de cert, enganen los leugers a creure, e manifestament son enlaçats per error de 950 coses esdeuenidores no es compres, si donques per ventura a cas no se sdeue. Car seber les coses esdeuenidores se pertany tan solament a Deu; en ma del

955 qual son posades, e de quis pertany seber los temps
dels temps e los moments dels moments.

Reebut, donques, per Medea de Jason sacrament
periurable, abdos *sen entren en la cambra enba- [V 13 c]
lleyda de incredible noblea; e, foragitades les ves-
960 tadures e abdos estants nuus en lo lit, Jason obri
en Medea les claustres de virginitat; e axi tota
*aquella nit passaren en alegries e en solaçes. E, [A 14 d]
jassia que Medea hagues complits sos delits per
abraçaments de Jason, los quals hauia desijats, gens
965 per aço nos parti della la sintilla de la cobaiança
concebuda, ans, per los actes los quals hauia espro-
uats, concebe pus greus enceniments que no hauia
debans. E aquest es aquell tast qui engana los mas-
quins damadors, aytant que com mes ne reeben mes
970 ne desigen; car lo ventrell sadollat aytal tast no pot
ahirar, car la auiditat del cor e la cobaiança de la
volentat, dementre que aytal *angoxa hi es, nodreix [B 15 v]
appetit.

E, com resplendis aquella estela matutinal qui
975 es missatgera del alba, sobreuinent Jason, parla a
Medea e dix aytals paraules: « Hora es, dolça dona,
» nos deura leuar del lit, per ço que per *ventura [V 13 d]
» la lum del dia nons hic sobreprena. Mas yo no se
» si de mos affers hauets alcuna cosa hordonada ne
980 » yo *he a fer; per queus prech deuotament que [A 14 a]
» los secrets del vostre consseyl me vuylats obrir,
» per ço que yo aquells enseguescha segons la vostra
» informacio. Car tota cuytança es a mi triga, que
» jous puxa trer daquesta terra e menar en la mia.»
985 E Medea li dix: « Amich Jason, a mi pus car de mi
» mateixa: sobrel teu fet, lo qual es meu propri, hē
» yo ia pres plen consseyl, lo qual yo he ben penssat

- » e deliberat en mi mateixa. Lauem donchs del lit,
 » per tal que ço ques coue de fer e enseguir pugam
 » fer e metre en obra.» E, leuats del lit e lurs ves- 990
 tadures preses ab gran cuyta, oberts per Medea los
 escrinys de sos tresors, daquells pres moltes coses
 conseruadores, les quals dona a Jason per aytal
 orde: primerament li dona la ymage dor, la qual dix
 [V 14 a] que era feta per incantacions e *construida en virtut 995
 de gran artifici, la qual es molt poderosa contra
 incantacions ja fetes, cessan e anullan aquellas
 coses que ia son fetes per encantacio e foragitan
 totes coses noybles; e daquesta instruhi Jason en
 axi: que aquella aport sauiaement sobre si, sabent 1000
 que contra totes incantacions ell sera poderos, e
 [A 14 b] alcunes forçes ne coses *noybles de incantacions
 no li poran noure. En apres li dona vn enguent
 molt precios e molt flayrant, dient que daquell vntas
 si mateix: e ha aytal virtut, que val contra totes 1005
 flames e apaga tots enceniments, e tot ço que ha
 poder de cremar fa resole en fum. En apres li dona
 [B 16] vn anell, en lo *qual hauia vna pedre daytal virtut,
 que totes coses verinoses corrupia, e totes coses
 noybles foragitaua; e si alcu per ventura era infecte 1010
 o tochat dalcu veri, aquell anell, per la sua virtut,
 [V 14 b] lo retia saul *e quiti. Mes auant hauia en aquella
 pedra altre virtut: que si alcu la portaua en sa ma
 e la estrengues fortment, era fet invisible, axi que,
 dementre que per aytal manera seria portat, aquell 1015
 quil portaria no seria vist per naguna persona del
 mon. Aquesta pedra los sauis appellen *achatros*, e

89-90 m. per tal que ... levats del lit A. 92 coses les quals
 dona a Jason conseruadores per aytal A. 1001 que sobre totes
 A. 06 e de tot ço A. 08 en lo qual li dona vna pedra A. 09
 coses virtuoses A. 17 achaten V.

- fo primerament atrobada en la ylla de Sicilia, e,
 segons que Virgili scriui, Enea aporta aquella pedra
 1020 com primerament vench inuisiblement a la regio de
 Marrochs. Subse*guentment li dona vn scrit de [A 14 c]
 letra legible e conaguda de molt noble enteniment,
 del qual scrit Medea diligentment instruhi Jason, el
 amonesta que, abans que ell vengues al vellor dor,
 1025 anullas e cessas tots los empatxaments qui per
 guarda daquell hi eren per los remeys per ella
 donats, no satanças a ell iuerçosament, mas, feta
 oracio per ell humilment als Deus, legis .iij. vega-
 des aquell scrit; per ço que per aquella lectura
 1030 hauent semblança de sacrifici, meresques hauer los
 Deus vers si benignes. E darrerament *li dona vna [V 14 c]
fiola o empolleta plena de meraueylosa liquor, ins-
 truen lo que, com seria als bous, daquella liquor
 los donas per la cara. E era en aquella liquor aytal
 1035 virtut que, puys que ell nagues gitat sobre les cares
 dels bous, axi estarien constrets e ligats ensemps,
 que a ells seria impossible de esser solts ne desligats.
 E axi singularment, de cascuna de les dites parts,
 Medea instruhi diligentment Jason; per los quals
 1040 procehiments e maneras *ell pogues peruenir a [A 14 d]
 gloria de la victoria desijada. E, faent fii a les sues [B 16 v]
 instruccions e doctrines, e donada licencia a Jason
 de partir ans quel dia fos vengut, Jason sen torna
 en la cambra qui li era estada deputada, ab fortius
 1045 passes. E uinent l'alba mostrant ses claros, e ia lo sol
 començant tochar en les alteses dels munts, Jason se
 leua de son lit fictici; e, hixent daquí en companyia
 de Hercules e dels seus, vench sen a la cambra del
 Rey, en la qual lo Rey era ia ab molta de sa com-

25 enullats e cassats V. 36 bous qui estarien A. 41 de vic-
 toria A. 45 m. lo sol A.

- [V 14 d] panya. *E Jason dix li: «Senyor: daqui auant la 1050
 » triga es a mi molt anuiosa; per que, si a uos pleya,
 » de vostra licencia e volentat yo volria esprouar
 » los perills del vellor dor, per lo qual son vengut.»
 E el Rey dix li: «Amich Jason: yom dupte que la
 » animositat inconsulta de la tua juuentut not indu- 1055
 » ga a demanar e desijar aquellas cosas que acuyten
 » a tu la mort e a mi engendren infamia parlara e
 [A 15 a] » carragosa *del teu perill e de la tua mort; per
 » que deuotament te amonest, que mes vuyles e ams
 » tornar sa e saul en ta terra, que sotsmetra tu ma- 1060
 » teix a tants mals per los quals no pots escapar a
 » perill de mort.» E Jason li dix: «Molt noble Rey:
 » no es a mi aytal animositat inconsulta, com vos
 » deys, ans ab gran dispensacio e delibario de
 » consseyl son vengut aci per esprouar aqueys pe- 1065
 » rills que uos deys. E posat que, ço que Deus no
 » vuyla, alcuna cosa sinistre me esdeuengues daço a
 [V 15 a] » que yo volentariament me sotsmet, vos *sens dup-
 » te ne romandriets innocent e quiti, en esguart de
 » totes les gents del mon, en tant, que alcuna infamia 1070
 » ne carrech nous en pora esser donat.» E el Rey li
 dix: «Amich Jason: contra me volentat e forçat vuyl
 [B 17] » consentir al teu desig; *mas prech als Deus que
 » ells te vuylen atorgar que, de tans grans perills,
 » tu estorces sa e saul.» E axi Jason, obtenguda del 1075
 Rey la licencia desijada, apparayla son cami per
 anar a la ylla on era lo dit vellor dor, es a seber: que
 prop la ylla de Colchos hauia vna ylleta, poch luny
 [A 15 b] de la ylla de Colchos, en la qual ylleta *lo dit vellor
 era sots la custodia e guardia dessus dita, a la qual 1080
 ab poch vexell podia hom passar. E Jason, vinent
 a riba de la mar, entra en la barcha, meses en aquella

- les armes munitories e les altres coses desus dites;
 e tot sol, ab esperança de victoria obtenidora, reman
 1085 ab los remys quey hauria mesos, passassen en la dita
 ylla. E, com hi fo arribat, ixent de *la barcha e [V 15 b]
 traent ne les armes e les coses que Medea li hauria
 donades per salut sua, en continent se arma. E, ab
 segurs passos, vassen deuers lo molto de vellor dor.
 1090 Medea, empero, estaua molt duptosa e ab grans
 sospirs; e erasen pujada en los pus alts lochs e en
 la pus alta torra del Pelau Reyat, per ço que dili-
 gentment pogues guardar lo passatge del amat seu
 Jason e, pus diligentment, lo deuallament seu en
 1095 terra. La qual, com vee que les armes hauria preses
 e que sen dreçaua al camí bellicos e perillós, abuyra
 en grans lagremes, qui son senyals de gran amor.
 E no podent temprar les la*grems ne los sanglots, [A 15 c]
 resolu ab sonoritat flaca e ab veus tenres les sues
 1100 lagremes en aytals paraules: «O, amich Jason! de
 » quantes angusties son trebaylada per tu, e de
 » quantes dolors son turmentada de dins e de fora,
 » dementre que yo estich duptosa que tu, espaordit
 » per espauen*ança dels grans perills quit son appa- [V 15 c]
 1105 » raylats, no gits en oblit los meus amonestaments
 » e les doctrines que te *donades de salut. E si axí [B 17 v]
 » es, no sens raho yo dupte molt que no esdeuenga
 » a tu e a mi aquell sinistre cas desauenturat, per
 » lo qual yo sia tots temps priuada dels teus dolços
 1110 » abraçaments. Empero humilment supplich als
 » Deus que los meus huyls vegem a tu tornar sa e
 » saul, e dels teus succehiments benauenturats yom
 » puxa alegrar.» E en aço Jason, ab gran saueia e
 circunspeccio, sen ua deuers les custodies del mol-

83 minitories V. 99 senoritat A. 1101 angoxes V. 02 turmentada dins A.

- to, e apres que fo peruengut al loch perillos, pri- 1115
merament esguarda los bous, axi flames cremants
[A 15 d] gitants *en layre diffuses, que tot lo cel per flagran-
cia de gran foch resplendia. E tan gran calor e
escalfament de foch axi hauia occupat tot aquell
loch e aquella partida, que no era leer a Jason ques 1120
pogues als bous atañçar, per sobres de gran calor
[V 15 d] e cremor. Mas ell, no oblidat *dels saludables
amonestaments de Medea, amada sua, la cara e el
coll, e aquellas partides de son cors que poch, se
vnta ab lenguent a ell donat per Medea. E posa 1125
contra les dites flames de foch la ymage la qual
Medea li hauia donada, e la qual tania penjant en
son coll. E, lest per ell aytantes vegades com dessus
es estat dit aquell scrit lo qual Medea li hauia donat,
sens pahor se atança als bous, presumin si sotsmetra 1130
a tot perill de batayla ab ells; e aquells, gitant contra
Jason flames infinides incessantment, lescut que
portaua fo cremat; e la lança, semblantment fo cre-
mada per lo foch. Se conuerti tot en fum; e verament
[A 16 a] Jason la *sua vida hagre finida en mig daquells 1135
fochs, si la liquor a ell donada per Medea no hagues
infuses, ab espesses escampaments, en les cares
dels bous; la qual liquor gitada en la cara dels bous
[B 18] flamejants, *ells encontinent foren encadenats, axi
[V 16 a] com *si fossen cadenats de ferre. E ells, axi constrets 1140
per aquella conglutinacio viscosa, lauors cessa lo
gitament daquellas flames, e lo buydament mortal
daquells bous fogaiants encontinent cessa. E, reduyt
laer a la sua natura humida per esueneymment e
cessament de les dites flames, Jason, replet de molta 1145
animositat, resumi coratge e estes les mans als corns

21 als bous acostar V. 34 conuerti en fum A. 40 cadenes
de ferre V. 43 encontinent cada e reduyt V.

- dels bous qui axi estauen enlaçats e espaordits. E, preses axi los corns daquells, asseia aquells manar
 1150 ça e lla, per ço que senta e vege si li repugnaran o
 si seran obtemperants a son menament. Los quals,
 axi com a mig morts obeynts al arbitre e volentat
 de Jason, no poden ne gosen insurgir contra ell, ne
 fer les rebellions que hauien acostumades. Per
 1155 que Jason, ab segura diligencia, posa e enlaça als
 dits bous lo iou e laradre en los colls daquells, e ab
 constrenyiment *de punyiments ell força arar los [A 16 b]
 dits bous, no contenents *ne repugnants a imperij o [V 16 b]
 senyoria del arador, es a seber, de Jason. E axi, gira-
 des les gleues daquell camp deça e della, lo camp
 1160 fo arat e solcat a volentat de Jason. E jaquits los
 bous en lo camp axi arat, Jason cuytadament e ar-
 dida sen va deuers lo drach. E quant lo drach lo
 vee, vinent deuers si en tan gran senoritat de veu
 horrible, ab multiplicats siules repercodia laer, que
 1165 semblants veus li feya resplendir; e, ab espesses
 badaylaments gitans flames fogaiaints e fumoses, tot
 laer qui li era vehi coloraua de vermeylor calda e
 fogaiaint. E dementre que ab laugeres reuolucions
 treya e tiraua la lengua, escampaua per tot laer
 1170 mortals verins, axi com si caygues pluge espessa.
 E Jason, axi com aquell qui era sens tota pahor,
 girantse a les diciplines medicables a ell hordonades
 per Medea, *posa en contrari del drach e de la sua [B 18 v]
 vista aquell anell lo qual Medea li ha*uia donat; per [V 16 c]
 1175 virtut e resplendor del qual lo drach fo espahordit,
 e cessa gitar *aquellas flames que abans gitaua; e, [A 16 c]
 circungirant ça e lla lo cap e el coll, axi com a mig
 mort per gran espaordiment que hauia, contenia e
 sesforçaua esquiuar la resplendor de la pedra del dit

anell. Aquesta pedra, segons que diu Ysodorus, 1180
troba hom en India, la qual pedra vulgarment appe-
llam *maracda*. E la virtut daquesta pedra sens duple
es aytal, que, contraposada a la vista dalcuna bestia
verinosa, o de serpent o de semblant, o daquella
cucha verinosa la qual en Sicilia es appellada *buffa*, 1185
si al esguardament daquella ab alcun fust o ab alcu-
na ploma hom la te fermament e sens mutacio, no
pora estar ne sofrir per longa hora la cucha verinosa
que no defalega morta en lesguardament daquella
pedra. Ne la pedra aytan poch no roman quitia: 1190
[V 16 d] car, morta la *bestia o la cucha a la qual es contra-
posada, la pedra roman tota trenchada en fenelles
manudes. Espaordit, donques, mortalment lo dit
drach, per virtut de la dita pedra, Jason, tot corat-
jos, sen va deuers ell ab lespasa *nua, e fer lo de 1195
[A 16 d] colps espessos, ajustant colps a colps; los quals colps
lescatadura del drago foragitaua, axi com a ell no
noybles. Mas Jason, no lassat, no cessaua de farirlo
e colpaiar poderosament, axi com a mall sobre lan-
clusa. E tant e tan longament lo impugna el combat 1200
ab colps renouallats e aspres, quel drach, no podent
sostenir les espesses e dures impugnacions de Jason,
estes en lo camp gita lo seu mortal sperit, qui laer
sobrepujant enfecciona de mortals verins. E com
Jason lo vee mort, reduen a memoria los magisteris e 1205
instruccions a ell donades per Medea, *iuerçosament*
[B 19] tolch lo cap al drach *ab lespasa; e, arranchades
[V 17 a] les dents *de les gantes del dit drach, aquellas en-
continent sembra per los solchs fets en lo camp, lo
qual los bous hauien arat; del sement de les quals 1210
dents nexen mantinent cauellers sens tot nombre,

82 esmerachde V. 84 de cucha A. 85 appellada hunfa V.
99 a dur mall V. 1200 anclusa de ferre V. 05 magistres A.

e tantost aquells cauellers nats daytal sement o daytal messa, se prenen a les armes, e ab mortals colps se *impugnen es combaten vns ab altres; e [A 17 a]
 1215 fo feta molt dura e obscura batayla entre els frares engendrats de terra, car no feyen distinccio ni departiment entre ells de la batayla, mas la .j. sesforçaua crucidar e matar laltre ab affeccio turbulenta; ni alcu dells apparech vençedor en la dita batayla, car
 1220 tots, per colps alternatiu e mesclats, caygueren morts entre sij.

Anullades, donques, les encantacions de la art mathametica per arts contraries e per doctrines de Medea, e lo drach dessus dit liurat a mort, e axi
 1225 mateix morts los frares qui del se*ment de les dents [V 17 b] del drach isqueren, e estants [los bous] sanguinolents e vermayls en lo camp on jahien axi com a mig vius, Jason, qui de tans grans perills fo deliurat, ab curosa ancia encercha dins sa penssa les
 1230 coses que fetes son; e encara estudiosament contempla e penssa si alcunes coses romanen faedores, en consumacio o acabament daquell nagoci. E com ja vee que tot era acabat, coratios e alegre, ab suaus passos, sen va al molto del vellor dor. Lo qual, com
 1235 naguna audacia de rebellio no trobas en ell, *pres [A 17 b] per los corns e ocis lo, e despuylali la sua vestadura dor. E retent gracies als Deus de la gloria e honor que hauia ahuda de la victoria sens perill de la sua perssona, pres lo dit vellor dor; e, aquell ahut, tornassen a la riba de la mar e entra en la barcha o vexell
 1240 *ab lo qual era vengut, e, en virtut dels rems, passassen en la maior *illa de Colchos, en la ribera de la [B 19 v] [V 17 c] qual lesperauen ab gran desig Hercules e els altres

15 dura e aspra batalla V. 24 e per lo drach A. 35 m. en ell A.

- companyons seus. E, puy^s fo deuallat en terra, ree-
beren lo ab gran alegria, e de la incolumitat o salue- 1245
tat de la sua perssona reten humils gracies als Deus
qui aquell los han retut sa e saul, ço que james no
cuydauen. E Jason, ab Hercules e ab los seus, sen
ana a la presència del Rey, qui aquell reebe ab fenta
alegria. Car, com lo vee, axi li enueia de la gran 1250
victoria que hauia ahuda, e dolch se de si mateix
despuylat de tantas riqueses; e feu lo seura de prop
si. E tot lo poble se trebuchaua e venia veura ell,
axi com a cosa nouella, e meraueylauense com
[A 17 c] veyen lo vellor *del or, e mes se meraueylauen de 1255
tan gran victoria obtenguda per Jason, e com hauia
poguts vençre e sobrar los estatuts dels Deus de la
batayla. E Medea, alegrada no poch dels succehi-
ments agradables *e benauenturats que hauia ahuts
[V 17 d] Jason, vench lo veure; el qual, en presència de tuyt, 1260
si legut li fos, hagre complagut per molts blandi-
ments e afalagaments de besars. E per menament
del Rey, quaix vergonyosa, assech se de prop Jason;
al qual Medea dix, ab fortuiues paraules e ab ço de
tenra veu, que al vespre vingues a ella. La qual cosa 1265
Jason, ab veu calable, respos humilment si compli-
dor ab gran desig. E, difuses per tot lo mon les
tenebres de la nit, Jason sen vench a la cambra de
Medea, e per menament della entrant en lo tallem,
[B 20] e *abdos en semps en aquell estant, apres molts so- 1270
laços entre ells ahuts, parlaren molt ensemps de lur
partir e de les coses preparatories e necessaries a lur
partença. E, a induccio de Medea, Jason atura en
[A 17 d] la ylla de Colchos per espay duu *mes. E presa 1275
finalment auinentea de temps, Jason e sos com-

48 e ab altres sen ana A. 51 ahuda e viu se de A. 65 la qual
veu A.

panyons, ab Medea, *furtiuament partiren de la ylla [V 18 a]
de Colchos, no demanada licencia del Rey Cetes.

Mas tu, Medea, qui tant has desijat la hora e els
bonts vents necessaris a ta partença, e que desem-
1280 parasses la terra natural, e fugisses al Regne de ton
pare en lo qual tu deuies succehir, e sens tota
pahor passasses la mar: amargosament ho has car
comprat, no pensant los perills que ten hauien a
seguir. Diu se que est peruenguda en Tesalia, on
1285 per Jason e per los ciutadans de Thesalia irreuerent-
ment est estada tractada, e, apres molts perills
destrables e vituperoses, a mort amagada se lig
que has finida la tua vida. Mas, jassia que per ven-
jança dels Deus Jason fos exposat e sotsmes a molt
1290 martiri, ans que ell defalgues e el seu defalliment
axi com a dempnat per los Deus fos per dempnable
mort conclus, digues ¿que profita a tu Jason hauer
sostenguts perills enormes e greus? Digues ¿que
[V 18 b] *profita a tu, *Medea, la greu venjança dels Deus [A 18 a]
1295 feta en Jason? Mas sol se dir vulgarment: a bestia
morta, en foll e sens tot profit li posa hom medi-
cines o erbes medicinals al nas; si, donques, per
ventura *no era dit que plagues als Deus que fos per [B 20 v]
recompenssacio daquell qui la iniuria ha soferta, e
1300 que per les personas mortals sia conagut que alcu
no façe greuge ni eniuria en la faç dels viuent,
sens que non port pena.

Jason e Hercules e los altres companyons, ab
Medea, arribaren en lo port de Tesalia sans e sauls;
1305 los quals tots lo Rey Peleu reebe ab alegra cara;
jassia que fos torbat dins son coratge com Jason era
tornat viu, mas cobria, aytant com fer podia, la

81 e en lo qual A. 87 mort apagada A. 92 a tu Medea
hauer V.

- congoxa de son coratge. E jassia que li fos desplaer,
 [V 18 c] no naga, segons la promissio per ell *feta a Jason, 1310
 preposar lo en lo seu Regne. E Jason, no oblidat,
 ans tinent en sa memoria lo vituperij a ell fet per
 Laumedonta, Rey de Troya, curant fort poch de la
 victoria per ell tan gloriosament obtenguda del
 [A 18 b] vellor dor, e post*posan, axi com a no sabent, tot 1315
 ço que, segons la promissio per ell feta, fer deüia a
 Medea, e no content de la prefectura o senyoria a
 ell atorgada per son auoncle en lo Regne de The-
 salia, endreça son coratge molt ancios en vlcio e
 venjança del Rey Laumedonta. E sobre aço ab Her-
 cules hac gran parlament e gran consseyl; e Hercu- 1320
 les reebe en sij quaix tot lo carrech daquest nagoci.
 E Jason e Hercules recomptaren al Rey Paleu e als
 altres Reys de Grecia la iniuria e la deshonor quels
 era estada feta irreuerentment per lo Rey de Troya,
 dients que aquella injuria, no tan solament era feta 1325
 [V 18 d] *a ells, ans era comuna a tots los Reys e als maiors
 de Grecia: per que, com ells, es a seber Jason e
 Hercules, tenguen ardentment en lur coratge de
 venjar aquesta injuria, demanaren dells ajuda e
 [B 21] secors, aytant com ma*ior fer puguen, per execucio 1330
 e acabament de tan gran nagoci. Als quals Jason e
 Hercules no fo denagada, ans be promesa e atorga-
 [A 18 c] da, gran ajuda per los Reys *e duchs de Grecia;
 qui, tots ensemps e dun coratge, loen e aprouen
 venjança deure esser presa de la iniuria a ells feta 1335
 per lo dit Rey de Troya.

17 son oncle V. 22 retornaren al Rey V. 24 feta a ells [...]
 per lo Rey V. 26 e als barons de Grecia V. 35 esser feta de V,

ES ACABAT LO TERCER LIBRE; COMENÇA
LO QUART, DE LA PRIMERA DESTRUCCIO
DE TROYA FETA PER JASON E HERCULES

- 1340 ERCULES, qui tot lo carrech daquest fet en
sii hauia *reebut, cobejant esser feel mi- [V 19 a]
nistre e ancios execudor daquell fet, no
peraros ni reposat acuyta son cami de-
uers la prouincia qui era appellada Sparten. La qual
1345 prouincia era de les continencies de Romania, e
era feta regne; e .ij. frases regnauen en aquella,
la .j. dels quals hauia nom Castor, e laltre Pollux.
Aquests frases, segons que los poetes dien, foren
fills de Jupiter, concebuts de Dampne, dona molt
1350 bella, de la qual axi mateix digueren los poetes
esser concebuda Helena, germana dels dits Reys.
Als quals Reys frases, es a seber Castor e Pollux,
vench Hercules de*uotament pregant los e amo- [A 18 d]
nestant que poderosament venguen en ajuda sua e
1355 de Jason, contra Laumedonta Rey de Troya, expli-
cada a ells la iniuria que per Laumedonta era estada
feta a Jason e a Hercules. Los quals .ij. Reys frases,
ab *molta afeccio de paraules e ab volentat no fenta, [V 19 b]
atorgaren a Hercules agradablement e dun coratge
1360 ço que per ell fo demanat. E, obtenguda dells per
Hercules alegra licencia de partir, vassen en Sala-
menia, qui era vna prouincia e regue de les conti-
nencies de Grecia o parts de Romania, en la qual
regnaua lauors lo Rey Thelamon, baro de molta
1365 noblesa e animositat en batayla, *per lo qual fo [B 21 v]
reebut Hercules ab gran alegria; e, ab paraules pre-
catories, amonestal que ab ell e ab los altres Reys
de Grecia qui han promes e prometran esser en

- aquest fet, vulla anar a la destrucció de Troya, de la qual es Rey Laumedonta. La qual cosa Telamon 1370
 agradablement li atorga. E, tornant sen Hercules
 al Rey Peleu, pregalo el amonesta que tots aquells
 [A 19 a] que ell pora *dels maiors de son regne, faça anar
 contra Troya, ab si matex e ab los dits Reys. E aço
 atorgat assats alegrement per Peleu, mantinent sen 1375
 [V 19 c] par*ti Hercules; e, ab gran cuyta, sen vench a Pilon,
 vna prouincia qui era de la continencia de Grecia,
 en la qual lauors Nestor Duch senyoraiaua poderosa-
 sament. E, explicada per Hercules a Nestor la raho
 de la sua venguda, atorgali agradablement que ell 1380
 iria, ab gran comitiua de sos cauellers, contra Troya.
 Era lo dit Nestor de longa e molt gran animositat
 e dolça caritat conjunt a Hercules; e per ço, gra-
 ciosament e leugera, obey a les sues paraules. Del
 qual departint se Hercules, tornassen a Peleu, qui, 1385
 ab .xx. naus carragades de companya de cauellers,
 ia sera apparallat al viatge. E los damunt dits Reys
 eren ia venguts e eren en lo port de Thesalia, per
 ço que ensemps, ab benauenturada nauegacio,
 atorgant los Deus, anassen contra Troya. 1390
- Ladonchs era lo temps com lo sol acuyta lo seu
 [V 19 d] cos sots aquell cercle appel*lat zodiach, e en*traua [A 19 b]
 sots lo senyal del Molto, en lo qual senyal lespay
 de les nits es agualat als dies e es celebrat equinoci
 de primavera; lauors com comença lo temps blandir 1395
 a les coses mortals en serenitat daer; resplendent la-
 [B 22] uo*rs com dissoltes les neus, los vents flayrants mo-
 llament crispen les aygues; lauors com les fonts en
 empolletes tenres fan semblant de bullor; lauors com
 les humiditats hixents del sij de la terra se leuen a les 1400
 sumitats dels arbres e dels rams, per que los sements

- e meses crexen; e verdegem los prats illustrats de flors de diuerses colors, e son vestits los arbres enuiren per renouellades fulles e flors; lauors com
- 1405 la terra es ornada de grams, e canten los aucells e citaritzen ab melodia de gran dolçor; lauors quaix lo mig del mes dabril era passat, com la mar passada la sua fluctuacio rigorosa ia egualaua les ones *e era [V 20 a] feta agual; lauors los dits Reys, e Jason e Hercules,
- 1410 ab lurs naus, hixen del port e taylen les mars ab velas esteses en fleyrament de dolços vents. *E tant [A 19 c] ab continuats dies e nits nauegen, entro que peruenen a les parts desijades del Regne de Troya, e entren en .j. port qui era dit per propria nominacio Sigeu.
- 1415 E com alli foren, ia lo sol se declinaue al vespre, les tenebres veynes de la nit ensenyant. Meses donques e gitades les ancores en lo fons de la mar, reposen en aquellas les naus fortment religades; e los nauegants en aquellas naus disponen e hordonen, en aquella mellor e pus sauia manera que
- 1420 poden, de lurs afers esdeuenidors. E, escampades les tenebres de la nit per tot lo mon, en lo primer callament daquella nit comença exir la luna, qui, sobre la faç de la terra execada, claraiaua en tal
- 1425 manera que semblaua quaix resplendor de dia. E los Grechs, ab bona e diligent ordinacio, animats e ajudats per la claror de la luna, deuallen *en terra; la [V 20 b] qual cosa lus fo leugera, com totes les riberes de Troya fossen sens alcuna guarda, no esperant lo
- 1430 Rey de Troya ni duptant alcuna impugnacio de henamichs. E giten lurs caualls *de les naus, e [A 19 d] posen les armes en terra, e fiquen e alçen lurs tendes, e establexen *vigilies e guaytes necessaries [B 22 v] entorn. E abans quel sol escampas en la faç de la

- terra ses claros, lo Rey Peleu mana venir los altres 1435
 Reys, e Jason e Hercules, e tots los altres maiors
 de la host, a la sua tenda. Los quals vinents, e allo-
 gats cascuns en lurs setis, lo Rey Peleu los dix:
 «O, barons molt nobles e de gran serenitat! Tot lo
 » mon sap les potencies de la vostra virtut, qui son 1440
 » conagudes e prouades per moltes parts del mon,
 » e james hom no sap ne ha hoyt dir que vosaltres
 » no hajats reportada victoria de tots aquells fets en
 [V 20 c] » los quals les vostres forces hajats esprouades; *e
 » les iniuries iniustes del Rey Laumedonta nos han 1445
 » donada causa e raho iusta de nos venir e entrar
 » en la sua terra. E pus que als Deus ha plagut que
 » nos açi siam venguts en destruccio sua, coue que
 » nos posem nostres cures enuers .iij. coses prin-
 » cipalment: la primera es, que ab gran ancia en- 1450
 [A 20 a] » tenam en defencio de nostres personas, *e que
 » aquellas guardem e saluem de tot contrari quens
 » poguessen fer nostres enamichs; la segona es, que
 » entenam baronilment en offencio dels dits nostres
 » enamichs e en destruccio lur; la tercera, que en- 1455
 » cara molt pus baronilment e pus esforçada ente-
 » nam aconseguir victoria de nostres enamichs.
 » Per la qual victoria dues coses benauenturoses
 » procehiran per nos manifestament, volent los
 » Deus, es a seber: plenitut de satisfaccio de la 1460
 » iniuria a nos feta, e vtilitat de innumerables ri-
 » queses, les quals aconseguirem vençuts los dits
 [V 20 d] » enamichs *nostres. Car cosa es manifesta a tots,
 » que la Ciutat de Troya habunda de innumerables
 » riqueses, la qual si nos, ffortuna atorgant, porem 1465
 » a nos sotsmetra per exalçament de victoria, no en-

39 gran estrenuïtat V. 45 nos ha A. 54, 56 baroniul-
 ment V. 63 a tuyt V.

- » ten que les nostres naus sien bastants a recollir ne a
 » portar tan gran copia de *riqueses. Resta, donchs, [B 23]
 » que nos pensem e albirem totes aquellas coses per
 1470 » les quals iuerçosament e profitosa pugam peruenir
 » a obteniment de nostre desig, la qual cosa placia
 » als Deus piadoses que fauorablement nos ator-
 » guen, e ator*gant nos hi aiuden.» E pus que lo [A 20 b]
 Rey Peleu hac donada fij a les sues paraules, Her-
 1475 cules anticipant les veus de parlar dauant tots los
 altres, a les coses proposades per lo Rey Peleu
 respos, dient: «Loable Rey: loables son les coses
 » per tu dites en comuna audiencia de nosaltres; e
 » si cosa es loable enuers lo present nagoci nostre
 1480 » trobar bous consseyls, enca*ra es pus loable aquells [V 21 a]
 » trobats manar ab gran instancia e diligencia a
 » execucio. Per que, saul mellor consseyl, per salut
 » de nosaltres e per obtenir victoria de nostres ena-
 » micks, a mi es viares esser profits que, ans quel
 1485 » dia vingue qui ab la sua claror acus la nostra
 » venguda, de nosaltres tots e de la nostra gent
 » sia feta distribucio en dues parts eguals: en la
 » vna de les quals sia lo Rey Telamon ab tota la
 » sua gent; e vos e tota la vostra gent, e Jason e
 1490 » yo ab nostres companyons, encontinent, sots lo
 » callament de la nit nos atançem prop los lochs
 » amagats de la ciutat de Troya, e en los vergers e
 » en les vinyes aqui adiaents. E axi nos amagats,
 » esperarem lo dia; e pens be *que, pus quel dia [A 20 c]
 1495 » sia vengut, e el Rey Laumedonta hage sabuda de
 » la nostra venguda, ell ab sa cauelleria volra venir
 » e irruyr contra les nostres naus, no sabent nos
 » esser amagats prop los *murs de la Ciutat. E ell [V 21 b]
 » vinent a les naus ab sa cauelleria, estant en lo

- » mig de nosaltres e de vosaltres, sera li gran con- 1500
 » trast e empatxament poderos a la sua defencio. E
 » aço sia de la vna maytat; e de la altre maytat de la
 [B 23 v] » nostra gent sien hordonades .iiij. hosts: a la *pri-
 » mera de les quals senyoreig Nestor, en companyia
 » dels seus; a la segona, lo Rey Castor; a la tercera, 1505
 » lo Rey Peleu; qui, contra lo Rey Laumedonta, en
 » aquest loch de la ribera on ara som, baroniulment
 » se oposen. E nos, qui serem en loch o lochs
 » amagats, axi com ia es dit, esuehirem la ciutat, e
 » per aytal manera Laumedonta Rey, ab sa cauelleria 1510
 » estant en mig de nosaltres, pus leugerament pora
 » reportar penes de les iniuries contra nos comeses.
 » E par a mi que per nulla altre via tan profitosa
 » nos no pugam venir a acabament de nostre desig.»
 [V 21 c] Adonchs *plach a tots aquells qui alli eren lo 1515
 [A 20 d] consseyl de Hercules, *e tots vniuersalment prouen
 e loen que iuerçosament sia menat a execucio. E en
 continent lo Rey Telamon e el Rey Peleu, e Jason
 e Hercules, en comitiua de molts, pugen als caualls
 ells guarnits segons ques pertanyia. E sots caterni- 1520
 tat de la nit, enuers los murs de la ciutat de Troya
 se atancen, e per los lochs amagats, axi com es dit,
 se reposen; los altres romanents en la riba de la mar
 qui, contra lo Rey Laumedonta alli vinent puguen
 irruir e contrestar virtuosament. Adonchs, leuant se 1525
 lalba qui les tenebres de la nit fa fugir de la terra, e los
 raigs del sol illuminants lo mon, del aueniment dels
 Grechs ab relacio tumultuosa e brugent les oreyles
 [V 21 d] del Rey Laumedonta son plenes; per que ell *tots
 los seus amonesta pendre armes, e los altres ciuta- 1530

1500 m. e de vosaltres V. o6 lo rey Polluix V. 20 casur-
 nitat V. 22 m. se atancen e A. 25 contrestar vigorosa-
 ment V.

- dans seus qui en flor de iuuentut no duptauen esser en fet darmes. E hordonades per ell ses hosts, no auertin als aguayts qui eren entorn de la Ciutat, cuyten se anar a la riba *de la mar. E los Grechs, [B 24]
 1535 *qui en aquella estauen, veents los Troyans venir ab [A 21 a]
 gran abriuament darmes, posen se contra ells, animoses per combatre, foragitada tota pahor. Per que lo Duch Nestor primer ab los seus si offrent, entra en la batayla; la qual es molt aspra e molt dura entre
 1540 ells: e los vns se empenyen contra los altres, e ab abriuament ahiros entremescladament los vns esueexen los altres. E per trenchament de les lançes es fet gran brugit; son foradats los escuts; son deslaçats los helms; e ha gran ço en laer per espessa
 1545 collesio de les espases. Caen molts cauellers, los vns naffrats, los altres morts, ffa *si gran mortaldat, [V 22 a]
 vermeyla es la terra de molta vermeylor de sanch, e, finalment, que la multitut dels Troyans preualia e hauia auentatge, dementre quel Duch Nestor tot
 1550 sol ab sa companya sofferia lo carrech de la batayla. E aquell Rey Castor, baro molt noble, mantinent ab gran multitut de homens armats entra en la batayla; e baroniulment esueeix los Troyans, en lo combatiment del qual la batayla es pus durament
 1555 *instaurada, gran clamor es feta, los Troyans se [A 21 b]
 trebuquen no podent sostenir labriuament dels Grechs qui venien freschs. Mas lo Rey Laumedonta, a manera de leo rugient, ocorre ab gran cuytança; qui, per noblesa de la sua persona moltes coses
 1560 faent en la batayla, aquests andarrocha, aquells naffra, aquests estroncha, e en offencio dels Gre*chs [L 16]
 e per defencio dels seus tot se escalfaua. E los Troyans, en destruhiment dels Grechs ab gran pro-

- [B 24 v] digalitat irruents, los *Grechs perseguexen ab mor-
 [V 22 b] tals naffres e colps, axi com a degasta*dors de la lur 1565
 vida molts daquells liuren a mort, e dementre quels
 altres dissolutament se esforcen a ociure, alguns
 na caen de mort acuytosa. Lauors lo Rey Pollux,
 dementre se esguarda les coses duptoses de la ba-
 tayla, veent los Troyans preualer contra los seus 1570
 Grechs, tot forios ab la host dels seus entra en la
 batayla, e agrament irrueix contra los Troyans,
 molts daquells mata e molts nandarrocha dels
 caualls malament nafrats. E lo Rey Laumedonta vn
 [A 21 c] poch lunnyat de la batayla, car vee los *seus disso- 1575
 lutament combatuts e que molts en la batayla eren
 ia defallits, dupta molt de maior perill de si e dels
 seus, e per tal ab pregaries e ab menaças tots los
 seus feu tornar atras, e tots quaix cadenats feu
 tornar ensemps e replegar. Entretant lo Duch Nes- 1580
 tor ferma la sua vista en lo Rey Laumedonta e per-
 [V 22 c] cebe aquell esser Rey e *princep dels Troyans; e,
 postposada apart tota altra cura, contra ell endreça
 son cauall, e impetuosament contra ell se empes.
 E lo Rey Laumedonta, quant lo senti venir contra 1585
 si, no fo fet pas paoruch, ans ab gran ardiment
 gira contra Nestor les regnes de son cauall, e abdos
 constrenyents lurs caualls ab punyiment de sperons,
 abdos se venen ensemps. E Laumedonta feri de la
 lança que portaua fortment Nestor, trenchant aque- 1590
 lla, del qual colp sens dupte Nestor fora mortalment
 nafrat, si la guarda de les sues feels armes nol
 hagues conseruat. Mas lasta de Nestor no fo em-
 pesa axi en lo Rey Laumedonta, ans tan fortment
 [B 25] lay enpes, que lescut li departi *en .ij^{es}. parts, per lo 1595

78 a pregaries A. 79 quaix vadunats V. 86 no fet pas pe-
 rehos ne pahoruch V. 95 lay espes A.

colp de la qual lo Rey Lau*medonta agrament [A 21 d]
 nafrat, desemparant lo cauall, caygue en terra; mas
 gens per aço no espaordit del cayment ne temeros de
 la naffra, ans *encontinent sendreça en terra, e, [V 22 d]

1600 estant a peu e treta la espasa, ana contra Nestor
 ab audacia coratiosa. Mas .j. caueller ioue, per nom
 Cedar, qui en aquell any era estat fet nouell caue-
 ller, quant vee Laumedonta, Rey seu, a peu en tan
 gran perill combatent, fo enuergonyit de son se-

1605 nyor, axi com a feel sotsmes. E abtant gira son
 cauall contra Nestor ab iuerços cos, e, firentlo co-
 ratiosament de la lança en lo pits, gital del cauall
 dauant los peus de son Rey. E quant lo Rey Lau-
 medonta vee aquell dauant si cahut en terra, ab

1610 gran abriuament de vigor lesuehi ab lespasa nua,
 e ab espesses colps fer lo en lelm e tren*cali los [L 16 v]
 cercles del helm, e tot lo nassal li romp, e feuli en
 la cara greu naffra, entant que alli fora mort Nestor
 per la potencia de Laumedonta, dementre que, de-

1615 bilitat per naffres e perdiment incessable de molta
 sanch, ell era fet inpotent a defencio sua; sino que

[A 22 a] vench *multitut de Grechs, *en ajuda dell occur- [V 23 a]
 rents, qui embargaren lo Rey Laumedonta; e jassia
 que molts dels Grechs alli fossen morts, empero

1620 per contrast lur Nestor fo gital dels peus dels
 caualls e sostret de les mans de Laumedonta, e puja
 en son cauall. E Castor Rey, dementre que estant
 en mig dels bataylants vees Nestor esser andarrochat
 del cauall per Cedar, cobejant daquell pendre venjan-

1625 ça, ab alargades regnes *sendreça vers ell. Mas, abans [B 25 v]
 que Castor se pogues atançar a Cedar, vn Troya
 per nom Secoridan, qui era conjunt en linea de
 consanguinitat a Cedar, se posa en mig dells abdos,

- e Secoridan trencha en ell la sua lança sens alcuna lesio de Castor; mas lo Rey Castor firent fortment ab sa lança Secoridan, nafral mortalment en lo costat. E com Cedar vees Secoridan, cosi seu, naffrat, fou forios; e, spirant en venjança sua, sorti contra Castor
- [V 23 b] *ab lespasa nua, e poderosament lo impugna, e per violencia sua li tolch lescut, e, desenlaçat lelm de Castor e fora gitat de son cap, nafra lo mortalment
- [A 22 b] en la cara, e entant lo empes po*derosament, quel gita del cauall; lo qual cauall violentment li tolch, el liura conseruador a .j. seu escuder, e ab paraules opprobrioses insurgin contra ell, retreya li aço fos fet en venjança de son cosi. E com Castor fos a peu e los Troyans sesforçassen de pendrel, ell se defes ab molta animositat contra los Troyans. Mas com tot sol fos, entre tants debellants contra ell, fet impotent resistir a ells, ia fora pres per los enamichs; sino que lo Rey Pollux, ab gran festinancia, vench en ajuda sua, acompanyat de .Mcc. cauellers dels Grechs, qui, faent impugnacio ab sos cauellers contra los Troyans qui sesforçauen pendre lo Rey Castor, rompe les hosts ab molta virtut bellicosa,
- [V 23 c] en *tant que deliura son frare e feu lo pujar en .j. cauall dels enamichs. E Pollux, ençes de foch de gran furor, empes se ab totes ses forces en .j. troya per nom Heliachel, lo qual primerament li uench dauant; e aquest Heliachel era fill del Rey de Cartayna, nabot del Rey Laumedonta, engenrat duna *sua germana, lo qual, dementre que Pollux ab appetit odios lensegueix, naffral mortalment, entant que daquella nafra caygue mort. Veent *lo
- [B 26] [L 17] Rey *Laumedonta, qui per la mort de son nabot prompi en lagremes fluuials, plorant miserablement

- la desauentura de son nabot e trebaylat de dures angusties, conuoca tots los seus, los quals ab ploroses lagremes amonesta que poderosament se abrien, en venjança de la mort de son nabot. E lauors, 1665 tochat per ell .j. corn ab gran ço, vingueren de prop ell al ço del dit corn .vij. milia cauellers o quaix, e fet gran empenyiment contra los Grechs, aquells baronilment enpugnen, endarroquen, *naf- [V 23 d]
 1670 fren els maten en bocha de coltell cruel; axi que legement se conuertexen en fuyta, los quals enseguexen los Troyans en tro a la riba de la mar on eren les lurs naus. E lauors fora donada fi a la batayla e el Rey Laumedonta hagra victoria; mas 1675 .j. dels Troyans, per nom Dites, mortalment naffrat, qui apenes se podia tanir al cauall, vench de la Ciutat de *Troya al Rey Laumedonta, e dix li ab [A 22 d]
 1680 paraules ploroses e ab sanglots congoxosos la perdicio de la Ciutat, afermant aquella esser presa per los enamichs. La qual cosa hoynt lo dit Rey Lau-medonta, gitant de la pregonea de sos pits sospirs angoxosos, e ab aquell mateix corn terriblement sonant, prouoca a si tota la sua gent, jaquits los Grechs vençuts a la riba de la mar, e acuytant iuer- 1685 çosament secorrer a la Ciutat. E encara lo Rey Laumedonta no hauia gayra anat en companyia dels seus, quant guardant de luny vee gran partida dels enamichs, hixents *de la Ciutat e contra ell acuytant [V 24 a]
 1690 ab grans companyes armades. E semblantment, guardant detras si, vee los Grechs que hauia jaquits a la riba de la mar ja quaix vençuts, cobrada animositat, *cuytar ab gran festinancia enuers ell; e no [B 26 v]
 sap ques faça, -estant entre aytals angusties, com

- se vege enclos e environat per sos enamichs. Veus, donchs, que es feta aqui batayla molt aspra, entrels 1695
- [A 23 a] vns e als altres; mas la batayla *aquella era fort desagual, car los Grechs sobrepugen los Troyans en molt maior nombre. Son escabrantats los Troyans, e ab espesses colps despases caen nafrats e morts, deça e della. Mas nos triga que aquell noble 1700
baro tan forts e tan ardit, Hercules, sobreuench; qui, seent en son forts cauall, ab mortals nafres romp les hosts per força, e les companyes dels aduersa-
- [L 17 v]
[V 24 b] *ris departeix, e en la sua potencia los enamichs li obren via e carrera per mig, dementre *que no 1705
poden sofferir la sua força ne a les sues virtuts contrastar, en tant que, dauant ell, a totes parts caen morts e defalexen los Troyans. Ffinalment, enuers lo Rey Laumedonta, lo qual ell indubitantment senti e conech esser en aquella part, endreça 1710
furiosament son cauall e aquell violentment fari e naffra, e mort lo gita del cauall e tolch lo cap de son cors, e en mig dels seus lo gita, ab rabia violenta. La qual cosa vista per los Troyans, ploren miserablement, veents si deseparats del regiment 1715
de lur Rey; ne han alcuna esperança que puguen
- [A 23 b] esser reebuts en lur Ciutat, la *qual era esuehida e presa per los Grechs. Ne aytanpoch veen que a ells sia alcuna esperança e refugi en alcuna part, ne defencio. Caen los masquins de Troyans, nafrats e morts, e vençuts desemparen lo camp, 1720
anelants a subsidi de fuyta. E si alguns dells ni ha
- [V 24 c] los quals remey de longa fuyta pogues sobrar, *per auentura pogren escapar de les mans dels Grechs con los altres per batayla mortal defalguen, e per 1725
colps despases a la dita batayla mortal sia feta fij.

- E los Grechs vençedors ab armes victricies entren en la desijada Ciutat, la qual troben mig plena de donas e infants poch's, e de veyls, qui per temor de la mort eren fugits als temples dels Deus. Mas moltes daquellas donas, miserablement espaordides, fugen daça e della, portant en lurs braçes los infants poch's tremolants. E les masquinas donzelles, fugent çà e lla, tremolants e plorants, ignoren on sien en loch de saluacio, jaquides les cases plenas de riqueses innumerables, les quals *totes los Grechs vençedors prenen, ocupen, despuylen, e roben; e hagren na molt gran auinentea, car per espay dun mes continu los Grechs no vegaren a la dita presa e robaria. Ffinalment, endarrochats per ells los alts mu*rs daquela Ciutat, los sobirans pelaus andarroquen, e indifferentment liuren los pus alts hedificis en ruyna, e tot ho subuertien de fons a fons. E despuylats tots los temples de la Ciutat, a manera de robadors, tots aquells veyls e infants poch's qui per restaurar lur vida eren alli confugits, liuren a cruel mort. E, trebuchats e endarrochats los hedificis dels Temples, les donzelletes joves e les donas molt bellas ne trahen catives, e les duen a les naus, subiugantles a perpetual seruitut. E ells, guardant lo palau del Rey Laumedonta, ans que fos dirruit *en lo prenent de la Ciutat e del dit palau, trobaren alli la filla del dit Rey, per nom Exiona, donzella de meraueylosa ballea, la qual Deus hagues volgut que james no fos nada ne atrobada; e la qual Hercules en senyal de guardo *de victoria liura al Rey Thelamon, qui primer era entrat vencedor en la dita Ciutat. O, *merauey-
- [A 23 c]
- [V 24 d]
- [L 18]
- [A 23 d]
- [V 25 a]

27 victrices V. 37 vencedors preocupen A. 39 los Grechs vagaren V. 42 indifferentment andarrochen los pus alts A.

losa desconaxença de aytal vençedor! Si Exiona fo
 a tu donada e associada en senyal de victoria, be la 1760
 degra a tu acompanyar noblea de conaxença, que
 tan noble verge e de tan gran bellea e de tan no-
 bles costums informada, haguesses a tu acompa-
 nyada per copula nupcial, e qui per desig de igno-
 miniosa luxuria aquella maluadament no haguesses 1765
 deshonestada. E tu, aquella que apenes dignament
 te pertanyia per muller, has establít indignament
 a tu esser acompanyada per aiustament meretrical.
 Per aquesta Exiona procehi tota la materia de la
 rabia tan dampnosa, de la qual en apres procehiren 1770
 infinits escandels, nodrits per lonch temps, e de
 la qual dempnatges innumerables se seguiren.
 Adonchs, destrouida e trebuchada de tot en tot la
 Ciutat de Troya, axi com es dit, los Grechs, ab tots
 los bens preses daquella, en les lurs naus sen pugen. 1775
 [V 25 b] E partits *de la ribera de Troya, recomanant se a les
 [A 24 a] altes mars, ab velas esteses e ab *benauenturos
 temps, sans e vençedors, en Grecia son tornats.
 Alegras, donques, tota Grecia per gran goig en la
 victoria de lurs Grechs e en adquisicio de tants 1780
 bens, per les quals coses reten als lurs Deus agra-
 dables sacrificis e grans oblacions. E de les despuy-
 les e robaries dels Troyans tota Grecia es feta
 plena e richa. E no tan solament foren enriquehits
 aquells qui lauors foren vençedors, mas encara 1785
 lurs successors, que, per molt temps, en apres
 succehiren, habundantment foren richs e asseats
 per riqueses indifficients.

62 de tan gran noblea A. 72 la qual en apres dampnatges irreparables sen seguiren V.

1790 LO QUART LIBRE ES ACABAT; SEGUEIX SE
LO CINQUE, DE LA FUNDACIO EN APRES
FETA DE LA GRAN TROYA PER LO REY
PRIAM

1795 DONCHS destruyda e aduersa de tot en tot
la Ciutat de Troya, *e aucis malament lo [V 25 c]
Rey Laumedonta, tants cauellers e no-
bles ciutadans liurats a mort, tantes do-
nas e donzelles aduytes a iou de seruitut, e la *noble [L 18 v]
Exiona, filla del dit *Rey, constituïda a meretrical [A 24 b]
vituperij sots deshonestat de Thelamon, entenen e
1800 consideren diligentment los sauis homens quals
son en aquest mon los cechs en esdeueniments de les
coses, e quant es necessaria cosa quels homens se
deuen abstenir de freuols e leugeres inijuries. Car so-
uin se esdeue que les leugeres inijuries han en si sem-
1805 blança de foch lespira pocha del qual, nodrida per
cechs peximents o almenys sots la cenra, soptosa-
ment surt en grans flames e cremants. Aprenguen
encara los Reys e los Princeps, e membres que no
deuen noure a les perssonas estranyes qui venen a
1810 lurs regnes, no per *enteniment del mal proposit ni [V 25 d]
per seber los secrets de lurs regnes, car la hordo-
nança dels ffats, enueiosa enemiga de les coses bena-
uenturoses, per tots temps nega longament estar en
sobirana prosperitat. E per ço que pus abtement
1815 deduga los estaments dels homens en precepitacio e
en ruyna, per incencibles e cechs aguayts reeb los
pus poderosos e induheixlos a caura, traent o pre-
nent causa de materia freuol *e inopinable, per ço [A 24 c]

1800 quants son aquest mon los cechs en deueniments V los
grans esdeueniments A. 03 Car... inijuries m. en A. 05 foch
qui ha lespira A. 15 en percipicacio A.

- que prouisio no puga esser ahuda nis puguen
guardar ni defendre per subsidi dalcuna cautela. 1820
Sots aquesta aytal manera los ffats donats, la pri-
mera Troya destruida fo fi desauenturosa de tal e
de tan noble Rey com era Laumedonta. Mas hagues
plagut a Deu que la sua fi fos estada fi e lo darrer
badall de tan gran pestilencia com se segui per 1825
[V 26 a] causa *de tan leugera occasio com fo aquella del Rey
Laumedonta, qui denaga reposament o aturada per
refrescament en la nuha ribera de la sua terra
als Grechs qui nauegauen a altres parts, per ven-
jança del qual exçes ell, finalment, encorrech damp- 1830
nable mort! E los maiors de son Regne, aximateix
foren liurats a mort, e sa filla fo transduyta en es-
tranyes regions sots tacha de viltat meretrical!
Mas aquella enueiosa dispensadora dels ffats mun-
danals, es a seber ffortuna, qui de molt leugera rael 1835
de zitzania trau questio, dementre que amagada-
ment comença sots entrar, es feta enapres molt
gran aiustança de mal esdeuenidor; com, per la
[A 24 d] maluada *fi subseguent, per irreparables dempnat-
ges la sua fi darrera es concluida. Car per los damunt 1840
[V 26 b] dits mals, e quants sen hagen depuys *seguits, los [L 19]
nostres temps no ho han pas mes en oblit. Car du-
rant la preso de Exiona, aytant com visch aquella
molt noble e molt meraueylosa gran Troya, qui
apres de la sua primera aduersio fo construida e 1845
fundada, ffo en apres de tot en tot dirruhida e tre-
buchada, consumits en ella e perits tants Reys, tants
Princeps, e tants cauellers, e tants millers domens
a mort bellicosa; a rrecomptament de les quals

27 qui denega refrescament e aturada per reposar en la nuha
ribera V en la nau ribera A. 31 dampnablement e los A. 46
tot diuisida e trebuchada A.

1850 coses, per son orde, e de vna en una, sendreça lo nostre estil.

Lo Rey Laumedonta hauia .j. fill, per nom Priam, concebut de la Regina muller sua, baro de molta noblea e resplendent de consseyl de molta
 1855 saulesa. Aquest, en lo temps del cas desauenturat de son pare, no era present a Troya, com per lonchs dies *ia passats ell fos contra alguns enamichs de son pare e seus propis en lunyes parts entenent a actes bellicosos. Aquest, en *lo temps quels Grechs
 1860 irruyren contra Troya, tania durament assetiat .j. Castell a ell rebele. E en aquell setge sots esperança de victoria aturaua ab sa muller e ab sos fills, vagant o entenent ab anciosa entencio enuers la presa e adquisicio del dit Castell. Aquest hauia per muller
 1865 vna molt noble dona, per nom Heccuba, de la qual hauia procreats .v. fills e .iiij. filles; dels quals fills lo primogenit era appellat Hector, caueller de tanta noblesa que james no fo hoyda, e bataylador de molt gran virtut; los fets del qual virtuosos estan
 1870 en longa memoria e remembradors, no sens raho, per longa edat. Lo segon fill era *appellat Paris, e per altre nom era dit Alexandre, pus bell de tots los altres jouens del mon, instruhit e sabent dauant tots altres en magisteri darch e en sagetes. Lo terç
 1875 era appellat Deifebo, baro molt noble e de molta discrecio dotat. Lo quart era appellat Helenus, hom de gran sciencia, car instruhit era en totes les sciencies libarals. Lo .v. e el darrer era appellat Troyol, joue molt virtuos en batayla, de la noblea del qual
 1880 se dien moltes gestes o actes, los quals *daqui auant la present ystoria no iaqueix. E, segons que Virgili scriui, aquest Rey Priam de la dita Regina,

- muller sua Heccuba, hauia concebuts .ij. altres fills. La .j. hauia per nom Pollidorum, lo qual, com fos en
 [V 27 a] anys puerils, lo Rey Priam quant primerament *en- 1885
 tes los Grechs voler venir contra ell ab gran poder, trames a .j. Rey amich seu, ab gran quantitat de tresor, conseruador per ell entro quel Rey Priam fos cert de la fi dels affers a que exirien; mas lo Rey
 [L 19 v] aquell, axi com a masqui per cobiainça del tresor, 1890
 com sabe o senti el Rey Priam no be *succehir en sos affers, mana aquell Pollidorum esser dagollat, e feu lo soterrar a la riba de la mar. Laltre hauia nom Ganimeden, lo qual, segons que diu Virgili, pres Jupiter dementre que ell cassaua, el sen porta en 1895
 lo cel, el constituhi botaller seu en loch de Eba, filla de Juno, quin fo remoguda. E de les fillas la primera era appellada Creusa, e daquesta se diu que fo muller de Enea, del qual la present ystoria recomptara moltes coses, e del qual Virgili, apres la 1900
 [V 27 b] distruccio de la gran Troya, *es*criui moltes coses [A 25 c]
 en los libres de les sues obres. La segona era appellada Cassandra, la qual jassia que resplendis de virginal honestat, encara resplendia mes per erudicio de liberals arts, hauent noticies daquellas e 1905
 sciencia de les coses esdeuenidoras. La terça e la darrera era appellada Polixena, donzella de gran balea e de sobirana especiositat.
- Part aço lo dit Priam hauia .xxx. fills naturals, de diuerses fembres conçeputs, molt nobles per 1910
 dignitat cauellaril e molt forts batayladors. Lo primer daquells hauia nom Odiual; lo segon Anthoni; lo terç Exdron; lo quart Delus; lo quint Sincilen; lo .vj. Quintilen; lo .vij. Modem; lo .viij. Cassibilans; lo .ix. Dinadaro; lo .x. Darascol; lo .xj. Pic- 1915

tagor; lo .xij. Sinalor; lo *.xiiij. Eliastar; lo .xiiij. [V 27 c]
 Menalaus; lo .xv. Ysodor; lo .xvj. Cayras; lo .xvij.
 Celidonio; lo .xviij. Emargoras; lo .xix. Madian;
 lo .xx. Sardus; lo .xxj. Margariton; lo .xxij. Achi-
 1920 lles; lo .xxiiij. Ffamel; lo .xxiiij. Bran; lo .xxv.
 Methan; lo .xxvj. Almedian; lo .xxvij. Diloes; lo
 .xxviij. Gadelans; lo .xxix. *Duglas; lo .xxx. Cado- [A 25 d]
 ne de les ylles.

E lo Rey Priam, ab sa muller e ab tots sos fills,
 1925 vagant o entenent axi com dit es enuers les batayles
 e lo setge del dit Castell, a ell aquella horrible fama
 peruench que son pare lo Rey Laumedonta era mort
 per los Grechs, e Troya presa e de tot en tot dir-
ruida, e tots los cauellers, nobles e ciutadans
 1930 daquella morts, e sa germana Exiona duyta en exili
 e en seruitut. E mudas tot oltra manera e no sens
 *raho Priam, en relacio daytals nouelles, e per gran [V 27 d]
 dolor fet congoxos e en continues lagremes traent
 la sua vida plorosa, ab complanyents veus gita
 1935 plors anxiosos, e trist e ploros aiusta sanglots e
 sospirs a plors. E en continent dissolue tota la sua
 host, e posa fi a batayles e desempara les tendes
 del Castell assetjat, e ell cuytos acuyta son cami
 deuers Troya; lo qual, com la vee axi de tot en tot
 1940 aduersa e conculcada en terra e en cenra, esguardant
 los dempnatges irreparables de si e dels seus, mol-
 tes lagremes produhi per .iiij. dies *continuant dies [L 20]
 de plor. *Mas finalment, ab cor amargos e excolo- [A 26 a]
rades les pluges de les sues lagremes fluuials, reebut
 1945 alcun repos, apres los plors deposats, ab examina-
cio de lonch consseyl, plach li que Troya axi ad-
 uersa fos instaurada e altre vegada *construida, la [V 28 a]

31 tot a altre manera A. 40 en era e en cenra A. 43 e colo-
 rades V.

qual delibera en aquella tan gran magnitut e fortalea
 esser fabricada, que alcunes impugnacions de ena-
 michs no hagues a tembre, e que fos axi forts e de tan 1950
 gran estabilitat que tots temps pogues entendre e es-
 tar en offencio dels enamichs. E feu cerchar e hauer
 de totes parts mestres e persones expertes en hedifi-
 car e construyr obres de pedra marbre, e que sabes-
 sen fer entretayladures e totes altres coses quis per- 1955
 tanguessen a aytals obres de pedres marbres enno-
 bleydes per lur natura de diuerses colors. E daque-
 llas feu taylor e hauer dels murs on eren en copia
 infinida; e feu denejar e purgar lo loch en lo qual
 era construïda la primera Troya; e regi la Ciutat de 1960
 molt maraueylosa longuea e amplea, sots nom da-
 quell deu Neptuni, sots lo *qual ia la primera Troya
 [A 26 b] era appel*lada. E aquesta segona Troya tania en lo
 [V 28 b] seu enuironament de longuea de .iij. iornades, e
 de semblant amplea; ne hanc, de la fundacio da- 1965
 quella ença, ne abans, se lig que sia estada james
 ciutat de tan gran magnitut ne de tan gran ballea o
 de semblant. Los fonaments daquella foren cons-
 truyts molt pregont, en lo fonament de la terra,
 qui fou taylada e cauada molt pregonament, axi 1970
 com es dit, e de tan gran amplea. E de la superficie
 de la terra a amunt, entro a la sua sobiranea, foren
 hedificats los murs en meraueylosa composicio,
 laltea dels quals murs hauia .cc. coltzes a totes
 parts. E la cara daquells era tota escacada de pedres 1975
 de marbre, en diuersitat de moltes colors, en tant
 que als guardants era molt afalagant e plasent. E la
 circungitacio de la corona dels murs, la vna torra
 [V 28 c] nos lunyaua molt de la altre, les quals torres *ap-

53 hauer mestres e per expertes A. 66 ença ne apres se
 legi A. 77 afalagament A. 78 la circona dels murs A.

- 1980 parien de sobrecrexent altitut sobre los dits murs. La entrada e la exida de la Ciu*^tat era constituhida [A 26 c]
 en .vj. portas, la vna de les quals hauia nom Dardanides, la segona Timbrea, la terça Elias, la quarta Cetes, la .v^a. Troyana, la .vj^a. Antinorides. Cascu-
- 1985 na de les dites portas era fermada per los costats *de torres molt bellicosos e ennobleida a totes parts [L 20 v]
 de entretaylaments de ymages de marbre. E cascuna daquellas donaua entrada plahent als amichs volents entrar, e manaçaua e mostraua als enamichs ab superbiosa resistencia durs e forts acostaments. Eren encara los murs de la part forana fermats, per tot environ, de vall molt pregont e ab escurs badaylaments, la distancia del qual vall, entre si e los murs, era de longa planicia, axi quey hauia gran mijsa e gran
- 1995 espay entre los valls e los murs; e dins *la Ciutat [V 28 d]
 foren construyts infinits palaus, e en aquells infinides cases de ciutadans, fabricades de molts bells hedificis, qui aquella hornauen en gran amplea de moltes plaçes. E per cert se aferma que noy hauia
- 2000 casa e alberch que almenys, de la altea que hauia sobre *terra, no fos de .lx. coltzes en sus, tots fermats de pedres de marbre, en meraueyloses ymages [A 26 d]
 de besties e doçells, e entretayladures domens; e en aquells hedificis no hauia diferencia, sis vol fos
- 2005 lupanar, es a seber loch deshonest, o sis vol fossen alberchs de ciutadans honests. E eren les dites places per longa e drete masura fetes, en mig de les quals laer descubert refonia e donaua dolçes e diuerses flayres en los costats daquellas plaçes;
- 2010 en les quals, sobre colones de marbre innumerables e archs endreçats, circungirats hauia cobriments de

81 era construïda A. 88 donaua entendre plahent V m. plahent A.

[V 29 a] grans hedificis, on cascu podia entrar e exir *a son voler; los quals hedificis e cobriments eren fets en los costats de les dites places, per ço que aquells qui en les dites places volrien esser o estar en temps de pluge o de vent, se poguessen alli recolir e estar sens alcuna offença e anuig. Per les dites places e per aquells portxes aytals, eren allogades estacions propries de diuerses arts machaniques, en les quals los obrers daquellas estacions, departits per certs lochs, entenien, lauo*rauen e trebaylauen cascun dia e en obres cotidianes de diuerses officis e artificis.

Alli estauen maestres de fusta e qui obrauen cases e alberchs; item pintors; item estatuers, qui fan ymages; item pica pedres, es a seber de pedres marbres e altres; item fabres, qui fan claus e altres artificis de ferre; item aquells qui fan carros; item maestres qui pinten e dauren les ymages ab fulla dor; item argenters; item vedri*ers, qui feyen caltzes de vidre; item qui feyen campanes de matayl; item qui feyen sagells; item que feyen camises e bragues; item qui feyen fuses; item ollers; item qui feyen obres de plom; item qui feyen mirayls; item palicers; item perayres; item tintorers; item fusters; item fabridors; item forners; item taxidors; item gometros, es a seber masuradors de terra; item pescadors; item tauerners; item qui feyen ciris e altres obres de cera; item corredors doreyla; item mercaders; item venadors dargent; item molts altres maestres de arts macaniques.

Per mig de la Ciutat decorria vn riu, per nom [A 27 b] Xantus, qui partia la Ciutat en *dues parts eguals,

12 m. on A. 15 volien esser estants V. 29 dauren e pinten A.

2045 ab perpetual cos, per lo qual molts profits perue-
 nien als habitants de la Ciutat. Car a la riba da-
 quell riu hauia innumerables molins qui, a hus de
 vida dels habitants *de la Ciutat, conuertien lo for- [V 29 c]
 ment concus e acedat en pols de farina. Aquest
 fluiui, per sos passaments artificiosament composts,
 2050 e per cequies o albelloris daius terra decorrent,
 continuament e per tots temps aquella Ciutat invn-
 daua per hordonats decorriments, per lo lauament
 dels quals totes les inmundicies e coses leges de la
 Ciutat eren purgades e denaiades. A semblança
 2055 daquest fluui fo hordonat Tiberi de Roma, fet per
 Enea troya, qui, passant per mig de Roma, la Ciutat
 de Roma partia en dues parts. En aquesta Ciutat de
 Troya mana Priam que totes les gents del Regne,
 qui estauen per les altres Ciutats e per los altres
 2060 lochs, vinguessen habitar e estar, per multitud de
 les quals gents aquesta Ciutat es feta molt popu-
 losa, emballeyda de molts nobles, *e daça e della [A 27 c]
 tota plena per habitament diuers *de molts pobles. [V 29 d]
 Los ciutadans daquesta Ciutat trobaren e esta-
 2065 bliren en aquella, per diuerses inuencions, diuer-
 ses linyatges de jochs: primerament hi foren
 atrobats los jochs dels escachs, qui son de solaç e
 de plaer; item jochs iracibles de taules; item jochs
 de daus, per los quals venen iuerçosos dempnatges
 2070 e guanyys momentables; item molts altres linyatges
 de joch, per los quals los coratges dels homens se
 afalaguen, e les pençes e volentats daquells quil
 guarden sen alegren. Mas lo Rey Priam, per alberch
 de la sua habitacio e per receptable de la propria

48 concers e acedat A concus e aterdat V. 50 albellons V.
 63 per habundament diuers A. 63 pobles e daço tota plena da-
 questa A. 66 de diuerses jochs A. 70 guanyys no mentables A.

mancio, en lo pus alt loch de la Ciutat, hon hauia 2075
 vna natural rocha molt alta, constituhi fer e esta-
 blir lo gran e el famos Ylion appellat, lo seu gran
 palau, en lo qual hauia molt gran fortalea, feta ab
 gran maestria. En aquella rocha nadiua violentment
 [V 30 a] taylada, fo construyt e fermat lo noble Ylion, *en 2080
 forma redona conclus de baix entro en alt; laltitut
 [A 27 d] del qual *atenyia sobiranea de .D. passos, vltra la
 altea de les torres qui li eren en torn, per no gran
 distancia veynes, les quals molt mes eren pus altes;
 e les sumitats daquellas torres, per lur gran altea, 2085
 eren cubertes o vestides de vestadures de les nuus
 per continues infusions, e de la sumitat de les quals,
 qui eren tan altes, totes les prouincies adiaens, e
 encara les partides qui eren molt lunys plenerament
 podien esser mirades. La superficia dels murs da- 2090
 quest Ylion quis presentaua a tots aquells quil guar-
 dauen no penssets que fos enblanquida de let nede-
 de calç, ans era tota encastada de pedres de marbre,
 distincta per diuersitat de moltes colors en entretay-
 laments de diuerses ymages, qui eren fort merauey- 2095
 loses a tots aquells qui les guardauen. Ne penssets
 [V 30 b] *que les finestres fossen de obres de marbre, ans les
 maiors partides daquellas eren construydes per
 quadres de cristayls resplendents, e aytals eren les
 colones daquellas finestres, aytals los capitells, e 2100
 aytals los setis. E de la part de dins del palau en-
 [A 28 a] *trels altres hedificis meraueylosament construyts,
 lo Rey Priam instituhi vna sala de molt gran lon-
 guea e de consonant amplea, les parts foranes de la
 qual eren vestides de taules de marbre e de fusta de 2105
 cedre e de ebani, e aytal era la volta daquella.
 E lo payment era de materia diuersificada de obres

ytoriades departides en diuerses colors. En lo cap
 daquesta sala era instituyda la cadira reyal, e la
 2110 taula del Rey allogada, de molt gran longuea,
 tota composta de vori e de ebani per subtils junc-
 tures e entretaylaments. E a cascun costat de la dita
 sala hauia orde *retglat de moltes taules, en les quals [V 30 c]
 aquells qui hi venien menjar seyen molt hordona-
 2115 dament. E en laltre cap de la sala hauia hedificat
 vn altar en nom del subiran Jupiter, de merauey-
 losa obra de pedres precioses e dor, al qual per .xx.
 graus, tots fets de obra figurada e ystoriada molt
 resplendent, pujaua hom sens alcuna fatigacio e
 2120 lassament. En la sumitat daquell altar resplendia
 vna ymage daur alli posada, daquell deu Jupiter,
 en longuea *de .xv. coltzes, tot dor net e pur com- [A 28 b]
 posta en infinida estimacio de valor, la qual era
 molt ennobleida per impressio de diuerses pedres
 2125 precioses, e no poch la innobleia gran substancia
 daur daça e della posat per diuerses operacions.
 En la qual ymage daquell deu Jupiter lo Rey Priam
 hauia sobirana fiança e per aquella ab longa felicitat
 cuy*daua esser, e per infinida perpetualitat de temps [V 30 d]
 2130 obtenir la potencia de son regne e de la senyoria
 daquell.

E pus quel Rey Priam segons lo desig del seu
 coratge aquella Ciutat de Troya hac acabada, ab cor
 ardent penssa e guarda totes les coses fetes, e ab
 2135 diligent coratge considerant la Ciutat per ell bastida
 florir de tan gran fortalea e en potencia de tan gran
 firmitat, e ell si esser poderos de poble tan copios
 e de multitut de nobles barons e ciutadans, e habun-
 dant de tantes riqueses, ab dura cogitacio conuerti

10 taula reyal del Rey A. 22 dor elet e pur V. 37 fer-
 metat V.

- [A 28 c] son coratge *a les greus iniuries en temps passat 2140
 a ell fetes per los Grechs. E fet quaix impacient de
 repos, mana en aquella Ciutat celebrar solepnial cort,
 a la qual vinents tots los ciutadans e tots los seus
 fills, saluant Hector qui de menament seu senyo-
- [V 31 a] raiaua per ell en les parts de Pannenia, e *vinents 2145
 aximateix a la dita cort tots altres a ell conjuncts,
 lo dit Rey, estant en sa cadira reyal, a tot lo poble
 qui dauant li era, fet scilenci segons que per ell fo
 manat, dix aytals paraules: «O, barons molt faels
 » e a mi molt amats! De les mies iniuries parçoners 2150
 » per participacio de tant mal quens es seguit, be
 » hauets conagut e sabets de fet en qual manera,
 » per tan freuol raho e per tan inepte, los Grechs,
 » instigats per elaciosa superbia, vengueren contra
 » nostra terra, e ocieren, a mi e als meus, e a uos e 2155
 » als vostres en tan gran crueltat nostres pares; e
 » ma germana Exiona, de tan noble linyatge engen-
- [A 28 d] » rada, es estada transduyta per ells ig*nominiosa-
 » ment, e, vituperada per manera maretrical, es
 » detenguda sots vil iou de seruitut; vostres germa- 2160
 » nes e vostras fillas e mullers, de les cases paternals
- [V 31 b] » *tretes, son forçades a ells servir a vils ministeris
 » e greu seruitut; la Ciutat mia, que era ladonchs
 » de Troya possehida pacificament per mos pro-
 » genitors, per ells maluadament esuehida e occu- 2165
 » pada, donaren a extermini e subuercio, e semblant
 » faeren de les vostres cases e de tots los vostres.
 » E les riqueses de nostres pares e vostres, ab gran
 » trebayl e ab longuea de temps aiustades, e totes
 » les facultats nostres e vostres, habandonaren a 2170
 » robaria, e daquellas som per ells perpetualment
 » despuylats. Seria donques dret e raho que, ator-
 » gant los Deus qui als superbioses han acostumat
 » resistir e noure, de comu assentiment de tots

- 2175 » nosaltres comuna venjança fos requesta e hauda
 » de tants mals. Sabens que nos hauem Ciutat, gran
 » e segura e fermada de molta defencio; sabens que
 » nos som ennobleyts de gran copia de barons
 [A 29 a] » *molt corat*iosos e pugnants; e sabents que nos [V 31 c]
 2180 » som molt poderosos en gran cauelleria e habun-
 » dants en moltes armes e en moltes riqueses e en
 » moltes viandes, e que haurem grans ajudes e mol-
 » tes de innumerables e de poderosos amichs e con-
 » junts a nos, par donques a mi que assats es lo
 2185 » temps acceptable que contra los nostres enamichs
 » qui axins han ofeses e injuriats girem los nostres
 » coratges e les nostres mans a les armes, e en nostra
 » venjança e en lur destruccio baronilment aspi-
 » rem. Mas, car la fij de les batayles es per tots
 2190 » temps ductosa, e ductosos son los fets dels com-
 » batents, e seria vist cosa pus segura temprar los
 » mouiments de les batayles si no era la iniuria
 » tan greu e la deshonor no constrenyia lo meu
 » coratge, qui, estant ab gran dolor, daço raho-
 2195 » nablement nom pusch abstenir, sabent Exiona,
 » germana mia, esser donada a exil e detenguda
 » per hom estrany, no pas en amistança de *matri- [V 31 d]
 » moni, mas en continua pollucio de adulteri, parria
 » que almenys, abans de totes coses *e abans quens [A 29 b]
 2200 » moguessen a fer venjança de les dites iniuries,
 » deguessen requerir los Grechs, ab suacions e
 » amonestacions, quens deguessen restituir ma sor
 » Exiona. E siu fan, cessara de nos a ells tota com-
 » planta, e sots callament, jassia no de bon grat,
 2205 » dissimularem totes les iniuries per ells a nos fetes,

79 pugnants sabents A. 80 poderosos de gran A. 83 moltes e innumerables de poderosos A. 84 a nos que A. 85 exceptable A. 86 gitem A. 04 complanta desots A.

» per tal que de la perpetual securitat del nostre
 » repos la ordonança enueiosa dels ffats sia repellada
 » e nons puxa noure.» E aço dit, feu fij Priam a
 ses paraules; e tots aquells de la cort loen vniuer-
 salment lo consseyl del Rey, axi com aquell quil
 paria prófitos e discret. Per que Priam, entesa la 2210
 aprouacio de sos feels, per execucio dels affers
 elegi per missatger e legat seu Anthenor, hom de
 molta discrecio e molt *industrios, e erudit en leys;
 lo qual lo Rey, ab pregaries e ab menaments, indueix 2215
 a reebre lo carrech daquesta legacio, e que volen-
 teros se offira a exercici daquesta cosa e deuot a
 execucio daquests affers. La qual cosa feu Anthenor
 [A 29 c] *volenterosament, e no entreposa alcunes dilacions
 o escusacions a exequir aço, ans dix que era appa- 2220
 raylat de complir los menament del Rey. Apparay-
 lat donques lo nauili e totes aquellas coses que fan
 mester a nauigacio, puja Anthenor en la nau; e
 siulant lo notxer, e los vents donats a ells, aquell
 bon temps que hauien mester tan longament per 2225
 espay de dies e de nits nauegaren, que arribaren,
 sans e sauls, a vna Ciutat appellada Menuse, de
 les parts de Thesalia, en la qual lo Rey Paleu per
 fet de ventura era ladonchs. Lo qual Anthenor, ree-
 but primerament ab alegra cara *per lo Rey Peleu, 2230
 lo dit Rey li demana la raho de sa venguda. E An-
 thenor li dix: «Yo son trames a uos per lo Rey
 » Priam, qui per mi a uos tramet a dir que no
 » pensa queus sien oblidades, axi com nou son a ell,
 » les greus iniuries irreuerentment fetes a ell per vos, 2235
 » com, sens causa de greu offencio, vos vengues-
 » sets e irruissets en lo Regne de son pare, lo qual
 » malament liurats a mort, euertin de fons a fons

- » la sua Ciutat, e, morts los seus ciutadans, aquells
 2240 » masquins los quals volgren *los ffats restaurar [A 29 d]
 » a vida adugues en seruitut e exili. Mes auant sa
 » germana Exiona, donzella molt noble, filla del
 » Rey Laumedonta, vos ne aportas; e, si a Deu
 » hagues plagut que fos collocada en matrimoni,
 2245 » nou portara tan greu, mas aquell qui la te la con-
 » tracta deshonestament e a manera meretrical. E
 » com vos siats Rey de molta discrecio, pre*gueus [V 32 c]
 » lo Rey Priam e us amonesta que, per tal que çes
 » tota rabia e occasio de guerra e de barayla, e escan-
 2250 » dels esdeuenidors no resurten, qui porien esser
 » molt detestables e greus, vuylats obrar o donar
 » obra, si a uos plau, e façats fer ab acabament que la
 » dita sua germana li sia restituida, e per ell sera do-
 » nada fij a totes altres injurries e dempnatges.» Les
 2255 quals coses com les hac hoydes lo Rey Peleu, sopto-
 sament sobrisque en furor, e, no obtemperant a la
 sua ira, ab paraules ampulloses se irasque contra lo
 Rey Priam, imputan a leugeria sua e de son seny
 com aytal missatgeria hauia comanada a Anthenor.
 2260 E ab iniurioses menaças *mana a Anthenor que [Llacuna
 sen partis, dientli, que si per moment en sa terra en A]
 aturaua, quell faria liurar a mort maluada. *La [V 32 d]
 qual cosa hoyda per Anthenor, sens que no demana
 licencia al Rey Peleu, cuytadament sen torna en la
 2265 sua nau. E partint del port comanes en lalta mar,
 e axi nauegant per couinents dies e nits, peruench
 a Salamania sa e saul. E en la ciutat de Salamania
 era lauors lo Rey Thalamon, al qual vench Anthe-
 nor; e no fo pas reebut ab cara amigable per Tha-
 2270 lamon, car sabia que la retencio que ell fahia de
 Exiona hauia nodrit continuu e perdurable oy a

tots los Troyans. E request Anthenor per Talamon
a que era trames, dixli Anthenor: «Lo Rey Priam,
» senyor del regne de Troya, requer afectuosament
» la vostra noblea que li restituissets Exiona, jer- 2275
» mana sua, la qual tenits e tractats inhonestament;
» car no es gloria ne honor filla e jermana de rey
[V 33 a] » contractar per in*honest consorci, la qual, per
» semblant de vos e encara per major esguardada
» la sua noblea, deuia esser contractada ab deguda 2280
» honor; ne de les coses que per vos contra ell son
» fetes detestablement no curara molt, si per vostra
» benignitat li restituhits sa jermana, la qual per
» ventura poria encara lo Rey Priam encontinent
» a matrimoni collocar.» 2285

Fenides donques per Anthenor ses paraules, e
aquelles enteses greument per Thalamon, escalfas
Thalamon en hira greu, e soptosament, ab cara
irable, dix a Anthenor: «Amich, qual que tu sies,
» de la leugeria del teu Rey me merauell, com ell 2290
» a mi ne yo a ell no sia conjunt de noticia de al-
» guna amistat; per que nom torna a plaer exausir
» les sues pregaries. Sap be lo teu Rey, que yo en
» venjança dalguna gran maluestat feta per lo Rey
» Laumedon a mi, ensemps ab altres nobles de 2295
[V 33 b] » Grecia, anam contra *lo dit Rey e ab escampament
» de nostra sanch ab armes bellicosas entri primer
» en la Ciutat de Troya; per la qual cosa, de con-
» sentiment de tota la caualleria, en guardo de
» vichtoria me fon donada Exiona, per fer della a 2300
» tota la mia voluntat. E nous penssets que yo ho
» tinga en poch do, com ella sia molt noble e en-
» nobleyda de gran bellea e de moltes bones custu-
» mes; perque, no es cosa leugera retreho ne relexar

- 2305 » cosa tant preciosa e guanyada en tant gran perill
 » de ma vida. Dignes, donques, al teu Rey, que ell
 » daço nol ne cal parlar, que james no pot hauer
 » ne obtenir Exiona, sino per punta de coltell tro-
 » cidant; e tinch a tu per foll, com te enpatxist de
- 2310 » aytal misatgeria, car dagueres pensar quet sots-
 » meties a greu perill en potència daquells qui tu
 » e semblants de tu odiosament perseguexen. Par-
 » teix, donques, cuytosament daquesta terra; *e, si [V 33 c]
 » nou fas, sapies sens tot dupte que no pots esca-
- 2315 » par a la mort.» La qual cosa hoint Anthenor,
 cuytadament sen torna a la nau, e entrant en
 aquella, feu donar vela. E axi nauegant peruench
 en Acaya, on eren los Reys Castor e Polluix, als
 quals vench Anthenor deuallant de la nau; e de-
- 2320 clarada a ells la sua misatgeria, segons la forma ha
 ell donada per Priam, es assaber, de la restitucio
 de sa jermana Exiona, e de les injuries a ell fetes
 sens causa, e de la mort de sos progenitors, e de la
 destruccio de Troya, e de la [des]populacio de
- 2325 aquella, requeri tant solament que Exiona li fos
 restituhida. E recitades les dites coses per Ante-
 nor, resposli Castor ab hirada cara e dix: «Amich,
 » quis [vulla] que tu sies: no creem ne cuydam
 » hauer hofes Priam no degudament, com Laume-
- 2330 » don, pare seu, haja dada raho de son mal, que
 » axi com a inprouis *e mal aconsellat feu ofensa [V 33 d]
 » primerament contra alguns majors de nostra terra.
 » Per que nos desijam mes hauer ab ell guerra que
 » pau, com per les coses ja dites, e per aquelles qui
- 2335 » despuys se seguiren, sperit de enamistat hajam
 » pres incessantment contra ell els seus; ne cuyt
 » que molt te amas aquell quit induhi a pendre ne
 » seguir lo tractament daytal misatgeria; e tu, axi
 » mateyx, par que ajas poch seny e preus poch la

- » tua vida, cor per aytal cosa has presumit venir en 2340
 » nostra regio. No metes, donques, alguna triga en
 » partir daquesta terra, car si cuytosament tu noy
 » parteixs, la mort te esta apparellada per guardo.»
 E com Anthenor hac hoides aquestes paraules, ja
 no demana licencia de partir: cuytas a la nau, e, 2345
 [A 30 a] tretes les ancores de la nau, la nau fa vela; *e na-
 uegant dretament vers la prouincia de Pilon, aqui
 [V 34 a] arriba, sa e saul, on *era lo Duch Nestor en comi-
 tiua de molts nobles seus e barons. Al qual vinent
 Anthenor, e afermant si esser legat de Priam, dix la 2350
 forma de la sua legacio, axi com hauia dit als altres.
 Enteses per Nestor les paraules a ell dites per An-
 thenor, exardeix tot en ira, e fet de dues colors per
 rabia de furor, guarda Anthenor ab rigorosa cara e
 ab olaligua, dient li impetuosament aytals paraules: 2355
 «O, missatge maluat ¿don presumeys tu ne has tal
 » audacia, que hages gosat ensutzeyr les mies oreys
 » les per prolacio daytals paraules? Si la mia noblea
 » nom refrenas, encontinent manara la tua lengua
 » esser arranchada de tes gautes, ab la qual tals 2360
 » paraules has gosades dir; e, en vituperi del teu
 » Rey, te fera tirasar per terra ab caualls, e tots los
 » teus membres du en .j. departir. Parteix, donchs,
 [V 34 b] » iuaçosament da*uant la mia presència, car si nou
 » fas, aço ten seguira que te dit.» E Anthenor, es- 2365
 pahordit no sens raho per terror daytals paraules,
 [A 30 b] dubtant la tirannia e la inhumanitat de *Nestor,
 partent se en continent dell vench sen a la sua nau;
 e velas esteses desempara les riberes dels cossaris;
 e ell taylant les altes mars per son retornament, 2370
 vna rabia odiosa de tempestat ab tenebrosa escura-

49 dels seus molts nobles e barons A. 50 m. esser A. 55 m.
 e ab olaligua V. 66 per error A. 67 la suamanitat A.

dat abriga laer, e per buffaments de contraris vents
 son escampades pluges, e, per terrible brugiment
 de trons e per odioses lamps e corruscacions con-
 2375 citades, les ones de la mar pugen en alt a manera
 de grans munts. E ades la nau pujada en les altees
 daquellas ondes, e en los badaylaments de la mar
 caent, demana la profunditat e les parts jusanes; e
 ades tornant, per fluctuacio de les ondes, releuada
 2380 en alt, demana les altees *muntuoses de les tempestats. [V 34 c]
 Adonchs se atança als nauegants en aquella lo
 perill de lur vida, e, per delibaracio e restauracio
 daquell tant gran perill, ells fan vots e promissions
 diuerses a lurs Deus. Axi, donques, aquella nau
 2385 per .iij. dies sotsmesa als perills manifests, lo
 quart dia cessa la angustia daquela tempestat, e fo
 mitigada la furor dels *vents; asuaugen se les mars; [A 30 c]
 reposen se les ondes; e los dits nauegants, restau-
 rats dels laços de la mort, prenen sperit de confor-
 2390 tacio, e axi nauegants peruenen al port de Troya.
 E deualats en terra, per lo tan gran perill passat
 ans de totes coses sen van als temples dels Deus,
 als quals humilment donen e paguen los vots que
 hauien fets e promissions. E fetes les dites oblacions
 2395 e sacrificis als Deus, Anthenor sen vench a la gran
 sala del Rey Priam, qui alli estaua en compan*yia [V 34 d]
 de molts, qui del seu retornament hagueren alagria
 e plaer. Seent, donques, lo Rey Priam, en com-
 panyia de tots los seus maiors, en la gran sala, e
 2400 presents aqui los dits fills seus e molts altres, An-
 thenor fa relacio per orde de tot ço que li era esde-
 uengut en Grecia. E recompta la greu resposta a ell
 feta per Paleu, e les manaces injurioses a ell dites
 per Telamon, e la resposta vituperosa de Castor e

80 altees multuoses V. 90 al loch de Troya A.

[A 30 d] de Pollux, e les terros dures e aspres a ell inflictes 2405
 per Nestor. Les quals totes co*ses quant les hac
 hoydes lo Rey Priam, fo molt torbat e de molta
 dolor congoxat, veent e sabent lo seu legat esser
 axi reebut opprobriosament en Grecia; e fo quaix
 desesperat del recobrament de Exiona, germana sua. 2410

ACI ES ACABAT LO .Ve. LIBRE; COMENÇA
 LO .VJ. DEL CONSEYL DONAT PER PARÍS
 [V 35 a] QUI ANA EN GRECIA*

us quel Rey Priam per la missatgeria e 2415
 relacio de Anthenor fo fet cert del hoy
 e enamistat dels Grechs, la qual per tants
 temps continuats hauien contra ell e los
 seus ab ençeses furors, e que los coratges daquells
 no hauia poguts enclinar, axi com en primer hauia
 proposat, a restitucio de sa germana, tot se escalfa 2420
 ardentment; e ab gran cura, de tot en tot anela que
 trametes de sa gent, ab gran nauili aiustat, en
 offencio dels Grechs. Mas digues, Rey Priam ¿qual
 [A 31 a] cas deseuenturos dels ffats ha instigat *lo coratge de
 ton repos a audacia de tan gran infelicitat, que per 2425
 madurs e sauis consseyls no poguesses reffrenar los
 primers mouiments de ton coratge, jassia que no
 sien en poder del hom? E, dementre que leer na-
 uies e fer ho podies, traguesses lo teu peu de mal-
 [V 35 b] uats consells, *e axi mateix, dementre que ferho 2430
 podies, sabesses dissimular los mals passats qui
 per corriment de diuerses anys podien esser delits
 per oblidança! Cuyt que no auertist a aço que
 vulgarment se sol dir e que es esdeuengut a molts,

o5 les erros dures AB. 29-31 m. traguesses... ferho podies A.

- 2435 qui, dementre que contenen venjar lurs ontes
exercent los mals, son enuolupats en creximent
e doblament de maior onta. Pus segura cosa,
donques, fora de tanir lo consseyl lo qual axi ma-
teix vulgarment se diu: «Qui be esta nos cuyt a
- 2440 » moure, car qui seu en pla no ha don caure.» Est
te volgut sotsmetra als fats duptosos, per ço que
del desauenturos cas teu e de la destruccio tua e de
tos fills, e del redoblat dempnatge e ruyna de tan
gran Ciutat com era Troya, donasses longa materia
- 2445 a les gents esdeuenidores de parlar, e de recomptar
ho axi com a faules detestables. Car les *gents mes [V 35 c]
acostumen de parlar e de recomptar lo mal quel be, e
assats *volenterosament les oreyles dels homens se [A 31 b]
afalaguen en hojr les coses sinistres dels altres.
- 2450 Mas, ques que sen sia seguit a tu e als teus, la hor-
donança de la present ystoria ho manifesta.
- Adonchs lo Rey Priam, appellats tots los maiors
de Troya, e aiustats ensemps en la gran sala reyal
appellada Ylion, dix los: «Veus que, segons que
- 2455 » procehi de vostra consseyl, Anthenor he trames
» en Grecia per recobrar dels Grechs ma germana
» Exiona, per ço quel hoy que hauiem contra ells,
» per esquiuar escandils de guerres e de batayles en
» esdeuenidor, pogues cessar. Es tornat axi com sa-
- 2460 » bets; e aximateix sabets com daquells ha obtengu-
» des sinistres e opprobrioses respostes, ells no con-
» siderants aquells tan greus dempnatges quens ha-
» uien fets, e tan greus injuries, sens mereximents.
» E plagues a Deu que almenys sen penedis*sen, e [V 35 d]
- 2465 » les paraules mostrassen que mal han fet! Mas, ela-
» uats en elacio de maior superbia, a nos manasen

47 parlar e retrer lo mal A. 51 m. ho A. 58 m. escandils A.
66 en elauacio A.

- » pus greus coses. E ia Deus no vuyla que sinis-
 » trant ffortuna, a nos esdeuenga ço que ells nos
 [A 31 c] » *manassen, ne vuyla Deus que, de tantes iniuries
 » sens causa per ells contra nos comeses, passen 2470
 » sens pena per nos a ells infligidora, atorgant los
 » Deus. Car creem que nos som a ells pus pode-
 » rosos en forces, e hauem Ciutat fornida marauey-
 » losament, e molt segura de totes impugnacions e
 » aguayts de enamichs, encara si la maior partida 2475
 » dels homens del mon nos eren contraris; e som
 » forts per molta estrenuitat e noblea de cauellers
 » e de **pehons** esprouats en duricies de pugnar. La
 » qual Ciutat es plena de copia de viandes indifi-
 » cients, e habundam de totes coses a nos necessa- 2480
 [V 36 a] » ries e de moltes grans riqueses, e veem *que res
 » nons defall qui puga esser en ajuda e defencio,
 » e foragitar totes molesties e tots greuges quens
 » fossen assajades de fer per offencio. Per que
 » a mi par agradable, si a uosaltres plau, que 2485
 » contra los dits Grechs, tan maluats enamichs
 » nostres, esprouem almenys en alcuna cosa les
 » nostres forces. E que en los començaments desta
 » agressio trametam en lurs terras e en lurs partides
 [A 31 d] » alcuna gent nostra ab ma poderosa, qui *en les 2490
 » terras daquells e en les personas lurs, ells impro-
 » uises e no sabents los nostres aguayts, iuerçosa-
 » ment seabriuen e sen pugnen ab impugnacions
 » bellicosas, els façen aquell maior dempnatge que
 » poran, abans que ells axi inexcogitats se puguen 2495
 » endressar a armes. Car aquest es aytal cas, que
 » cascu de nos les personas e els bens deu comanar
 [V 36 b] » a ffortuna per instaura*cio de nostres dempnatges

80 habundants A. 83-84 m. e foragitar... offencio A. 91
 terras aquellas A.

- » e per venjança de tan gran iniuria a nos feta.
 2500 » Nens espauent si los dits Grechs contra los nostres
 » predecessors han obtenguda victoria, car no es
 » cosa maraueylosa ni nouella quel vençedor moltes
 » vegades es sobrat per los vençuts.» Adonchs, a
 les paraules del Rey e als amonestaments, tots
 2505 aquells qui presents hi eren dun coratge consenti-
 ren; e ab deuot cor se offiren, axi en personas com
 en bens, a complir tot son voler. Per que el Rey
 Priam, a les ofertes per ell fetes de tan gran agrada-
 ble cor, en audacia de maior voluntat e en feruor
 2510 de animositat encara los obri mes la sua voluntat.
 E alegrat *no poch de la lur bona resposta, e faent- [A 32 a]
 losen gracies ab affectuoses paraules, los dona licen-
 cia de partir, romanent lo Rey en son pelau, ab
 *tots sos fills axi vers com naturals qui lauors eren [V 36 c]
 2515 ab ell. Hector hi era present, qui era tornat de les
 parts de Pannenia a menament del Rey son pare.
 Los quals, tots fet scilenci entre ells, escomoguels
 lo Rey de paraules. Mas, abans que procehis a
 parlar, rega sa cara de lagremes; e, entre lagremes
 2520 e sanglots, declara aytals paraules: «O, ffils cars!
 » ¿donques no regirats en la vostra memoria la
 » mort de vostres hauis e la seruitut de Exiona,
 » germana mia, qui a manera dauol fembra es trac-
 » tada, vosaltres viuents e en tan gran potencia cons-
 2525 » tituyts? Digne cosa es, donques, e iusta, que a
 » venjança de tan gran vituperi deguessets insurgir
 » e ab totes vostres forces aspirar; e si ia nou feyets
 » en venjança de vostres hauis, fessets ho almenys
 » en satisfaccio de ma voluntat, qui de tan gran an-
 2530 » gustia e per innumerables do*lors incessantment [V 36 d]

2500 contra nos o los nostres A. o6 se offeren A. o8 a les
 forces A. 25 m. que A.

- » son trebaylat. Axi com yo de vostres anys tenres
 » ença uos he nodrits, axi per natural e aprouable
 [A 32 b] » *raho deuets esser parçoners de les mies dolors.»
 E, girant se a Hector, dix li: «E tu, molt car fill
 » Hector, primer engenrat de tots los teus freres, 2535
 » qui per sobrepugement danys e per estrenuitat de
 » virtut vas dauant de tots los altres ffreres, abraça
 » aquests meus amonestaments, e coratios prin la
 » execucio de mos menaments. Sies tu tot sol
 » Princep e Duch daquest fet, e tots los altres freres 2540
 » teus obeequen a tu, e axi mateix tots los altres
 » del Regne. Car tu en potencia de les tues vir-
 » tuts has esprouat domdar los erguylosos, e en
 » ardiment de la tua animositat constrenys enclinar
 » los rebelles. E yo daquest dia a auant, de tot ço que 2545
 » daquest present nagoci se hage a fer, de tot en tot
 » me despuyl e als teus muscles qui son pus forts
 [V 37 a] » ho *coman. Car tu en la tua juuenil duricia est
 » poderos cometre batayles e preualer altament a
 » tots pugnadors, la qual cosa natura flacha no soffer 2550
 » en mi aço poder fer, car ia los meus dies declinen
 » a vellea.» E donada fij per lo Rey Priam a les sues
 paraules, Hector, ab cara quaix vergonyosa, e ab
 prolacio de paraules honestes, a les paraules del
 [A 32 c] Rey *son pare respos dient: 2555
 » «Senyor Rey e pare a mi molt car: ¿E donques,
 » no es cosa inhumana e departent de tota natura
 » humanal, que aquells qui han soffertes injurries
 » non demanen venjança? E si nos qui de tan gran
 » noblea som poderosos, e qui tan gran iniuria e 2560
 » tan gran vergonya hauem soferta, com la calitat
 » de les personas cresque o aminue la calitat de les
 » injurries, si venjançes de les iniuries a nos fetes

- » demanam, no som degenerans a natura domens,
 2565 » com encara les besties *irrahonables veem que [V 37 b]
 » husen daquesta raho; ne hic ha nagu, car pare,
 » entre vostres fills, qui de la mort de nostres hauis
 » sia mes tengut demanar e hauer venjança, que yo
 » qui son primer de tots en orde de genitura. E axi
 2570 » deig esser primer en feruor de pendre venjança,
 » dauant tots los altres: ab gran auiditat desig la
 » dita venjança entant que la mia ma dreta sangonosa
 » ocia aquells cruelment qui escamparen maluada-
 » ment la sanch dels meus auis e dels vostres ciuta-
 2575 » dans. Vna cosa pero, Rey molt discret, deman esser
 » reduit a la vostra memoria: que axi com a sauï con-
 » *siderets no tan solament lo comensament daques- [A 32 d]
 » ta agressio, mas encara les mijanes següents, e la
 » exida qui pot succehir en la fij. Car no seria cons-
 2580 » seyl de loable discrecio si hom no encerchaua ni
 » penssaua sino los comensaments, e no aduertia a
 » la fij daquells. ¿Que profita a alcu, per ventura,
 » be fer en los comensaments, los quals final*ment [V 37 c]
 » sesdeue termenar a la fij sinistre? Pus loable cosa
 2585 » es, donques, aquells comensaments abstenir qui
 » han en sij duptosos eximents, e qui mes declinen
 » a coses desauenturoses que benauenturoses; e
 » aquell principi pot esser dit benauenturat, del
 » qual la fij es bona. Aquestas paraules, Rey molt
 2590 » discret, dic per aço, e en audacia de dir aquestas
 » coses me son abriuât, que la auiditat de la ven-
 » jança inconsultament no proceescha en ço de que
 » la fij es duptosa, mas ques faça ab delibarat cons-
 » seyl, e que depuys la fij sia prospera o aduersa.
 2595 » Sabets, molt car pare, tota Affrica e Auropa esser
 » vuy sotsmesa als Grechs. Sabets de quant gran
 » multitut de cauellaria son *molt poderosos e en [A 33 a]
 » quant gran noblea de pugnadors, e quant son plens

- » de riqueses, e quant han gran senyoria e poder.
 [V 37 d] » No es vuy el poder d Asia agual al poder *lur, 2600
 » e que jassia que en Asia hage molts homens, em-
 » pero no son en exercici de pugnar molt acostu-
 » mats. Donques, mes pot esser enuers nos cert que
 » duptos, si pendre inconsultament armes contra
 » tan poderosos, apenes e no james podem perue- 2605
 » nir a la fij desijada. ¿Per que, donques, lo nostre
 » estament qui vuy de tan gran repos sesforça e de
 » tan gran felicitat resplendeix, volem de greus
 » vexacions perturbar, e venir dalagria reposable a
 » mort miserable e a destruccio de nostres persso- 2610
 » nas? Verament Exiona no es per tan gran preu ree-
 » medora, per la qual per ventura, ço que Deus no
 » vuyla, dels millors de nos, o per uentura de tots,
 » hauria a esser la sua redempcio. Donques, ab
 » disimulats vyls couinents, no seria descouinent 2615
 » cosa dissimular la fortuna de Exiona, qui ia en
 » tants anys passats es acostumada de soferir aquells
 [V 38 a] » mals e deshonzors que soffer, e *la qual breument
 » la mort poria tolra del mon, e nos romandriem
 [A 33 b] » en repos. *Ne creega la vostra oppinio, car pare, 2620
 » que yo aquestas paraules diga per temor de batay-
 » les, ne per pussillanimitat e volpallea de coratge;
 » mas dupte los esdeueniments sinistres de ffortuna,
 » e que la dignitat de la tua reyal senyoria sots casos
 » insidiosos o aguaytosos ffortuna no faça vacillar; 2625
 » de lo qual, dementre que es laeriuol, hom se guar-
 » das o sabstingues. Car cosa es leguda, e rahonable
 » e de bon consseyl, escusar los comensaments que
 » plaen, ans que seguida mijana desauentura, la fij
 » daquells esdeuinga continuar e seguir ab doloro- 2630

» sos dempnatges.» Adonchs calla apres aquestas coses lo noble e discret Hector.

- Mas Paris, qui les paraules de Hector diligentment hague hoydes, dre*çant se encontinent en [V 38 b]
- 2635 peus, dix axi: «Molt car pare, hoges: ¿qual de nos
» pot rahonablement duptar de aconseguir en aquest
» fet sij benauenturosa, si contra nostres enamichs
» prenem armes? ¿no som donques nosaltres tan
» nobles barons, e tan poderosos e tan richs, e en
- 2640 » tan forts *Ciutat allogats? ¿qui pot rahonablement [A 33 c]
» albirar, nos, axi benauenturadament e segura allo-
» gats e assetiats en nostres cases, poder esser con-
» fuses? Ffàçes, donques, ardidament, molt car
» senyor, ço que per vos es estat dit, es a seber, que
- 2645 » sien trameses nauilis destruydors en Grecia qui
» la nostra gent de cruels iniuries ha afflicte e per
» dempnatges irreparables robada. E placiet, car
» pare, que tu hordons e mans a mi anar en aquells
» nauilis, car yo son cert quels Deus volen que yo
- 2650 » puga greument confondre e ofendre Grecia, e
» dels millors de Grecia la pus noble dona pen*dre, [V 38 c]
» e, presa, menar en lo Regne de Troya, per cambij
» de la qual Exiona, germana vostra, leugerament
» pora esser reemuda. E si demanats com se yo aço
- 2655 » que dich, daruos ne cert senyal, lo qual per cert
» yo he reebut dels Deus. Car no ha molts dies
» passats, dementre que yo era en la manor India
» per menament vostra, lo sol celebrant solstici
» estiuial, dementre quel sol sots principi de Cranch
- 2660 » faes son cos, vn diuendres yo era anat als boschs
» *per deport de caça ab companya de molts caça- [A 33 d]
» dors, e jassia quey fos vengut mayti e hagues molt

37 desauenturosa A. 44 vos estat A. 45 m. en A. 62 m. mayti A.

- » trebaylat daça e della si alcuna caça poria trobar
 » quim plagues, non pogui gens trobar; e era passat
 » ia mig dia e el sol se declinaua al vespre, e final- 2665
 [V 38 d] » ment, ministrant ffortuna, vn ceruo me ap*parech
 » en los lochs solitaris dels boschs vagabunde, lo
 » qual yo segui ab cos iuerços cuydant lo aconse-
 » guir; entant que desempari tots aquells qui ab mi
 » eren, em lunye molt dells; e fuy en mig daquells 2670
 » boschs molt tenebrosos e espessos, e el ceruo
 » sesuenehi e desparch que nol viu, per ventura per
 » lespessura del bosch o que fugi ab gran celeritat.
 » E yo lassat, e mon cauall aximateix, desempari
 » de seguir lo ceruo, cor mon cauall era tot muylat 2675
 » de suor e axi com a pluge corria de gotes. E de-
 » ualli e ferme mon cauall a les rames dun arbre
 » quim era aqui prop, e gitem en sol de la terra
 » cuberta de molta viror de gram, car la ombra dels
 » arbres vedaua que nos podia sechar. E, depositat 2680
 [A 34 a] » larch. *e el carcaix, fiunen trauesser, posant lo
 [V 39 a] » cap sobre aquell; e pres me molt gran son, *que
 » nom era viares que james hagues dormit. E estant
 » yo axi adormit fermament, en aquell dormir viu
 » vna meraueylosa visio, es a seber, quel deu Mar- 2685
 » curi menaua en sa companyia .iiij. Deesses, es a
 » saber Venus, Pallas e Juno. E acostant sa a mi, les
 » dites Deeses vn poch romanents luny, dix me:
 » — Hoges, Paris: vet que te amenades aquestes tres
 » Deesses per tal com entre elles han .ja. gran ques- 2690
 » tio de la qual han elegit que tu tot sol sies arbitre,
 » per ço que aquella questio entre elles per ton juy
 » sia diffinida. La questio es aquesta: Que elles es-
 » tants en vn sollempnial couit vn pom de mera-
 » ueylosa entretayladura e de materia preciosa fo 2695

86-90 es a saber... tres Deesses m. en A. 90, 92, 93 ells A.

- » gitat entre ellas, en lo qual ab letres gregues era
 » scrit « *A la pus bella dellas sia donat* ». E con cascuna
 » dellas contena sobrepujar laltre de ballea, e per ço
 » cuyt cascuna hauer e merexer lo pom, sobre aço
 2700 » sotsmetense a ton juy, e cascuna *dellas te promet [V 39 b]
 » per mi guardo, per remuneracio de ton juy, sens
 » tota falla aconseguidor, es a seber, aquella la qual
 » tu en ballea e en guanyament del pom jutgeras
 » esser dauant posada. E si tu declararas dauant
 2705 » metre Juno, ella *te constituyra maior entre totes [A 34 b]
 » les personas magnifiques e poderoses del mon; si
 » jutgeras esser Pallas, per ella aconseguiras per
 » guardo tota la humana sciencia; e si Venus decla-
 » raras esser pus bella, reportaras per guardo que
 2710 » aconseguiras la pus bella e la pus noble dona de
 » tota Grecia.—E yo, hoydes aytals coses de Mercuri
 » e enteses les dites promissions e dons, responguili
 » que yo daço vertader juy no podia donar si totes
 » tres nos presentauen a mi nues, per ço que yo les
 2715 » pogues guardar e contemplar en totes *les partides [V 39 c]
 » de lurs cors. E de continent Marcuri dix:—Ffaces
 » axi com tu ho dius. — Deposades, donques, les
 » vestadures de cascuna de les dites .iiij. Deesses, e
 » cascuna dellas presentant se a mi tota nua, ffo a
 2720 » mi vist, segons iuy de veritat, que Venus per sa
 » ballea sobrepujas les altres .ij^{es}.; e axi declari a
 » ella pertanyer lo pom. E ella, feta molt alegre per
 » obteniment del pom, ab sotsmesa veu me conferma
 » la promissio feta per Mercuri. E partents se de mi,
 2725 » yo fuy *solt del dormir e del sompni. Donques, [A 34 c]
 » molt car Rey ¿cuydes tu que les coses promeses
 » per los Deus sien frustratories e vanes? Verament,

06 magnificants A. 09 m. per A. 14 presenten A. 27 si-
 nistratories A.

» yo cuyt esser de tot en tot cert que, si tum tramets
 » en Grecia, yo men amanare, sens tot dupte, alcuna
 » noble dona, segons les promissions diuinals. Tra- 2730
 [V 39 d] » mit me, donques, pare piados, car *lo meu
 » trametiment per tot cert recomplira lo teu coratge
 » de alagria.» E, aço dit, Paris feu fij a son sermo.

E leuas Deifebo, qui era terç fill del Rey, qui
 molt estaua desijos de parlar; e dix: «Molt car Rey: 2735
 » si en tot nagoci que alcu ha a fer volia tots los
 » perills qui si poden esdeuenir ab delibario en-
 » cerchar, apenes seria alcu qui coratjosament se
 » volgues sotsmetra a carrech dalcun fet. Car si los
 » lauradors tots temps, ab delibario diligent, pens- 2740
 » sauen com les sements que ells deuen lançar en
 » la terra sen poden portar los oçells, e altres casos.
 » quey poden esdeuenir, james no sembrarien ne
 » gitarien lo gra per los camps. Appareylen se
 » donchs, molt car pare, los nauilis per anar contra 2745
 » Grecia; cor el consseyl de Paris rahonablement
 [A 34 d] » no pot esser contra *dit. E si sesde*ue que ell [V 40 a]
 » alcuna noble dona traga de Grecia, leugerament
 » per cambij daquella porem cobrar Exiona, per la
 » qual tot lo nostre linyatge esta difamat.» Mas He- 2750
 leno, qui era lo quart fill del Rey en orde de geni-
 tura, pus que Deifebo hac fêta fij a sos dits, leuant
 se en peus obri son coratge ab aytals paraules: «Molt
 » gran Rey: placiet, per Deu, que los teus desigs
 » no angan cobiainça cega de venjar! Car sabets 2755
 » que, los Deus volents e per vostra gracia, yo son
 » instruyt e molt informat en sciencia de les coses
 » esdeuenidores, e ha ho esprouat la vostra indus-
 » tria per les coses passades, car james no dix ne
 » pronostique alcunes coses que nos sien seguides e 2760

- » no hagen contengut pura veritat. Per que ja Deu
 » no vuyla que Paris vage en Grecia: car si ho fa, e
 » ell hi fa al*cuna aduersio, haiats per cert que [V 40 b]
 » aquesta noble Ciutat vostra sera de tot en tot
 2765 » destruyda per los Grechs, e los vostres ciutadans
 » e nosaltres qui som deuallats de vostres ronyons,
 » serem liurats a mort. Abstenits uos, donques,
 » daquestas coses, de les quals la fij es dolor, e per
 » les quals mort amar*gosa se seguira a nos e a uos, [A 35 a]
 2770 » e vos romandriets tronch en la arena, e la molt
 » cara muller vostra e mara nostra sera liurada a
 » destruccio final, e tots los vostres serien trunchats
 » per cruel coltell. E sapiats per ver que totes aques-
 » tas coses se han a seguir, si Paris va, axi com se
 2775 » diu, contra Grecia.» E dites aquestas coses, quaix
 tot doloros e trist, torna seure.

- A les quals paraules de Heleno vacilla lo corat-
 ge del Rey, e fo *molt espaordit e torbat. Per que fo [V 40 c]
 fet entre tots ells scilenci de tota part, ni era algu
 2780 de ells qui presumis res dir; entro que aquell Tro-
 yol, lo pus ioue dels fills del Rey e darrer nat, com
 vee los altres per molta turbacio callar, abriuas a
 parlar e dix: «O, barons molt nobles e molt animo-
 » ses! ¿e queus torbats axi a la veu dun volpell sa-
 2785 » cerdot? ¿E no es cosa, donques, propria dels
 » sacerdots tembre e esquiar los encontres de les
 » batayles, los quals sola pusallinimitat e volpallea
 » fa amar delits, e tota lur cura es que puguen be
 » menjar e beure? ¿Qual saui es que per cert puga
 2790 » tanir que les consciencies dels homens ignorants
 » puguen seber les coses esdeuenidores ne lo po*der [A 35 b]
 » dels Deus? No es aço dom saui a creure, com *açò [V 40 d]
 » procehescha de sola leugeria e estoltitia: ¿Per

» que, noble Rey, vos torbats a les paraules sues
 » tan vanes e tan freuols? Manats, donques, los 2795
 » nauilis e la vostra host apparaylar al camí belli-
 » cos, com daqui auant carrech de tan gran vergo-
 » nya no sia sostenidor ni la iniuria per los Grechs
 » a nos feta dege passar sens venjança.» E, aço dit,
 calla Troyol. La animositat del qual e lo dit seu 2800
 loaren tots aquells qui presents hi eren, e tots pro-
 uen son consseyl. E axí, solt lo consseyl a mena-
 ment del Rey, los damunt dits fills del Rey ab ell
 van a taula per menjar.

- E pus quel Rey Priam hac menjat e fo en la gran 2805
 sala, escalfant se en son proposit e en execucio
 daquell, appella a si Paris e Deifebo, e a aquells es-
 [V 41 a] pressament mana *que sen vagen a la Prouincia de
 Pannenia, per amenar cauellers molt nobles, qui ab
 ells en grans nauilis sen vagen en Grecia. Los quals 2810
 Paris e Deifebo aquell dia, presa licencia de son pare
 el Rey, van sen son camí. E lendema lo dit Rey
 Priam appella a parlament general tots los ciutadans
 [A 35 c] de Troya, e, aquells vinents, dix*lus: «O, feels e
 » amats ciutadans! Assats es cert a uos de quantes 2815
 » iniuries, opprobris e dempnatges innumerables
 » som vituperats per superbia dels Grechs; ne nos
 » ignorem la dita injuria ne la seruitut manifesta de
 » Exiona, germana nostra, per recobrament de la
 » qual sabets que trametem Anthenor en Grecia, qui 2820
 » no fo exausit, ans sen torna vituperat e injuriat,
 [V 41 b] » per que *es a nos duplicada dolor de dolor. E car
 » les naffres qui no senten benefici de medicina se
 » han a curar ab ferre, he proposat de trametra, ab
 » ma poderosa e ab gran estol e ab gran cauelleria, 2825

95 donques sobre los A. 2800 del fet e lo dit loaren A. 10
 gran nauili A. 22 duplicada materia de dolor A.

- » Paris en Grecia, per ço que los nostres enamichs
 » poderosament esueescha els dampnifich aytant
 » com mes pora. E si per ventura pora pendre alcu-
 » na noble dona de les millors de Grecia, aquella
 2830 » aduga a nos, per comutacio de la qual pugam
 » cobrar Exiona, germana nostra; la qual cosa he
 » delibarada de no fer sens aprouacio de vostre
 » consseyl, e per aço ho pos ara a uos dauant, per
 » tal que, sius es viares que aquest consseyl sia bo,
 2835 » sia perseuerat pus instantment en lo meu pro-
 » posit començat. E jassia que *aquestas coses molt [A 35 d]
 » toquen a mi, aximateix toquen comunament a
 » uosaltres tots, e, *segons la paraula del saui, ço [V 41 c]
 » que a tots tocha per tots deu esser aprouat.» E
 2840 » feta fij per lo Rey a son sermo, dementre que tots
 » callauen, vn caueller dells qui alli era present, per
 » nom Penteu, fill de Euforbi gran philosoph, leuant se
 » en peus dix: «O, molt noble Rey! car son tot ences
 » per zel de feeltat enuers la vostra reyal magestat,
 2845 » placies benignament aquestas coses que yo ara
 » reduyre a la vostra memoria obtemperar, axi com
 » aquellas qui son dites ab intencio feel. Per scien-
 » cia de mes de .Clxxx. anys sab la vostra serenitat
 » mi hauer ahut pare, per nom Euforbi, qui mes
 2850 » de .Clxxx. anys visque en aquest mon, e era abeu-
 » rat e instruyt de totes sciencies de ffilosophia, e
 » hauia plena conaxença de les coses esdeuenidores.
 » E dix me moltes vegades *e per cert me aferma, [V 41 d]
 » que si vostre fill Paris anaua en Grecia e robaua
 2855 » alcuna dona dels Grechs, que aquesta vostra gran
 » Ciutat de Troya seria reduyda de tot en tot en
 » cenra per los Grechs, *e vos e tots los vostres cruel- [A 36 a]
 » ment e maluada liurats a mort. Per que, molt saui

35 sia bo que he perseuerat A.

» Rey, la vostra noblea no menyspreu creure a les
 » mies paraules, com no sia cosa segura menysprear 2860
 » les paraules dels sauis, maïorment en aquellas
 » coses en la abstinencia de les quals no es lesa la
 » vostra dignitat reyal. E si perseuerats en vostre
 » proposit, pot esser causa e occasio, ço que Deus
 » no vulla, de perpetual destruccio vostra. ¿Per que 2865
 » volets, molt saui Rey, posar aguayts al vostre
 » repos, e la vostra pau e tranquil·litat sotsmetra a
 [V 42 a] » casosfortunosos qui han en si *linatge de tots
 » perills? Placieu, donques, queus abtingats, e
 » los vostres dies passats e finats benauenturada- 2870
 » ment, sens anuyg dalcuna vexacio, no trametent
 » vostre fill Paris en Grecia; e si a trametra hi hauets,
 » altre hi vage e no ell.»

Adonchs a les paraules de Penteu es fet gran
 rumor entre aquells qui alli eren, reprouans les 2875
 deuinayles de son pare e impugnant violentment
 les suacions de Penteu, fill seu. A les quals a Deu
 hagues plagut que haguessen obtemperat e lur con-
 sentiment donat; car siu haguessen, nos foren
 seguits tants mals e tants escandels com son. Mas, 2880
 car los ffats constituexen los perills esdeuenidors,
 [A 36 b] no poden esser esquiuats. *Plach, donchs, comuna-
 ment a tots, que Paris anas en Grecia ab nauili po-
 deros. E axi, feta fij al colloqui, cascun parteix
 [V 42 b] daqui. E quant fo peruen*gut a notiçia de Cassandra, 2885
 filla del Rey, esser deliberat e fermat per consseyl
 Paris deura anar en Grecia, axi com a exida de seny
 prorumpleix en grans vdolaments; e, cridant en
 altes veus, dix aytals paraules: «A, molt noble
 » Ciutat de Troya! ¿don tan cruels e tan durs ffats 2890
 » te segueixen, que a greus perills en breus dies

68-70 m. qui han... vostres dies m. en A.

- » deges esser sotsmesa e finalment esser subuertida,
 » e les altees de les tues torres sien dissoltes e do-
 » nades en ruyna? A, desauenturat Rey Priam, pare
 2895 » meu! ¿quin peccat se diu que tu hages comes,
 » que tu hages a plorar los morts e les perpetu-
 » seruituts de tu e de tots los teus? E tu, malauèn-
 » turada Reyna, mara mia Heccuba ¿de quin peccat
 » est dita esser contaminada, que tots los teus parts
 2900 » e infantaments veges a cruel mort perir? ¿Per que
 » tu no vedes e tolls que Paris no vage en Grecia,
 » qui de *tan gran pestilencia se espera esser causa [V 42 c]
 » *e occasio?» E, feta fij a les sues clamors, leuas e [A 36 c]
 anassen a son pare, e ab pluges de lagremes ins-
 2905 tantment lo amonesta ques iaquis daytal proposit
 com hauia començat, dient li aço, axi com aquella
 qui per instruccions de la sua sciencia los mals
 esdeuenidors hauia preuists e aquells ab veus plo-
 roses manifestaua. Mas, lo contrari cas de ffortu-
 2910 na, qui als ffats volentaris hauia donat son cos,
 acuytaua la fij a mouiments desauenturats, hordo-
 nant procehiments cobeiosos. E si lo conseyl de
 Hector, e los amonestaments de Cassandra, e les
 2915 suacions de Heleno, e les induccions de Penteu,
 fossen ab eficacia exausides, tu, noble Ciutat de
 Troya, estigueres e perdurares tots temps en la tua
 sublimitat e benauenturança. Mas, pus los ffats qui
 han estatuyts los mals esdeuenidors presenten a les
 *pensses dels homens coses contraries e aduerses, [V 42 d]
 2920 aquellas les ensenyen els fan hauer per agradables.

10 als instituts volentaris A. 17 tua solempnitat e benauen-
 turança V. 19 contraries e diuerses A.

[A 36 d] *ES ACABAT LO .VJ^e. LIBRE; COMENÇA LO
.VIJ^e. DE PARIS QUI ANA EN GRECIA E SEN
AMENA HELENA

TEMPS era lauors quel sol entraua en aquell
cercle que es dit Vades e Peleyades e 2925
hauia acabat son cos; e com fos en lo
senyal de Taur, aquell mes de maig hauia
ornats les planicies dels camps de diuerses flors, e
los arbres, verdejants de noueyles fuyles, en fe-
cunditat de flors prometien breument donar molts 2930
fruyts. En lo qual temps Paris e Deifebo, tornats
de les parts de Pannonia, amenaren ab sij .iij. mi-
lia cauellers molt nobles e instruhits en exercici
[V 43 a] darmes. *E apparaylades .xxij. naus per compte,
molt grans e carragades en gran habundancia de 2935
tot ço quels feya mester, lo Rey Priam mana a An-
thenor e a Enea, dels quals dessus es estat parlat,
e a Polidames, fill de Anthenor, que ab Paris sen
vagen en Grecia ab lo dit nauili; los quals deuota-
[A 37 a] ment a ell obeyren. Conuocats tots aquells *qui 2940
en lo dit viatge deuien anar, dix los Priam: «No
» es ops daqui auant que sobrel nagoci daius scrit
» sia fet lonch sermo, com a vosaltres sia certa la raho
» que ha constret e constreny mi trametra vosaltres
» en Grecia. E si aquella raho deu esser principal, 2945
» es a seber de les iniuries fetes a uos e a mi en
» demanar venjança dels Grechs, empero la raho
» qui mes me pesa es que yo puga cobrar Exiona,
» germana mia, la qual sots molta deshonor e au-
[V 43 b] » xiosa infelicitat esta deshon*rada entrels Grechs, 2950
» a la qual a recobrar deuets entendre ab tota ani-

25 Peleyades hauia A. 33 m. e instruhits A. 43 m. fet A.

- » mositat, com per ella a recobrar siam vists iusta-
 » ment pendre armes contra aquells qui iniusta-
 » ment la tenen. Mes auant sabets quels Grechs
 2955 » nos han offeses molt iniustament, e per les offen-
 » ses iniustes per ells a nos fetes nos, segons iusti-
 » cia, podem esser prouocats contra ells, per pendre
 » e hauer ne venjança. Per que, ious amonest que
 » donets tota aquella bona obra que porets virtuo-
 2960 » sament en recobrar la germana mia, car ara es lo
 » temps acceptable que contra nostres enamichs la
 » vostra bonea sia diuulgada e aparega manifesta-
 » ment la vostra noblea, la qual es virtuosa*ment [A 37 b]
 » en vosaltres. E sapiats mi esser apparaylat e vo-
 2965 » lenteros per obtenir los vostres desigs, volents
 » los Deus, ab tot aquell maior poder que pore,
 » per ministrar a uosaltres *subsidi axi com vosal- [V 43 c]
 » tres requerrets e demanarets, de guisa que la vos-
 » tra potencia espahordescha los Grechs e en lo
 2970 » bras de la vostra forts virtut ells ploren perpetual-
 » ment lurs greus dempnatges. E sobre execucio
 » daquest nagoci hajats Paris en princep e en duc-
 » tor, e secundariament Deibebo, ab consseyl de
 » Anthenor e de Enea, qui en lo present viatge
 2975 » iran.» E finit aquest parlament tota la host puja
 en les naus, e Paris e Deifebo ab lagremes, obten-
 guda licencia del Rey lur pare, entren en aquellas.
 E soltes les cordes e leuades les ancores, e alçades
 les velas en alt, les naus, en nom dels deus Jupiter
 2980 e Venus, en la alta mar se empenyen, e axi naue-
 gant arribaren en vnas ylles de Romania appellades
 Ciclades; los quals, dementre que ells aquellas
 ylles, les *quals los eren ignotes, sesforçauen de [V 43 d]

64 mi apparaylat A. 68 requerits e demanats A. 70 ploren personalment A. 79 del deu A.

- [A 37 c] passar, los nauegants en aquellas *atançant se con
pus estretament podien enuers les riberes de Gre- 2985
cia quils eren vehines, casualment encontraren vna
nau, en la qual nauagaua .j. Rey dels maiors de
Grecia, per nom Menalau, qui, a pregaries del duc
Nestor, anaua a la Ciutat appellada Pira ab la dita
nau. Lo dit Rey Menalau era frare del Rey Agame- 2990
neon, e hauia per muller Helena, la qual en aquells
dies de meraueylosa especiositat e ballea era en-
nobleida, germana de Castor e de Pollux, qui lauors
eren en vna Ciutat de lur Regne appellada Senestra,
ab los quals era Hermiona, naboda lur, filla de la 2995
dita Helena. E com los Troyans veessen la dita nau,
[V 44 a] la qual de lur *encontra era queacom luny, aquests
no pogren conexer aquells ne aquells aquests. E
anants axi los dits Troyans ab bon vent, venen en
vna ylla appellada Citarea, del destret de Grecia, la 3000
qual ylla vuy comunament per los nauegants es
apellada Crinis; en la qual ylla los dits Troyans
arribats, e les naus allogades en lo port, ells hixen
[A 37 d] en terra *ab les barques. En aquella ylla hauia .j.
temple en honor de Venus, antigament construyt 3005
de gran ballea e ple de moltes riqueses, los habita-
dors de la qual ylla e de les prouincies adjaents a
manera de Gentils colien aquella deessa Venus e en
ella hauien gran fiança, e cascun any ne feyen grans
festes, e souen hauien resposta daquella Deessa 3010
daço que li demanauen. E en aquells dies se cele-
braua la principal festa d*aquella Deessa en lo dit
temple, per la qual raho infinides personas, axi
homens com fombres, e de infinides parts eren alli
venguts per complir lurs vots e promissions. E 3015
pus que aço peruench a noticia de Paris, ell en

companyia de molts, hornat couinentment, sen ana
 al temple, e, segons la manera dels Grechs, en
 presencia de molt poble quiy era, fetes per ell de-
 3020 uotes oracions, offeri en gran prodigalitat e en
 gran copia dor e dargent grans dons al temple. Era
 lo dit Paris meraueylosament bell hom, sobrepujant
 los seus e tots altres de sobres ballesa, *lo qual com [A 38 a]
 3025 foren molt meraueylats de la sua ballesa e dels seus
 reyls apparaylaments. Per que, ab freuor de saber
 qui es, demanen tots e *sesforçen de conexer lo, e [V 44 c]
 qui son sos companyons, e don sien, e especial-
 ment qual es Paris. E finalment es los manifestat e
 3030 dit aquell esser Paris, fill del Rey de Troya, e esser
 vengut en Grecia en companyia de molts nobles
 per menament de son pare, per tal que dels Reys
 de Grecia recobre vna germana sua, per nom Exio-
 3035 Telamon ladonchs quant, viuent Laumedonta Rey,
 fo destruïda Troya per los Grechs. E com aquells
 hagren hoydes aquestas noues, gran parleria fo
 entre ells; e la fama parlera, qui moltes coses es-
 3040 camp, anant per les parts vehines, aporta a les
 oreyles de Helena com Paris era vengut al temple
 de Venus, e com era sobiranament bell *hom. De [V 44 d]
 la qual cosa a ella cresque desig deshordonat, qui
 los coratges de les fembres ha acostumat per sop-
 tosa leugeria enclinar a mals, en tant, que ella fo
 3045 escalfada *en son coratge, e per desig deshordonat [A 38 b]
 pença que anas veura les festes quis feyen en lo
 temple, e que vees aquell Duch de Troya. E a con-

18 m. e A. 20 oferi ab gran V. 21 dons en lo temple V.
 23 altres en forma de ballesa A. 26 ab furor de seber A. 28
 e don son V. 29 es lurs V. 37 aquestas coses A. 45 desor-
 denat que los coratges de les fembres an acostumat penssa V.

- sumacio de son desig, Helena, appellats alguns familiars seus, mana que sien appareylades totes aquelles coses qui son necessaries per anar al temple on se fahia aquella festa tan sollempnial, e en la qual ella ha a complir alguns vots e promissions. E la dita ylla Citharea era luny per algun poch de freu del Regne de Menalau: segueix se, donchs, que sens triga foren apparaylats cauallers e caualcadures, e companya aquella que fa mester a *Helena per son viatge; e ella vinent ab sa companya a la riba de la mar, dalli sen passa en la dita ylla Citharea, en la qual, axi per los habitants de la ylla com per tots los altres, fo reebuda ab gran honor, axi com aquella qui era Reyna lur. E finalment, per complir son vot, entra en lo temple e aqui feu sa oferta ab molt preciosos dons. E pus que peruench a noticia de Paris que alli era peruenguda Helena, muller del Rey Menalau, ell se apparayla excellentment en companyia *dels seus, e entra en lo temple de meraueylosos appareyls hornat. E hauia hoyt dir per fama que Helena, germana daquells Reys Castor e Pollux, era sobiranament bella; e aytan tost com la vee escalfa sa amor en ella, e, fican la sua vista en ella, contempla tots los seus men*bres du en .j., de meraueylosa balleanobleys, en los quals natura no podia mes auant hauer fet de ballesa e de especiositat. E ab sobira estudi Paris se atança a Helena axi com mils poch, cortesament guardant e endresant sa vista enuers Helena. *E diligentment fermant son esguart en ella e curosament contemplan sos membres de tanta ballesa hornats,

48 desig concebut A. 49 appaylades coses qui A. 55 apparaylats caualls e caualcadures A. 56 que fa obs a Elena V. 58 passa a la dita V. 66 m. e A. 3076-3145 E diligentment... noy ha fallit. manquen aquestes seixanta-nou linees en els texts VC.

- 3080 meraueylas molt dels seus cabeyls resplendents de
 gran rossor, los quals per aguals parts departia vna
 clenxa de blancor de neu passant per mig del cap
 e alguns fils daur qui, deuallants de cascuna part,
 los tanien detras ligats sots certa ley e regla; daius
 3085 los quals cabeyls era lo front axi blanch com let o
 neu, en lo qual naguna ruga no feya solch. Mera-
 ueylas *encara, en les parts jusanas del front, [A 38 d]
 aquellas ceyles que paria fossen fetes per ma dom,
 axi couinentment leuades en alt, no hauents nagru-
 ra de molta espessura de pels, mas estans per dreta
 3090 masura, departien les circumstancies dels huyls en
 maior resplendor. Meraueylas encara de sos huyls,
 qui ressemblauen raigs de .ij. estels; les redoneses
 dels quals huyls axi com si fossen de aiustament
 fets artificiosament de pedres precioses, no pas gi-
 3095 rant se vagorosament, mas reffrenants per esguarts
 temprats, paria que prometessen ferma constancia
 de cor. Encares meraueyla de la linea retglada del
 seu nas, de meraueylosa ballea, qui la fas departent
 en dues eguals parts, nos baxaua per molta larguea
 3100 ne, leuat per molta curtaria, lo sobira labij tiraua
 en alt, aximateix ne per massa gruxa inflat se es-
 campaua per molta amplexa, ne los termens de les
 narils se acostauen per molta estretura, ne per
 examplament de molta obertura se manifestauen.
 3105 Meraueylas encara de tota la ballea de la cara, *de [A 39 a]
 tanta resplendor de blancor com a neu escampada,
 los mols de la qual cara paria que fossen roses
 mesclades ab roses, com per naguna variacio de
 temps aquella color de rosa nos mudas ne saflaquis.
 3110 Axi mateix, mesclada color de neu entre la cara e
 los labis, altra vegada paria que ressemblassen lalba

com esclareix o resplendeix a color de rosa, los
 quals labis, no ab molta primesa, podia hom veura
 que rabujassen dolços basars, mas, couinentment
 altajans, paria que couidassen a besaments dolços 3115
 e plasents a aquells quilts guardauen. E aximateix
 se meraueyla de les dents sues, blanques com a
 vori e be posades per lur orde, que la vna no sobre-
 pujaua laltre, e lorde de les quals les ginyiues com a
 roses per linea abrassants, verament paria que fossen 3120
 liris mesclats ab roses. E axi era bell tot lenuirona-
 ment de la cara, quaix a resplendor de cristayl. En-
 cara se meraueyla del seu coll, redon com a colona,
 qui representaua resplendor de neu, lo qual execut
 per .j. poch de grexesa, se mostraua blanch com 3125
 [A 39 b] a let. Axima*teix miraua e contemplaua les sues
 espatles, estants eguals per humil planesa, entre les
 quals era la esquena aytal com se pertanyia, e de
 les quals .j. solch partia en mig qui cascun costat
 aiustaua per redonea prima. Miraua encara sos 3130
 braços, per couinent gruxa esteses e demostrants
 dolços abrassaments; e les sues mans qui per .j.
 poch de lauament son graces; e les extremitats de
 sos dits, anants per lur masura, mostrauen les vn-
 gles que parien vori; los quals braços, mans e dits 3135
 resplendien axi com a blancor de lèt. Encara mi-
 raua en Helena la egualtat dels pits, en la plenesa
 dels quals ses mamelles, axi com .ij. pomes resplen-
 dents, natura hauia compostes. E finalment, mirant
 e contemplant tota sa perssona, la qual era de coui- 3140
 nent altea e de molt noble egualtat, pença e enten
 que encara son de pus plasent forma e ballesa los
 membres amagats; com verament se cuyt e mani-

13 no en molta A. 25 poch de se A. 37 planesa del qual A
 pleneia dels quals L.

festament vege en la disposicio e composicio de sa

- 3145 perssona, que natura en alcuna cosa noy ha fallit.* [Reprèn V]
 [A 39 c] E semblant*ment Helena endreçaua la sua vista
 enuers Paris; e plach molt a Helena la ballea de
 Paris, mes que per fama non hauia entes, entenent
 en son cor james no hauer vist hom de semblant
 3150 ballea ne qui tant li plagues. E no pensets que ella
 als jochs festiuals quis feyen en lo temple endre-
 ças sa vista ne son enteniment, mas tota sa pensa
 e tota sa cobiànça era en guardar e contemplar
 enuers Paris; qui, quant vee que Helena la sua
 3155 vista endresaua enuers ell, fo molt alegre quels
 raigs de la sua vista e de Helena se mescla*uen [V 45 c]
 ensemps; e axi, per entremesclades e plasents vi-
 sions, manifesten la .j. a laltre la amor concebuda
 entre ells. E dementre que abdosos pensen en si
 3160 mateys en qual manera la .j. a laltre pora reuelar
 los secrets de la sua intencio, presumi Paris que
 per senyals de paraules declaras a Helena lo seu
 desig; e aquella matexa entencio e desig hauia He-
 lena. En tant que Paris, jaquida tota vergonya,
 3165 entrels tabustols que alli *eren per aquells qui feyen [A 39 d]
 aquells jochs e aquellas festes, se atança al loch on
 seya Helena, e ço que ab senyals amagadament
 hauia fet, declara manifestament ab veu amagada e
 callable. E semblantment feu Helena; e aço, demen-
 3170 tre que tots aquells qui eren en lo temple vagauen
 e entenien en aquells iochs, en tant que nagu no
 aduertia als parlaments *de Paris e de Helena. E [V 45 d]
 declarat per cascu dells la .j. a laltre ço que tanien
 en lur cor, e feta fij a lurs paraules e pres comiat
 3175 per Paris de Helena ab gran reuerencia e honor,
 hix se del temple ab los seus; lo qual no vaga de

- guardar Helena, aytant com lo poch veer. E anant
sen Paris alegrement, mas empero trebaylat per
amor de Helena, vench sen a les naus, e, appellats
tots los seus, dix los: «O, barons molt forts! Certa 3180
» cosa es a vosaltres per qual raho plach al Rey
» Priam, pare meu, que nos venguessem en Grecia,
» es a seber, per recobrar Exiona, germana sua, la
[A 40 a] » qual si co*brar no podiem, almenys que dämp- 3185
» nificassem los Grechs en tota aquella manera que
» poriem. E, segons que apar, lo recobrament de
» Exiona es a nos impossible, car sabem quel Rey
[V 46 a] » *Telamon la te e la guarda com pus diligentment
» pot, e es baro molt forts e qui aquella nons res- 3190
» tituiria sens greu conflicte per ço com es molt
» torbat en la sua amor; ne nos som tan poderosos
» que a ell pugam preualler en força, ne que pugam
» alcuna Ciutat de Grecia a nos sotsmetra: tan gran
» es la copia e la plenitut dels Grechs en aquestas
» parts. Resta, donques, que aquest loable do, lo 3195
» qual segons que yo cuyt los Deus nos offeren en
» aquest loch, nos no jaquischam en aquesta ylla
» en la qual, los flats e los Deus volents, som arri-
» bats. Veem que ha venguts dels maiors de Grecia
» e de les millors donas daquesta prouincia, per 3200
» celebrar festa en aquest temple de Venus; lo qual
» temple, segons que hauets vist, es ple de nobles
» donas, e entre les altres es la Regina, muller del
» Rey Menalau; e el temple, qui es molt aceat e
[V 46 b] » *ennobleyt de grans riqueses. E si nos aquellas 3205
[A 40 b] » porem *hauer e pendre, e menar ab nos capti-
» uats aquells quiy son, sera infinida la presa que
» nos haurem feta e infinit lo guany que farem,

- » axi per les personas com per los grans tresors qui
 3210 » hi son. Donchs ¿quens cal demanar ne encerchar
 » altre cosa mellor ne pus acceptable que aquesta?
 » Dich uos, si a uosaltres par loable, que, vinent
 » la nit, tuyt calladament prengam armes e anem
 » contra lo temple e en depopulacio daquell, e per
 3215 » pendre e captiuar tots aquells quiy son, axi
 » homens com fembres, e quels nos na amanem
 » preses a les naus, e maiorment Helena, la qual,
 » si la podem manar presa en Troya, per la sua
 » preso podem hauer certa esperança que, per
 3220 » cambi della, lo Rey Priam pora recobrar Exiona,
 » germana sua. Donchs, cascu de vos*altres vege [V 46 c]
 » daço que sen deu fer, ans quens defalga la au-
 » nentea que ara nauem.» E, donada fij a ses pa-
 » raules, molts daquells qui presents hi eren dien
 3225 que allo no es faedor; e axi matex molts ho loen e
 tenen ques deu fer. Mas finalment, ab exami*nacio [A 40 c]
 de gran consseyl, en aço comunament han finat:
 que vinent la nit e la luna amagant los raigs de la
 sua claror, ab ma armada sen vagen al temple, e
 3230 que prenguen e ocupen tot ço que poran. Don ses
 seguit que, vinent la nit e la luna ja posta, los
 Troyans en aquell callament de la nit prenen ar-
 mes; e, lexades les naus en segura guarda, sopto-
 sament entren en lo temple, e irruents en aquells
 3235 quiy eren e qui de sospita de tots enamichs cuyda-
 uen esser segurs, trobant los axi descuydats e sens
 armes, prenenlos, e presos los sen menen a les
 naus, tots *lurs bens prenen, despuhlen lo temple, [V 46 d]
 e tot quant hi ha roben. E Paris personalment pres
 3240 Helena e totes ses companyones, en la qual Helena

09 tresors e altres joyes que hi son V. 25 loen e dien ques
 faça es deu fer V. 37 sen amanaren A.

- Paris no troba alcuna resistencia, com mes fos ia induyda a consentir que a dissentir. Adonchs es menada ab tots los seus per Paris a les naus, e ella jaquida en les dites naus sots feel guarda, altra vegada torna Paris a fer la presa del temple. E fo [A 40 d] 3245
fet gran brogit e gran clamor en lo cridament *dels presos, en tant que lo callament de la nit torna en gran tabustol, maiorment per aquells qui mes amauen morir que esser catiuats. E aquell brogit peruench a les oreyles dalcuns habitants qui eren alli, en .j. castell ben forts, damunt lo temple; los quals, escomoguts a les veus daquells qui axi eren presos e morts, e daltres qui, per escapar lur vida, sesforçauen de venir al *castell e de recollirse en aquell, [V 47 a] 3250
leuantse de lurs lits prenen armes; e armats, ab iuerços cos deuallants del castell, van contra los Troyans; car en lo dit castell hauia gran companya domens iouens, qui, esprouats en armes, agrament irruexen contra los Troyans, e ab dura resistencia los forçen tornar atras, cuydants aquells liurar a mort e que puguen recobrar les personas captiuades. E fo fet entre ells gran conflicte e molts morts, mas finalment los Troyans, qui a les .iiij. parts los sobrepujauen en nombre de perssonas e darmes, reuenen contra ells e giren los en fuyta, e antro a [A 41 a] 3265
les rael del damunt dit Castell, en bocha de coltell crucidant, los persequexen; en tant que *es feta fij a la batayla. E obtenguda victoria per los Troyans, tornensen alegres a les naus, no lexant res qui fos de preu ne de valor en lo temple; per la qual [V 47 b] 3270
pre*sa moltes e innumerables riqueses conqueriren. Adonchs pugen en les naus plenes de riqueses

56 deuallats A. 57 Troyans e ab dura resistencia gran companya A. 67 coltell trocidant V.

- e de multitut de catius, e teses les velas, nauegants
 enuers Troya, al .vij^e. dia foren en lo Regne de
 3275 Troya, al port dun Castell appellat Tenidon qui per
 .vj. milles tan solament era luny de Troya. E aqui
 gitades les ancores e les naus fermades, deuallen en
 terra; e per los habitants quiy eren foren reebuts
 ab gran honor. E Paris trames missatge al Rey
 3280 Priam, qui li compta com Paris era vengut e que
 era a Tenidon, sa e saul; e axi com aquell qui pre-
 sent hi era estat, recomptali per orde tot ço que
 en los affers se era seguit. A la relacio del qual lo
 Rey Priam fo molt alegre; e feta per ell relacio de
 3285 totes aquellas coses als maiors de Troya e a tot lo
 poble, instituexen sollempnial festa celebradora per
 ells. E stant Paris a Tenidon on segons que es dit
 era arribat, la Regina Helena, entrels altres catius,
 [V 47 c] era turmentada de *gran angustia, *segons que ap- [A 41 b]
 3290 paria a aquells qui presents hi eren, e la cara e els
 pits regaua continuament de ses lagremes, e ab
 ploroses veus e sanglots ploraua e sospiraua lo Rey
 Menalau, son marit, e los reys sos frares Castor e
 Pollux, e sa filla qui era ab ells, e la sua terra e sos
 3295 amichs. La qual, feta axi inquieta e no reposada,
 no menjaua ne beuia, en tant que Paris nera molt
 despagat. E car no la podia reduyr a esperit de
 confortacio, ab humils paraules e piadoses, quaix
 mogut de ira enuers Helena, dix aquestas paraules:
 3300 «¿Que es aço, noble dona, que tu axi continuament
 » es trebaylada de tan gran dolor, sens alcun repos?
 » ¿Qui es aquell qui tantes doloroses veus hoys,
 » molt ho pogues sostenir, com dia e nit no hages
 » vagat ne vachs de plorar e de sospirar? ¿E com
 3305 » cuydes tu, noble dona, que aço no sia fort damp-

- [V 47 d] » nos a *la tua persona? Verament, sadolla deus
 » esser de tantes lagremes; e si tanta aygua hagues-
 » ses haguda com has lagremes dels teus huyls gi-
 » tades, los teus pits na degren esser plens. Placiet,
 [A 41 c] » don*ques, que vuyles donar fij a les tues lagre- 3310
 » mes, e que vuyles resumir e pendre sperit de
 » confortacio e de repos, car en lo Regne de mon
 » pare nangun defalliment tu hauras, ne nangun dels
 » altres catius los quals tu diras e nomenaras. E tu
 » en la tua excellencia seras honrada, axi com a 3315
 » maior, e bastada de totés riqueses e delits; e
 » aquells catius que tu manaras, seran deliurats e
 » en lo Regne de mon pare poran viure segurs e
 » habundantment, axi com en lurs cases propres.»
 E Helena, torchades les lagremes, respos axi a Pa- 3320
 ris: «Senyor: yo se que, vuyla o no, necessaria-
 » ment he a seguir vostra volentat, car la potencia
 » femenil no poria esser contral al poder del hom,
 [V 48 a] » *maiorment la fembra estant en captiuitat. E si 3325
 » alguna cosa a mi catiua, e als altres catius qui ab
 » mi son, sera feta de be, aquell quil fara ne pot
 » esperar gracia e guardo dels Deus; car bes per-
 » tany de humanitat hauer compassio als afflictos, e
 » les pietats humanals son plasents als Deus.» E
 Paris li dix: «Molt noble dona: tot ço que tu ma- 3330
 [A 41 d] » naras, sens falla sera complit.» E pres la per *la
 ma, e per ella alguna pocha de violencia entremes-
 clada, leuant la dalli on seya, menala en .j. altre
 loch, en gran apparaylament be hordonat, per ço
 que aqui pus secretament poguessen parlar entre 3335
 si de lurs affers; e dix li Paris: «Molt noble dona:
 » si als ffats ha plagut que tu sies estada treta dels
 » teus, e han volgut que sies venguda en la mia

- » prouincia, not cuyts que aytal mutacio te sia
 3340 » dampnosa ne que *tu no habundes de maiors ri- [V 48 b]
 » queses e de maiors delits; net cuyts que Troya
 » no sia pus abundant que Acaya, car molt es pus
 » preciosa e pus aseada de totes coses. Ne cuyts que
 » yo vuyla ensutzeir la tua reyal magestat e digni-
 3345 » tat per manera deshordonada. E dich te verament
 » que tu habundaras e hauras la tua vida ab maiors
 » riqueses e ab pus honorables delits, e hauras mi
 » per marit, qui no son de manor dignitat, ans de
 » maior, que no es ton marit. Car mon proposit es
 3350 » que yot hage per cara muller, e que per tots
 » temps vischa ab tu en amistança de les sanctes
 » nupcies. *Net deu tornar a enuig si aquell petit [A 42 a]
 » Regne, en lo qual entro ara has estat, mudes en
 » amples e grans regnes; car al Regne de Troya
 3355 » molts regnes d Asia li son sotsmesos, los quals
 » tots a tu ab deuota subgeccio obey*ran. Net deu [V 48 c]
 » dolra la perduda de ton marit, com ell no sia sem-
 » blant a mi en noblea ne en valor, ne agual en
 » feruor de dileccio a tu. Car yo de flama de gran
 3360 » dileccio e amor son ençes, e desig a tu servir; e
 » axi deus esperar mes donor daquell qui mes te
 » ama. Cessa, donques, daqui auant dolre, e tempra
 » tes lagremes e tos sospirs, e en aço vuyles exau-
 » sir les mies humils pregaries.» E ella li respos:
 3365 «¿Quis poria abstenir de lagremes, qui de tanta
 » dolor sia turmentada com yo son? Mes amara que
 » los Deus en altre manera haguessen hordonat de
 » mi, que no han. Mas, pus que als no si pot fer,
 » forçada reebre les tues pregaries, com yo no
 3370 » hage poder de contrastar a la tua volentat.» E en-
 continent retorna en soptoses lagremes e sanglots;

- [V 48 d] la qual Paris sesforça de blandir e fer callar *ab
 [A 42 b] humils paraules. E lexant e ces*sant Helena de les
 lagremes, Paris ab humil veu demana licència della.
 E vinent lo vespre, tot son estudi es de Paris que 3375
 la seruescha, axi de preciosos menjars com de
 totes altres coses que li puguen tornar a delit. E
 passada la nit e vinent lo dia, Paris feu pujar Hele-
 na, hornada de vestadures reyls per Paris a ella
 liurades, en .j. cauall de gran ballesa, ensellat e en- 3380
 frenat de sella e de fre dor; e axi mateix aquells qui
 eren catiuats ab ella en lo temple, cascu segons lur
 condicio, feu pujar a cauall e anar denant, ab gran
 companya donrades gents e de caualcadors, per
 fer sequela e honor a Helena. E Paris, Deifebo, 3385
 Anthenor, Eneas, Polidames e molts altres nobles,
 pujants en lurs nobles caualls, acompanyaren He-
 lena en appar*aylament e honor molt gran. E par-
 tents de Tenidon, van sen a gran espau enuers
 Troya; e ells vinents prop la Ciutat, isquels a 3390
 carrera lo Rey Priam, en companyia de molts no-
 bles barons e *ciutadans; e saludant los seus e ree-
 bent los ab alegra cara, atanças a Helena, la qual
 reebe ab deuota affeccio e ab cara alegra, e a ella
 se sotsmes humilment ab paraules molt plasents. 3395
 E axi ells peruinents a la porta de la Ciutat, a la
 qual gran infinida multitut de poble era acorreguda
 celebrants goigs, festes e balls en tot linyatge des-
 truments, lo Rey Priam deualla de son cauall, e a
 peu reebe Helena, es a seber, les regnes dor prenent 3400
 de son cauall, en multitut dels maiors de Troya
 ab gran honor la amena, entro que la hac mesa en
 [V 49 b] *la sua cambra reyal. Grans son los goigs e grans
 son les festes les quals per tots aquells de la Ciutat

- 3405 de Troya son celebrades, per la venguda de Paris
e dels seus, qui son venguts sans e sauls. E vinent
lo dia següent, Paris, ab consentiment e ab plaer
del Rey Priam, son pare, en lo temple de Pallidi
pres per muller Helena, per la qual raho tots los
3410 Troyans sobiranament se alegren, aiustants festes
a festes e goigs a goigs; *e per .viij. jorns continua-
ment següents enteseren en aquells iochs, festes e
alagries. E pus que a notícia de Cassandra, filla del
Rey Priam, fo peruengut Paris hauer presa per
3415 muller Helena, prorumpi en veus e en vdolaments
complanyses, cridant poderosament e dient: «A,
» masquins Troyans! ¿e per que duyts goigs de les
» nupcies de Paris e *de Helena, per les quals a [A 42 d]
» uos tants mals son esdeuenidors, e per les quals
3420 » plorarets la mort vostra e de vostres fills, los
» quals en presència dels pares veurets trucidats, e
» les mullers viduades ploraran les cruels morts de
» lurs marits? A, Troya molt noble, qui tantes du-
» res ruynes deus soferir, e tan malament deus
3425 » esser euersa e endarrochada! A, masquines de
» mares, e de quantes dolors les claustrs dels
» vostres coratges seran trenchades, con dels vos-
» tres fills les entramenes veurets esser arrancha-
» des, els veurets peça per peça esser disjunts!
3430 » A, masquina Heccuba, mare mia, Regina molt
» noble! ¿don poras tu tantes lagremes gitar en la
» destrucció de tos fills, los *quals segara e taylara [A 43 a]
» lo coltell cruel dels *maluats? A, gent cega e no [V 49 d]
» conaxent la mort cruel qui us ha a venir! ¿per que
3435 » ab ma poderosa no tollets Helena al seu marit
» injust, e que sia restituida al seu marit just ans
» quel coltell cruel se encruelescha en vostra sanch

» e dels vostres? ¿Cuydats uosaltres quel furt fet
 » per Paris de Helena puxa passar sens greu ven-
 » jança, per la qual final destruccio vos ha a venir? 3440
 » A, Helena desauenturada, e quantes dolors nos
 » han a venir per tu! O, ciutadans masquins de
 » Troya! gitats de vostres cases aquesta mort mal-
 » uada, dementre que leer nauets, per restaurar
 » vostra vida.» E dementre que aquestas coses e 3445
 altres ab continues complantes no cessas dir, e per
 amonestament del Rey Priam no sen volgues jaquir,
 [V 50 a] ell mana que fos *presa e en lo Castell mesa en
 grillons. Los plors e les querimonies de la qual, si
 en los coratges dels Troyans fossen enteses, Troya 3450
 per uentura no hagra plorats los desastres seus per-
 petuals que li esdeuengueren, e los quals a les
 [A 43 b] oreyles dels homens *entro a huy plorosament son
 peruenguts, no passadors en nangun temps per calla-
 ment doblidança. 3455

LO .VIJ^e. LIBRE ES ACABAT; COMENÇA LO
 .VIIJ^e. DELS GRECHS ALS QUALS PERUENCH
 FAMA DEL ARRAPAMENT O PRENIMENT DE
 HELENA, E HAN CONSSEYL ENTRE SI QUE
 SEN DEU FER 3460

[V 50 b] EMENTRE que aquestas coses en la Ciutat
 de Troya benauenturosament, ans ab
 aguayts cechs e amagats desauenturosa-
 ment fossen fetes, no arribats encara los
 Troyans a la ylla de Tenidon, ffama *parlera volant 3465
 ab tumultuoses relacions esuehi les oreyles del Rey

52 les quals A. 53 entra on plorosament A. 64 fets A. 65
 volant peruench ab A.

Menalau, ab gran espaordiment; lo qual encara no
era partit de Pera ne de la companyia del duch
Nestor. Al qual, apres que son manifestades totes
3470 e sengles coses del disrobament del temple de la
ylla Citharea, sots mesa a la sua senyoria, e de la
mort *dels seus alli cruelment feta per los Troyans, [A 43 c]
e de la captiuitat de homens e de fembres menats
en Troya, e, finalment, del preniment de la Regina
3475 Helena, muller sua, la qual amaua mes que si ma-
teix de tenra amor, es fet axi angoxos de punyi-
ments de tantes dolors, que mantinent caent en
terra, fo debilitat desperit e li falgue la paraula.
Mas, apres de longa hora, en molta impietat de
3480 dolor de son cors, plora la *perdicio dels seus, [V 50 c]
menats catius en Troya; e la absencia de Helena,
muller sua, ab tant de vituperi presa e captiuada;
e la sua ballesa, contractadora per mans estranyes:
plora los delits que ella solia hauer, los quals no
3485 estima que ella puga ne dege hauer entre la nacio
dels Troyans. E en tal manera es axi congoxat e
torbat, que no podia donar fi a sos plors ne a ses
lagremes. E aço significat a Nestor, vench a ell car
lo auia per car amich; e, fet parçoner de ses lagrimas,
3490 ab blanes paraules e ab piadoses esforças de confor-
tar ell, qui era molt trist; e com per alguns amones-
taments no donas fi a ses lagremes e plors, tornassen
lo dit Rey Menalau cuytadament a son Regne; lo
qual Nestor acompanya ab los seus. E apres que
3495 fo en son Regne, *trames per Agameneon, frare [A 43 d]
*seu, e semblantment als Reys Castor e Pollux, los [V 50 d]
quals tots, haut son missatge, iuerçosament venen
a ell. E com Agameneon uehe lo Rey Menalau, son

79 molta anxietat de son cors A. 88-91 E aço... trist *m. en A*
car lo auia... confortar ell *m. en V*.

- frare, esser turmentat de tanta dolor, dix li ab
 paraules consolatories: «Ffrare: ¿per que de tanta 3500
 » dolor es congoxat? E jassia que justa raho te moga
 » a dolre, empero nos pertany dom saui mostrar
 » defora lo mouiment de son coratge; car la dolor
 » mostrada defora prouoca los amichs a dolre, e dona
 » goig als enamichs; e val mes que fenyes manifestar 3505
 » alagria, que dolor, e que façes semblant de no
 » curar daço de que cura rahonable te deu mordre e
 » punyir. Car ab cures anxioses, ne ab fluui de lagre-
 [V 51 a] » mes, honor ne venjança no es aconseguida: *car
 » venjança ab lespasa deu esser demanada, e no ab 3510
 » brogit de complantes; e la bonea del hom saui
 » lauors appar examinada com per casos contraris
 » sab sostenir les coses aduerses, e lo seu coratge no
 » es sotsmes a carrechs congoxosos ne de mals. Per
 [A 44 a] » que, yot prech que tu *vuyles excitar lo teu coratge 3515
 » a aquestas paraules, e que açi on iusta dolor te
 » prouoca, prengues forts coratge de venjança, en
 » tant que la injuria a tu e a nos feta no pas sens dura
 » pena; la qual, no ab lagremes, mas ab gran virtut
 » de offencio deu esser demanada. E tu sabs que nos 3520
 » habundam de grans forces, e en aquesta venjança
 » hauem molts companyons, car tot limperi de
 » Grecia sera ab nos en aquest fet, e tots los Reys,
 » amonestats per nos, pendran armes contra los
 [V 51 b] » Troyans, e ab gran poder *e ab gran nauili irem 3525
 » tots dun coratge contra Troya. E com en la ribera
 » de Troya nos hajam ficades nostres tendes, dura
 » cosa sera e impossible als Troyans quens puguen
 » dalli fer partir; ans seran liurats a mort tots los
 » maiors de Troya e los populars dells a seruitut 3530

07 de ço que cura V. 12 appar com examinada A. 14 per
 quet prech A. 16 iusta cosa te prouoca A.

- » perpetual. Car en nostra potencia la Ciutat de
 » Troya sera de fons euertida, e aquell Paris, co-
 » mensador de tants mals, se coue ell esser pres e
 » axi com a ladre penjat en la forcha; car comprara
 3535 » les amargoses penes que mereix. Cessar deuets, [A 44 b]
 » donques, de tota tristicia e dolor, e trame*tam
 » nostres escrits a tots los Reys de Grecia, Duchs,
 » Comtes e barons, que en lo fet daquesta ven-
 » jança e de la deshonor quens es feta poderosament
 3540 » sien ab nos.» E feta fi per Agameneon a les sues [V 51 c]
 paraules, aquellas ob*tempera lo Rey Menalau. E
 encontinent trames letres per tots los princeps de
 Grecia: e entrels altres vengueren primers aquells
 3545 barons nobles Achilles, Patroclo e Diomedes. E de-
 clarada a ells la materia del nagoci, tots proposen
 dun coratge ab gran host e ab gran nauili anar po-
 derosament contra Troya, per recobrar Helena e
 pendre venjança de la injuria a ells feta. E, per exe-
 cucio daquest fet, dauant totes coses hordonaren
 3550 elegir alcu en Duch e en Princep, al qual tota la
 host obeescha, e sots guiament e retgle del qual la
 host profitosament sia gouernada. E axi, de comu
 aconsentiment de tots aquells qui alli eren presents,
 reeberen per lur Duch e Emperador lo Rey Agame-
 3555 neon, baro de molta estrenuitat e noblea, *e en [A 44 c]
 *lo qual se esforça discrecio e gran consseyl. E dat [V 51 d]
 a ell plenitut de poder, los dits ffreres Castor e
 Pollux, cuydants los Troyans encara no esser ven-
 guts en Troya, ab alcunes lurs naus se meten en
 3560 mar, si per ventura porien cobrar Helena, ans que
 fos peruenguda a Troya. E alguns digueren quels
 dits freres, no esperada la sabuda de Menalau,
 tantost que del arrapament de Helena peruench a

- ells fama, se meteren en mar ab alcun nauili. Mas, ques que sia, los dits frares entrants en la mar e volents perseguir los Troyans, diu la ystoria que encara no hagren nauegat ab bon temps per .ij. dies, lo cel cubert soptosament de nuus dona a totes parts tenebres obscures, e molts lamps e trons, espauentants de *gran temor los coratges dels nauégants, e les nuus son conuertides en gran pluge. E fehia tan gran rabia de vents, que la mar se infla e se execha en grans fluctuacions e ondes, e los arbres de les naus se tren*quen, e les veles sesquincen, les cordes se rompen, les entenes ne van a baix, e tots los apparaylaments de les naus perexen, e escampense les naus es departexen la vna de la altra per gran turbacio de vents. E aquella nau en la qual eren los dits frares, per occasio de la gran tempestat trenchats los timons e els arbres, e desemparada per los notxers e mariners qui la guiauen, va per la mar sots incert, ades ça, ades lla; la qual, con ab gran fatigacio per la mar hagues molt discourregut, finalment per los badayla*ments de la mar descosida en la carena, e les taules rompudes, entrassen en lo fons de la mar. E aqui los dits .ij. frares e tots los altres quiy eren, segons que per ver hom cuyda, periren, e per semblant tempestat periren les altres naus en diuerses lochs. La mort daquests .ij. frares, com no fos sabuda a les gents e nagu non pogues hauer alcuna certitut, alguns volgueren creure que, per menament diuinal, foren fets Deus, e que son vius; e *segons que los Gentils creyen, foren transportats en lo cel, e digueren los poetes que ells hauien constituyt senyal en aquell cercle zodiach, lo qual vuy es dit senyal

dels Gemells, axi com ha instituit per aquells .ij. freres, jassia que los antichs philosophs hagen dit que aquell senyal *per ço es appellat axi, car en
 3600 dobles dies mes que en altres senyals lo sol decorrent, sots lo dit cercle zodiach esta aquell senyal. E, ques que sia dit, los dits .ij. freres per recobrament de Helena, germana lur, foren los primers qui moriren.

3605 En aquest pas descriu lactor la forma de molts Grechs e Troyans, segons la relacio de Dares troya, qui present era estat en la host de Troya, e, mentre que treues se dauen entre ells, anaua a les tendes de cascuns, e aytant com mes podia se prenia cura
 3610 dels maiors, e de lur forma e de lur condicio. E yo, per abreujar, jaquesch aquell recomptament, car no fa molt al fet.*

[V 52 d]

3615 AÇI ES ACABAT LO .VIIJ. LIBRE, E COMENÇA LO .IX. DEL NOMBRE DE LES NAUS LES QUALS LOS GRECHS AMANAREN CONTRA TROYA*

[A 45 b]

3620 RA lauors lo temps en lo qual començaua la primavera, es a seber en lo mes de març, quant tota la host dels Grechs foren aplegats al port de Athenes. E sapien los legidors de la present ystoria que, del començament del mon a ença, james tan gran nauili no fo aplegat ne ab tan gran plenitut de cauellers ne de personas combatents, segons que la ystoria
 3625 manifesta. Agamèneon, Rey e guiador e regidor de la host dels Grechs, hauia amanades de la sua Ciu-

- tat de Micennes cent naus carragades de cauellers;
 [V 53 a] e Menalau, germa seu, *marit de Helena, del Regne seu qui es appellat Sparten, .lx. naus carragades de cauellers; e Archelau e Prothenor, senyors del Regne de Boecia, .l. naus; Astelaus Duch e el Comte Holinuy, de la prouincia de Ortemenia, .xxx. naus; lo Rey Epistrofus e lo Rey Cedi, del Regne de Ffortida, .l. naus; e lo Rey Thelamon Ayachs, 3630
 [A 45 c] del seu *Regne e de Celemenia, noble Ciutat sua, .l. naus, en companyia del qual hauia molts Duchs e Comtes, es a seber lo Duch Teuter, lo Duch Amfimaco, lo Comte Dorion, lo Comte Xelisanar, e el Comte Teseu; lo Duch Nestor vench de la prouincia de Pilon ab .l. naus; lo Rey Cohas, de son Regne de Tolia, .l. naus; lo Rey Doxinoy amena de son 3640
 [V 53 b] *Regne, qui per semblantment era nomenat, .l. naus; e Telamoni Olieus amena de son Regne, qui era appellat Denionium, .xxx. naus; Polites e Amfirmatus, senyors de la prouincia de Cassadonia, amenaren .xxx. naus; lo Rey Ydomeni e lo Rey Merion, de Cret, .lxxx. naus; el Rey Vlixes, del Regne seu de Tracia, .l. naus; e el Duch Melius, de la Ciutat sua dita Pigris, .x. naus; lo Rey Methau e el Rey Pollidrix, frares, fills del Rey Colesis, del Regne 3650
 [A 45 d] lur dit Cristiomes ne amanaren .xxij.; e Achilles, de la Ciutat sua dita *Phiros amena .l. naus; lo Rey Celopalus, de vna ylla de son Regne qui es dita Redon, .xx. naus; lo Rey Antipus e lo Rey Amfirmatus, senyors de vna prouincia rusticana qui es 3655
 [V 53 c] dita Gida, ne amenaren .xj. naus; lo Rey Polipedes, de son Regne qui es dit Rita, e el *Duch Lesias, cosi seu, amenaren .lx. naus; e aquell noble

29 m. appellat A. 32 de prouincia A. 34 m. e lo Rey A.
 56 m. ne A.

3660 baro Diomedes, e en companyia sua Telenus e Euralus, amenaren .lxxx. naus; lo Rey Polifebus, de son Regne qui encara no era en gran fama e era appellat Melideu, amena .vij. naus; lo Rey Firmus, de son Regne que tania dels Grechs, amena .xj. naus; lo Rey Protoylus, de son Regne qui es dit
 3665 Amanassa, amena .l. naus; e aytantes ne amena lo Rey Capanor de la sua prouincia de Acapedia; Treorius, Rey de Mersia, .xxij. naus; Menesteu, Duch de Athenes, .l. naus. E feta suma dels dits Reys e Duchs, son per nombre .lxix., e les naus .Mccxxij.,
 3670 menys de Palamides, fill del Rey Nauli, qui vench
 [V 53 d] darrerament ab ses naus *se*gons que dauall sera [A 46 a] recomptat. Mas Omeri dix en ses obres que les naus eren estades .Mclxxxvij., mas per ventura per enuig no scriui lo nombre entegre.

3675 ACI ES ACABAT LO .IX. LIBRE; COMENÇA LO .X^e. DELS GRECHS QUI TRAMETEN AL DEU APOLLO A LA YLLA DITA DELFON PER HAUER RESPOSTA DELL DAÇO QUELS HAUIA ESDEUENIR

3680 pus quels dits Reys e Princeps e Duchs dels Grechs foren aiustats ab lurs naus en lo port de Athenes, aquell molt noble baro Rey Agameneon, qui era princep e regidor de totes les hosts dels Grechs, hauent
 3685 cura e ancia del nagoci e daço que daqui auant se deuia fer sobre aquell, estant en .ja. gran planicia fora de la Ciutat, e a*qui apparaylades selles, los [V 54 a] Reys dels Grechs, Duchs e Princeps mana a si ve-

60 ne amenaren A. 64 dit de A. 87 fora la A.

- nir. E ells encontinent vinents deuant ell e seents
casqu per son orde, e fet scilenci a menament de 3690
Agameneon, dix los: «O, nobles barons, qui en
» forces de les vostres virtuts en aquest orde sots
[A 46 b] » aiustats! Clarament po*dets veura e entendre
» quanta sia la potencia de les vostres virtuts, e
» quanta sia la multitud dels barons molt nobles en 3695
» affers de batayles qui son en nostra companyia.
» ¿Qui fo james que hage vist en los temps passats
» tants Reys, Duchs e Princesps aiustats ensemps en
» vna consonancia de volentat, tants iouens aiustats
» ensemps nobles per bellicosa animositat a pendre 3700
» armes baroniulment contra enamichs? ¿Nol mena
[V 54 b] » manifesta follia e no *es be escurehit de sperit
» de ceguetat qui contra vosaltres presumescha re-
» pugnar ne les vostres forces conuocar o irritar a
» batayles? Certament, de nosaltres tots, qui som 3705
» en aquesta host aplegats, ne conech .c. podero-
» sos, cascu dels quals seria suficient e bastant a
» exequir e benauenturosament termenar ço per
» que nos tots ensemps som aiustats. Ne ve en dupte
» a nagu de vosaltres, de quina vergonya e quant 3710
» gran siam tochats, e de quants dempnatges a nos
» fets no ha gayra, siam prouocats pendre iustes
[A 46 c] » armes contra los Troyans, e moura e fer *contra
» ells durs conflictcs, en tant que ab ardents corat-
» ges anem contra ells per aconseguir venjança de 3715
» les nostres iniuries. E a aço necessitat rahonable
[V 54 c] » nos *induu e iusta dolor nos en força, per ço que
» tanquem les bochas dels contra parlants e purguem
» los vituperijs de nos e dels nostres, axi que los
» Troyans, daqui auant, a semblants coses a fer no 3720
» sabriuen, ne passen sens pena de les coses per

- » ells comeses. Car si daço que han fet contra nos
 » per penes degudes no eren punits, no tembrien
 » procehir daquí auant a cometra pus greus coses,
 3725 » ço que Deus no vuyla. Ne los maiors de nos no
 » han acostumat passar sots callament alcuna cosa
 » vergonyosa, quils pogues esser imputada a carrech
 » per diffamacio de mals parlants; ne nosaltres ay-
 » tanpoch ho deuem dissimular, maiorment que
 3730 » tants siam concorrens en desig duna volentat *e [V 54 d]
 » en amplea de tan gran potencia constituyts. ¿Qui
 » es vuy qui les nostras potencies albiraua, e de fet
 » les vesia, que a offencio nostra sens gran pahor se
 » gosas moure, exceptada la folla gent dels Troyans,
 3735 » *qui, duyts per cech e per foll consseyl e ab folls [A 46 d]
 » proposits han gosat venir en offença nostra? ¿No
 » sap la maior partida del mon en qual manera al-
 » cuns dels nostres irruiren contra lo Rey Laume-
 » donta, pare daquest Rey Priam, ab armes bellico-
 3740 » ses, e liuraren a mort a ell e infinits dels seus, e
 » euertiren de fons a fons la Ciutat de Troya, la
 » qual lo Rey Laumedonta possehia? ¿No ha encara
 » vuy enuers nos molts daquells en Grecia amenats
 » violentment *de Troya e sotsmesos a perpetual [V 55 a]
 3745 » seruitut? Donques, no es cosa impossible ne di-
 » fficil que .M. pus poderosos façen ço que .iiij. o
 » .v. menys poderosos faeren. Empero se que ells
 » saben nos esser apparaylats per anar contra ells,
 » per que ells hauran penssat de hauer moltes aju-
 3750 » des e molts subsidijs, per mils e pus poderosament
 » impugnar a nos e defendre contra nos: per que,
 » a mi parria, si a uosaltres plau, que abans que
 » daquest port partischam, trametam a la ylla Del-

35 ab feels proposits A. 40 e infants dels A. 47 Empero ço que V.

- » fon al Deu Apollo deuotament nostres specials
 » missatgers, reebedors de aquell Deu e dels altres 3755
- [A 47 a] » Deus nostres certa res*posta nos que deuem fer
 » en aquests afers.» E feta fij per Agameneon a ses
 paraules, tots loen son consseyl, e aprouen que
 axis faça. Per que, sobre la execucio daquell fet, tots
- [V 55 b] *corcordablement eligen Achilles e Patrocol, per 3760
 anar a la dita ylla Delfon, segons que es dit. Los
 quals sens triga metents se en la mar, e nauegants
 ab bon temps, iuerçosament peruenen a la dita ylla,
 la qual era enuironada de mar, e la qual, segons que
 hom creu, era la ylla appellada Delos, jassia quey 3765
 defalga .f., la qual .f. per ventura per vici de scri-
 uants hi fo aiustada. La qual ylla per cert es en mig
 de les ylles Ciclades constituïda, ço es seber en la
 mar Elespontica, per que de les dites ylles Ciclades
 es aquella .j^a. principal. E en aquesta ylla, segons 3770
 que recompte Ysodorus, Liacona infanta Apollo e
 Diana. E per aço en aquest temple, hedificat en
 meraueylosa construccio de murs, era colt aquell
- [V 55 c] deu Apollo. E es dita *Delos per ço con, passat lo 3775
 diluui, primerament fo illuminada dauant totes les
 terras de raigs de sol, e la luna hi fo vista; e *Delos*
- [A 47 b] vol dir manifestacio, car *delon* en *grech vol dir
manifest en lati; e daquella ylla primerament foren
 vists lo sol e la luna, e per ço los Gentils volgren
 dir aquesta ylla esser patria del sol e de la luna, 3780
 e que en aquella nasqueren lo sol e la luna, car
 Apollo vol dir sol e Diana vol dir luna. En aquest
 temple hauia vna gran ymage, tota composta dor,
 en honor del dit Apollo, la qual, jassia que fos
 dor, e segons veritat fos sorda e muda, empero, 3785

65 era ylla A. 78 m. ylla A. 80 a aquesta A. 81 m. que A.
 84 m. la qual A. 85 fos dor composta e segons A.

segons les errors dels Gentils colents la ydolatria, la qual principalment enuers ells ses*forçaua, e ha-
 guessen jaquit lo ver coliment del ver Deu, es a
 3790 seber lo fill de Deu nostre senyor Jhesu Christ qui
 de no res tots crea, atansaren se als Deus sorts e
 muts, cuydants aquells esser Deus la potencia dels
 quals era nulla. Mas les respostes que donauen no
 les donauen ells, mas los sperits inmundes qui en-
 traueu en les ymages daquells Deus, per ço que los
 3795 homens qui aquells Deus colien fossen retenguts
 en perpetual ceguetat. E en qual manera la dita
 ydolatria crèsques e hagues comensament, e en
 qual manera per los sperits inmundes eren dona-
 des *les respostes, açi compendiosament se descriu, [A 47 c]
 3800 e en qual manera a la dita ydolatria fo donada fij
 e cessa per tot lo mon per lo glorios aueniment de
 nostre senyor Jhesu Christ. Car cert es en les Es-
 criptures ecclesiastiques, segons la veritat del sant
 E*uangeli en lo qual lum de cenceritat es fermada, [V 56 a]
 3805 que com Herodes Rey fos escarnit per los .iiij. Reys
 orientals, e per ço com ell volgues destrouir lin-
 fant, es a seber nostre senyor Deu Jhesu Christ,
 saluador del mon, langel apparech en sompni a
 Josep, e manali que sen manas la mara e lo fill en
 3810 Egipte; on, peruinent linfant ab la mara, totes les
 ydoles de Egipte ensemps caygueren e sesmanua-
 ren, ne hac en tot Egipte .ja. ydola que manuda-
 ment no fos trenchada, segons la paraula del pro-
 pheta Ysayes, dient: «Pugera nostre Senyor en la
 3815 » nuu leugera, e entrara en Egipte, e mouran se les
 » ydoles de Egipte.» A demostrar que, per lo auen-
 niment de nostre senyor Deu Jhesu Christ, saluador

- nostre, tota la ydolatria deuia esser euertida, e deuia cessar. Don los Judeus *dien que Ysmael
 [P 56 b] *primer feu .j^a. ydola; e los Gentils la primera 3820
 [A 47 d] ydola appellada Promotheu feeren de brach, e da-
 quella procehi la art de ydolatria e de fer estatues;
 e son dits Gentils car per tots temps foren sens ley.
 Lo començament de la ydolatria es dit hauer pro-
 cehiment de Belus, Rey dels Assirienchs. E aquest 3825
 Belus fo pare de Minus Rey; e mort lo dit Rey Be-
 lus, son fill Minus construhi .j^a. ydola dor a sem-
 blança de son pare, a consolacio sua e a memoria
 de son pare, axi que, veent la ydola, li fos viares
 que vees son pare. Aquella ydola colia lo Rey Mi- 3830
 nus axi com a Deu, e la manaua colre per los seus,
 e feu creure a tots los Assirienchs que aquella ydo-
 la era hedificada en los cels. E nos triga molt *de
 temps que lesperit inmunde entra en aquella ydola,
 e donaua resposta als demanants. E fo dita per los 3835
 Assirienchs aquella ydola Belus; altres la nomana-
 ren Bel; altres, Beel; altres, Baal; altres, Baalam;
 altres, Bellfogor; altres, Belzebuch. E per eximpli
 [A 48 a] daquesta ydola los Gentils procehiren *a coliment
 de les ydoles, fenyents los homens morts esser 3840
 Deus, e per Deus los adorauen. On digueren lo
 primer dels Deus esser estat Saturni, lo qual fo Rey
 de Cret, e pres nom daquella planeta que es dita
 Saturnus; lo qual mort, aquell digueren esser Deus,
 no hauen pare ne mara. E daquell fabulosament 3845
 es dit que, com ell fos molt saui de art mathemati-
 ca, vee e conech que dell deuia exir .j. fill, del
 [P 56 d] qual era prenys sa muller, quil de*uia gitar del
 Regne e exallar; per que ell mana a sa muller que
 lo fill que hauria faes deuorar e destrouir. E com 3850

la mara hac infantat e hac haut lo fill, mostra al
 pare .j.^a. pedreta pocha, dient que aquella hauia
 infantada, e no res als; la qual pedra aquell pare
 degloti, e despuys na nasqueren .iiij. fills e vna filla:
 3855 los fills son Jupiter, Neptuni e Pluto; e la filla, Juno.
 Tots aquests digueren los Gentils esser Deus; don
 Jupiter hac lo nom daquella planeta Jouis, e aquell
 los Gentils colgueren en nom daquell Jupiter o
 Jouis, daqui auant. Item, altre deu Març; lo *qual [A 48 b]
 3860 digueren esser Deu de batayla. Item, lo sol; lo qual
 appellaren Apollo, e lo qual principalment, segons
 que ja es dit, era celebrat en *la dita ylla Delos. [V 57 a]
 Item, Venus, appellat daquella planeta Venus. Item,
 Mercuri, appellat daquella planeta Mercuri; lo qual
 3865 afermaren esser fill de Jupiter. Item, Luna; la qual
 es dita Diana, segons que damunt es dit. E axi,
 segons diuerses nacions domens, los Gentils col-
 gueren diuerses ydoles. Encara constituiren esser
 molts Deus de altres ydoles, en los quals cascu, se-
 3870 gons que li pleya, hauia se afeccio. E per entrament
 dels dimonis en aquellas ydoles mudes e sordes,
 les quals los Gentils colien, hauien resposta daço
 quels demanauen.

E com Achilles e Patrocol foren peruenguts a
 3875 la dita ylla, presa hora couinent dentrar en lo tem-
 ple de Apollo, ab consseyl dels sacerdots qui ser-
 uien a *aquell Deu qui alli era colt, entraren en lo [V 57 b]
 dit temple. E fetes ab deuot cor e humil lurs obla-
 cions, en grans quantitats de dons, e de*manants [A 48 c]
 3880 hauer certa resposta dels afers dels Grechs, es a
 seber com los succehiria en lo viatge que hauien
 emparat, lo dit Apollo los respos, ab veu baxa, per

55 m. son A. 56 aquells A. 59 auant altre A. 68 consti-
 tuiren a si molts noms de altres ydoles A.

- aytal forma: «Achilles! Achilles! tornaten als Grechs
 » qui tan trames, e digues los per cert que iran sal-
 » uament a Troya, e que alli seran fetes grans ba- 3885
 » tayles; mas sens falla en lo .xe. any seran vençe-
 » dors, e daran en ruyna de tot en tot la Ciutat de
 » Troya, e liuraran a mort lo Rey Priam, e sa
 » muller, e sos fills e tots los maiors de Troya, axi
 » que tan solament romandran a vida aquells que 3890
 » ells volran.» La qual cosa entesa per Achilles,
 [V 57 c] daquela *resposta ell fo molt alegre. E estant en-
 cara en lo temple, esdeuenchse cas meraueylos: que
 vn troya, bisbe, per nom Calcas, espert en molta
 sciencia, de menament del Rey Priam e axi com a 3895
 missatger seu, entra en lo temple, per ço que sem-
 blantment hagues resposta del deu Apollo ques
 deuia seguir als Troyans de la batayla dels Grechs.
 [A 48 d] E apres les oblacions per ell fetes a aquell *Deu,
 fo li respost per Apollo: «Calcas! Calcas! sobira- 3900
 » nament te guarda que tu no torns a Troya, mas
 » encontinent ten ve segurament al nauili dels
 » Grechs, qui es en aquesta ylla, ab Achilles, ab lo
 » qual ten iras a la host dels Grechs, e james not
 » partiras dells; e sapies per cert que es volentat 3905
 [V 57 d] » dels Deus quels Grechs *hagen victoria contra
 » los Troyans, e tu seras molt necessari als Grechs
 » en tos consseyls e per ta doctrina, entro que ells
 » hagen obtenguda victoria.» E com Calcas, deman-
 ant, hagues conagut que aquell era Achilles qui 3910
 era en lo temple, mantinent sen ana a ell, e, estants
 ensemps, tan tost se appariaren entre ells, e fo dit
 e manifestat de vns a altres les respostes que hauien
 ahudes en lo temple del deu Apollo. Per que
 Achilles hac gran cura de fer tota aquella honor 3915

que poch al dit Calcas, bisbe. E ab tant, meten se
 en les naus, e tornen sen a Athenes; e Achilles
 presentant lo dit bisbe al Rey Agameneon e als al-
 tres Reys, Duchs e Princesps de *Grecia, e fet re- [A 49 a]
 3920 comptament per Achilles a ells de la resposta dels
 Deus e de la victoria ob*tenidora contra los Tro- [V 58 a]
 yans, e en qual manera lo dit bisbe, missatger del
 Rey Priam, hauia obtenguda resposta contraria, e
 com li era estat dit que no tornas a Troya mas que
 3925 romangues ab los Grechs durant la turbacio de les
 batayles, tots los Grechs foren fort alegres; e, per
 gran goig, celebraren gran festa el reeberen en lur
 companyia, e hagren per fel amich lo dit bisbe, e
 li prometeren de fer tot ço que fos a son plaer e a
 3930 son voler. E ab aytant fo feta fij a aquella festa.

ACI ES ACABAT LO .Xe. LIBRE; E COMENCA
 LO .XJe. DEL ESTOL DELS GRECHS QUE
 PARTEIX DE ATHENES

3935 E les respostes agradables reebudes dels
 Deus hauien *ia celebrades lurs festes [V 58 b]
 los Grechs, con lo seguent dia apres les
 dites festes lo dit Calcas, bisbe de Troya,
 en companyia de Achilles *e de Patrocol, sen vench [A 49 b]
 a la tenda del Rey Agameneon, hon ia hauia molts
 3940 Reys, Duchs e Princesps dels Grechs. E feta saluta-
 cio e reuerencia al Rey Agameneon e als altres qui
 ab ell eren per los dits Achilles, Patrocol e Calcas, e
 ells allogats aqui en lurs seyles e fet scilenci entre
 ells, Calcas dix aytals paraules: «O, molt nobles
 3945 » Reys, Duchs e Princesps qui açi sots aiustats! ¿no
 » es estada, donchs, vostra intencio principal pen-
 » dre armes contra los Troyans, publichs enamichs

- » vostres, qui ab tan gran maluestat han excitades
 » e escomogudes les potencies de les vostres forces?
 » ¿Per que, donques, posats triga a les coses co- 3950
 » mensades, la qual triga es noyble tots temps al
 » nagoci, pus que les coses son apparaylades ne-
 » cessaries a aquell? ¿Per que no pensats vosaltres
 [V 58 c] » quel Rey Priam te aci entre uos *ses espies, qui
 » li signifiquen la vostra triga e tot ço que vosaltres 3955
 » fets? E no es als a dir, sino que vosaltres donats
 [A 49 c] » espay a ell de libertat, e temps *que ell puxa
 » aiustar defeniment e ajuda a ses defencions. Car
 » tant temps ha passat que pogrets hauer podero-
 » sament esuehit son Regne ¿e no ha passats ja del 3960
 » present estiu molts mesos, en los quals era temps
 » acceptable de nauagar, com de tot en tot les
 » mars sien asuaujades e son plasents als volents
 » nauagar? ¿Per que, donchs, en lescalfament del
 » estiu no sescalfa lo vostre coratge a anar per 3965
 » la mar, en tant que ab aquest dolç temps que
 » fa vosaltres benauenturosament pugats peruenir
 » a la Regio de vostres enamichs, e que la fama
 [V 58 d] » de la vostra curosa ancia *espaordescha les lurs
 » oreyles, e no pas que salegren de la vostra tar- 3970
 » dança per la qual vostres desigs se perlonguen?
 » ¿Creets, donques, vosaltres, que sien vanes les
 » promissions a uos fetes per los Deus, qui, per
 » ventura, per vostra desconaxença e triga se porien
 » en contrari mudar? Posats, donques, a part les 3975
 » vostres trigues, e soluets les naus, e les velas
 » daquellas leuats en alt, per ço que cuytosament
 [A 49 d] » *contra vostres enamichs cuytets vostre cami, e
 » que, volents los Deus, les promissions per ells a
 » uos fetes breument e benauenturosa aconseguis- 3980

- » chats.» Adonchs, enteses les paraules del dit bisbe troya, e aquellas per tuyt aprouades, lo Rey Agameneon encontinent mana que tots aquells de la host a veu del trompeta se moguen, e encontinent
- 3985 pugen en les naus, per partir del port de Athe*nes [V 59 a]
E sens triga tots aquells de la host, a veu del dit trompeta, pugen en les naus; e soltes les cordes ab les quals les naus fermament eren ligades, e tretes les ancores de la mar e reebudes en lurs naus, en-
- 3990 dressen les velas en alt e meten se en lalta mar. E encara no seren alongats per .xv. milles del port de Athenes, lo bell temps que fahia sescurehi e fo cubert de nuus, en tant que parech que fos nit. E la mar brogia fort asprament e dura, e fahia tan grans
- 3995 corruscacions e lamps, que per lurs grans resplendors la nit ficticia con*uertia en dia. E dissoltes les [A 50 a]
nuus, les pluges molt grans ne venien; e per lo gran vent que feya les mars se inflauen e feyen ondes muntuoses e tempestuals, per la qual raho *los na-
- 4000 negants foren espaordits de gran pahor e tremor, car se veyen en lo perill de la mort constituits. Mas aquell bisbe troya, fetes ses conjuracions, car era en aytals coses entenent, dix que ell sabia la raho daquella tan gran pestilencia. Car dix: «que
- 4005 » aquella Deessa Diana era escomoguda de gran » ira, per ço com, abans que partissen del port de » Athenes, no li fo fet sacrifici per nosaltres, qui » voliem comensar aquest nostre viatge, com axis » degues fer.» Per que ell dix al Rey Agameneon:
- 4010 « que totes les naus fessen girar en aquella ylla appe- » llada Aulida, en la qual hauia .j. temple on la » dita Diana era colta e celebrada, e que alli lo dit

87 soltes les gumeses ab les quals les naus eren ormejades e tretes V. 98 mars se inillauen e feyen A.

- [V 59 c] » Rey Aga*meneon offeris de sa ma sacrifici a la
 » dita Diana; e ella, assuaujada, fara asuaujar la
 » present dita tempestat, eus dara temps acceptable 4015
- [A 50 b] » per nauagar.» Al consseyl del qual *bisbe, Aga-
 meneon mana totes les naus girar en la dita ylla, a
 la qual peruengren sauls, car no era molt luny dells.
 E Agameneon cuytosament deuallant en terra,
 vench al temple de la dita Diana, a la qual, ab deuot 4020
 cor e ab ses propres mans, feu sacrifici e ses obla-
 cions. E encontinent la tempestat de la mar cessa,
 e laer fo cerenat e esclarit a totes parts, e les mars
 foren axi reposades, que en gran planicia e suau-
 tat se mostrauen benignes als volents nauagar. E en 4025
- [V 59 d] aquest loch dien al*cuns sauis quis trebaylen en
 art de Estronomia, que Diana, qui es la Luna, sia
 dona dels camins e de les vies. E com ells desigen
 elegir als caminants dia loable, e donar mouiment
 a aquells, tots temps constituexen la Luna fortuna- 4030
 da en lo cercle de la figura que sia confirmada, en
 la casa decima o vndecima, de bons esguardaments
 de les altres benauenturoses planetes. E daquesta
 raho husen los estronomians entro en lo present
 dia. 4035
- [A 50 c] E *asuaujada la tempestat de la mar, axi com
 es dit, apres lo sacrifici fet per lo Rey Agameneon
 a la dita Diana, encontinent totes les hosts dels
 Grechs pugen en les naus, e nauegants ab bon temps
 peruenen a les pertinencies dels Troyans, e foren a 4040
- [V 60 a] *.j. port dun Castell, en lo qual meseren totes lurs
 naus, com lo port aquell fos bastant a reebra aque-
 lles naus; en lo qual los Grechs fermaren lurs naus.

27 es la Luna sia luna dels camins A es la Luna qui es dona
 dels camins V. 31 conformada V. 33 de les arts benauentu-
 roses A. 34 astrolomians V.

Lo nom del qual Castell e del port aquell Dares
 4045 Troya no posa en son libre, per ventura per ço com
 la host dels Grechs pochs dies atura en aquell port.
 Mas aço es cert, segons que en los altres libres es
 atrobat, que aquell port era appellat Sarronalia per
 los habitants daquella terra. Los habitants del
 4050 dit Castell, ab ma armada e ab cos iuerços, peruen-
 gueren a riba de la mar, cuydants constrenyer los
 Grechs que no deuallassen en terra, conspirants
 contra ells ab foll proposit; per la qual raho ells se
 empenyen contra los Grechs, qui ja eren deual*lats [V 60 b]
 4055 en terra, lassats per fa*tigacio de la mar, e conti- [A 50 d]
 tuexen contra ells batayla follament e fada. Mas los
 Grechs, deuallants en terra armats en quantitat
 sens nombre, paguen a aquells les penes de lur
 folia, car en bocha de coltell los perseguexen; los
 4060 quals, no podents sostenir los Grechs per lur gran
 multitut, metense en fuyta e desigen cuytosament
 venir a les alteses del dit Castell, fugents se e es-
 campants se denant la faç dels Grechs. E aquells
 masquins dels Troyans, qui per fuyta nos podien
 4065 defendre, eren liurats a mort. E los Grechs força-
 dament pugen en lo Castell, les portas del qual
 trobaren vbertas per ço com aquells qui fugien si
 recollien, e tots aquells que alli *trobaren foren [V 60 c]
 liurats a cruel mort, e preseren lo Castell el roba-
 4070 ren. E feta la robaria, los murs del Castell e totes
 les fortalees daquell darrocharen; e tornen sen a les
 naus, e pugen en aquellas; e, donades velas, venen
 sen al port de Tenidon. E arribats aquí, e meses
 *les ancores en la mar, e baxades les velas, entren [A 51 a]
 4075 alegrement en lo dit port. Era lo dit Tenidon .j.
 Castell, ab gran fortalea construyt e ple de molts

habitadors e richs de moltes riqueses; e era loch molt delitable e vicios de totes coses, axi de terra com de mar; e era luny tan solament de Troya per .vj. milles, axi com dessus es dit. E los habitadors 4080
daquell Castell, tement lur destruccio, encontinent prenen armes e guarnexen lo Castell de personas
[V 60 d] *bellicosos e darmes, e hordonen si mateys poderosament, e ab gran coratge, a oposarse a defencio contra los Grechs. E los Grechs, fermades les naus 4085
en lo port, armats deuallen en terra en gran multitut de combatents, e roben tot ço que troben, e lexen se anar cruelment contra los habitadors del dit Castell, qui a ells sesforçauen de contrastar de tot lur poder, en tant que entre ells e els Troyans 4090
del dit Castell es feta cruel batayla, don caen molts dels Troyans morts per coltell, e molts na caen dels Grechs. E los Grechs, anelants a destruccio e a uenjança daquells, *presenten se coratjosament a mort e a naffres, per que molts na moriren, e molts 4095
aximateix dels Troyans. Mas finalment los Troyans,
[V 61 a] *no podents sostenir la multitut, qui era sens compte, dels Grechs, requeren subsidi de fuyta. E a nagu altre loch no hagren leer de fugir, sino a la Ciutat de Troya; e aquells als quals la fuyta no 4100
aprofita, foren liurats a mort cruel. E axi los Grechs, enuironant tot lo Castell, contra aquell se lexen anar, combatent lo de tot lur poder. E los Troyans, hordonades lurs batayles en les sobiranees dels murs, contra los Grechs se oposen, faents dura e 4105
cruel defencio, e ades los trebuquen ab gits de pedres, ades los maten ab gits de lançes e ab gits de darts, e ades ab trametiment de sagetes espesses los naffren greument els ocien. Mas los Grechs,

- 4110 hordonats diuerses linyatges de giny's e en diuerses
lochs, e moltes *escales dretes en alt, mortalment [V 61 b]
se abriuen per dur combatiment contra los Troyans;
en lo qual combatiment molts dels *Grechs son [A 51 c]
darrochats de les escales, e axi trebuçants e caents
4115 en terra ab colls e ab caps trencats finen lur vida.
E axi moren molts dels Grechs, dementre que ells
sesforçen pendre los encastellats. Mas, finalment,
los Troyans, lassats de molt trebayl, eran ja en tant
languits e defallits en lur força, que nos podien
4120 defendre. E los Grechs ab gran copia e aiustament
de combatents oposants se contra los Troyans, pu-
gen per les escales, los vns per finestres, e los altres
per les subiraneses dels murs, entrants e alçants e
posants alli lurs senyeres. E en recompenssacio dels
4125 lurs Grechs *qui eren morts, aytants com troben dels [V 61 c]
Troyans ells maten ab coltell, els endarroquen per
lo mur auall. Axi que no perdonen a grans ne a
pochs, que tots no muyren. E com alcu dels Troyans
no apparegues viu entre ells, encerquen los ama-
4130 gatayls del Castell, e tot quant troben quels parega
de profit roben e prenen, e sen porten ab sij. E, fi-
nalment, buydat tot lo Castell de totes quantes
riqueses e bens *hi hauia, delibararen aquell Cas- [A 51 d]
tell de tot en tot subuertir. E andarrochats tots los
4135 alts murs del Castell e posats en faç de la terra, axi
per endarrochament com per sotsmetiment de foch,
e degostat e pres tot quant hi hauia, los dits Grechs
axi vencedors ab gran presa sen tornaren a lurs
naus.* [V 61 d]

10 linyatges de gents A. 24 m. alli A. 36 sosteniment de
foch A. 38 sen tornen A.

ACI FENEIX LO .XJ. LIBRE; E COMENÇA LO 4140
 .XIJ. COM DIOMEDES E VLIXES FOREN
 TRAMESSES AL REY PRIAM PER RECOBRA-
 MENT DE HELENA

DONCHS, obtenguda victoria per los Grechs
 dels damunt dits Castells e dels habitants 4145
 daquells, dementre que en lo port de
 Tenidon e en la planicia daquell esti-
 guessen axi alegrement, lo Rey Agameneon, hauen-
 cura e ancia del seu regiment, tots los Grechs als
 quals la presa era peruenguda de les riqueses e 4150
 [A 52 a] ioyes e bens dels *dits .ij. Castells, mana venir
 dauant si, e aportar tot ço que hauen pres. E encon-
 tinent, hoynt lo menament de lur Princep e Regidor,
 [V 62 a] obseruants a ell tota obediencia, ab totes *les coses
 per ells preses se presenten en presencia del dit 4155
 Rey Agameneon; de les quals, fetes per ell eguals
 distribucions, a cascu dona e distribui sa part,
 segons los merits e qualitats de cascuns, es a seber
 a aquells qui no hauen duptada la mort e abando-
 nar les perssonas en obtenir victoria dels dits .ij. 4160
 Castells. E fetes les dites porcions e distribucions,
 axi com es dit, entre aquells qui hauen cabut en
 los affers de les batayles e en la preso dels .ij. Cas-
 tells desus dits, lo dit Rey mana que fos publicat ab
 veu de crida que tots los Reys, Duchs e Princeps de 4165
 la host, en lo seguent dia, es a seber en lalba, ab tots
 los altres maiors daquela host, fossen en aquella
 planicia, en la qual lo dit Rey Agameneon entenia
 a celebrar parlament general. Los quals alli alegra-
 [V 62 b] ment *en lo mati del endema peruinents, e en lurs 4170

- seyles allogats, lo Rey Agameneon, fet scilenci entre
 ells, los dix: «Amichs Reys, Duchs *e Princeps, e [A 52 b]
 » tots los altres maiors qui en lo cercle de la present
 » congregacio sots aiustats: Assats es per totes les
 4175 » parts del mon la vostra potencia conaguda, com
 » tot lo mon comunament preycha la granea de les
 » vostres forces. Empero aquella potencia es agra-
 » dable e acceptable als nostres Deus en la qual no
 » ha superbia, ne vici de elacio hi es conagut. Cosa
 4180 » es manifesta a tots, quants mals peruenen de vici
 » de superbia e de erguyl; e los Deus ab merauey-
 » losa opposicio contrasten als erguylosos, car los
 » erguylosos no han amichs, ans *a totes parts aiustats [V 62 c]
 » ten a si enamichs. E si alcu es fet amich dalcu su-
 4185 » perbios, coue que de molts sia enamich. Per que,
 » donchs, nosaltres esquiuem vici de superbia, aytant
 » com pugam, en nostres affers, especialment en lo
 » present nagoci; en axi que los nostres fets resplen-
 » desquen per sola retgla de dretura e de iusticia, e
 4190 » alcu no puxa contra nos imputar ne posar alcuna
 » cosa de vicij ne de superbia. Vosaltres sabets que
 » nos, en gran partida de la nostra potencia, som ven-
 » *guts entro açi per obtenir venjança de la iniuria a [A 52 c]
 » nos feta per lo Rey Priam; e en bras poderos hauem
 4195 » esuehits los termens del seu Regne. E ia li hauem
 » donats tants de dempnatges en aquesta venguda,
 » que si abans los Troyans eren nostres enamichs,
 » ara son *fets pus cruels e pus durs enamichs [V 62 d]
 » nostres. Sabem que ells se son prouehits e guar-
 4200 » nits de gran potencia, e manifestament conexen
 » e saben que nos los som açi vehins; e, si fer ho
 » podien, dels dempnatges que nos ara nouellament

71 lo dit Rey A. 72 dix adonchs Reys A. 76 preych A.
 85 coue de molts A. 93 m obtenir A.

- » los hauem fets, ne pendrien venjança cruel. Han
 » Ciutat fort poderosa e poderosament a totes parts
 » fortificada, axi que lurs forces entenem que hagen 4205
 » duplicades contra nos. E de gran prorogatiua deu
 » mes valer qui en son alberch mateix e entrels seus
 » conaguts se defen; e ja la cornella se defen, estant
 » en son niu, contra lo falcho, e jassia que sia pus
 » flacha en ses forces que ell si li lança aquells 4210
 » pichs que pot, ans que per ell se jaquescha pen-
 » *dre, e sesdeue souen quel falcho sen parteix naf-
 » [A 52 d] [V 63 a] frat e malma*nat. Aquestas coses yo no dich entre
 » uosaltres que hage duple que nos no pugam con-
 » fondre los Troyans e destruir lur Ciutat, quant que 4215
 » sia forts, e ells tots donar a final destruccio. Mas
 » enten que merexem esser loats de gran lahor, si
 » tot ço que nos hauem a fer en aquests afers nos
 » esforçem de fer ab discrecio e ab madurea, esqui-
 » uada tota superbia; e leugeria de seny ha acostu- 4220
 » mats molts metre al baix e aportar a mort, si ço
 » que fan no sesforçen de fer ab virtut de saulesa.
 » Nos sabem quel Rey Priam no ha molt requeri a
 » nosaltres, per sos specials missatgers, que li de-
 » guessem restituyr Exiona, germana sua; e nos, 4225
 » imflats de molta elacio de superbia, la sua requesta
 » no desijam sol escoltar, la qual si fos exausida no
 » [V 63 b] hagem reebuts tan *greus e tan grans dempnat-
 » ges com hauem, en la ylla Citharea, ne la Regina
 » Helena, la qual per virtut de si e dels seus era 4230
 » [A 53 a] iutjada de les pus nobles e de les milors *de
 » Grecia, de la sua magnificada estacio de son Reg-
 » ne e de sa patria no fora estada leuada; ni nos,
 » qui per recobrament della e per les iniuries a nos
 » fetes demanam venjança, no forem en tan grans 4235

- » trebayls e despeses; ne forem tant lunyats de nos-
 » tres cases com som; ne sabem quens deu seguir
 » daquest fet, ne si la fij sera a nos agradable o
 » contraria. E axi, si a uosaltres pleya eu huiets
 4240 » per sa conseyl, e que esquiuassem trebayls aiustar
 » a trebayls, e que en gloria de nostra honor me-
 » resquessem tornar en nostres Regnes, a mi plauria
 » que deguessem trametra nostres *specials mis- [V 63 c]
 » satgers al Rey Priam, quens restituys voluntaria-
 4245 » ment la Regina Helena, e quens faes satisfaccio
 » de ço que contra nos es estat fet e comes per
 » Paris, fill seu. E si lo Rey Priam aço sauia ment
 » volra acceptar, lo retornament en nostres Regnes
 » sera honorable, ni per dret mes auant podem de-
 4250 » manar ni deuem dels Troyans. E si ell aço recu-
 » sara, dues coses loables sen seguiran per nos e per
 » nostre dret, es a seber: sera *blasmda, per aquells [A 53 b]
 » qui aço sabran e hoyran, la follia dels Troyans; e
 » lo nostre proçes sera loat en tota part e escusat
 4255 » de tot vicij de superbia. E si nos, en apres, en
 » venjança nostra infligirem dures penes contra los
 » Troyans, e lur Ciutat dirruirem, e les mullers
 » daquells liurarem a perpetual seruitut, no sera
 » *nagu qui rahonablement nos en puxa blasmar. [V 63 d]
 4260 » Per queus prech que vosaltres penssets si, segons
 » ço que vous dich, deu esser fet e seguit.» E dites
 aquestas coses per lo Rey Agameneon, molts qui
 presents hi eren digueren que aço nos deuia fer; e
 los altres ho loaren, e digueren esser expedient que
 4265 » axis faes com lo Rey Agameneon hauia dit. E final-
 » ment, com tots se acordassen que axis deuia fer,
 elegiren per missatgers lurs Diomedes e Vlixes,
 qui encontinent prenen lur cami, ja entorn hora de

- mig dia, e van sen a la Ciutat de Troya; e, entrants
 en aquella, venen sen al gran palau del Rey Priam, 4270
 e, deual·lats de lurs caualls, pugen sen per les es-
 [A 53 c] cales *de marbre. E con fossen peruenguts a les
 [V 64 a] portas *daquell palau, molt se meraueylaren de la
 gran ballea daquell, e com axi era decorat e enno-
 bleyt per artificiosa e meraueylosa obra. Mas, en- 4275
 cara foren mes meraueylats, com en mig del palau
 veeren .j. arbre manualment fet e construyt per
 subtil enginy de art matemetica, la calç del qual
 arbre era dor, prima axi com vna asta de lança, en
 altitut de .xij. coltzes, e en la sumitat daquella calç 4280
 l'arbre sescampaua per meraueylosa amplexa en
 branques e rams que tot lo palau cobrien. E los
 rams daquell arbre eren composts en part dor e en
 part dargent, e aytals eren les fuyles e aytals eren 4285
 les flors; e los fruyts daquell arbre eren e resplen-
 dien en molta diuersitat de pedres precioses. E com
 [V 64 b] los *dits missatgers a lur plaer hagren mirat lo dit
 arbre, pugen sen en les cambres ab moltes gens
 quil·ls acompanyauen. E, peruinents al loch on lo
 Rey Priam seya acompanyat de molts nobles, no 4290
 [A 53 d] li digueren *naguna salutacio; mas, assitians se a
 vna part, comença de parlar Vlixes e dix: «Rey
 » Priam: not meraueyls si abans de totes coses not
 » hauem saludat, com te hajam per capital enamich;
 » e lanemich no deu pregar per salut de son ene- 4295
 » mich. Lo Rey Agameneon, per menament del qual
 » a tu som tramesos, te fa a seber que façes resti-
 » tuir la Regina Helena al Rey Menalau, marit seu,
 » la qual violentment fo presa de son Regne e aci
 [V 64 c] » aportada; e axi mateix li *façes restituyr los greus 4300
 » dempnatges que Paris, fill teu, ha fets en Grecia.

83 m. arbre A. 95 salut del enamich A. 98 m. Menalau A.

- » E si tu aço fas, husaras de saui consseyl, car lo
 » dit Rey Agameneon encontinent, ab tots los seus,
 » sen tornara en Grecia, e cessara daqui auant tota
 4305 » occasio de discordia entre tu e nos. E si, per
 » ventura, aço menysprearas de fer, pensa en tu
 » mateix quants mals finalment sen poden esdeue-
 » nir a tu e als teus: car tu e tots los teus perirets de
 » mort cruel e desauenturada, e aquesta tua noble
 4310 » Ciutat tota *sera cassada e dissolta en cenra.» [A 54 a]
 E lo Rey Priam, enteses les paraules de Vlixes, sens
 alcuna delibaracio de consseyl respos li: «Molt
 » son meraueylat e comogut del recomptament de
 » les tues paraules, com de mi requires tals coses,
 4315 » les quals no per*tanyarien esser demanades a .j. [V 64 d]
 » Rey vençut e posat en article de destruccio. Ne
 » cuyt quels teus Grechs contra mi vallen en tan
 » gran força, que a fer les coses que demanes yo
 » dege esser constret; car ells sens alguna raho
 4320 » demanen de mi satisfaccio, qui a juy de satisfac-
 » cio a mi faedora son sots mesos, com ells, sens
 » alcuna raho, me hagen donat tan gran dempnat-
 » ge. E si per uentura alcuna causa hi hague, fo
 » nulla, per la qual sens tot mereximent mataren
 4325 » a mi mon pare e mos frares, e tots mos amichs,
 » e meseren a fons la Ciutat de Troya, e liuraren a
 » mort e exili los Ciutadans daquella, e sen dugue-
 » ren ma germana Exiona; la qual, si encara era
 » tractada segons ques pertany a filla de Rey, nou
 4330 » portara tan greu, mas es tractada e ensutzeyda
 [V 65 a] » per *manera meretrical e deshonest. E *dema- [A 45 b]
 » nen a mi a ells esser constret de satisfaccio, e yo
 » no res menys hauia volgut sots callament de tan

05 occasio e discordia A. 10 sera cessada A. 19 m. sens
 alguna raho A. 23 alcuna cosa A.

- » greu mal passar me vida, e no esser congoxat de
 » brogit de guerra ne de batayles; e per ço hauia 4335
 » trames a ells mon missatge Anthenor, que al-
 » menys me volguessen retra la dita germana mia,
 » e que daqui auant me callas de totes altres iniu-
 » ries. E ab quanta deshonor e ab quantes menaços
 » ells ne hagen trames lo dit missatger, assats es 4340
 » cert a uos e a mi. Donques, noy ha loch que les
 » paraules de la tua missatgeria exausescha: mes
 » amaria legement perir e morir. Per que, lo Rey
 » Agameneon se tenga per dit e sia be segur, que
 [V 65 b] » null temps yo no demanare pau ab *los Grechs, 4345
 » qui de tantes dolors me han afligit. E tu, qui de
 » tals paraules mas husat, sino que officij de legacio
 » te deffen, a vil mort te fera morir. Tornats uosen,
 » donques, alli don sots venguts, car mentre queus
 » veig no puch esser sens gran fluctuacio de ira.» 4350
 A la qual cosa Diomedes, faent alcun sotsris, dix
 [A 54 c] axi: «O, Rey! si tan solament per nostre *esguar-
 » dament o per la nostra presencia no sots sens ira,
 » en tot lo temps de la vostra vida no serets sens
 » ira, com los Grechs ab tan gran potencia vos sien 4355
 » vehins. E ia no es temps de dilacio, per veura
 » a nos e a ells dauant la tua Ciutat contra tu e els
 » teus impugnants continuament ab armes. E si de
 [V 65 c] » nosaltres sols, qui som *sens armes, de tan gran
 » dolor es punyit ¿quant mes te dolras quant veu- 4360
 » ras contra tu mes de .C. milia Grechs armats,
 » contra los quals naguns deffeniments te poran
 » conseruar que tu e los teus no sintats morts cruels
 » e desauenturoses? Empero tu pots dir aquexas
 » paraules que dius, axi com a vanes, ab segura li- 4365
 » bertat, ans que aquests mals se esdeuenguen.»

- Adonchs molts daquells qui alli eren presents, comoguts a les paraules de Diomedes, se volgueren leixar anar contra ell, e greus iniuries a ell infligir
- 4370 leuants se contra ell ab les espases nues. Mas, com lo Rey Priam vee aço, leuant se de la sua cadira, poderosament crida contra los seus: «Que alcuna » iniuria no pre*sumesquen fer contra aquells, com [V 65 d]
- 4375 » nos pertanga *del hom saui respondre al foll se- [A 54 d]
- » gons la sua follia, e cosa propria sia al foll de » mostrar les sues follies, e es cosa propria del saui » sofferir en sa saulesa les erros dels folls. E axi » com al foll es franch arbitre escampar folles pa- » raules, axi torna a leer al saui escoltar aquellas,
- 4380 » e daquellas riure e no respondre. Car en les pa- » raules folles es conaguda la follia daquell qui les » diu; e yo amaria mes en ma persona sofferir alcun » mal o alcuna iniuria, que no que la soferis alcun » missatger qui fos en la mia cort. E per alcuna
- 4385 » pocha cosa e vil se pot leugerament cascu fer vi- » tuperar. Seyts, donques, tuyt, ne daqui auant » alcu de vosaltres no presumecha dir alcunes pa- » raules inonestes.» E axi aquells cessants, *Enea, [V 66 a]
- qui seya prop lo Rey, sens tot altre mija no podent
- 4390 obtemperar en paraules, dix axi: «Senyor: no es » cosa desigual si alcu respon al foll segons la sua » follia; car qui paraules folles diu, digna cosa es » que de la sua follia report condigne disciplina. » E yo en vostra presencia poria dir tals e tantes
- 4395 » paraules *inhonestes, que dignament e per dret [A 55 a]
- » me poriets fer ociure. E si no fos la vostra pre- » sencia, aquell qui axi com a foll ha parlat no fora » indigne cosa que fos mort. ¿E es cosa soferidora » que ell, ab aytal audacia e ab paraules ampulloses

- » e monsonagueres, no hage duptat offendre la 4400
 » vostra reyal magestat, e a uos e a nos escometra
 [V 66 b] » de pa*raules tan leges? Mester li es que deconti-
 » nent daquest loch partescha, si donques la sua
 » follia presumptuosa en saulesa no conuerteix.» E
 Diomedes, per les paraules de Eneas en res no es- 4405
 paordit, respos li axi: «O tu, quis qui sies! en tes
 » paraules coneix be que tu no est dreturer jutge,
 » mas parlar oltrocuydat. E desig fort quet trobas
 » en loch couinent, en lo qual yot pogues retra
 » aquellas gracies que mereys de les paraules les 4410
 » quals tan agradablement has dites. Be veig que
 » benauuyrat es aquell Rey quit te per conseylar,
 » pus tan be has sabut aconsenylar a ton Rey que sia
 » actor de injurys, e que leugerament procehis a
 » fer coses a ell vergonyoses.» E Vlixes, estronchant 4415
 [V 66 c] *sauiamment les paraules de Diomedes, diu li que
 [A 55 b] call, e que daqui auant *no hage cura de parlar.
 E aquell mateix Vlixes dix axi al Rey Priam: «O
 » Rey! plenerament haueu enteses les paraules
 » quens has dites; e daqui auant partim nos de tu, 4420
 » e recitarem feelment totes les coses que per tu
 » nos son estades dites al Rey Agameneon.» E en-
 continent abdos deualants del palau e pujants en lurs
 caualls, cuytadament sen venen a la host. E vinents
 a la tenda del Rey Agameneon, on eren los maiors 4425
 de la host, recomptaren a aquells tot ço que per lo
 Rey Priam lus era estat dit e respost. De la qual
 [V 66 d] resposta foren molt meraueylats *los Grechs, e
 encercharen entre ells e tengren molts consseyls
 en qual manera fora procehidor contra los Troyans, 4430
 segons que dauall per orde sera recomptat. Mas,

abans que vingam al recomptament de la ystoria, direm algunas coses del damunt dit Eneas.

- 4435 Aquest es aquell Eneas qui, concebut e nat de la deessa Venus e de Anchise, apres la destruccio de Troya fugi ab alguns dels Troyans, per mar, ab
 4440 algunas sues naus; e nauegant molt per la mar, *apres molts succehiments e moltes coses que li [A 55 c]
 esdeuengueren, fo fet Princep de la Ciutat de Roma e de la cosa publica dels Romans; del linyatge del
 4445 qual procehi e succehi en gran felicitat aquell noble e gran Cesar August. A*quest es aquell del qual [V 67 a]
 lemprador Justinia, en los libres de les sues leys, es a seber en los libres de les *Autentiques*, en la rubrica qui parla quel nom del Emperador sia proposat ab legitims documents, feu alta mencio, dient
 4450 que si del gran Cesar August los altres Emperadors deuen esser dits Cesars, molt mills, segons los temps primitius, tots los altres Emperadors per Enea deuriem esser dits *Eneades*; car lo dit Eneas
 primerament governa la cosa publica dels Romans per imperial senyoria. Daquest Eneas scriui moltes coses, dementre que visch, Virgili en la sua obra
 4455 dels *Eneydenchs*, axi que per maior partida tots los succehiments e procehiments fets per lo dit Eneas
 escrigue en aquella obra, *jassia que, pervengut [V 67 b]
 de mort, aquella obra no poch complir entegrament.

[A 55 d] *ACI ES ACABAT LO .XIJ. LIBRE; E COMEN-
ÇA LO .XIIJe. QUI PARLA COM ACHILLES
E TELAFUS FOREN TRAMESOS PER LOS 4460
GRECHS A VNA YLLA DITA MECINA PER
HAUER GRAN COPIA DE VIANDES A OPS
DE LES HOSTS DELS GRECHS

EMENTRE que aquestas coses fossen fetes,
segons que damunt son recomptades, lo 4465
Rey Agameneon, ab veu de crida, mana
venir en la planicia de Tenidon tots los

Reys, Duchs e Princeps a general parlament. Los
quals vinents en lo dit loch, lo dit Rey Agameneon
lus declara sa intencio ab aytals paraules: «Entre les 4470
» altres coses qui manifestament son necessaries a

[V 67 c] » la nostra host, es vna *cosa sobiranament neces-
» saria que hajam curosa ancia en qual manera la
» nostra host, com sera en conflicte de batayles,
» hage habundancia de viandes; car, sens moltes 4475
» viandes, tan gran host com es aquesta no poria
» passar. Per que, si a vosaltres es acceptable, a mi

[A 56 a] » par *que nosaltres dejam trametra a Mecina per
» hauer continuament viandes, car alli ni ha gran
» habundancia; e que sobre aço sien trameses per- 4480
» ssonas bonas e asenyalades e feels, qui en tal mane-
» ra endressen e hordonen lo fet de les viandes, que
» aquellas pugam hauer continuament e sens falta,

[V 67 d] » en tota aquella maior copia que hauer se puscha.» 4485
E feta fij a les paraules del Rey Agameneon, tots
aquells *qui presents hi eren loen son consseyl.
E encontinent elegiren aquells nobles barons Achi-

66 lo dit Rey A. 67 en planicia A. 69 lo Rey A. 75 de les
viandes A. 77 vosaltres par acceptable A. 79 alli na gran A.

lles e Telafus, fill de Hercules, per exequir aquest
 4490 nagoci, delibarants que ab gran companya de caue-
 llers e de personas combatents sen vagen a Mecina,
 per exequir lo fet de les viandes. En aquella Pro-
 uincia regnaua vn Rey, per nom Teotran, qui son
 Regne en l'onga pau hauia tengut, com alli hagues
 4495 gran copia de molts cauellers e jouentut de barons
 pugnants. Molts volgren dir aquesta esser Sicilia,
 qui per tots temps habunda en gran fertilitat de
 viandes, dita Messa per vna Ciutat quey ha per nom
 Massana, la qual en vulgar sapella Mecina; e es si-
 tuada *la dita Ciutat en la entra*da daquella ylla, [V 68 a]
 4500 e hay bon port e meraueylos, en lo qual moltes
 naus e en gran nombre poden arribar e estar segu-
 rament. E per aço alguns volgren dir que la dita
 Ciutat de Messina es axi dita, car per raho del dit
 port les messes, ço es seber lo gra quis cuyl en los
 4505 termens daquellas partides, forçadament es alli
 aportat, e depuys, per los nauegants, per diuerses
 parts del mon portat per raho de guany. Jassia que
 alguns hagen dit la dita Ciutat de Massana per nom
 dun Rey appellat Messanus, ennobleida de laors,
 4510 lo qual Rey, mentre que regnaua en aquella ylla,
 volch aquella Ciutat esser appellada Massana segons
 la confermitat del seu nom. Mas Ffrigijs Dares
 daço no posa res en la *sua obra, sino que simpla- [V 68 b]
 4515 a Messa, per hauer copia de viandes. La qual Messa,
 com per ventura fos altra que no Sicilia, poch esser
 pus prop als Grechs que *la ylla de Sicilia, quels era [A 56 c]
 fort luny, jassia que aço es cert que Sicilia fo sub-
 4520 uincia de Messa vengren Achilles e Telafus ab .iiij.

94 m. gran A. 98 Mecina es sitiada A. 03 m. de Messina A.

- milia cauellers e ab gran nauili. E ells arribats en aquella ylla e deuallants en terra, lo Rey Teotran ab molts cauellers e ab moltes companyes de peu vengren a la riba de la mar, on Achilles e Telafus eren arribats en companyia dels seus. E com saberen e
 [V 68 c] veeren quel dit Rey *venia contra ells, e que no volia que en naguna manera ells romasessen en sa terra, encontinent se prenen a les armes, e ab virtut coratiosa se presenten a la batayla, la qual sospitauen contra ells esser apparaylada. Segueix se, donchs, entre ells batayla molt aspra, e los corsos trucidats de coltell caen daça e della. Molts caen dels Grechs e molts de lurs contraris; e jassia que los Grechs en molta virtut sesforçassen, empero no podien contrastar al nombre dels aduersaris, qui era en .iiij. parts maior. E verament tots los Grechs foren aqui
 [A 56 d] morts, si no fos aquell *Achilles, meraueylos en fet darmes, qui esguarda ab gran estudi la quantitat dels combatents e la qualitat, e vee quel Rey Teotran, *en mig del conflicte dels combatents, meraueylosament e poderosa infligia gran dempnatge als Grechs. Per que lo dit Achilles, ab gran furor, se lexa anar en aquella part, e trencha totes les hosts, e mata tots aquells qui dauant ell se oposen e qui a son passatge no li obren carrera; e, axi com a leo brugen, sen ve enuers lo Rey Teotran, e ab espasa nua fer lo de colps molt espessos e fa li moltes naffres, e deslaçat lelm de son cap per força, pres lo dit Rey violentment el darrocha del cauall en terra; e alsada lespasa, estant en sa furor aquell entenien a ociure. Mas Telafus, qui apres Achilles sesforçaua de combatre contra sos aduersaris, quant
 [V 69 a] vee Achilles *axi contra lo Rey Teotran cruelment

- 4555 enfellonir, e que ia tania la ma dreta alçada e li
 volia tolra lo cap, metent se en mig dells reebe en
 son escut lo colp que Achilles volia donar al Rey
 Teotran, e ab alta veu e piadosa prega *Achilles [A 57 a]
 que al dit Rey, axi mortalment naffrat e quaix mort
 e vençut, per sa benignitat li vuyla remetre lo darrer
 4560 article de la mort, e ell, qui es vençedor, do al
 vençut espay de vida. E Achilles encontinent res-
 pos a Telafus: «¿Quina raho te mou, que tu vuy-
 » les exercir gracies de pietat enuers aquest nostre
 » publich enamich, qui axi cruelment, en sola con-
 4565 » fiança de la sua virtut e de ses armes, primera-
 » ment nos ha escomoguts e agreujats? Justa cosa
 » *es, donchs, que ell caja en lo laç lo qual contra [V 69 b]
 » nos paraua.» E Telafus li dix: «Senyer: aquest
 » Rey en temps passat es estat conjunt de gran fa-
 4570 » miliaritat ab mon pare, e yo vna vegada, qui per
 » fet de ventura arribe en aquesta sua terra, reebi
 » moltes cortesies e honors dell, e grans e asenya-
 » lats serueys me feu. Per que yo aorresch lo seu
 » dempnatge e la sua mort.» E Achilles li dix: «Pus
 4575 » que axi es, vel te aci: prin lo e fen tot ço que a
 » tu plaura.» Adonchs, lo Rey Teotran axi escapat
 de les mans de Achilles e deliurat del perill de la
 mort, fo posada fij a la batayla. E partexen se les
 hosts, *e los Grechs sen tornen vençedors a lurs [A 57 b]
 4580 naus. E lo Rey Teotran, mig uiu, es portat a la sua
 Ciutat; e, a grans e humils *pregaries sues, Tela- [V 69 c]
 fus e Achilles venen sen ab ell, e foren reebuts e
 acollits per ell ab gran honor. E no passaren molts
 dies quel Rey Teotran, qui axi era naffrat mortal-
 4585 ment per Achilles, fet ia quaix mig mort e alanguit

54 e ia que tania A. 67 m. donchs A. 69 estat couinent de gran A.

de ses forces, veent que la sua vida no era longa,
 mana venir dauant si Achilles e Telafus; los quals
 vinents e trobants lo dit Rey jahent en son lit reyal,
 dix los lo dit Rey: «Molt nobles barons: longa
 » salut hajats! Dich, empero, a tu, Telafus a mi 4590
 » molt car, que yo son vengut als darres dies de la
 » mia vida, e daqui auant no pusch escapar a la
 » mort. E com los ffats a mi no hagen atorgat que
 » yo puga jaquir a mi hereu ledesme e de mi en-
 [V 69 d] » gen*drat, per ço que lo present Regne meu, lo 4595
 » qual ab gran trebayl he conquest e mantengut
 » entro al dia de vuy, no venga a decaliment, e lo
 [A 57 c] » qual ia conquest, sens falla *hagre perdut si no
 » fos aquell molt noble e virtuos baro, pare teu,
 » Hercules, qui a mes pregaries cuytosament vench 4600
 » e occorrech en ajuda mia, e per la sua virtut fo
 » fet cap e maior en la guerra e en la occupacio
 » que feyen los enamichs daquest Regne, en tant,
 » que a mi era defalguda tota esperança de recobrar.
 » E ell tot sol, en sola potencia de la sua virtut, 4605
 » esuehi tots los meus enamichs poderosament, e
 » molts daquells sens nombre ocis; per la qual cosa
 » aquest Regne lauors e depuys tota vegada fo libe-
 [V 70 a] » rat *de egressio de enamichs, e a mi restituyt e
 » liurat en pau e en repos. Per que, no per mos 4610
 » merits ne per virtut de la mia potencia, entro ara
 » yo he husat en pau de la senyoria daquest Regne,
 » mas per sola afectuosa virtut del teu benigne
 » pare.»

E en aquest loch aquells qui cuydaren aquesta 4615
 prouincia de Messa esser Sicilia, molts fortifiquen
 lur opinio afermants Hercules esser vengut en Si-
 cilia, per que es dit en vna partida de Sicilia, es a

88 m. jahent A. 99 e victorios baro A. 02 guerra en A.

4620 seber en la partida dels Barbarenchs, Hercules per
 raho de memoria hauer *ficades ses colones, lo [A 57 d]
 qual loch encara vuy es dit Colones. E la terra qui
 en temps passat hi era, era appellada Hercules,
 jassia que alguns volgren, corromput lo nom de
 Hercules, nomenar *Ercolia; mas aquestas coses no [V 70 b]
 4625 son certes. En aquesta terra, en lo temps passat per
 los Barbarenchs arada, e donada de tot en tot en
 ruyna, encara romanen alcunes colones, les quals
 vulgarment son appellades Colones d'Ercules; e en
 aquesta terra Ffrederich, Princep segon de la cosa
 4630 publica dels Romans e Rey de Sicilia, feu construir
 vna Ciutat, considerant aquell loch per son citi
 esser profitos als habitants, jassia que aquell seti sia
 en fas de la mar e nangun bon port noy ha; la qual
 terra, per la bonea del seti on es, es plena de poble,
 4635 e entro lo dia de vuy es dita terra noua. E lo dit
 Rey Teotran, qui vehia que saprohismaua als
 dar*rers dies de la sua fij, continuant ses paraules [V 70 c]
 que hauria començades enuers Telafus, dix li: «E
 » donchs, fill Telafus, com aquell pare teu molt
 4640 » virtuos, Hercules, aquest Regne *per sa virtut [A 58 a]
 » hage conquest, e yo no entena que per ell sia
 » estat a mi restituyt, mas quel mage comanat, lo
 » qual ell axi com a propri haguera si los ffats ha-
 » guessen volgut que ell hagues sobreviscut a mi,
 4645 » han lo a tu rahonablement los dits ffats atorgat,
 » com tu, fill e hereu seu, sies romas en loch dell.
 » Per que yo, ab aquest meu testament, te insti-
 » tuesch hereu meu vniuersal, axi en aquest Regne
 » com en tots los altres bens meus, axi que tu daqui

23 volgren corrompre A. 24 nomenar Herculia A. 29 en
 aquella A. 30 feu constituir A. 31 son seny esser A. 43 axi
 ell A. 46 sies remes A.

[V 70 d] » auant pugues e deges husar de la corona e *de 4650
 » la senyoria daquest Regne; e aquest poble, qui
 » als vers senyors per tots temps es estat vertade-
 » rament sotsmes e obedient, endreçes e manten-
 » gues e gouernes en pacifica tranquillitat. E curaras
 » lo meu cors liurar a sepultura, ab aquella honor 4655
 » reyal ques pertany, e celebraras aquellas exequies
 » e funeraries de mi, axi com se pertany e es de
 » costuma reyal.» E dites aquestas coses e escrites,
 sobreuinent la mort, lo Rey Teotran fini sa vida.
 Lo qual mort, Telafus, entristat de la sua mort, ab 4660
 los promens de son Regne feu soterrar lo cors de
 Teotran honorablement e reyal. E feu li construyr

[A 58 b] vna tomba de pedra pre*ciosa, molt meraueylosa,
 [V 71 a] en la *qual lo cors del Rey Teotran establi esser
 conseruat. E en la faç daquella tomba feu entretay- 4665
 lar e posar .j. epitaphi, lo qual contenia aço, en
 acabament, ab uersos metrificats: « *Lo Rey Teotran*
» jau açi, lo qual per Achilles fo mort, e lo qual establi
» que Telafus succehis en son Regne.»

Aço fet, tots los maiors del Regne e tots los 4670
 pobles, cascuns per ses Ciutats, al dit Telafus qui
 ia en temps passat per son dret e per titol de son
 pare era ennobleyt de nom de Duch, fet nouell Rey,
 axi com a lur Rey e senyor faeren homenatge e
 sagrament de feeltat; e daqui auant lo dit Rey reebe 4675
 los gouernaments de son Regne. E Achilles, pus
 que hac carragades les naus de gran copia de viandes
 e daltres *coses necessaries a regiment de vida, se
 [V 71 b] apparayla son partir. E lo Rey Telafus de tot en tot
 sen volia anar ab ell a la host dels Grechs; mas 4680
 Achilles, ab amonestaments e ab pregaries e induc-

56 exequiaries A. 62 feuli constituyr A. 74 homenatge sa-
 grament e feeltat A.

cions e menaments, lo feu romanir quaix forçat.
 E *sots aquellas matexas induccions e amonestaments, li dix que donas tota cura e tota ancia en
 4685 trametra continuament e incessant a les hosts dels Grechs copia de viandes e totes coses que li paraguessen a ells esser necessaries; qui, ab tota deuocio, se offeri a ell esser complidor sens tota falla.
 E axi Achilles, partint ab les sues naus e del Rey
 4690 Telafus, demana les altes mars; e, nauagant ab bon temps, vench sa e saul a Tenidon, on encara era la host dels Grechs. E encontinent deuant en terra en companyia de molts, vassen a la tenda del Rey Agameneon, on mantinent tots los Reys, e Duchs,
 4695 e Princeps, e los maiors daquela host, se aiustaren e ab gran alagria reeberen Achilles, ab molts *abrassaments e afalagaments de besars, axi com [V 71 c]
 aquell lo qual dauant tots los altres en totes coses hauien molt car. E recomptades per ell totes aquelles coses que seren seguides en la prouincia de
 4700 Messa, e com Telafus era estat fet Rey, e com ell hauia amanades les naus carragades de viandes, e com era estat empres, conuengut e promes entre ell e el dit Rey Telafus *quel dit Rey no cessaria [A 58 d]
 4705 de trametra continuament viandes a la dita host; per que, certa cosa era que, daqui auant, aquella host naguna fretura de viandes no podia hauer. E tots de gran goig se alegren sobiranament, e loen a totes parts, axi com rahonablement ho podien
 4710 fer, ço que era estat fet per Achilles. E feta fij a totes les paraules, Achilles sen torna a les sues tendes, on fo reebut ab gran goig e ab alegra cara per

88 se offeri allo complidor A. 95 m. e princeps A. 07 hauer tots A. 08 se alegraren A.

los seus Mermidonenchs, faens apares que hauien gran goig de la sua venguda.

- [V 71 d] En aquest loch Ffrigius Dares exampla la mate- 4715
ria de la sua *ystoria, ans que dels procehiments
dels Grechs quis seguiren alcuna cosa recomptas; e
per orde e nomenadament, scriui en aquest loch
quals Reys e quants, quals Duchs e Princeps ven-
gueren en defencio de la Ciutat de Troya. E axi 4720
com dessus hauem scrit dels Reys e Duchs e altres
vinents en la host dels Grechs, axi es digne cosa que
nos, en aquesta part, dells fassam mencio; e, si no de
[A 59 a] tots, almenys dels maiors. Donques, es *a seber que
dels Regnes aquells, jassia que Dares Frigius non 4725
hage res dit, vengueren .iiij. Reys ab mes de .iiij. milia
cauellers armats; es a seber: lo Rey Pandalus, e el
Rey Gapar, e lo Rey Adastri. Item, de vna prouin-
cia que es dita Calofon, la qual alguns digueren
[V 72 a] esser ylla *de gran especiositat e ennobleйда de 4730
plenitut de Ciutats, vingueren .iiij. Reys ab .v. mi-
lia cauellers; dels quals Reys la .j. era appellat Ca-
rias; laltre, Rey Ytasius; lo tercer, Rey Nestor, lo
fort; e lo quart, Rey Amfimatus. Item, del Regne
de Licia vench lo Rey Trauelon, ab son fill qui era 4735
molt forts, per nom Sarpedon, ab .iiij. milia caue-
llers; el qual Rey Trauelon era coniuacte per deute
de consanguinitat al Rey Priam. Item, del Regne de
Lichaonia vench lo Rey Enfenis, ab .M. cauellers
esprouats en batayles. Item, del Regne de Arisso 4740
vengueren .ij. Reys, ab .MD. cauellers; es a seber:
lo Rey Vpon e lo Rey Epodus. Item, del Regne
qui es dit Cabaria vench lo Rey Rem, ab .iiij. milia
cauellers; e *en sa companyia vengueren .iiij. Com-
tes e .iiij. Duchs, qui eren feels e de dret vassalls 4745

al dit Rey Rem. *Tots aquests portauen armes de [A 59 b]
 color groga, sens alcun entre senyal, en axi que
 entre les hosts de les batayles lo Rey Rem e los seus
 leugerament podien esser conaguts, jassia que ni
 4750 hagues alguns altres qui semblants armes portauen.
 Item, del Regne qui es dit Tarcia, lo qual es assi-
 tiat en la plage oriental, vench lo Rey Pilon, e Al-
 camus Duch ab ell, ab .Mcc. cauellers. Item, del
 Regne de Pannonia vench lo Rey Proteмесus, e .j.
 4755 cosi seu, Duch de Escopos, ab .M. cauellers tan
 solament, car la prouincia daquest Regne tota esta
 en munts escurs e de boschs e de selues ombroses,
 e *hay poques vilas e quaix noy ha nagunes plani- [V 72 c]
 cies, e hay diuerses linyatges dauçells e de besties
 4760 feres. E la cauelleria daquella terra dauant totes
 altres es prouada, en virtut de lançes e de archs e
 de sagetes. Item, de la prouincia de Boerina vin-
 gueren .iiij. Duchs ab .Mcc. cauellers; es a seber:
 lo Duch Amfimus, e lo Duch Ffortinus, e lo Duch
 4765 Sanius. Item, del Regne Brotino, qui es fort sub-
 posat *a la plage oriental, ple de tot linyatge de [A 59 c]
 speciaria, vengueren .ij. Reys, frares, ab .M. caue-
 llers; es a seber: lo Rey Boetes, e el Rey Episcrus.
 Item, del Regne de Passagonia, qui es molt prop
 4770 vers lo sol oriental, e es Regne al qual apenes pot
 hom anar per la sua gran lunyaria, vench lo *Rey [V 72 d]
 Ffilomenis, ab .ij. milia cauellers, qui hauien aytals
 escuts la materia del quals no era construyda de
 fust, mas tan solament de cuyrs cuyts, resplendents
 4775 empero de molt or, e hornats de diuerses pedres
 precioses; car lo dit Rey Ffilomenis era molt rich
 dor e dargent e de pedres precioses, les quals souint
 se atroben en lo flum de Tigris e de Eufatres, en

58 e han poques A. 65 fort suposat A. 70 Regne el qual A.

les riberes dels quals lo dit Regne, qui ha nom Pa-
 gafoni, es assitiat. Era lo dit Rey molt gran desta- 4780
 tura, no manor que de gigant. Item, del Regne de
 Etiopia vench lo Rey Persers, e en sa companyia
 lo molt noble Rey Mennon, ab cauellers, Duchs e
 Comtes a ell sotsmesos, ab .iij. milia cauellers dal-
 tres; e en lur companyia vench Sigameon, frare del 4785
 [A 59 d] dit Rey Mennon. Item, del *Regne Tecorio vench
 lo Rey Teseu, e Archilogus, fill seu, ab .M. caue-
 llers; lo qual Rey Teseu era conjunt de consanguini-
 tat al Rey Priam. Item, de la ylla qui es *dita 4790
 [V 73 a] Agresta vengueren .ij. Reys ab .Mcc. cauellers; los
 noms dels quals Reys açi no son expressats. Item,
 del Regne de Lisio, lo qual es vltra lo Regne Emat-
 zanim, vench .j. Rey molt veyl, mas noble de molta
 discrecio, per nom Epistropus, instruhit en les
 .vij. liberals arts; e amena ab si molts cauellers, 4795
 e .j. sagitari o arquer meraueylos de veura, la .ja.
 meytat del qual, del lombrigol a enjus, era cauall,
 e del lombrigol a ensus era hom; e aquella maytat
 que era hom tota era cuberta de cuyr pelos, axi com
 a cuyr de cauall; e hauia los huyls flamejants e 4800
 vermayls axi com a foch, e era molt sabent en arch,
 e hauia la vista molt espauentable; lo qual contra
 los Grechs, en les batayles, dona moltes temors e
 molts dempnatges, e molts dels Grechs mata. *E
 [V 73 b] foren tots los *cauellers qui ab aquests Reys ven- 4805
 [A 60 a] gueren, oltra los cauallers del Rey Priam e del Rey
 de la menor Hindia, per nombre .xxxij. milia caue-
 llers. En axi que, de la constitucio del mon a ença,
 hom no lig tants cauellers ne tants jouens batayla-
 rosos aiustats ensemps; e la flor de la cauelleria de 4810

92 vltra Regne A. or sabent en tech e hauia A. 06-07 oltra
 los... Hindia m. en A.

tot lo mon, axi de part dels Troyans con de part dels Grechs, eren alli aiustats. Auertesquen, donques, los lectors de la present ystoria, per quant leugera
 4815 forts e de tants maiors del mon procehiren. Certes, grans e molt abhominables foren los escandels e els mals que sen seguiren, jassia que per fort flacha raho peruinguessen.

*AÇI FENEIX LO .XIIJ^e. LIBRE, E COMENÇA [V 73 c]
 4820 LO .XIIIe., DELS GRECHS QUI PARTIREN DE LA YLLA DE TENIDON E SEN ANAREN AL SETGE DE LA CIUTAT DE TROYA; E DE LA PRIMERA BATAYLA DELS GRECHS E DELS TROYANS

4825 NCARA no eren partits los Grechs del loch de Tenidon, com aquell noble Palamides, fill del Rey Nauli, arriba alli ab .xxx.
 4830 *naus carragades de cauellers; del aue- [A 60 b] niment del qual tots foren fort alegres, jassia que de la sua triga alguns li donassen carrech, ço es com pus tost no era vengut e maiorment a Athenes. Mas ell escusa la sua triga rahanablement, per ço com era estat detengut de *greu malaltia. Aquest [V 73 d]
 4835 Palamides entre los Grechs era haut en gran honor, car enuers los maiors dels Grechs era primer e segon; e jassia que fos poderos en virtut de batayles, empero ell era molt noble en tot consseyl e en especial en fets de batayles, e era molt rich e molt copios en cauelleria. Ffo pregat per los Grechs que

13 leugera cosa A. 14 morts e tan forts A. 15 procehi A.
 38 batayles era A

- fos .j. dels consseylers, e ell a lur requesta ho 4840
 atorga agradablement. Molts dies e moltes nits los
 Grechs, e especialment los maiors, se aiustaren
 ensemps, conseylant e encerchant per qual manera
 e pus profitosament porien assetjar Troya. E pri-
 [V 74 a] merament acordaren que en la nit exequissen *lur 4845
 obra, mas preniels temor de departiment de les naus
 [A 60 c] del loch on lauors eren, e que *satanssassen a la
 ribera de la Ciutat de Troya, e, per raho de la es-
 curadat de la nit e car los nauegants de les naus no
 hauen noticia daquellas partides, pogrels seguir 4850
 gran dempnatge; per que no estigueren en aquell
 proposit. E tornant de cap a lurs consseyls, e cascu
 sobre allo dient son enteniment, romas ferm lo
 consseyl de Diomedes, qui, entrels altres consseyl-
 lers dels Grechs, dix aquestas paraules: «O, Reys, 4855
 » Duchs e Princeps qui sots presents, e aytants com
 » podets entendre a les mies paraules, vos prech
 » que entenats al seny daquellas! Dich uos que molt
 [V 74 b] » deuem pensar en *la vergonya, la qual rahona- 4860
 » blement nos pot esser carragada; car .j. any ha e
 » pus que nos som venguts en aquesta terra, ne lo
 » nostre coratge nons ha poguts induhir que po-
 » guessem veura Troya. ¿Que, donques, hauem fet
 » entro açi? Certes, no res, sino que hauem donada
 » auinentea a nostres enamichs, els hauem aguat 4865
 [A 60 d] » e asoptiliat lur seny e lur enginy *a trobar ma-
 » teria contra nos, que pus leugerament e pus po-
 » derosa nos puguen deduhir en ruyna. Veus que,
 » depuys que nosaltres som açi e noy som partits,
 » es cert a nos que als Troyans son estades aiusta- 4870
 » des e multiplicades moltes ajudes, e han apparay-

49 car les naus e los nauegants en aquellas no hauen A. 52
 consseylers A. 60 ha e pus ha passat que nos A.

- » lada e endreçada la Ciutat de nouells murs, e de
 » valls e de caues, e fetes grans paliçades; e han
 » ne ahuda *gran auinentea en aquest endemig, de [V 74 c]
 4875 » fer totes les dites coses, e prouocar causes e mate-
 » ries de lur victoria; e han concebut e tenen per
 » cert nos no hauer audacia ne coratge de gosar
 » procehir contra ells. E axi, en quant mes aquest
 4880 » fet se perlonga, aytant mes procuram a nos d'emp-
 » natges e deshonors. E yo cuyt que si en los dies
 » passats nostres coratges fossen estats tan feruents,
 » que dreta via e continuant nostre nauili fossem
 » peruenguts a la ribera de la Ciutat de Troya e con
 » pus iuerçosament haguessen pogut, que pus leu-
 4885 » gerament forem de*uallats en terra; car ladonchs [A 61 a]
 » los Troyans no eren avisats, e ara es nos de ne-
 » cessitat de exir en terra, ells prouehits e guarnits.
 » Per que yo consseyl, si a uosaltres plau, que en-
 » continent apparaylades *les naus, dema ans del [V 74 d]
 4890 » dia prengam nostre cami, e, hordonats tots los
 » nostres apparaylaments de batayla, ab cos iuerços
 » nos en anem a la ribera de Troya, e en poderosa
 » virtut de combatre nos auallem en terra, fermants,
 » ab aquella maior cuytança que porem, nostre setge
 4895 » ferm e segur de prop la Ciutat. Car seber deuem
 » que aço james nos pot fer contra volentat dels Tro-
 » yans, sino per cas de batayla e per gran aiustament
 » de nostres forces; per que, tota altra delib'racio
 » a part posada, en aço no metam triga, e gitem
 4900 » part lasquena tot ço que en contrari sen poria dir
 » e sen poria seguir enuers nos, sis vol fos be, sis
 » vol fos mal; car verament axi sa a fer de necessi-
 » tat, com per altra via no poriem venir *pus pro- [V 75 a]
 » fitosament a la fij de nostres proposits.» Aquest

- [A 61 b] consseyl donat per Diomedes plague *a tots abso- 4905
lutament, segons que dessus es estat dir. Per que,
levant se lalba del seguent dia, les naus soltes, ab
molta discrecio hixen del port. E aqui, pres ple
consseyl quals naus degen anar dauant e quals en
apres seguir, comanense en lalta mar. E primera- 4910
ment establiren que anassen dauant .c. naus, ab
velas teses, ab lurs senyals e banderes ventilants, e
los castells per a batayla endreçats en aquelles, for-
nits de gran copia de personas armades. E en apres
ne fan seguir altres .c.; e daqui auant los romanents 4915
seguints per la mar, e procehints per orde, ab dret
[V 75 b] *cos naueguen enuers Troya. E sens triga los naue-
gants en aquellas esguarden les riberes vehines de
Troya, e les estacions qui eren en lo suburbi de la
Ciutat. E en apres veen la dita Ciutat de Troya; 4920
per que, per governacio dels timons de les naus,
ells se atançen a la ribera de la Ciutat de Troya,
faents tot lur esforç per deuallar en terra.
- [A 61 c] E los Troyans, veents les dites naus en tan *gran
multitut e poder esser vengudes e atançades a la 4925
lur ribera, soptosament prenen armes, e armats
pugen en lurs caualls. E no esperada licencia de lur
Rey, ab cos iuerços e no hordonat se cuyten a la ri-
bera de la mar. E els Grechs, veents tan gran copia
[V 75 c] de cauellers armats esser venguts a *defencio de la 4930
ribera, de la multitut daquells son fort meraueylats.
Mas, encara foren mes meraueylats com axi los
veeren tan noblement, tan coratiosa e tan sauia si
comportar sots lo cobriment de les armes. Axi que
no fo nagu entre los Grechs tan ardit, tan coratios, 4935
ne tan forts qui, a la vista de la multitut dels Tro-
yans, no hagues son coratge vacillant e temoros.

Mas, car en altre manera los dits Grechs no podien
 en terra deuallar, sino per colps despases nues e per
 4940 conflicte de batayla mortal, tots prenen armes, al-
 cuna animositat en sij resumida. Per que Prothe-
 salau, Rey dels Ffilans, qui primer era en orde de
 les naus, vinent ab les primeras .c. *naus, primer [V 75 d]
 en *molta animositat, segur se esforça baroniuol- [A 61 d]
 4945 ment deuallar en terra. Mas moltes de les dites
 naus, per gran tempesta de vents que feya, ab velas
 teses ne venien en terra, de les quals moltes sen
 trenquen e perexen; per que molts dels nauegants
 en aquellas la mar obsorbi tot vius, e aquells qui
 4950 vius pogren peruenir en terra en molt martiri, son
 morts per los Troyans e farits cruelment de molts
 flagells e de molts colps; axi que lo combatiment
 e lo brogit era tan gran, que laer paria que tronas,
 e les nuus eren espessides en laer per continu gita-
 4955 ment de sagetes, e les aygues vehines de la ribera
 se enuermeylien per la sanch dels morts, per la mort
 dels *quals manifestament es dat a entendre quant [V 76 a]
 sia estat mortal lo deuallament dels Grechs en terra;
 en tant, que nos lig que james naguna host ne na-
 4960 gun nauili ab tan gran infelicitat ne ab tan gran
 perill isques en terra denamichs. Mas, apres les
 dites primeras .c. naus, altres *.c. naus seguints [A 62 a]
 aquellas venen a aquell mateix loch; mas no fariren
 en terra axi iuerçosament com les primeras, mas les
 4965 velas daquellas baxades, axi com se pertanyia, ab
 aquella maior discrecio que poden sesforçen de
 atañçar en terra. E los nauagants en aquellas anauen
 axi mateix deuallar en terra; los quals reeberen los
 Troyans ab ma poderosa e armada, vedants baro-
 4970 niuolment lo deuallament daquells en *terra. E los [V 76 b]

- Grechs, estants en les dites naus, parades lurs bal-
 llestes en quantitat innumerable, en espessos colps
 de sagetes colpegen los Troyans els forçen lunyar
 de la ribera; per los colps mortals de les quals sa-
 getes molts na caen morts. E lunyant se .j. poch 4975
 los Troyans, per temor de les balles, los Grechs
 salten de les naus en terra, e esforçense de secorrer
 als nauegants en les primeres naus, si alguns ni
 hauia, e establexen dura e mortal batayla contra
 los Troyans. E aquell Rey Prothesalau, qui ia era 4980
 deuallat en terra, feu contra los enamichs moltes
 coses meraueyloses per estrenuitat de sa persona,
 [A 62 b] *e ocis infinits dels Troyans ab sa espasa, e feu e
 dona meraueylosa ajuda als seus Grechs; e, si no
 [V 76 c] fos *ell tot sol, tots los Grechs qui en terra eren 4985
 exits sens dupte foren morts. Mas ¿que aprofita la
 coratiosa defencio de Prothesalau, com tan solament
 .vij. milia, poch mes o menys, dels Grechs fossen
 en la batayla, contra .c. milia dels Troyans?
 Adonchs fo mortal batayla entre ells; mas veent 4990
 los Grechs que nangun subsidi ni refugi no pot esser
 a ells de tornar en les naus, com no sia a ells segur
 ni profitos de tornar en aquellas, ni comanar se a
 les ondes e als badaylaments de la mar pregona,
 mes amen en terra lur vida fenir, que offegar ni 4995
 morir en la pregonea de la mar. Per que, instauren
 e tornen a la batayla ab aquella maior animositat
 que poden. Empero molts dells perexen per colps
 [V 76 d] de ferre, e les *arenes beuen lo riu de la sanch da-
 quells qui caen per colps despases e de sagetes, 5000
 com gran fos la multitud dels Troyans qui cruel-
 ment se esforçen e sempenyen contra los Grechs.
 [A 62 c] A*donchs los Grechs, en molta angustia, se defe-

nen, e en molta perdicio de lurs personas entro a
 5005 les estremitats de la ribera son forçats de retornar,
 e tots soptosament foren perits a cruel mort, sino
 que Archelau e Prothonor, ab lurs naus, se atança-
 ren e ab gran força e virtut de batayla, volguessen
 o no los enamichs, deuallaren en terra, e podero-
 5010 sament secorren als seus e contrasten als enamichs,
 e ab violencia se defenen. E instaurada la batayla
 ab los altres lurs, qui, resumida animositat, en
 *la batayla durament se presenten, aquella batayla [V 77 a]
 sostenen agrament, e sens dupte, en gran perill e
 5015 perdicio de lurs personas, combaten. E lauors so-
 breuench lo Duch Nestor, qui ab les sues naus se
 atança en terra, e ab cor sedejant de secorrer als
 seus, sauls deuallen en terra e soptosament se mes-
 clen en la batayla. Trenquen se les lançes, e siulen
 5020 moltes sagetes volants per laer; fan ço les espases,
 caen los morts, e laer es confus per gran clamor
 dels combatents. E Archelau e Prothonor, axi *com [A 62 d]
 a nobles barons, se empenyen fortment contra los
 Troyans, e molts daquells maten. E lauors lo Rey
 5025 Ascalus e lo Rey Antilogus, ab lurs naus, se atancen
 a la riba de la mar, e, ab lurs barons combatents,
 deuallen en *terra; e coratiosos salten en la batayla [V 77 b]
 e abriuensa baroniulment contrals Troyans axi
 durament e axi agra, quels forçaren tornar atras.
 5030 Mas, innumerable multitut dels Troyans, qui en-
 cara no eren ateses a la batayla, ab gran impetuo-
 sitat e ab gran força se endrecen contra los Grechs.
 E la batayla axi mesclada en maior feruor, los
 Grechs son forçats tornar atras, qui, ia no hauens
 5035 poder de contrastar als Troyans, tornants atras
 peruengueren a la estremitat de la ribera de la mar.

05 les estremitats A. 24 matauen A. 36 estrenuitat A.

E lauors lo Rey Vlixes, ab son nauili, arribant a la ribera, e ab iuerços cos e ab gran companya de combatents deuellant en terra, mes se en la batayla; la qual es mesclada entre ells, molt dura e molt aspra. *E per la venguda de Vlixes los Grechs recobren lur *força, e, empenyents se contra los Troyans, impugnen los baroniulment. E Vlixes, axi com a leo brugen en mig de les hosts, ennobleit de ses armes e ab la sua lança, la qual portaua en la ma, molts ocis dels Troyans, naffra los vns, e endarrocha los altres dels caualls. E com Ffilomenis, Rey de Passagonia, vees Vlixes ab tan gran estrenuitat combatre e ab tan gran pestilencia dampnificar los Troyans, empes se a cauall furiosament contra Vlixes, lo qual andarrocha del cauall; e Vlixes necessariament se hac a combatra a peu. Mas Ffilomenis, vibrada la lança que portaua en uers Vlixes, feril de colp molt dur, axi greument e aspra, que, trenchat lescut, la lança li passa la loriga; e Vlixes, no podent sostenir lo colp de la lança, caygue ressubinat en terra, no empero molt espaordit per lo colp ni per la naffra qui li era feta. Ans, iuerçosament *se leua, e vibrada contra Ffilomenis la lança que portaua, en gran força de sos braços en la sumitat del escut feri de *colp mortal Ffilomenis, enuers la gola; e rompuda la loriga, la lança aguda e segant de Vlixes tayla les venes organals de la gola de Ffilomenis; per la qual raho ell mortalment naffrat caygue del cauall mig viu; lo qual cuydants los Troyans esser mort, ab gran virtut de combatre sostraen lo de les mans dels Grechs, e posat en .j. escut, axi mig mort trameten lo a Troya. E car los Troyans se cuydaren que Ffilomenis fos mort,

- 5070 foren ne molt torbats; e si no fos aquell cas que se
sdeuench de la naffra de Pfilomenis, tota la host
dels Grechs qui era deuallada e combatia en terra,
fora ven*çuda, e sens falla hagren plorats los darrers [V 78 a]
dies de lur vida. Mas lo Rey Cohas e lo Rey Tolis
- 5075 ab ses naus, e el Rey Agameneon, Emperador dels
Grechs, e el Rey Menalau e el Rey Thelamon ab
les sues, se atancen a la ribera e soptosament de-
uallen en terra. Los Troyans, entenents enuers la
batayla molt aspra contra los Grechs, aquells qui
- 5080 vn poch abans eren exits en terra e qui bataylauen
contra los Troyans, e los Reys ara prop *dits qui [A 63 c]
eren arribats en terra, giten tots lurs caualls de les
naus, e ells pujants en aquells, en gran virtut de
combatre mesclen sa en la batayla, e empenyen se
- 5085 fortment contra los Troyans, e trenquen les lançes,
e en lo trencament daquelles molts dels *Troyans [V 78 b]
sens nombre andarroquen dels caualls, los vns
morts e los altres mortalment nafrats, e, instaurada
la batayla, molts perexen dels Troyans. E lauors lo
- 5090 Rey Prothesalau, qui tan grans trebayls darmes
hauia soferts aquell dia, lassat per los dits trebayls
lunyas .j. poch de la batayla, e, per tal que reebes
alcuna respiracio e reueniment, vench sen a la ribera
de la mar, en aquell loch on la batayla era estada
- 5095 primerament comensada, e aqui sabe que quaix
tots los seus eren morts en la batayla, per la mort
dels quals produhi moltes lagremes amagadament.
E mogut molt a ira per la mort daquells, resumi en
si sperit que encara tornas a la batayla, esperant
- 5100 aconsseguir venjança de la mort dels seus per ociure
molts dels Troyans. En axi, foragitats *de les naus [V 78 c]

85-86 trenquen... dels Troyans *m. en A.* 87 nandarroquen
A. 96 batayla en la mort *A.*

- los seus caualls e dels altres seus, daquellas es a
 [A 63 d] seber que eren escapades salues de la ra*bíia dels
 vents, puja en son cauall, poderosament cobajant
 venjar la mort dels seus. E anant furiosament ab 5105
 lespasa nua contra los Troyans, molts mata daquells
 e molts na naffra, e molts na escabranta dels caualls.
 Lauors Perseu, Rey de Etiopia, ab gran copia de ca-
 uellers vinent de la ciutat de Troya, ab coratge furios
 entra en la batayla; e en la venguda dell e dels seus 5110
 Ethiopenchs batayla molt dura e molt forts es ins-
 taurada. E los Troyans, per la venguda daquells,
 resumiren tan gran audacia de virtut, que foren fets
 quaix freschs en lurs forces; e rompen impetuosa-
 ment les hosts dels Grechs, e aquells naffren de 5115
 [V 78 d] dures naffres, e greument *los oppremen; e axi
 oppremuts los forcen tornar atras, a la riba de la
 mar, per gran violencia; en tant, que los Grechs
 vertaderament foren aqui vençuts si no fos aquell
 noble Palamides, qui, ab les sues naus, arriba en 5120
 terra; qui, encontinent trets los caualls de les naus,
 [A 64 a] ell ab sos ca*uellers, en desig de combatre e de
 secorrer als seus, puja a cauall; e metent se en la
 batayla, mortal combatiment es aqui instaurat, e en
 lo seu aueniment los Grechs se esforçen recobrar 5125
 per ell coratge. E el dit Palamides, entenent tot
 furios en destruccio dels Troyans, ana contra Siga-
 meon, frrare del Rey Mennon e nabot del Rey de
 Persia, qui lauors en noblea darmes feya de si me-
 [V 79 a] *raueyles. E empesa enuers ell la sua lança, feril 5130
 per mig de les costes e passali lo ventre, e gital mort
 del cauall. E aquell lexat, endressas en lespessura de
 les hosts dels Troyans, e romp e trencha aquellas
 hosts e mata infinits Troyans; los quals, com lo

- 5135 veyen, duptants lo daça e della, axi com a la mort
 en lo seu aueniment li fan via. Adonchs es feta gran
 clamor en la destruccio e perdicio dels morts; e los
 Troyans, no podents sostenir la furor de Palamides,
 per lonch espay de terra son forçats tornar atras, e
 5140 per subsidi e remey de fuyta los dits Troyans gi-
 rauen lasquena. *Mas, aquell molt noble de tots [A 64 b]
 los cauellers e molt forts Hector, excitat quaix a les
 veus dels cridants, hix de la Ciutat de Troya en
 *companyia de molts, furios axi com a flames en- [V 79 b]
 ceses, e resplendent en ses armes. E portaua escut
 resplendent axi com a or, e figurat de .iij. leons; e
 ab son planço o lança en la ma poderosament es-
 ueeix les hosts dels Grechs, e aquellas departides
 daça e della, ell passant per mig, ab virtut no lassa-
 5150 ble de bataylar vench contra lo Rey Prothesalau,
 qui los Troyans en bocha de coltell no cessaua de
 matar. E irruent contra ell ab lespasa nua, com ia
 debans en los Grechs hagues trenchada la lança, e
 alçat son braç, en virtut de la sua potencia feri lo
 5155 Rey Prothesalau axi fortment e terrible, que del cap
 entro al melich lo tayla per mig, no contrestant
 defencio darmes que tengues. Adonchs *cau mort [V 79 c]
 lo noble Rey Prothesalau; e aquell jaquit, Hector
 se empeny con*tra los altres, e aytants con ell ne [A 64 c]
 5160 ateny ab colp de la sua espasa, cert es a aquells los
 lurs dies termenar. E ia no hauia molt discorregut
 per les hosts dels Grechs, pero tants ni hauia ja
 morts, que los altres, espaordits per temor dell, se
 esquiuen axi com a la mort, e interrogant la .j. a
 5165 laltre qui era aquest, per la gran destruccio e per-
 dicio que fehia en ells lo conexen, e creen aquell
 esser Hector, pus fort de tots los altres. Adonchs

- fugen los Grechs de la faç de Hector, no podents
sostenir los seus mortals colps; e dementre que ell
axi sesforçaua en la batayla, los Grechs defallen; e 5170
com ell fos llas e fa loch a la batayla, los Grechs
[V 79 d] recobren camp *e força; la qual cosa esdeuench
en aquell dia .ix. o .x. vegades. E lo sol se giraua ja
enuers hora de vespres, com Hector caucom lassat
per fatigacio de les armes, sen entra en la Ciutat, 5175
lexats los altres qui cometien entre si molt aspra
batayla. E los Troyans esforçants se baroniulment
[A 64 d] contra los Grechs, ja eren *quaix vençuts los Grechs
e girauen les espatlles, quant aquell molt forts
Achilles, ab les sues naus de Mermidonenchs, arriba 5180
e deualla en terra, e encontinent ab tots los seus
entra en la batayla, e molt agrament va contra los
Troyans; e los Grechs se esforçen per la venguda
de Achilles, en companyia del qual vengueren mes
de .iiij. milia combatents. Adonchs es feta gran ba- 5185
[V 80 a] tayla e molt *gran mort, e los corssos dels morts
caen daça e della; mas mes dels Troyans, car aquell
forts Achilles los ensegueix en bocha de coltell e
infinits na mata en trebuch a naffra, en gran es-
campament de sanch. E totes les altres naus ja eren 5190
ateses, e tots los combatents qui eren en aquellas
eren exits en terra e seren mesclats en la batayla,
la potencia dels quals no poden sostenir los Troyans
per la gran multitut daquells. E Achilles axi aquells
mortalment opriment, son forçats de girar lasque- 5195
[A 65 a] na, e per subsidi de fuyta se esforçen recollir *en
la Ciutat de Troya. Alli es feta molt gran clamor,
e anxioses vituperacions e crits hi resplendexen,
en lo cayiment e perdicio daquells qui moren, e en

71 com ell es lassat e fa loch A. 73 Lo sol A. 93 m. los
Troyans A. 98 votiferacions A.

- 5200 les dolors daquells *qui son farits. Alli Achilles [V 80 b]
 per la sanch dels morts es tot banyat, e molts cor-
 sos iaqueix darrera sij, e molts dels fugents aiusta
 a aquells. E ja los Troyans fugents a les portas de
 la Ciutat eren ateses, esforsants se en aquella en-
 5205 trar, ab gran aiustament e cumulacio que feyen vns
 sobre altres. Alli es fet gran estrayl de morts; e los
 Troyans, preses per los enseguints qui en la Ciutat
 no podien entrar, morints caen alli. E dauant la faç
 dels pares los fills trucidats fenexen lur vida; gran
 5210 e innumerable estrayl de morts es feta en la entrada,
 e fora molt maior si noy fossen secorreguts aquell
 molt virtuos Troyol e Paris e Deifebo ab molts ca-
 uellers, qui contrastaren *als volents entrar en la [V 80 c]
 Ciutat, en lo secorrimment dels quals cessa aquella
 5215 destruccio. E sobreuinent la nit, la batayla hague
 fij. Adonchs los Troyans fermen aytant com mils
 po*den les portas de la Ciutat, e Achilles ab los [A 65 b]
 Grechs sen torna ab gran gloria a la ribera de la
 mar. E ladonchs lo Rey Agameneon, encerchat loch
 5220 couinent, mana alli parar ses tendes, e amonesta a
 tots que saloguen com pus profitosament poran.
 E departits los Grechs a cascu dels maiors, e lurs
 tendes e pauallons alçats, cascuns se allogaren axi
 com mils pogueren; e aquells qui tendes o paua-
 5225 llons no hauien, construydes nouelles cases, noue-
 lles mancions e receptables aparells, cascu a si e
 a lurs caualls fan estables, axi com pus profitosa-
 ment poden. E totes coses necessaries tretes de les
 naus, e aquellas naus en forts gumenes fermament
 5230 colligades, e con pus segurament fer se pot *esta- [V 80 d]
 blides, en pes de moltes ancores gitades en la mar,
 aquella nit fermaren lur seige a menament del Rey

- Agameneon, axi com pus profitosament fer pogueren. E feren molts fochs e moltes fayles cremants, foragitants les tenebres de la nit, en tant que en tota 5235
- [A 65 c] la host hauia tan gran *resplendor com pogra donar la claradat del dia. E establides a lur defencio moltes lices entorn de la host, e cascu en ses estacions, luny la vna de la altra axi com per orde e per raho 5240
- mils los parech faedor, los Troyans aquella nit a ells no faent alcun empatxament, com estiguessen les portas tanchades e alcu aquella nit non isques; e establit e fermat lo setge, aquella nit, axi com 5245
- mils fer se poch, lo Rey Agameneon, qui de repos de dormir no podia esser occupat, hordona ses guaytes e ses vigilies entorn de la host, ab gran to- chament o sonament de caramelles e ab gran mul- 5250
- [V 81 a] titut de ho*mens armats qui aquella host defençen dels aguayts de la nit, e per la vigilia daquells los altres poguessen dormir e reposar ab ferma segura- 5255
- [A 65 d] tat. E axi, sots porcio de la nit romanent, aquells qui per gran fatigacio de les armes eren lassats e qui per tempestat de la mar eren congoxats, prenen aqui repos, deposants lurs armes e gitants se en lurs tendes, entro que lalba clara demostra lo dia 5255
- [A 65 d] seguent. E *aço fo la primera batayla entrels Grechs e los Troyans; com los Grechs deuallaren en terra.

ES FINIT AÇI LO .XIIIIJ. LIBRE; E COMENÇA
LO .XV. APRES QUEL SETGE FO POSA'T EN
TROYA

5260 **A**DONCHS, foragitades les tenebres daquella
nit, les *quals l'alba leuant encalça en lo [V 81 b]
mati, lo sol ab sos raigs illuminant la faç
de la terra, aquell molt noble baro e molt
5265 bataylaros Hector, Duch de la host de Troya, en-
uers lo seu Duchat o Regiment estant ancios, vinent
lo dia tots los seus bataylers mana esser armats, e
aquells feu venir en la planicia dun camp qui era
5270 construyt en mig de la Ciutat de Troya, on era
construyt lo temple de la deessa Diana. E aquells
distribuyts per companyons, cascuns a sa batayla,
e hordonades les hosts sufficients a la batayla daquell
*dia, mana obrir vna de les portas de la Ciutat de [A 66 a]
Troya, la qual hauia nom Dardanides. E appellats a
5275 si .ij. de sos cosins, es a seber Glato, fill del Rey
Licia, e Sinalor, frare seu natural, lo regiment de
*la primera host comana a ells, en la qual establi [V 81 c]
que hagues .M. cauellers combatents, barons molt
forts e esprouats en batayles, axi del Regne de Licia
5280 com de Troya. E aquells, en nom dels Deus per ell
donada licencia en senyal de victoria, hixen fora la
porta Dardanides; e anants ab sauis e suaus ana-
ments, atancen se a la host dels Grechs. E a la dita
primera host Hector aiusta altres .M. cauellers, los
5285 quals comana sots guiament de Theseu, Rey de
Tracia, e Artilogus, fill seu, qui eren barons molt
nobles; e en nom dels Deus los dona benignament
licencia que saiustassen a la primera host. En apres

- establi e hordona la segona host, en la qual deputa
 [A 66 b] e assigna .iiij. milia ca*uellers, *molt forts e molt [V 81 d]
 combatents, la qual comana sots guiament daquell
 bataylaros Rey de Ffrigia, e del Rey Cantipo e del
 Rey Alcamus, barons de gran virtut; e a menament
 de Hector, sots senyal de victoria, hixen de la
 Ciutat per la dita porta, anants sauïament enuers 5295
 la host dels Grechs. La .iiij^a. host, constituïda de
 .iiij. milia cauellers, comana sots guiament de Tro-
 yol, germa seu, qui era baro molt bataylaros; e
 amonestant lo ab paraules afectuoses, dix li: «Car
 » ffrare: sobirana alegria del meu cor me fa molt 5300
 » duptar la tua inmoderada animositat, es a seber,
 » que tu inconsultament e no guardant alcuna tem-
 » prança, te hages en la batayla. Prech te que tu
 » guarts lo teu cors ab tota cura e ancia, e que no
 [V 82 a] » vuyles husar *de folls abriuaments, ni vuyles 5305
 » massa fiar en la estrenuitat e noblea de la tua
 » pèrsona, mas axi sauïament vuyles husar en los
 » affers de la batayla, que los nostres enamichs, qui
 [A 66 c] » molt desigen lo nostre *cayiment e la nostra des-
 » truccio, de la tua infelicitat no salegren. Ve, don- 5310
 » ques, benauenturadament en lo nom dels Deus,
 » de guisa que vençedor e sa e saul retorns a la tua
 » Ciutat, axi com yo desig.» Al qual Troyol res-
 pos: «Car senyor: volent los Deus, nous cal de res
 » duptar, car dels vostres menaments, axi com de 5315
 » car frare e de senyor, yo no menten a departir.»
 E aquestas coses dites, hix se de la Ciutat per la
 dita porta Dardanides, en companyia dels .iiij. mi-
 lia cauellers, ab sos senyals de les armes, lescut del
 [V 82 b] qual era tot dor, depints en aquell .iiij. leons *ver- 5320
 meyls; e ab coratge ferm atances a la host dels

- Grechs. La .iiij^a. batayla hordona Hector, en la qual posa .iiij. milia .dcc. cauellers, los quals hordona sots guiament del Rey de Larissa, dit Hupon
- 5325 lo gran. Era aquest Hupon hom molt forts e molt bataylaros e molt desijant batayles, en tant que en tota la host dels Troyans no hauia alcu lo qual hom cuydas esser pus forts dell, saluant Hector; en companyia del *qual era Cupissus, baro molt noble del [A 66 d]
- 5330 dit Regne de Larissa. Los quals, dun coratge anelants anar a la host dels Grechs, obtenguda licencia de Hector per la dita porta hixen de la Ciutat. E a aquesta .iiij^a. host Hector constitui esser guiador, ensemps ab lo dit Rey de Larissa, Dimarch, natural e *amat frare seu, per la estrenuitat de la sua [V 82 c]
- 5335 persona. La .v^a. batayla constituï Hector sots guiament del Rey de Cisonia, ab la sua gent de Cisonia. Aquests Cisons eren molt forts e molt grans destatura, axi que eren semblants a gigans; e les armes
- 5340 daquest Rey eren rosses sens alcun entresenyal. E daquesta host constitui guiador, ensemps ab lo dit Rey de Cisonia, Polidames, frare seu; qui, obtenguda licencia, en companyia dels seus se cuyta enuers los enamichs. La .vj^a. host establi Hector
- 5345 de la gent de Pannonia, sots guiament del lur Rey Procomesi e del Duch Sterapos, barons molt nobles; e aquesta gent anaua desarmada *en batayla; no [A 67 a]
- hauien mester loriga, ni helm, ni escut. Lestudi daquesta gent era tirar ab arch e ab longues sa*getes, [V 82 d]
- 5350 ab les quals mortals naffres infligien als enamichs; e caualcauen caualls molt forts e molt corrents. A aquesta host Hector aiusta Deifebo, frare seu natural e ledesme, el feu Duch maior de la host; qui, obtenguda dell licencia, sen va coratios, en

- companyia dels seus, enuers los enamichs. E encara 5355
hi ajusta multitud de innumerables cauellers armats,
e especialment aquells qui eren dits del Regne de
Agresta, sots guiament del Rey Esdras e del Rey
Ffion. Aquest Rey Ffion hauia .j. meraueylos carro,
tot construyt de integritat de vori, e les rodes da- 5360
quell eran debenus vestides, empero dessus de pur
or, e la volta del qual, qui era sobreposada, era tota
contexta o encrustada de pedres precioses e dor e
dargent. Aquest carro era menat leugerament per
[V 83 a] .ij. *dromedarijs, e era environat e guardat de 5365
cauellers forts e combatents. Encara mes Hector
[A 67 b] preposa a *aquests dos Esdras e Ffion, son frare
Pictagor, qui iuerçosament, sens demanar licencia,
ab los dits Reys sen ana enuers los enamichs. E mes
Hector, entenent e perseuerant anciosament en- 5370
uers lo seu proposit, aquell noble Enea, del qual
dessus es feta mencio, preposa a la .vij^a. host; en
companyia del qual deputa tots los cauellers del
destret de Coni, qui eren regits per .j. noble almi-
rayl, per nom Aufren; los quals tots, obtenguda 5375
licencia de Hector, hixen de la Ciutat e ab deguda
festinancia se aiusten a les dites altres hosts. En
apres constitui Hector la .vii^a. host, del Rey Per-
[V 83 b] *sis, qui era Rey de Persia, ab tota la sua gent; a
la qual host preposa Paris, frare seu, amonestant 5380
lo que, jassia que ell se acuyt atañçar a les altres
hosts, empero que nos mescle en la batayla entro
que ell hi sia present, «car ara mantinent, sens
» triga, uos enten a seguir»; als menaments del
qual se offeri Paris deuotament obeyr. E, obtenguda 5385
afectuosament dell licencia, en companyia de la
[A 67 c] gent *a ell deputada per Hector, hix de la Ciutat

- de Troya per la dita porta Dardanides. Segueix se
la .ix^a. e la darrera host, la qual establi Hector sots
5390 lo seu regiment, constituyn en aquella los nobles
e forts barons e cauellers de la Ciutat de Troya.
E mena ab sij en aquella host .x. de sos *frases [V 83 c]
naturals, los quals sabia e conaxia pus coratiosos e
pus esprouats en batayla; hordonats en aquella .v.
5395 milia cauellers combatents, qui, en companyia sua
hixen a la batayla. E Hector, guarnit de ses armes
feels e necessaries, puja en son cauall per nom
Galatea, de la granea del qual, fortalea e ballea, e
altres virtuts, Dares scriui coses meraueyloses. E
5400 pus que Hector fo a cauall, va sen deuers lo Rey
Priam, pare seu, al qual dix aytals paraules: « Molt
» car pare: hages ab tu .M.d. cauellers los quals
» sien continuament en ta companyia, e ab los
» quals e ab tots los altres homens combatents da-
5405 » questa Ciutat, siats envers les lices dels Grechs,
» aquellas, ço es seber, qui son pus luny de les
» altres lices; e stau sauiament, *en manera que [V 83 d]
» alcu no gos exir fo*ra les dites lices, sino lauors [A 67 d]
» com yo ho manare, per tal que, com sera mester,
5410 » vos hajam en seguratat e en refrigerij nostre e
» ajuda, e en castell; e yo haure ab mi certs missat-
» gers qui vagen de mi a uos, e vinguen e diguen
» e recompten continuament lestament de la batay-
» la, e daço quens couinga a fer, segons quels affers
5415 » de la batayla se esdeuendran. E uos estarets, ab
» la dita vostra companya, en guarda vetlable e an-
» ciosa, que per alcun engan ni per alcuna estucia,
» ni per alcun enginy, los enamichs, dementre que
» la batayla se fara, no puguen esuehir, pendre ni
5420 » furtar la Ciutat; ans uos siats a ells mur contra-

- » posat, e a nos siats columbia de regiment e casa
 [V 84 a] » *e guarda de seguratat.» Al qual lo Rey Priam
 respos: «Ffill car, façes axi com tu ho dius eu
 » hordones; car, apres la ajuda dels Deus, alcuna
 » altre fiança ni esperança no es a mi, sino en lo 5425
 » braç de la tua virtut e en la discreta governacio
 [A 68 a] » del teu discret seny. On, supplich hu*milment
 » als Deus que tu guarden a mi sa e saul, et defe-
 » nen de tota aduersitat e de tot mal.» E demanada
 licencia per Hector del Rey son pare, mesclas ab 5430
 la sua host la qual a si hauia diputada. Era Hector
 en molta virtut, molt coratios e molt forts pugna-
 dor, e james no vençut ne lassat en batayles, e molt
 saui Duch e Princep de regiment de host; e lo
 senyal de les armes que acostumaua de portar eren 5435
 [V 84 b] aytals: lo camp era *tot dor, e en mig daquell era
 .j. leo tan solament, depint de color vermayla. Ab
 tant, en lo nom dels Deus, ell hix de la Ciutat ban-
 deres esteses, en companyia dels seus. E jassia que
 fos darrer en leixir, empero trespassant totes les 5440
 altres hosts peruench a la primera, e preposant se
 a la primera host fo fet primer. E les nobles donas
 e tots los altres qui eren romasos en la Ciutat pugen
 en los murs de la Ciutat, per ço que puguen veure
 los conflictes de la batayla; e entre les altres hi 5445
 pugen les fillas del Rey Priam e la Regina Helena,
 les quals, dementre que de moltes coses en lur cor
 duptassen, la temor e la dubitacio que hauen en-
 [A 68 b] genrauen *en ellas moltes e diuerses dubitacions.
 [V 84 c] E si Hector, *axi com es dit, hordona les sues 5450
 hosts, gens lo Rey Agameneon no fo negligent ne
 remis en ordinacio de les sues, les quals foren .xxvj.;
 en la primera de les quals institui ductor e guiador

31 hauia appellada A.

- Protocol, qui en la sua host mena tota la sua gent
 5455 e la gent de Achilles, es a seber los Mermido-
 nenchs, qui eren gent bellicosa; car Achilles aquell
 dia no isque a la batayla, ans romas en la sua tenda
 faent se curar dalcunes naffres que li eren estades
 fetes en la batayla passada. Era lo dit Protocol baro
 5460 molt noble e Rey per linyatge de sos progenitors,
 e clar per bonas costumes, e molt rich de grans
 riqueses; lo qual Protocol Achilles hauia axi estret
 en tanta consideracio *damistança, que la anima [V 84 d]
 dells abdosos e lesperit era .j., e ço que era de la
 5465 .j. dells era del altre. A la segona host preposa lo
 Rey Merion e lo Rey Ydomeni, en la qual consti-
 tui .iiij. milia cauellers e Menesteu, Duch de Athe-
 nes, ab tota la sua gent. La .iiij^a. host atorga al Rey
 Telafo e a son fill Ffilomeno, sots la qual constitui
 5470 tota la gent *dita dels Cumans, prouada molt en [A 68 c]
 batayles. La .iiij^a. host establi sots guiament del
 Rey Archelau e del Rey Prothonor; e ab ells fo
 aquell molt forts Securidan, ab tota la gent de Boe-
 cia deputada sots aquella host. La .v^a. host fo cons-
 5475 tituida sots regiment del Rey Menalau, ab la gent
 de la prouincia d'Esparten, qui eren sots*mesos al [V 85 a]
 regiment del seu Regne. La .vj^a. host mena lo Rey
 Epistropus e lo Rey Celides, ab la gent de la pro-
 uincia de Ffondissa. La .vij^a. host mena Thelamon,
 5480 ab la gent de la sua prouincia de Salamenia; en
 companyia del qual hac .iiij. Comtes, ço es: Tes-
 tris, Amfimatus, Dorius e Polisarius. La .viii^a. host
 mena lo Rey Cohas. La .ix^a., Ayachs Sileu. La .x^a.,
 lo Rey Ffelicon. La .xi^a., lo Rey Ydomeni e lo Rey
 5485 Merion. La .xii^a., lo Duch Nestor. La .xiii^a., lo Rey
 fill de Mambet. La .xiiii^a., Vlixes. La .xv^a., lo Rey

- Vmeli. En la .xvj^a. fo la gent del Rey Prothesalau,
 [V 8; b] qui molt cobaia*uen venjança de la mort de lur
 senyor, lo qual era estat mort en la primera batay-
 [A 68 d] la, segons que dessus es estat *recomptat. La .xvij^a. 5490
 host menaren Palamides e lo Rey Mecaon. La
 .xviii^a., lo Rey de Rodes. La .xix^a., lo Rey Euri-
 pulus. La .xx^a., lo Rey Xantipus e lo Rey Amfima-
 tus. La .xxj^a., lo Rey Philotetes, senyor de Larissa.
 La .xxij^a., Diomedes e Celenus. La .xxiiij. mena 5495
 Eneu, Rey de Xipre. La .xxiiij., lo Rey Prothori.
 La .xxv^a., lo Rey Capanor de Capedia. La .xxvj^a. e
 [V 8; c] la darrera mena lo dit Rey *Agameneon, axi com
 Emperador e regidor de tota la host dels Grechs.
 Adonchs, instituides e hordonades axi solempnial- 5500
 ment totes les hosts de cascuna part, la vna part e
 laltra hix en lo camp per raho de combatre. Mes
 aquell molt forts Hector, qui en fet de batayla no
 sabia que era repos, primer e dauant tots los altres
 poderosament brocha son cauall, forios e anelant, 5505
 contra la primera host dels Grechs. Lo qual com lo
 senti Protocol, qui, segons que es dit, era guiador
 [A 69 a] de la primera host dels Grechs, contra Hector *ana
 dreta via en iuerços cos de son cauall, e feri Hector
 [V 8; d] ab *la sua lança e li forada fortment lescut lo qual 5510
 Hector li contraposa, axi que peruench a les armes
 de dins e alcunes daquellas li rompe, empero no li
 passa a la carn nua. E Hector, no trepidant ni dup-
 tant per la violencia daquell colp, mas ençes per
 ardor de molta furor, no ab colp de lança requeri 5515
 Patrocol, mas ab lespasa nua irrui contra ell, e
 aquell axi cruelment feri en lo cap de colp despasa,
 que el cap li departi en .ij^{es}. parts, en tant que Pa-
 trocol nos poch sostenir en lo cauall; axi com

- 5520 aquell qui era peruengut als darrers dies de la sua
 fij, caygue mort en terra, en mig dels combatents;
 e Hector qui axil vee caygut del cauall, guardan e
 contemplan les sues armes, e hauent gran de*sig [V 86 a]
 que les pogues hauer, deualla del cauall, e, retinent
 5525 lo per la vna regne, atanças a Patrocol, volent des-
 puylar aquell de les sues armes resplendents. Mas
 lo Rey Merion, atançant se en aquella part, ab .iiij.
 milia cauellers armats, en defen*cio del cors de Pa- [A 69 b]
 trocol, se oposa contra Hector que no pogues
 5530 despuylar ne hauer les armes daquell; e iradament
 dix a Hector aytals paraules: «O, lop rabat, qui sa-
 » dollar not pots! Certes, tu daquesta vianda no
 » testaras; en altra part te coue cercar vianda, car
 » encontinent veuras contra tu mes de .L. milia
 5535 » combatents en destruccio tua.» E axi lo dit Rey
 Merion, e los altres qui ab ell eren, vinents tots
 ensemps contra Hector, esforcen se virtuosament
 e poderosa trebucar *lo en terra e tolre li lo cauall [V 86 b]
 que tania per la regne, en tant que Hector, per
 5540 sobres de tants que eren contra ell, hague a ficar los
jonoyls en terra. Mas, en virtut de la sua potencia
 dreçan si mateix, vuylen o no los Grechs puja en
 son cauall poderosament, e acuytant se contral Rey
 Merion, axi com a forios se volgue dell venjar. Mas
 5545 lo Rey Tlaucon e lo Rey Theseu, ab son fill Archilo-
 gus ab altres .iiij. milia cauellers armats, secorregue-
 ren a Merion, oposants se baroniulment contra
 Hector. *Mas Hector, firent ab lespasa nua aquell [A 69 c]
 qui primer dels Grechs li occorrech, ocis lo e caech
 5550 mort del cauall en terra; e axi mateix feu de molts
 dels altres qui no dub*tauen venir contra ell. Entre [V 86 c]

23 armes hauent A. 37 esforçants se A. 48 ab espasa A.

tant la batayla sençen molt asprament, e Hector
 torna altra vegada al cors de Patrocol e deualla del
 cauall, proposant despuylar a aquell les armes; no
 donant se cura quel Rey Ydomeni, ab .ij. milia 5555
 combatents, venia contra ell en aquella batayla. E
 dementre que Hector fahia son esforç en despuylar
 les armes de Patrocol, lo Rey Merion altra vegada,
 ab gran companya domens a cauall, se empes contra
 Hector, combatent lo axi fortment, que no li dona 5560
 leer de complir son desig en auer les armes de Pa-
 trocol, ans fo ferit e soptat de molts colps e espes-
 sos; lo qual, com se vees a peu e tants cauellers
 contra si combatents, no espaordit per tot allo,
 [V 86 d] ajustan for*çes a forçes requer agrament e cruel 5565
 los Grechs ab lespasa nua, matant molts caualls, e
 braços e cuxes e peus de molts cauellers estroncha,
 [A 69 d] axi que en breu hora ne hac morts .xv. daquells *quil
 volien pendre. E lo Rey Merion, entre tant, reeb
 en son cauall lo cors de Patrocol, e portal sen a les 5570
 tendes dels Grechs. E los Grechs qui eren en la ba-
 tayla sesforçauen, ab gran companya de combatents,
 quel presessen o que li tolguessen lo cauall, entrels
 quals era .j. caueller per nom Eurion de Petra, lo
 qual contra Hector pus assenyalamet se esfor- 5575
 çaua. Mas .j. seruent de Hector, veent lo posat en
 tan gran perill, com hagues .ij. lançes forts e guar-
 nides de bons ferres e aguts, contra lo dit Eurion
 de Petra, qui ab altres .c. cauellers contra Hector
 sesforçaua mes que alguns dels altres, vna de les 5580
 [V 87 a] dites lançes *vibra o lança en virtut fort poderosa,

52 senten molt A. 63 a peu atants A. 79-87 de Petra se
 lexa anar e vibrada la sua lança en virtut poderosa dona li tant
 gran colp quel gita en terra mort del cauall; e puy lo dit seruent
 crida en altes veus V.

- en axi que del colp daquella fo ferit Eurion mortalment, e caygue mort en terra. E tan tost laltre lança vibra en .j. altre qui semblantment sesforçaua
- 5585 oppremir Hector, e daquell colp per semblantment caygue mort sptosament. E crida lo dit seruent en altes veus enuers los *Troyans que venguessen [A 70 a] ajudar a Hector, qui era constituit e posat en tan gran perill; e Cinalor, .j. dels frares de Hector,
- 5590 quant hoyi la veu daquell qui axi cridaua, primer ab tota la host en la qual ell era ab gran virtut de combatre se lexa anar contra los Grechs; e feta carrera a ell per los Grechs, ab gran força peruench a aquells .c. cauellers qui axi agrament infestauen
- 5595 Hector; dels quals encontinent ocis .xxx. Per que los Troyans, resumida e cobrada animositat, recobren lo camp; e los Grechs foren *forçats de tornar [V 87 b] atras. De la qual cosa Hector hauent plaer, puja en son cauall, e tot furios mesclas en la batayla contra
- 5600 los Grechs, firent de grans colps despasa; e desesperat de les armes de Patrocol oceya molts dels Grechs qui li venien a encontre, en axi que aytants com lin venien dauant ols mataua ols trebuchaua del cauall mortalment naffrats. E com los Grechs
- 5605 volguessen esquinar la mort, fugen li tots dauant, e fan li carrera, axi *que trespasant la multitut de [A 70 b] les hosts, tot banyat de la sanch dels morts, a penes trobaua alcu en qui pogues exercir o prouar les sues forces. Ladonchs Menesteu, Duch de Athenes,
- 5610 vench a la ba*tayla ab .iiij. milia cauellers comba- [V 87 c] tents, e anant ab tota aquella gent per la part sinistre, peruench a la host daquells de Ffrisla en la qual era Troyol, qui meraueylosament oppremia los Grechs, e en la qual era lo Rey Xantipus, lo

Rey Mecaon e lo Rey Alcamus, qui ia menauen la 5615
 dita host ab lo dit Troyol. E fet mesclament de les
 dites hosts, escomou se mortal batayla entre ells.
 E lo Duch Menesteu esueeix poderosament Troyol,
 empenyent lo axi fortment ab la lança, que, vuyla 5620
 o no, lo gita en terra, en mig de tants combatents
 e als peus de tants caualls e caualcadors qui hauien
 entre si mortal batayla. E Menesteu anelaua e metia
 tota sa punya que pogues pendre Troyol e hauer
 per catiu; e tant feu e trebayla, quel trasch dels 5625
 *peus dels caualls, e ab gran companya sesforçaua
 es cuytaua de menar lo sen pres. Mas *.j. caueller,
 per nom Misers, crida poderosament enuers aquells
 de Troya, dient: «O, barons molt forts e molt
 » nobles! ¿a que sots venguts a la batayla? ¿Sots
 » hic, donques, venguts per aconseguir honor, o 5630
 » per aconseguir vergonya? ¿No veets, donchs,
 » vosaltres Troyol, fill del Rey Priam e frare de
 » Hector, en lo qual es nostre esperança, que sen
 » menen pres e catiu los Grechs? Certes, si vosaltres
 » soferits que ell sia catiuat, a tots temps serets 5635
 » soylats e tachats, vos e vostres hereters, de per-
 » petual deshonor e vergonya. E donchs, per reco-
 » brar lo, conuertits les vostres forces, e cuytats hi
 » aytant com mes porets, abans que no sia sostret
 » e lunyat de vostre poder.» Lauors lo Rey Alcamus 5640
 [V 88 a] escalfant se tot *en ira, presa vna lança lexis anar
 cuytadament contra los Grechs, qui sesforçauen e
 cuytauen de menar sen Troyol pres e catiuat; e
 axi baroniulment feri .j. daquells ab la lança, que
 [A 70 d] de soptosa mort landarro*cha; daqui auant girant se 5645
 contra .j. altre, nafra lo mortalment; e axi, ell e los

15 menauen de la dita A. 18 Troyol qui combatia empenyent
 lo A. 44 baronilment A.

altres qui en ajuda sua vengren, sesforçaren contra
 los Grechs en gran virtut de combatre, que Troyol
 fo deliurat. E, abtant, puja en son cauall, en espe-
 5650 cial per ajuda del Rey Alcamus e del Rey Xantipo,
 qui semblantment era vengut ab la sua host en de-
 liurament de Troyol. Aquest Rey Xantipo ab tan
 gran furor lo Duch Menesteu hauia esuehit e fort-
 5655 *guarda de les sues feels armes, sens dupte lo hagra [V 88 b]
 mort. E abtant, dolent se e complanyent se Menes-
 teu de la perdua de Troyol, catiu seu, pus fortment
 es induhit a combatre; e sobreuinents los Grechs
 5660 en ajuda sua en gran multitud de combatents, es
 mesclada mortal batayla entre ells, en tant que dels
 corssos morts gran estrayl es fet duna part e daltre.
 Entre tant Hector, qui per trebayl de batayla ja*mes [A 71 a]
 no era las, en gran furor se lexa anar contra los
 Grechs, los vns matant, los altres naffrant, los altres
 5665 escabrantant. Mas Menesteu, qui molt se trebaylaura
 per tal com Troyol catiu seu hauia perdut, en gran
 partida de la sua gent discorre per les hosts, axi con
 a fu*rios; e dementre que axi discorria malmenant [V 88 c]
 los Troyans, aquell Misers, per lo qual Troyol ca-
 5670 tiu seu hauia perdut, li vench a encontra; per que
 aquest, endressant se baronilment contra ell en lo
 cos de son cauall, e per empenyiment forts de la
 sua lança, aquell andarrocha del cauall el gita entre
 los peus dels combatents. Lo qual, con mes auant
 5675 agreujar nol pogues, deseparant lo empes se con-
 tra .j. altre, lo qual semblantment endarrocha del
 cauall. E abtant, de part dels Troyans sobreuench
 Vpon, e Euripulus en companyia sua, ab .ij. milia
 combatents e ab tots aquells del Regne de Larissa;

- contra los quals lo Rey Prothonor e lo Rey Arche- 5680
 [V 88 d] laus, ab la gent del Regne de Boe*cia, vengueren
 [A 71 b] a encontra, e mesclas entre ells fort *dura batayla.
 Mas nos triga que de part dels Troyans sobreuench
 Polidames, fill d Anthenor, ab gran multitud de
 combatents; lo qual veent tantes hosts de Troyans 5685
 ensemps aiustades, pensa que la sua host ab la
 qual era vengut se apartas de les altres, e que ell
 daltre part se combates ab los Grechs. E axi fo fet:
 que la dita sua host endreçant se de la altre part
 contra la host dels Grechs, sobreuench lo Rey Rem, 5690
 hixent de la Ciutat de Troya ab .iiij. milia cauellers
 armats, contra lo qual encontinent se lexa anar Me-
 nalau ab tots los cauellers de Spartia de la sua gent.
 E en axi lo Rey Menalau e lo Rey Rem ensemps se
 [V 89 a] *combaten; los quals, per colps poderosos de les 5695
 lurs lançes, sendarroquen abdos dels caualls. E Po-
 lidames se lexa anar contra Mereu, nabot de Hele-
 na, qui era Duch de edat de .xx. anys, e lo qual
 en la flor de la sua juuentut era ahut per noble
 caueller. E Polidames axi greument feri lo Duch 5700
 Mereu ab colp de lança, que, rompudes e esuehides
 [A 71 c] les armes ab *les quals deuia esser defes e guardat,
 nafrat mortalment caygue del cauall mort en terra.
 Lo qual, com lo vee Menalau caure mort, fo con-
 goxat de gran dolor, car molt tenrament lamaua. 5705
 E cobajant venjar contra los Troyans la sua mort,
 axi agrament esuehi lo Rey Rem contra lo qual ja
 combatia, e axi poderosament lo feri de colp des-
 [V 89 b] pasa, que, *trenchat lelm e rompudes les armes,
 aquell dur colp del Rey Menalau li peruench entro 5710
 a la carn e axi greument lo naffra en lo cap, que
 mig mort caygue del cauall; e los seus, cuydants

- se que fos mort, no hagren cura de venir li aydar,
 ans eren en proposit de lexar la batayla. E axi ho
 5715 hagren fet, sino que Polidames los força de aturar;
 e ladonchs ells en recobrament de lur Rey entenents
 ab tota lur força e estudi, trasqueren lo quaix mort
 dels peus dels caualls, e menaren lo sen a la Ciutat
 mig viu. En aquest aytal conflicte o batayla era lo
 5720 Rey Celidus, qui en sos dies sobrepujaua tots los
 altres de sobirana balea, del qual *scriui Dares que [V 89 c]
 la ballea *daquell alcu no la pogre de tot en tot [A 71 d]
 escriure, e lo qual tan cordialment e ab tan gran
 ardor lo amaua la Regina de Ffemenia, que molt
 5725 pus car lo amaua el tania dins son cor que si ma-
 texa. Aquest Rey Celidus, vinent contra Polidames,
 feu tot son esforç que ab colp de lança lo gitas del
 cauall; per que Polidames, mogut e ençes de gran
 furor, esueeix ab lespasa nua lo dit Rey Celidus, e
 5730 axi en potencia de la sua virtut lo feri greument en
 lo cap, que mort lo gita del cauall en terra. E abtant
 Hector, ab ajuda dels seus, força los Grechs de tor-
 nar atras, e mesclant se entre les hosts e rompent
 aquellas, molts *ociu e naffra dels Grechs, entro que [V 89 d]
 5735 peruench a la host en la qual la gent de Salamenia
 baronilment debellaua sots guiament del Rey The-
 sal, Rey lur. Aquest Rey Thesal, qui era molt noble
 e valent taueller, oceya molts dels Troyans e molts
 na naffraua mortalment. *E vench lo Rey Teuter, [A 72 a]
 5740 de la partida dels Grechs, qui, endreçant se contra
 Hector, axi fortment lo feri de colp de lança, quel
 naffra greument; e com Hector, entenent en sa
 venjança, preses les regnes de son cauall, endreças
 contra ell, en tant se fo aquell lunnyat e desat del
 5745 encontra d Ector, que non poch hauer vista. Mas

- [V 90 a] Hector la ira de son coratge no podent retanir, ab gran furor leixas anar contra .j. *Almirayl dels Grechs, qui primer li occorrech, e donali axi dur colp despasa, que cruelment lo gita mort en terra. Adonchs gran partida de les hosts dels Grechs enuirona Hector, per pendrel o per ociure lo, entrels quals era Thesal qui, ab affectuoses e amigables paraules, prega e amonesta Hector humilment que ischa de la batayla, per tal que axi inconsultament no perescha entre tants, la qual cosa tornaria en dempnatge quaix de tot lo mon que aytal caueller moris. E Hector lin ret gracies molt afectuosament. Adonchs, dementre que la batayla se scalfa molt asprament, los Troyans esforçants se contra los Grechs, e Polidames se combates baroniulment entre ells vn poch luny de Hector, Menalau e Telamon se lexen anar contra Polidames, en tant que Thelamon, qui primerament lesuehi poderosament ab lança, lo gita del cauall; e, aiustades lurs forces Menalau e Telamon, preseren Polidames qui era a peu, e lespasa que hauia trenchada, e lo cap que tania desarmat per los enlaçaments del helm que hauia romputs; per que axi pres lo sen menauen a les tendes dels Grechs. E com Hector, qui no era dalli molt luny, reguardas en aquella part e vees Polidames esser environat de molts Grechs, e a la veu dels cridants hoys aquell esser endarrochat e pres, e que pres lo sen manauen, encontinent se lexa anar tot furios contra aquells quil tanien enuironat, e molts dells mata e *molts na nafra mortalment en andarrocha. Per que, feta a ell carrera,

51 ociure entrels A. 52 Theseu A. 74-75 contra aquells quil sen menauen pres o qui axil tanien enuironat A contra aquells e molts dells mata V.

vuylen o no, com fos peruengut a aquells qui Polidames sentenien a menar pres, *axi furiosament [A 72 c]
 se lexa anar contra ells, que mantinent ne hague
 5780 morts .xxx., e los altres se conuertiren en fuyta, lexant Polidames solt. E axi, en uirtut meraueylosa de Hector, Polidames fo deliurat. E ladonchs lo Rey Epistropus e lo Rey Menalau e lo Rey Telamon, ab totes lurs hosts, aplegants se tots ensemps,
 5785 axi poderosament se esforçen contra los Troyans, que per força los conuertexen en fuyta e son forçats quaix de necessitat desemparar lo camp, no contrastant que Hector era lauors entre ells, qui, de si faent coses meraueyloses, com enuers tants no pogues contres*tar e com lo seu cauall daius ell fos [V 90 d]
 5790 estat mort, estant axi a peu se defen dells baronilment, que no es nagu dels Grechs tan ardit ne tan esforçat que contra ell gosas girar les mans. E los frares naturals de Hector, veents les hosts dels Troyans quaix vençudes e que Hector no veyen en naguna part, aplegaren se tots ensemps encerchants anciosament Hector entre les hosts, entro *que virtuosament foren peruenguts a ell; e naffren mortalment Telamon; e Dinaradon, .j. dels frares naturals de Hector, va contra Polizonon, qui era .j. noble Almirayl dels Grechs e qui caualcaua .j. destret fort e poderos, e ferint lo poderosa*ment gital [V 91 a]
 5800 en terra del cauall, e pres lo dit cauall per les regnes e menal a Hector quis combatia a peu; en lo
 5805 qual mantinent puja Hector. E alli tots los dits frares naturals de Hector faeren meraueyles de si mateys, en virtut de lurs armes e de lur esforç, contra los Grechs; e lauors sobreuench Deifebo ab tota la sua host, la qual li hauia deputada Hector,

- es a seber, ab aquells de Pannonia hauents archs e 5810
 sagetes, ab les quals nafraren e mataren molts dels
 Grechs. E Deifebo naffra greument en la cara lo Rey
 dels Grechs appellat Teutre. E los Troyans, qui
 ia seren conuertits en fuyta, recobrat coratge tornen
 [V 91 b] a la batayla, don aquella batayla es instau*rada 5815
 [A 73 a] du*rament. E com Theseu desus dit sesforças molt
 contra los Troyans, Quintilini, .j. dels fills naturals
 del Rey Priam, e ab ell lo Rey Modern, lexen se
 anar contra Teseu, e ia quel tanien pres el volien
 matar, crida Hector contra ells que naguna offença 5820
 no li facen. Per que ells lo iaquexen anar per me-
 nament de Hector; don lo dit Teseu ne ret laors
 e gracies a Hector, e, deliurat per aytal manera,
 vassen als Grechs. Lauors de part dels Grechs vench
 a la batayla lo Rey Cohas, ab aquells de Calcedo- 5825
 nia, e ab ell lo Rey Philicoas, e meten se en la
 batayla; e lo Rey Cohas leixas anar contra Cassibi-
 [V 91 c] lans, .j. dels fills naturals del Rey Priam, *e veent
 aço Hector, frare seu, faril axi greument, que mort
 lo gita en terra del cauall; de la mort del qual 5830
 Hector, part tota manera encruellit e escomogut
 de dolor, aspira en confusio dels Grechs; car molts
 na mata, ara naffra los vns, ara trebuchas los altres
 dels caualls, axi que, en virtut de la sua potencia
 [A 73 b] e per lo bon esforç dels seus, los Grechs *son for- 5835
 çats de girar lasquena e conuertir se en fuyta. Entre
 tant de part dels Grechs sobreuench Nestor ab .v.
 milia combatents, contra lo qual vengren lo Rey
 Esdras, e lo Rey Ffion en son carro, e ab aquells
 qui eren de Agresta, qui venien sots guiament del 5840
 fill de lur Rey, lo qual fill hauia nom Jacomas.
 [V 91 d] Adonchs es feta entre ells batay*la molt aspra per

31 manera eueruellit e A. 32 dolor del qual Hector aspira A.

- la qual se segueix gran estrayl de morts entre ells.
 E lo Rey Phion combatia molt baronilment, e mata
 5845 molts dels Grechs; mas, finalment, los Grechs lo
 environen acuytants matar lo o pendre; e com aço
 vees Jacomas, dix al Rey Esdras: «Donques ¿no
 » veets Phion qui es pres per los Grechs? Placieu
 » que iuerçosament li soccorragam.» E ladonchs los
 5850 Troyans vinents impetuosament contra los Grechs,
 recorren al Rey Phion, e, volguessen o no los
 Grechs, de lurs mans lo deliuraren. Entretant Hec-
 tor se dressa a la batayla ab sos ffreres naturals, e
 ab Deifebo e ab Polidames, qui, de si faents coses
 5855 meraueyloses en armes, ab lurs Troyans se esfor-
 çen en lurs virtuts o en *lurs forces a menar a aço [A 73 c]
 los Grechs que desemparassen lo camp e vençuts
 fusquessen de la fas dels Troyans. *Mas Menalau e [V 92 a]
 Telamon los contrasten axi baronilment, que los
 5860 Troyans no aconseguexen pas lurs desigs. Ladonchs
 sobreuench Eneas ab aquells de Coni, sots guiamet
 de Eufreni qui era lur Duch; ab los quals e ab altres
 Hector axi durament e poderosa se sforça contra los
 Grechs, que forçat los es de girar la squena e des-
 5865 emparar la batayla. Mas Ayachs, qui per los Grechs
 baronilment combatia, veent los seus conuertir en
 fuyta, hac ne gran dolor; e girant se enuers los
 Grechs, vee moltes hosts dels Grechs qui encara no
 eren entrades en la batayla, e feu los menament
 5870 que ab banderes esteses se acuyten a la batayla; en
 les quals *hosts tota la flor de la cauelleria dels [V 92 b]
 Grechs venia. Per que lo dit Ayachs amonesta los
 Grechs que per res no fusquessen, ans se empen-
 guen a la batayla, car gran ajuda los es de prop.
 5875 E abtant la batayla durament es instaurada, e Eneas

- e Ayachs venen la .j. contra laltre, ab coratges ahi-
 [A 73 d] rats; e en *forts cos de lurs caualls la .j. empeny
 contra laltre axi baronilment e poderosa, que abdos
 se trebuquen dels caualls, caens entrels peus dels
 caualls dels combatents. Mas, de part dels Grechs lo 5880
 dit Philicoas de Causidonia, ab .iiij. milia combatents
 secorre Ayachs; car entro alli los Troyans hauien
 lo millor de la batayla, e en lur virtut sesforça-
 [V 92 c] uen que los *Grechs fusquesen e desesparassen 5885
 la batayla. Mas aquellas .ij. hosts qui eren vengu-
 des ab Philicoas a la batayla no leixen complir lo
 desig dels Troyans; e axi la batayla escalfant, Phi-
 licoas se empeny contra Hector e trencha en ell la
 sua lança. Mas nou porta sens pena, car Hector lo
 feri de sa lança en tal virtut, quel gita del cauall 5890
 mortalment nafrat, e mig uiu caygue entrels peus
 dels caualls. E ladonchs de part dels Grechs sobre-
 uench Vmers, ab la sua host ab gran multitut de
 combatents, e Vlixes ab los seus de Tracia, qui eren
 esprouats en fet de batayles, e lo Rey Vmeli; los 5895
 quals tots Reys dels Grechs ab si hauien amenats
 [A 74 a] .x. milia cauellers a la batayla. *¿Que *podien, [V 92 d]
 donchs, fer los Troyans, com quaix aquell dia totes
 les lurs hosts eren estades en la batayla, e qui lassats
 de molt trebayl no podien los altres offendre, com 5900
 apenes haguessen poder de defendre si mateys?
 Mas entre tant, ab aquells de Persia sobreuench de
 la part dreta Paris, e mes se en la batayla; e irruent
 en lo Rey de Ffrigia, cosi de Vlixes, tan mortalment
 lo feri, que en terra lo trebucha mort; de la mort 5905
 del qual foren trists tots los Grechs. E Vlixes, co-
 bajant venjar la mort de son cosi, tot furios se leixa
 anar contra Paris, e feri axi poderosament ab sa

82 secorre e ajuda car A. 94 combatents Vlixes A.

lança lo cauall de Paris, que caech mort en *terra [V 93 a]
 5910 e per consegüent caygue Paris. E con Troyol vees
 Vlixes qui sesforçaua contra Paris, leixas anar contra
 ell e faril axi poderosament ab lespasa en lo cap,
 que, trenchat lelm e deslaçat, les launes de la loriga
 axi senclotaren en la sua cara, que la li cruentaren
 5915 de rius de sanch. Mas Vlixes, estant ferm en son
 cauall, feri ab la sua espasa poderosament Troyol,
 qui sesforçaua de offendre a ell, en tant quel *naffra [A 74 b]
 greument en la cara. Ladonchs verament los Tro-
 yans hagren girada lasquena forçats de fugir, si no
 5920 fos aquell molt forts Hector, ab sos frares Troyol,
 Deifebo e Paris, e ab los altres frares seus naturals,
 qui baronilment contrastaren; car tot aquell dia
 Hector, discorrent deça e della, se era partit de la
 sua host, *la qual se hauia deputada dels Troyans; [V 93 b]
 5925 e combatent en altres parts, la dita sua host hauia
 leixada sens cap. Mas, veent que los Grechs valien
 contra los Troyans, tornasen a la sua host propria,
 e aiustas a aquella. Alegren se, donchs, los Troyans
 qui eren constituits en la dita host, com veeren
 5930 que hauien cobrat lur senyor e gouernador; e axi
 Hector afalagals ab paraules afectuoses, e redui los
 a memoria les iniuries passades a ells fetes per los
 Grechs, e aximateix los redui a lur pensa que farien
 dells los Grechs si, ço que Deus no vuyla, eren
 5935 vençedors; e amonestals aytant com poch que fort-
 ment e valent se hagen en la batayla, e espiren e
 entenen de tot lur coratge a victoria. E ells, ab *de- [A 74 c]
 uo*ta volentat atorgants a tot aço que Hector los [V 93 c]
 5940 hauia dit, Hector menals de la part dreta per vna
 vall contra los Grèchs a la batayla. Alli es feta gran
 mortaldat dels Grechs, car Hector sens fij ni con-

- fon. E com lo Rey Cohas, qui hauia mort Cassibilans, fill del Rey Priam, discorregues per les hosts contra los Troyans als quals hauia donats grans dempnatges, e aquell los fills del Rey Priam certament conaguessen, ajusten se tots dun coratge, entenents a venjança de la mort de lur frare, e axi tots ensemps coratiosament se leixen anar contra lo dit Rey Cohas, quel giten del cauall; e, trenchat lo seu escut, nos podia defendre, e desenlaçat per ells lo seu helm e a ell tolt, esforcen se de tolra li
- [V 93 d] lo *cap, lo qual tania desarmat, e leugerament pogra esser fet, sino que sobreuench lo Duch de Athenes, qui agrament se leixa anar contra ells e naffra greument e gita del cauall Quintili qui pus durament oppremia lo Rey Cohas. E dementre que ell poderosament sesforçaua contra *.j. altre, Paris, dreçat larch, ab vna sageta farilo en les costes. Mas lo Duch de Athenes daço no hauent cura, ab sa potencia e virtut lo Rey Cohas, qui era naffrat en molts lochs de sa persona, de lurs mans deliura. E lo dit Duch, ab aiutori de molts qui li vengren secorrer, escapa quiti de les lurs mans. E com Hector enteses fermament ab los seus en destruc*cio e venço dels Grechs, lo Rey Vmers, de part dels Grechs, dressat son arch, gita ab aquell vna sageta e naffra Hector en la cara; contra lo qual se leixa anar encontinent, tot forios, Hector, e ab lespas nua faril axi fortment en lo cap, que en dues parts lo li departi; don lo dit Rey Vmers caygue mort, ne daqui auant tendra arch ne gitara sageta. E los Grechs a ço dun corn fan aplegar contra Hector mes de .vij. milia combatents; lo qual Hector ab

42 e lo Rey A. 46 e aiustants se A. 51 esforsauen se A. 53 que esdeuench lo Duch A.

los seus fortment se defen. Entre tant Hector, tirant
 5975 se de la batayla, cuytas al Rey son pare, amonestant
 lo que ab la sua gent secorrega *als Troyans; lo [A 75 a]
 qual ab .iiij. milia combatents e en lur virtut venen
 freschs a la batayla. Adonchs es fet alli gran con-
 flicte, e segueix se maiorment *dels Grechs gran [V 94 b]
 5980 mortaldat. E Ayachs e Hector venen la .j. contra
 laltre, e abdos se giten dels caualls. E Menalau ocis
 .j. Almirayl dels Troyans; Calidomas mata Moles
 de Orep, qui tan durament lo fari en la cara, que
 luy li trasque; e Sardell ocis .j. altre Almirayl dels
 5985 Grechs; e Mergariton se leixa anar contra Telamon,
 mas Telamon nafra aquell greument; e Ffamel gita
 del cauall lo Rey Prothenor; e axi tots los altres
 freres, fills naturals del Rey Priam, offenen greu-
 ment e mortal los Grechs, e contra aquells se me-
 5990 naren baronilment. Entrels altres era aqui lo Rey
 Duglas, quis leixa anar contra Menesteu, Duch de
 Athenes, e fari lo fortment ab la lança; mas Menes-
 teu, com no tengues lança, lo requer ab lespasa
 nua, e tan poderosament lo feri so*bre lelm en la [V 94 c]
 5995 cara, que romput lo nassal del helm naffral en lo
 nas. E com Deaccior vee *son frare axi naffrat en [A 75 b]
 la cara e en lo nas, irruis axi poderosament contra
 Menesteu e tan fortment lo fari, quel gita a terra
 del cauall; mas Menesteu encontinent, en virtut de
 6000 son coratge, se leua, e .j. altre frare del Rey Duglas;
 per nom Toras, se leixa anar contra Menesteu, axi
 com era a peu, e sesforça de trebaylar lo malament;
 e tots los dits .iiij. freres, esforçants se cruelment
 contra Menesteu, ab tota lur intencio se acuyten o

74 m. fortment A. 75 amonestant que A. 80 gran mort
 Ayachs A. 92 mas Menesteu Duch de Athenes com A. 95
 massal A. 02 sesforça de trebucar lo V.

- a quell maten o a quell prenguen. Mas Menesteu dels 6005
dits .iiij. freres se defen baronilment; mas, car tots
temps molts contra .j. han acostumat de preualer
e esser sobrers, los dits .iiij. freres ab colps despases
[V 94 d] li rompen ses armes e li cas*quen lelm e lescut, e
especialment Toras, frare maior dels dits .iiij., lo 6010
infesta el oprem malament. Ladonchs lo Rey Teuter,
qui vee Menesteu en tan gran perill constituit, ab
gran cuyta ve en ajuda sua. Mas Hector ocorre
aqui, esforçant se oppremir violentment lo Duch
Menesteu e lo Rey Teuter, e sens dupte a ells abdos 6015
[A 75 c] fora mal pres, si noy sobreuengues aquell *molt
forts Ajax, qui ab .M. combatents, los quals hauia
amenats en sa companyia, se leixa anar contra
Hector. E en aço de part dels Troyans sobreuench
lo Rey de Persia, ab .v. milia cauellers sots guia- 6020
ment de Paris; e tochant Paris .j. corn, empeny se
[V 95 a] baronil*ment contra los Grechs ensemps ab altres
hosts dels Troyans qui sobreuengren. Per que la
batayla sescalfa entre ells molt asprament, e los
Troyans sobrepujants e preualents contra los Grechs 6025
en virtut de Hector, forçen los Grechs metra en
fuyta; lo qual Hector lauors, segons que scriui
Dares, ocis dels Grechs .M. homens a cauall. E de-
mentre que Hector combatent discorregues per les
hosts, Merion li fo a lencontra dauant vna tenda 6030
dels Grechs, al qual com lo vee Hector dix: «Maluat
» traydor! ara es venguda la tua hora, que reports
» aquell loguer que mereys daço que presumist
» tolra a mi Patrocol.» E empenyent se contra ell,
gitalo del cauall; e encontinent Hector deuallant e 6035
[V 95 b] estant a peu, ab lespasa *violentment *tolch li lo [A 75 d]
cap. E apres volia li despuylar les armes que tania;
mas Menesteu, Duch de Athenes, qui aço vee, presa
vna lança ve al traues contra Hector, qui a la ven-

- 6040 guda daquell no auertia, don fo naffrat greument
Hector per lo colp de Menesteu; qui, tement la
furor de Hector, encontinent sen ana. E Hector,
sintent se naffrat, hix se de la batayla, e feu se ligar
sauiaament com mils pogue la naffra que no li pogues
6045 sanguejar, e encontinent tornassen a la batayla, e
ab gran impetuositat e furor de la sua ira mata molts
dels Grechs. Car, segons que lo libre de Dares tes-
timoniaiaua per veritat, apres de la dita naffra presa
aquell dia, ocis mes de .M. cauellers dels Grechs;
6050 e en *tanta debilitat e flaquea hauia deduyda la [V 95 c]
host dels Grechs, que nagu dells no hauia coratge
de defendre, ne Agameneon, Princep dels Grechs,
hauia francha libertat que pogues venir a la ba-
tayla. Per que la host dels Troyans, procehin en
6055 molta virtut, encalcen e seguexen los Grechs fu-
gents, entro a lurs tendes, e aquellas tendes los
*Troyans, axi com a vençedors, baronilment esuee- [A 76 a]
xen e roben, preses dalli moltes armes e gran copia
dor e dargent, lo qual trobaren en los escriuys dels
6060 Grechs; e ab tota aquella presa sen tornen los dits
Troyans vençedors. Aquest fo aquell dia en lo qual
pogra esser donada fij perpetual a la batayla, e los
Troyans foren absolutament de tot en tot *vence- [V 95 d]
dors. Mas los ffats qui establexen coses contraries
6065 esdeuenir, ab sechs aguayts tollen ço que es de
present, per ques complesquen les coses contraries,
segons la disposicio dels dits ffats.
- O, quant fo freuol causa e vana aquella qui en-
cega los huyls dels Troyans, e especialment de
6070 Hector, qui la mort de la sua persona e la distruccio
esdeuenidora de si e dels seus no poch esquiuar,

45 sangaiar A. 59 en los estoigs dels V. 65 ab certs
aguayts A.

- com en aquell dia en tan gran potencia fossen los
 Troyans, que tots los Grechs qui eren venguts
 contra ells hagren pogut finalment liurar a mort, e
 si mateys deliurar dels perills apparexents e esde- 6075
 uenidors! Certes, en alcun hom saui no es loable
 discrecio que, quant es empetxat dalcun greu e
 [A 76 b] mor*tal nagoci, e ffortuna li complau e es per ell, [V 96 a]
 com no reeb ab agradable ma los succehiments
 plasents e benauenturosos, los quals soptosament 6080
 Ffortuna li aministre e per los quals ell pot esser
 deliurat del dit greu empaxament. E si ell, axi com
 a ingrat o menys conaxent, no reeb e no persegueix
 ço que Ffortuna o benauenturos succehiment en
 aquella hora li prepara, ans ho met en dilacio, james 6085
 a allo que pogra obtenir en .j. punt no pora perue-
 nir; car los ffats, si per alcun menys conaxent no
 es reebut mantinent lo be que preparen, neguen ho
 depuys, preparant que ho perda e que james nou
 aconseguescha aquell qui per vicij de ingratitut ho 6090
 leixa perdra quant aconseguir ho podia. E axi li
 [V 96 b] succehi e li es*deuench al maleuenturat Hector en
 aquell dia, en lo qual en molta gloria hagra pogut
 obtenir victoria de sos enamichs. Mas, dementre
 que ell discorregues axi per les hosts, persequin 6095
 sos enamichs qui axi com a vençuts fugien de la faç
 dell e dels Troyans, li vench a encontre Telamoni
 [A 76 c] Ajax, cosi seu, fill de Exiona *e de Thelamon; lo
 qual en virtut bellicosa lo esuehi durament, com
 fos baro en ses forces molt poderos e molt forts 6100
 combatador. E entre ells abdos molt fort es feta
 batayla molt dura, e dementre que entre si comba-
 tents parlasen la .j. a laltre, conague Hector que
 aquell era cosi seu, fill de sa thia, a ell conjunt en

84 ffortuna e A. 89 depuys preparar e que ho perda e james A.

- 6105 linea de sanch. Per que Hector fo molt alegre, e
deposades les armes, en gran affeccio li blandeix e
li promet de complaure en totes coses, e pregal
afectuosament que vinga *a Troya, per veura la [V 96 c]
molt gran e ampla parentela de son linyatge. E
9110 aquell no liu atorga; mas, no oblidant la saluacio
dels seus Grechs e de la sua patria, prega Hector
que si tan gran affeccio com diu ha enuers ell, fassa
e procur quels Troyans mes auant aquell dia no
combaten, ni perseguesquen pus auant los Grechs
6115 fugents. E Hector, axi com a malaumenturat, liu
atorga: e que fara tornar los Troyans a la Ciutat, e
los Grechs romendran aquell dia en pau. Per que,
decontinent tochada la trompeta, mana Hector tor-
nar atras los Troyans, e de tot en tot los *fa cessar [A 76 d]
6120 de la batayla. Ja hauien mes los Troyans foch a les
naus dels Grechs; ja ffinalment totes les naus foren
cremades, sino que, a *veu e a menament de Hec- [V 96 d]
tor, Duch e Princep lur, ho hagren tot a jaquir, e
comoguts de molta dolor, tornen sen a la Ciutat.
6125 E aquesta fo aquella tan leugera causa per la qual
los Troyans aquell dia cessaren de obtenir lur vic-
toria, a la qual, contradients los flats, null temps
en apres pogren peruenir.

LO .XV. LIBRE ES COMPLIT; E COMENÇA
LO .XVI. LIBRE, DE LA TERCERA BATAYLA 6130
DELS GRECHS E DELS TROYANS, DONADA
EMPERO TREUA A .IJ. MESES

[V 97 a] pus que los Troyans sen foren tornats en
la Ciutat e, vinent la nit, les portas ab
fermes baldes e ab altres tanchaments 6135
foren fermades, los *Troyans, qui eren
barons combatents e saus e abtes a combatre, vn
[A 77 a] poch abans *dalba leuants, prenen armes e daque-
llas se armen, esperans la lum del dia e que, a me-
nament de Hector qui era lur Duch, isquen a la 6140
batayla contra los Grechs. Mas, con dies fo [fet], los
Grechs trameteren lurs missatgers al Rey Priam, de-
manants treua de .ij. meses. La qual cosa lus fo ator-
gada per Priam e per Hector, de conseyl dels maiors
de lur host. E los Grechs soterraren aquells ques 6145
volgueren dels lurs morts, e los altres cremaren.
Mas Achilles, qui de la mort de Patrocol nos podia
aconortar, passa per la sua mort molts dies ab plors
e ab lagremes; e final*ment construhida per ell se-
pultura a ops de Patrocol, de pedra marbre molt 6150
bella, feu alli soterrar lo cors de Patrocol e estoiar
ab molta honor. Semblantment, los maiors dels
Grechs lo cors del Rey Prothesalau feeren soterrar,
ab gran honor, segons que ladonchs era de costuma
dels maiors nobles, en vna tomba de marbre pre-
ciosament fabricada. E los Troyans, durant la dita
treua, tots los lurs qui eren estats nafrats en la
batayla a conseyl dels millors metges que hauer 6155

33 E pus los A. 37 e sauis e abtes A. 49 constituida per
ell A.

- poden fan cu*rar e metjar, en tant que, a la fij dels [A 77 b]
 6160 dits .ij. meses, aquells qui eren estats nafrats foren
 garits e sanats. E lo Rey Priam, qui de la mort de
 Cassibilans, fill seu natural, nos podia conortar,
 per ço com lo amaua molt tenra*ment vltra tota [V 97 c]
 amor paternal, apres de molts dies que per la mort
 6165 daquell hac dolgut e plorat, feu lo soterrar en lo
 temple de Venus, en .j^a. sepultura molt preciosa.
 E Cassandre, hoynt los gemechs e los plors dels
 Troyans, sobrisque en veus molt furioses, dient:
 «O, masquins Troyans! ¿per que sostenits aytals
 6170 » mortaldats dels vostres, car de vosaltres mateys
 » semblants son esdeuenidores? ¿Per que no dema-
 » nats e hauets pau ab los Grechs, ans que, ab
 » coltell taylant, perischats tots malament, e ans
 » que la vostra noble Ciutat de Troya sia donada
 6175 » de tot en tot en ruyna e en trebucança, e ans que
 » les mares freturades de lurs fills ellas e ells plo*ren [V 97 d]
 » perpetuals seruituts? Certes, Helena no deuia
 » esser comprada ne reemuda per tan doloros preu
 » ne per tantes morts, en tant que tots, entro lo
 6180 » dar*rer, sots tan gran martiri perischam.» E com [A 77 c]
 Cassandra a aytals clamors naguna fij no donas, lo
 Rey Priam, son pare, la mana pendre; e axi molt
 de temps la feu estar presa. Veus que Palamides
 6185 molt se complany, entre los Grechs, de la perfeccio
 e senyoria de Agameneon, dient ell no esser digne
 de tan gran senyoria sobre tants Reys e Duchs, e
 que ell nes pus digne que no Agameneon; ne daqui
 auant es son proposit ne son voler quel hage per
 son major, com no sia estat elet per ell ne per molts
 6190 Reys, qui alli son per nombre mes de .xxx., mas tan

60 dits meses A. 61 senats A. 76 de bons fills A. 88 hage
 per amor com no A.

- [V 98 a] solament *per .iiij., sens consentiment dels altres. E sobre aço ladonchs no fon pus auant procehit. E passades les treues donades, Agameneon, axi com aquell qui era vetlable e ancios en exercir lofici de la sua potestat, hordona ab gran estudi totes les 6195
sues hosts, ço es en qual manera hordonadament e sauia degen procehir a la batayla. E la primera host comana a Achilles; la segona, a Diomedes; la .iiij^a., al Rey Menalau; la .iiij^a., a Menesteu, Duch de Athenes; e totes les altres coses subsequents dispos 6200
e hordona molt sauiaement. No res menys Hector
[A 77 d] consti*tui les sued hosts ab molta discrecio: en la
[V 98 b] primera posa Troyol, *e en les altres ductors e guiadors barons molt nobles e prouats en gran estrenuitat e noblea, segons que mils li fo viares. E 6205
sens triga Hector, ab totes les sued hosts, ab molta animositat isque de la Ciutat; e trespasant les liçes dels Grechs, ab ells se met coratjosament en lo camp. Adonchs se dressa primer Hectòr en lo conflicte contra Achilles, lo qual be conech; e de 6210
mentre que la .j. contra laltre, forçans lurs caualls en cos iuerços, encontraren se abdos, e la .j. ferin laltre baronilment, abdos son trebuchats dels caualls. Mas Hector se leua primer, e cuytadament puia en son cauall, e desempara Achilles; e met se 6215
[V 98 c] entre les companyes dels com*batents furiosament, e la maior partida daquells qui dauant li occorren ociu, los vns naffra, los altres cruelment endarrocha dels caualls; e, en virtut de la sua potencia, combatent fortment contra les hosts dels Grechs 6220
aquells departeix e forada, e en qualque part ques vol, muylat de la sanch dels Grechs, entreferint

92 m. fon A. 94 m. qui era A. 95 hordonada A. 97 bataya A. 6200 dispes A. 10 foras son cauall A.

- *los Grechs cruelment ab lespasa nua. Mas Achilles, [A 78 a]
 no apres gran hora leuant se, puja en son cauall; e
 6225 ab gran impetuositat vassen contra les hosts dels
 Troyans, e molts daquells mata; e tant discorre per
 les hosts, naffran e matan, que vench a encontre de
 Hector. Adonchs sescalfa la .j. contra laltre, en
 virtut de combatre e en fortalea de lurs lançes.
 6230 Mas Hector axi poderosament empes Achilles, que,
 jassia que la sua lança trenchas en molts trenchs,
 Achilles no podent se sostenir en lo cauall, daquell
 es trebuchat en *terra; e Hector volch pendre lo [V 98 d]
 cauall de Achilles, mas car molts dels Grechs li ho
 6235 contrastaren, Achilles cobra son cauall e cuytos
 puja en aquell; e requer Hector ab lespasa nua, e
 axi poderosament lo fari en lelm sobrel cap, que
 Hector apenes se poch tanir en la sella ferm. Em-
 pero, ençes de molta furor, levas anar contra Achi-
 6240 lles e requeri aquell en gran potencia, e ab lespasa
 nua faril de .iiij. colps, .j. apres altre, cuytosament
 e poderosa sobre lelm; en tant que la sanch li dis-
 corre per la persona auall. Adonchs es mesclada
 entre ells *mortal batayla, axi que, si longament [A 78 b]
 6245 duras, o la .j. matara laltre o per ventura abdos se
 foren morts. Mas, sobreuinents de les hosts molts
 en ajuda de cascu, apenes abdos pogren esser se-
 parats. E Diomedes *de part dels Grechs entra en [V 99 a]
 la batayla ab gran host de combatents; e al contrari
 6250 Troyol, ab maior host. Veus que abdosos ensemps
 sencontren e dels caualls se trebuquen; mas Dio-
 medes se leua primer e puja en son cauall, e fari
 axi fortment sobre lelm Troyol qui estaua a peu,
 que lo cercle del helm li rompe; e Troyol no es-
 6255 paordit ocis lo cauall de Diomedes, e axi combaten

- se abdos fortment [a peu]. Mas los Grechs vinents en ajuda de Diomedes e los Troyans en ajuda de Troyol, fan los pujar a cauall, e ladonchs abdos se departexen e retornen a la batayla. Mas Diomedes, preualent en molta potencia e violencia, pres Tro- 6260
- [V 99 b] yol e sesforça de *menar lo sen pres a ses tendes. Mas los Troyans qui ho veeren, vinents agrament contra Diomedes e fet gran conflicte entre ells e no sens perill de lurs personas, sostraen li Troyol el 6265
- [A 78 c] traen de ses mans. Ladonchs discorrent *per les hosts sobreuench Menalau de part dels Grechs, e de part dels Troyans vench Paris; don la batayla es instaurada durament. E Hector en la batayla axi com a furios anela, e tots aquells qui li ocorren mata. E com fos vengut contra ell .j. caueller 6270
- [V 99 c] nouell, per nom Boetes, fari poderosament Hector; mas Hector nou porta pacientment, ans axi greu- ment lo fari en lo cap ab lespasa, que del cap entro al melich lo departi en .ij. parts; lo qual enconti- 6275
- [V 99 c] nent *caygue mort. E Hector pres lo seu cauall, e per .j. seu seruent lon feu menar. E com lo Rey Archilogo, cosi de Boetes qui era mort, ho vees, esforçant se venjar la mort de son cosi, durament fari Hector. E Hector se leixa anar poderosament contra ell, e axi cruelment lo feri ab lespasa nua, 6280
- [V 99 c] que no contrastant ses armes lo departi per mig, e caygue mort aqui entre los combatents. E lo Rey Prothonor, mogut per gosament foll, vench al traues contra Hector, e axi poderosament lo fari, sens que Hector noy auertia nes talayaua de son aguayt, 6285
- [A 78 d] quel gita en terra del cauall. Mas Hector, leuant se encontinent, puja en son cauall e leixas anar contra lo Rey *Prothonor, e axi durament ab gran poten- cia lo fari, que lo cors li departi en .ij. parts. E con
- [V 99 d] *Achilles vee axi mort lo Rey Prothonor, qui li era 6290

molt coniuinct en linea de sanch, molt fo entristat de la sua mort; e de semblant dolor fo mogut lo Rey Antilogo per la mort del Rey Prothonor, axi com aquell qui molt li pertanyia per consanguinitat. E ells abdos, Achilles e Archilogus, feeren lur esforç que poguessen hauer lo cors de Prothenor, mas no pogren complir lur desig, car, preualents en molta virtut los Troyans, los Grechs necessariament foren forsats de fugir. E los Troyans los encalsen els perseguexen entro a lurs tendes, matant e nafrant molts daquells. E car lo dia defalgue, sobreuinent la nit cessa la batayla aquell dia.

*ES COMPLIT LO .XVJ. LIBRE; COMENÇA [V 100 a]
LO .XVIJ. DE LA QUARTA BATAYLA

6305 INENT donques la nit, e aparexents les estelas per lo cel, les quals mils se demostren per les tenebres e escuradat de la nit, tots *los Reys dels Grechs, Duchs e Princeps se apleguen en la tenda del Rey Agame-
6310 neon, e alli tan solament tracten e encerquen molts consseyls en qual manera porien liurar a mort Hector, dients que si Hector daquesta vida defall, com tots temps ell esforç poderosament en les batayles, james los Troyans no poran esser en tant
6315 ofeses que dells los *Grechs puguen peruenir a [V 100 b] victoria, car tot sol es defenedor de tots los Troyans e mortal offenedor dels Grechs. E finalment tots ells romangueren en aquest conseyll: que Achilles reebe en sij aquést nagoci termanedor e menador
6320 a acabament, no tan solament en virtut de sa força,

mas encara ab son saui enginy. La qual cosa exequidora, Achilles reebe en si ab ancios coratge, com mes se pertanga a ell que a nangun altre, per tal com Hector molt cobege la mort de Achilles. E si Achilles noy aten e noy peruen leugerament, 6325
sinistrant fortuna pora perir per mans de Hector. E fenit consseyl sobre aço, cascuns sen van a lurs
[V 100 c] tendes *per tan de reposar aquella nit. E vinent lo següent dia per lo mati, los Grechs cascuns per ses
[A 79 b] hosts prenen armes, car aquell molt forts Hector, 6330
era peruengut en lo camp de la batayla, ab la sua host, la qual se hauia deputada de tots los pus combatents, especialment nadius de Troya. E apres dell Eneas ab la sua host, e semblantment Paris, e axi 6335
mateix Deifebo, e axi Troyol, e axi tots los altres ab les lurs hosts per Hector en los dies passats ja hordonades. Adonchs Hector, tot primer e dauant tots, se met a la batayla ab totes les hosts dels
[V 100 d] Troyans, en los quals *foren, segons que scriui 6340
Dares, de part dels dits Troyans .CL. milia combatents. E entre caschuna part es comesa batayla mortal: e Paris ab aquells de Persia combatents en archs e en sagetes, entrant en la batayla, mata innumerables Grechs, e mortals naffres infligeix contra 6345
ells. De la altre part lo Rey Agameneon entra en la batayla, lo qual encontinent Hector esueeix el trebucha del caual greument naffrat. E Achilles ve contra Hector e lesueeix, e tants colps li sopta sobrel cap en lelm, quel li ròmp. Mas encontinent Eneas 6350
e Troyol venen contra Achilles, en moltitut de

23 pertanga dell que de nangun A. 36 Troyol e exiren tots A.
42-43 E entre... Persia combatents *m. en* A. 44 e entrant Hector en la batayla A.

- combatents. E aquell molt forts Diomedes va contra Eneas, *lo qual fort greument naffra; e dixli per escarn: «Deus te sal, bon consseyl, *qui al Rey [V 101 a]
- 6355 » Priam donest feel conseyl de mi en sa presencia » offenent. Mas sapies per cert, que si aquesta ba- [A 79 c]
- » tayla souinegeras et coue caura en mes mans, per » cert tu morras per mi.» E lauors faril ab gran poder e gital del cauall. Abtant Hector esueeix
- 6360 Achilles, el oprem el agreuge meraueylosament; e ia li hauia trenchat e romput lelm e sesforçaua de pendrel, mas lo fill de Tideu, qui vee Achilles axi pres, lexa anar furiosament contra Hector, e, alçada lespasa, en fortalea de sos braços faril poderosa-
- 6365 ment e greument lo naffra. Mas Hector, no espaordit per la dita naffra, pres lespasa en *molta rabia de [V 101 b]
- fellonia, e lexa anar contra Diomedes, qui aximateix contra ell greument sesforçaua, e gita lo del cauall. E Troyol, veent Diomedes en terra, deualla
- 6370 del cauall e a peu se leixa anar ab lespasa nua contra Diomedes; e Diomedes se defen de Troyol baronilment; e Achilles e Hector ensemps se combaten. E entre tant Menalau e Vlixes, Palamides, Neptolomus, Polomites, Stemilus, Menesteu, lo Duch
- 6375 Nestor, lo Rey Cohas, Hurial, Ffilitoris e Theseu de part dels Grechs venien en lo conflicte. E de part *dels Troyans venen tots los Reys qui en ajuda sua [A 79 d]
- eren venguts, ab moltitut de la lur gent, e ab totes les hosts per Hector en *temps passat hordonades. [V 101 c]
- 6380 Ladonchs es comesa meraueylosa batayla entre ells; e lo Rey Agameneon e lo Rey Pondalus, entre si ensemps combatents, amdos se trebuquen dels caualls; e lo Rey Menalau ve contra Paris, e amdos lauors se conagueren e la .j. sesforça offendre laltre. E Menalau ab colp de la sua lança naffra Paris; mas Paris,
- 6385 defes per tutela o custodia de les sues armes, no es

- greument naffrat, mas no res menys, com no pogues tanir al poderos colp de Menalau, caygue del cauall en terra; de la qual cosa ell se tench molt per enuergonyit per raho de Helena, com axi Menalau 6390
- [V 101 d] lagues greument naffrat. E entre lo Rey *Adistre e Vlixes es feta gran batalla, e Vlixes gita lo Rey Adistre del cauall e trames lo a la sua tenda. E Palamides sendreça contra Vpon lo veyl el feri mortalment, en tant, que daquela naffra mori. Neptolomus esueeix lo Rey Archilogus, e amdos se feren poderosament e sendarroquen dels caualls. Polidames fer Palamides poderosament, el naffra el trebuch del cauall en terra, e ab paraules vergonyoses se trau escarn dell. Lo Rey Salem e lo Rey Carias, 6400
- [A 80 a] entre *si combatents, sencontren; mas lo Rey Salem gita lo Rey Carias naffrat del cauall. Ffilomenis se empeny contra lo Duch de Athenes, el feri poderosament el gita del cauall, e pres lo cauall el trames a ses gents. Ffilicohas se irrueix contra lo 6405
- Rey Rem, e amdos se giten dels caualls. Lo Rey Teseu e lo Rey Curial, amdos combatents, se venen es naffren la .j. al altre, e ab gran virtut se giten la .j. a laltre dels caualls. Los fills naturals del Rey Priam faeren aquell dia coses meraueyloses de lur 6410
- [V 102 a] estrenui*tat e noblesa, matant molts dels Grechs e molts de lurs Reys confonent. Lo Rey Thelamon esueeix lo Rey Sarpedon, e amdos, per forts empenyiments de les forts lançes, greument naffrats se trebuquen; axi que quaix mig morts en mig dels 6415
- bataylans caygueren. Lo Rey Cohas e Achilles, qui eren cosins, abdos ensemps requeren Hector, e ab durs colps e espesses lo impugnen; e de son cap li gitaren lelm e en molts lochs de sa perssona lo fe-

91-93 E entre... sua tenda *m. en A.* 05 contra lo dit Rem A.

6420 riren, de que molts rius de sanch li decorrien. Mas Hector, empenyent se fortment contra lo Rey Cohas, faril en la cara sobre lelm, e romput lelm menalin la meytat del nas; lauors los ffreres naturals de

[A 80 b] Hector *venen acuytosament en ajuda *sua, e me- [V 102 b]

6425 raueylosament oppremen los Grechs; e prenen lo Rey Cohas e naffraren mortalment lo Rey Thelamon el gitaren en terra del cauall, axi que quaix mort lo sen hagren a portar a les tendes dels Grechs; e lo Rey Cohas, pres e catiuat, sots custodia de

6430 Anthenor e Deifebo trameteren a la Ciutat de Troya. Lo Rey Menalau molt cobege e enten en offencio de Paris; mas Paris, auertint a la intencio de Menalau, lo qual conaxia que anelaua e sesforçaua contra ell, tes .j. arch, e posada la sageta entuxaga-

6435 da, trames la contra lo Rey Menalau e axi greument lo naffra, que los seus quaix mort lo sen hagren a portar a les tendes. Mas encontinent, per ajuda de metges ligada la naffra a Menalau ab dolç vntament dangunts, lo dit Rey Menalau torna a la batayla e

6440 *encercha Paris, cobiament tot furios pendre ven- [V 102 c]

jança dell. Troba Paris, e, ab empenyiment e colp de la sua lança, lexis anar contra Paris, lo qual mortalment hagra naffrat o mort, sino que Eneas, ab tutela de son escut, se mes en mig de la .j. e del

6445 altre; e Paris ladonchs era sens armes, car desarmat se era per son voler; e per ço com *ho hauia sentit lo Rey Menalau, lo cuyda leugerament liurar a mort.

E Eneas, en gran companya de cauellers, per tal com Paris era desarmat, lo acompanya entro a la

6450 Ciutat, per que Menalau ne altro nol pogues offendre. E Hector escomou lo Rey Menalau, el requer furiosament esforçant se de matar o de *pendrel; mas no poch complir son desig, per tal com en ajuda sua vengren innumerable multitut de caue-

[A 80 c]

[V 102 d]

llers; per que, aquell jaquit, dressas Hector ab los 6455
seus en les altres hosts dels Grechs, e aquells mata
e oprem malament en tant que, en virtut de la sua
potencia e dels seus, los Grechs son forçats de fugir
e de girar lesquena; e fugent, los Troyans los en-
calcen tro a les tendes. Mas, [per] defalliment del 6460
dia, com lo sol fos a la posta, es donada fi a la ba-
talla aquell dia, e les hosts de la .ja. part e de l'altra
son separades.

LO .XVIJ. LIBRE ES COMPLIT; E COMENÇA
[V 103 a] LO .XVIJ. LIBRE, DE LA .Va. BATAYLA* 6465

A DONCHS entrants los Troyans en la Ciutat,
e les portas daquella en necessaria fir-
mitat tanchades e hordonades sufficients
guaytes, aquells qui eren hujats e lassats
per la batayla se donaren al repos de la nit axi com 6470
mils pogren. E, vengut lo mati, lo Rey Priam deli-
bera no esser combatador en aquell *dia, mas tra-
mes per alguns secretaris seus, es a seber, Hector,
Paris, Troyol, Deifebo, Polidames, Anthenor e
Eneas, que venguen a ell; los quals vinents e estants 6475
en sa presència, dix los lo Rey Priam aquestas pa-
raules: « Vosaltres sabets en qual manera lo Rey
» Cohas, lo qual es pres en nostre poder, en gran
[V 103 b] » audacia e follia, *sens que neguna ofensa no
» hauia rebuda de nos, es vengut en destruccio de 6480
» la nostra Ciutat e de les nostres personas. Per que,
» a mi es viares que fos iust que per nos peris a

57-63 en tant... e de l'altra son separades *m. en A*, acabant
aquest llibre ab els mots oprem malament. 78 pres en nostra
cort A. 78-80 en gran audacia de vos es vengut en destruccio A.

- » iniqua mort, axi com aquell a nos volia fer morir,
 » ço es, que sia penjat en la forcha o en altre ma-
 6485 » nera cruelment detrunchat. E a uos deman quem
 » consseylets, a uos queus nes viares.» E tot prime-
 rament a les paraules del Rey respos Eneas, e dix
 humilment: « Senyor: ja Deus no vuyla que la
 » vostra gran noblea se enclin a tan gran maluestat;
 6490 » com lo Rey Cohas sia dels millors de Grecia e dotat
 » de molts cosins e amichs, e com uos ne haiats
 » molts quius son cars, alcun daquells poria esser
 » pres per los Grechs, lo qual, aytant com pus car
 » uos *seria, los Grechs farien morir per semblant [V 103 c]
 6495 » pena; la qual cosa per aventura per gran partida
 » del mon vos no volriets que fos axi feta. On, par
 » *pus rahonable cosa e millor quel Rey Cohas sia [A 81 a]
 » conseruat axi pres, per tal que per alguns dels
 » vostres, qui semblantment poria esser pres en la
 6500 » batayla, fos donat e cambiat.» E Hector loa lo
 consseyl de Eneas, el aproua axi com bo e loable.
 Mas lo Rey Priam, encara perseuerant en sa inten-
 cio, dix: « Si axi delibarats ques faça, jas cuydaran
 » los Grechs e diran que nos som axi temerosos e
 6505 » espaordits, que daquells quins offenen no gosam
 » fer justicia ne pendre venjança, jassia que yo vuyla
 » seguir lo vostre consseyl.» E donada fij al dit con-
 seyl, dix Eneas que *volia anar veura Helena. E [V 103 d]
 mena ab sij Troyol e Anthenor; e ells entrants en .ja.
 6510 sala de gran ballea, en la qual ladonchs era la Regina
 Heccuba ab Helena, en companyia de moltes nobles
 donas, Eneas e Troyol sesforsaren de confortar
 Helena ab moltes afectuoses paraules. Mas no res
 6515 discreta, prega e amonesta ells, ab gracioses parau-

les, a restauracio de lurs personas e de la Ciutat de Troya e del Rey Priam.

- [A 81 b] Mas los Grechs, dels lurs dempnatges e de la mort dels seus, qui *per los Troyans malament eren estats morts, entre si callablement se complanyen es rancuren; e dien que de gran fetuitat foren moguts e detenguts com a tan *greus dempnatges de lurs coses e de lurs personas se volgren sotsmetre, dels quals profitosament se podien abstenir. Aquella nit laer fo axi cubert de tanta escuradat de tenebres, e tan gran habundancia de pluges sobreuench, axi com si les nuus per null temps no haguessen donada pluge, o axi com si los Deus per ventura altra vegada volguessen fer retornar lo diluui de Deucalion, e, ço quels fou pijor aquella nit, fo tan gran rabia de vents e tan greu, que totes lurs tendes arrancha de terra; per les quals coses los Grechs hagren gran affany e trebayl. Mas, finalment, la nit passada, fugiren les tenebres e les tempestats lurs companyones, *car lo dia seguent fo axi cere e clar, que tota la terra esclari. Lauors los Grechs encontinent se vesten lurs armes, e cuyten se de venir a la batayla. Achilles, primer entre les hosts dels Grechs, ve al camp; e en apres, Diomedes, Agameneon, Menalau e lo Duch de Athenes. E Achilles pri*merament contra Vpon, lo gran Rey de Larissa qui era semblant a gigant, vigorosament se leixa anar, el fari axi de sa lança, que mort lo darrocha del cauall. E lo Rey Ortomeri escomet Hector, lo qual per Hector fo encontinent mort. Diomedes, ab molta virtut, ocis lo Rey Xantipo, quis combatia ab ell. Lauors .ij. Reys, la .j. dels quals era appellat Epistropo e laltre Cedi, *se meten

- en la batayla, e contra Hector se lexen anar. E lo
 6550 Rey Epistropo dix a Hector, lo qual be coneix,
 moltes paraules iniurioses; e apres les paraules lo
 feri fortment ab sa lança, mas nol pogue moure de
 la sella; per que Hector, irat de les paraules e dels
 fets daquell, contra ell se leixa anar el ocis; e dix-
 6555 li: «Les paraules que deyes malament entrels vius,
 » ve e, si pots, dijles daqui auant entre los morts.»
 E com Cedi vees mort lo Rey Epistropo, frare seu,
 de molta dolor es mogut; e, entre les angoxes de
 son dol, .M. de sos cauellers, los quals ab molts
 6560 daltres en ajuda dels Grechs hauia amenats, encon-
 tinent appella, els mana que ab ell ensemps ense-
 guesquen Hector, per tal que ell lo puxa pendre *e [A 81 d]
 de la mort del seu frare puxa en ell hauer venjança.
 Nes tarda gayra quels .M. cauellers, ab lo Rey Cedi,
 6565 ensequexen Hector, lo qual troben entre les com-
 pan*yes; e, lexants se correr contra ell, lo darroquen [V 104 d]
 del cauall. Mas, com lo Rey Cedi, alsat lo bras
 tinent lespasa, cuydas Hector mortalment naffrar,
 Hector, qui viu venir lo colp, feri lo Rey Cedi en
 6570 aquell bras, e, partint lo li del muscle, lo li tolch.
 E acostant se mes auant al Rey Cedi, qui cahia del
 cauall, ocis lo de continent. Eneas ocis lo Rey Am-
 phimato, quis combatia ab ell. E ia lo sol era a mig
 iorn, com los Grechs, aiustants se tots ensemps, se
 6575 lexen anar contra los Troyans, e en abriuament de
 lur virtut los offenen greument, axi que per forsa
 los meseren a fuyta. Lauors Achilles, ab lo poder
 de ses forces, ocis lo Rey Ffilus, quis combatia ab
 ell. Axi mateix Hector mogut de molta felonia,
 6580 ocis *.ij. Reys dels Grechs, ço es lo Rey Alpinor e [V 105 a]
 lo Rey Dormis. Per que los Troyans, en virtut de
 Hector axi agrament combatent, recobren *lo camp, [A 82 a]
 pus durament los Grechs opprement. E en aquella

hora .j. Rey, appellat Epistropo, isque de la Ciutat
 coratiosament ab .iiij. milia combatents, los quals 6585
 tots baronilment se mesclen en la batayla, e los
 Grechs cruelment esueexen e confonen; e molt pus
 fort, per ço com aquell Rey Epistropo hauia amen-
 nat ab sij .j. Sagitari. Aquest Sagitari del lombrigol
 auall era cauall e del lombrigol en sus era hom, e 6590
 en totes les parts, axi desus com daius, era cubert
 de pel de cauall, que hauia naturalment; e la cara
 [V105 b] daquell, jassia que fos de semblança *de hom, tota
 empero era vermeyla, hauent color de foch axi com
 si fos carbo ençes; e de la bocha li exien enillaments 6595
 de cauall; los huyls daquell Sagitari eren pus res-
 plendents que la cara en ardor de foch, com paria
 que fossen .ij. fayles cremants, per que espaordia
 de gran terror aquells quil guardauen. Aquest Sa-
 gitari no vestia nagunas armes, mas ab .j. arch en 6600
 la ma e ab .j. carcaix ple de sagetes entra en la ba-
 tayla, en la entrada del qual los caualls dels batay-
 laus, fort espaordits, no contrestant que aquells
 [A 82 b] quil caualca*uen los destrenyessen fort dels espe-
 rons, fets repropis se metien cuytadament en fuyta. 6605
 Mas los caualcants en aquells ab gran trebayl los
 retanien a la batayla; pero aytan gran dupte hauien
 los cauellers com los caualls, del dempnatge quel
 [V105 c] Sagitari feya. E en aquesta *sao Hector ocis Polixe-
 nar, Rey de Salonia, qui molt se metia contra ell. 6610
 E dementre que lo Sagitari, ocient los Grechs, per
 les companyes discorregues, e los Troyans vigoro-
 sament se mesessen contra los Grechs, los Grechs
 per força girats en fuyta se cuyten a lurs tendes; e
 los Troyans tro en aquellas tendes los segueixen. 6615
 Lauors sesdeuench que, dementre quel Sagitari los

Grechs fugents agrament damnificas e los Troyans
 oppremessen los Grechs en lurs tendes, Diomedes
 qui axi mateix fugent se acuytaua a ses tendes,
 6620 denant .j. dels pauallons esdeuench en lo Sagitari,
 del qual en naguna manera nos pogue desar, per
 los Troyans qui daltre part li estauen al dors es
 empenyien fort*ment contra ell. Per que fo neces- [V 105 d]
 sari a Diomedes, jassia duptos e forsat, ques com-
 6625 bates ab lo Sagitari; *car si volgues tornar atras, e [A 82 c]
 ia que era greument naffrat, cayguera en mans dels
 enamichs qui nol hagueren lextat en naguna manera
 viure. Lo Sagitari, donchs, com ab sageta feris
 Diomedes, Diomedes ab sa espasa feri aquell en lo
 6630 cap, que tania desarmat, axi que mort lo lança en
 terra. E en aço los Grechs recobren lo camp, e los
 Troyans han a tornar a rera. Hector, empero, en
 cos de son cauall, appellat Galatea, se lexa anar
 contra Achilles; e Achilles axi matex li vench a
 6635 lencontra; e, en colps de lurs lançes, se darroquen
 dels caualls. Mas Achilles primerament puja leuger
 en lo seu, e este*nent les mans en lo cauall de Hec- [V 106 u]
 tor Galatea, aquell pres el sen volia menar. Mas
 Hector, irat crida los seus que non lexen anar lo
 6640 seu cauall; per que molts cauellers, entenents en
 recobrament daquell cauall, se lexen anar contra
 Achilles, de que greu batayla se fa entre ells. E los
 ffrares borts de Hector, bataylants de molta virtut,
 tollen baronilment Galatea de les mans de aquells
 6645 quil tanién, e aquell tornaren a Hector, quin fo fort
 alegre. E mentre que aquestas coses se fahien ab
 gran destruccio de vna part e daltre, e Anthenor en-
 tre les hosts *dels Grechs discorregues, los Grechs, [A 82 d]
 en gran multitut de combatents anants contra An-

thenor, lo preseren e pres lo sen menen a lurs 6650
 [V 106 b] tendes. Mas com *ia lo dia se baxas a les vespres e
 lo sol se acostas a la posta, no contrestant que Po-
 lidames, qui no fo a la presa de son pare, per reco-
 brar aquell hagues fetes moltes coses en la batayla,
 per les tenebres de la nit ho hac a lexar. 6655

FFENEIX LO .XVIIIJ. LIBRE; E COMENÇA LO
 .XIX. DE LA .VJ^a. BATAYLA

alba del seguent dia leuada, e escampada
 la resplendor del sol de totes parts, pus
 les hosts foren exides en lo camp, mortal 6660
 batayla se comença qui dura tot aquell
 dia tro a la nit. Molts dels Grechs hi foren aquell dia
 morts; mas, mes dels Troyans; car los Grechs ha-
 [V 106 c] gren *lo millor de la batayla. Lo seguent dia los
 Grechs trameseren al Rey Priam lurs missatgers 6665
 [A 83 a] Diomedes e Vlixes, per hauer treues de *.iij. meses;
 e aquells missatgers, com anauen a Troya, encon-
 traren Dolon, .j. caueller assats rich e noble, nadiu
 de Troya; qui, acompanyant aquells, los presenta
 a Priam, qui en companyia de molts seya a sa taula 6670
 plena de diuerses viandes. E los missatgers digueren
 al Rey Priam lur missatgeria; e ell los respos, ab
 gran cortesia de paraules, que ell hauria son cons-
 seyl sobre ço que dit li hauien. Per que, ahut acord
 sobre allo ab sos cauellers, tots concordaren ques 6675
 donassen les treues, sino Hector, qui hi contresta
 [V 106 d] e dix: *« Los Grechs per angan demanen les treues,
 » prenent occasio que ho fan per que puxen en
 » lendemig soterrar los corsos dels lurs morts: mas

- 6680 » ells han fretura de viandes, e en lendemig hauran
 » temps quen hagen procurades e nosaltres consu-
 » marem les nostres, que hauem fort necessaries
 » per la multitut de la gent qui es en Troya.» Mas,
 6685 pus que a tots plagueren les treues, Hector no hi
 poch contrestar, pero tot hom discret, demanat de
 conseyl entre molts, encara que tots los altres sien
 de vna opinio, si ell *es daltre, no deu callar que [A 83 b]
 no diga ço que li es viares, com moltes vegades se
 sia esdeuengut e sesdeuenga que la sentencia de .j.,
 6690 encara de manor, molts sauis tira a sa opinio, axi
 com cosa de millor consseyl; jassia *tots temps [V 107 a]
 comunament la sentencia dels demes vage auant,
 si be altre hi diu millor e pus sa consseyl. Per que
 Hector del consseyl dels altres nos departi, jassia
 6695 que alre lin fos viares, no volent contrestar al voler
 de tants. E axi les treues de .iiij. meses son atorga-
 des; e a tots, axi als Grechs con als Troyans, plague
 que reposassen de batayles dins aquells .iiij. meses.
 E, durant aquestas treues, en los cambis de .j. per
 6700 altre lo Rey Cohas fo deliurat per los Troyans e
 Anthenor per los Grechs. E Calcas, bisbe de Troya,
 qui per menament dels Deus, jaquits los Troyans,
 se era mesclat ab los Grechs, prega afectuosament
 lo Rey Agameneon e los altres Grechs *que dema- [V 107 b]
 6705 nen al Rey Priam que li restituescha vna filla que
 ha en Troya, appellada Briseyda, qui es de gran
 ballea. Per que los Grechs sobre aço faeren moltes
 pregaries al Rey Priam, mas los Troyans molt hi
 contrastaren, per hoy *que hauien de Calcas, del [A 83 c]
 6710 qual moltes males paraules digueren e que, entre
 les altres coses, era gran traydor, per que era digne
 de mort. Pero lo Rey Priam, per la demanda dels

- Grechs, entrels cambis de Anthenor e del Rey Cohas, leixa Briseyda als Grechs. Durant encara aquestas treues, Hector sen ana a la host dels Grechs, lo qual Achilles volenter sesguarda, com james nol hagues vist desarmat. E, a prechs *de Achilles, Hector, en companyia de molts dels seus, deualla en sa tenda; e mentre que entre ells parlassen, Achilles dix a Hector aytals paraules: «Hector, Hector! Fort me ve de grat com te veig desarmat, com null temps not hage pogut veure sens armes; mas mes me vendra de grat si de la mia ma mors tost, axi com yo desig, car yo bataylant ab tu he sentit quel poder de la tua força es gran, heu he prouat per escampament de la mia sanch en greus colps de la tua espasa. E jassia que daço lo meu coratge souin hage congoxa, maior empero la ha per Patrocol, qui era fort gran amich meu, que has mort; lo qual yo amaua no menys *que mi mateix, e *has ell de mi departit, lo qual verdadera dileccio e afeccio qui nos podia departir hauia a mi aiustat. Mas tu hages de cert que, ans que pas .j. any, la mort de Patroclo greument sera venjada en tu, car mester es que de la mia ma cruelment muyres; maiorment car yo conech be que tu entens en la mia mort.» A les quals paraules Hector axi respos: «Achilles: si desig la tua mort e he tu en hoy de tot mon cor, iniustament tan meraueyles, car no es iusta cosa ne rahonable que yo dege amar aquell quim persegueix de hoy capital, e qui en la mia terra trebayla mi e los meus en brogit de tan gran guerra. *Car de guerra null temps no proceeix amor, ne de hoy amor ne caritat; ans, amor de dolça au-

26 de me sanch A. 30 meu has mort A.

- » nença pren neximent, e de hoy ve hom en des-
 » amistat, la qual es mare de guerra. E vuyl que
 » sapies que les tues paraules nom espahordexen,
 » ans, si yo viu e la mia espasa ha vigor sol .ij. anys,
 6750 » he esperança que no solament tu, ans *encara [A 84 a]
 » tots los maiors de les hosts dels Grechs, de les
 » mies mans morrets de mort amargosa. Car se que
 » tu e tots ells de gran follia sots estats moguts; e
 » tal carrech hauets asseiat de pendre que, oppre-
 6755 » muts del pes daquell, non aconseguirets sino
 » mort. E yo son segur que tu morras, abans que
 » la tua espasa puxa mes que *la mia. Pero, si has [V 108 b]
 » tant ardiment que entenes que puxes mes que mi,
 » fe que tots los Reys, e tots los Duchs, e los Prin-
 6760 » ceps dels Grechs en aço de bon cor consenten, e
 » fermament tenguen: que feta batayla entre mi e
 » tu, cors per cors, si tum pots vençre, yo e mon
 » pare e ma mare siam exallats daquest e dels altres
 » Regnes nostres, e quels hajam a leixar en mans
 6765 » dels Grechs. Car ious fare daço ben segurs per
 » couinent nombre de reenes e per sagraments cor-
 » porals dels Deus. E, si aço fas, no solament pro-
 » fitaras a tu mateix, mas encara als altres, qui, per
 » estar se de batayles, hauran salut. E si per ventura
 6770 » sera cas que yot *vençe, que tota la host dels [V 108 c]
 » Grechs se hage a partir daquesta terra e *quens [A 84 b]
 » laxets viure en repos e deliurats de tot tabustol.»
 A les quals paraules de Hector, Achilles tot se es-
 calfa; e vengut en suor per sobres de mouiment, se
 6775 » offeri a la batayla e aquella pres ab gran cor. E acos-
 » tant se a Hector, en senyal de fermetat li dona sos
 » guants, los quals pres Hector ab cor fort desijos,

46 auinença de coratges ha neximent de hoy de enamistat A.
 47 de la qual es mara guerra A. 59 Duch A. 76 lin dona A.

- mes que dir nos pot. Mas Agameneon, hoyt lo brogit per molts qui daço parlauen, ab molts Reys dels Grechs sen uench a les tendes de Achilles; on, 6780
aiustats tots los maiors dels Grechs, ensemps hi contradigueren, no volents que fos ferm ço a que
- [V 108 d] Achilles, sens conseyl, se era ofert; car *nols plau ques sotsmeten als aguayts de Ffortuna, que en .j. sol caueller estiga la vida e la mort de tants Reys e 6785
Princeps. Axi mateix los Troyans, per lur part, no volen ques faça; exceptat lo Rey Priam, a qui pleya ques sotsmetes a aytal ventura, per tal com sabia be les forces e lo poder de Hector; al qual era massa leugera cosa hauer honor e victoria de .j. sol caue- 6790
ller. Mas, per que al voler de tants de qui era inte-
- [A 84 c] res Priam no poch con*trestar, ab los altres dissenti que la batayla dels .ij. nos faes. E axi Hector, partint se de les tendes dels Grechs, sen torna a Troya. E Troyol, despuys que sabe que a son pare pleya 6795
- [V 109 a] relexar e restituir *als Grechs Briseyda, la qual de molt gran amor amaua, mogut de gran calor damor, de molta dolor es turmentat: leixas tot anar en lagremes angoxoses, e sospirs, e plors, e no es nagu quil puxa consolar. E Briseyda, qui no ab manor 6800
ardor mas ab maior paria que amas Troyol, axi mateix en veus ploroses demostra ses dolors; car, tota plena de lagremes qui continuament li exien dels huyls, banya ses vestadures e la cara e lo pits; e tantes de lagremes hauia cahudes en son vestit, 6805
que quil premes molta aygua nisquera. Encara ab les sues vngles esquinça la sua cara, e los seus cabeyls daur, desligats e solts, arrancha de la conna del cap qui era blancha com la neu. E dementre que ab les
- [V 109 b] vngles arrapaua *la sua cara ia tenyida de sanch, 6810
paria que liris trocejats fossen mesclats ab roses troceiades. E mentre ques complanyia del depar-

- timent del amat seu *Troyol, souin se esmortia [A 84 d]
entre los brassos daquells qui la sostenien, dient
6815 que mes amaua morir que viure, pus ques hauia a
departir de aquell en la vida del qual tots los seus
solaços estauen. E, vinent la nit, Troyol sen vench
a Briseyda, e ab semblant de lagremes la amonesta
que de tanta dolor se vuyla temprar. E dementre
6820 que axi la confortaua, Briseyda entre los seus braços
cahia mig morta; e Troyol, entre los dolços besars
banyats de lagremes ploroses, moltes vegades aque-
lla nit feu son poder que Briseyda *tornas en son [V 109 c]
seny. Mas, acostant se ia lalba, Troyol se parti de
6825 Briseyda ab moltes angoxes e dolor, e tornasen al
palau de son pare. Mas, o tu, Troyol! digues: ¿quina
folla creença de jouentut te feya errar, que creegues-
ses les lagremes de Briseyda e les sues falagaries
enganables? Car verament natura es comunament
6830 de les fembres, que en ellas no hage alcuna ferme-
tat, *ans, si la .j. huyl los plora, laltre per contrari [A 85 a]
riu; lo mudament e variament de les quals les induu
tots temps a enganar los homens, e com mes amor
demostran a .j. hom, si son requestas per altre tan
6835 tost variegen e muden la demostrança no ferma
*de la lur amor; e si per ventura no veen alcu quis [V 109 d]
cur dellas com se van deportar als palaus o estant
a les finestres, ne cerquen ab lurs esguarts amagats.
Per que, a la veritat, naguna esperança no es tan
6840 enganable com aquella que hom ha en les fembres,
e la qual dellas ve; ans pot esser be dit foll aquell,
e molt mes aquell qui ha molts dies qui en falaga-
ries de fembres dona fe o si comana. Ffinalment
Briseyda, de menament del Rey Priam, se apparalla
6845 de anar: la qual Troyol e molts dels altres nobles
de Troya bon tros de carrera acompanyaren. Mas,
com los Grechs vengueren per reebra ella, Troyol

- e los altres Troyans sen tornen, e los Grechs la reeben en lur companyia; entre los quals Diomedes, con la hac *esguardada, encontinent se escal- 6850
- [V 110 a] *fa en amor sua, e de gran desig la cobeia. E com 6855
- [A 85 b] acompanyant la ensemps caualcas ab ella, ab afectuosos paraules e ab falagaries, e encara ab grans prometençes, feu son poder que la induis a sa amor. Mas Briseyda en aquells comensaments, segons que costum es de les fembres, no li volch dar son consentiment, sino que, apres moltes paraules de Diomedes, no volent lin tolre tota esperança li dix axi: «La oferta de la tua amor quant ara no la prenh » ne la rabuig, com lo meu cor sia axi encara torbat 6860 » que als no ti poria respondre.» De les quals paraules Diomedes fo fort alegre, com per aquellas se
- [V 110 b] cuyt que pot hauer esperança en Briseyda; per *que 6865
- la acompanya tro alla on ella hauia anar, e aparallas que la deuallas del cauall on ella caualcaua, e pres se amagadament .j. dels guants que Briseyda en ses mans portaua. E ella no feu apares que ho conagues. Lauors lo bisbe Calcas vench a reebre la filla, e aquella ab gran alagria mes en sa tenda. E com Briseyda fos sola ab lo bisbe son pare, ab dures 6870
- [A 85 c] *paraules plenes de lagremes lescomes dient li: 6875
- «¿Com, car pare, es tornat tan fat lo teu enteniment » qui tanta sauiea solia hauer, que tu qui tant entre » los Troyans eres fet e elet gran hom, com quaix » te haguessen fet lur senyor e sol governador dells » en totes coses, qui de tantes riqueses entre ells » habundaues, ja heretat de tan grans possessions,
- [V 110 c] » *ara est tornat traydor lur, la tua terra has rena- 6880
- » gada de la qual deuies esser defenedor en totes » coses, e ara per seguir ta voluntat has elegit, re- » nagant ta terra, viure en pobrea e en exallament, » e especial entre los mortals enamichs de la tua

- » terra, qui a combatre e destrouir los teus e la
 » tua terra ab enamistat son venguts? O, e quant
 6885 » entre los homens del mon seras menyspreat, qui
 » tan gloriosament dels teus eres acostumat de esser
 » honrat! Null temps la infamia ni la confusio de
 » tan gran deshonor te lexara: de tan mala e de tan
 » sutze anomenada es ensutzeit! E not cuydes que
 6890 » si entrels vius es menyspreat, que axí mateix,
 » apres la mort, vers los inferns *per colpa de tan [V 110 d]
 » gran traicio no plors e no *hages greus penes. [A 85 d]
 » Mils, donques, fora a tu e encara a nosaltres qui
 » som teus, que en alcun loch solitari o desert, o en
 6895 » boschs luny de cami, o en alcuna ylla luny de
 » habitacio de homens, despesessem nostra vida,
 » qui de tan gran maluestat difemats viurem entrels
 » homens. ¿E pensses te quels Grechs te tenguen per
 » fel, qui est a la tua terra publich traydor? Vera-
 6900 » ment, enganat te han los falces resposts de Apo-
 » llo, per menament del qual dius que ho has fet,
 » que les cases dels teus pares e los teus Deus pri-
 » uats en tan gran crueltat desemparasses, e que
 » axí te acostasses a tos especials enamichs. Certes,
 6905 » aquell Deu no fo *Apollo, ans fo Pluto, Deu in- [V 111 a]
 » fernal, en companyia de les Deesses infernals, del
 » qual aytals resposts haguist.» E en aço Briseyda,
 sobrada de moltes lagremes e sanglots, a ses ploro-
 ses paraules feu fij. A la qual Calcas, en breus pa-
 6910 raules, axí respos: «A, dolça filla! ¿entens que sia
 » segura cosa menysprear los menaments *dels [A 86 a]
 » Deus, e especialment no seguir aquells per los
 » quals entegrament nos podem saluar? Car yo se
 » de cert, per prometences dels Deus qui no fallen,
 6915 » que aquesta guerra no pot molt durar, ne que la
 » Ciutat de Troya en breu temps no sia destruïda e
 » que nos perda, morts tots los seus nobles e tots

- [*V III b*] » aquells del seu poble *a tayl despàsa troceiats.
 » Per que, molt cara filla, mellor nos es que siam
 » açi que si moriem a glay.» En lo aueniment de 6920
 Briseyda plach a tots los Grechs lo seu bell esguar-
 dament, e a ueura la tots los maiors dels Grechs
 vengueren, demanant li noues de la Ciutat de Troya
 e del capteniment dels ciutadans, e encara del lur
 Rey. A les quals coses Briseyda, ab sa bella parlaria, 6925
 los respos; per que tots los maiors reeben aquella
 en amor filial, prometent li hauer la molt cara com
 a filla, e honrar la en totes coses. E, com se partiren
 della, donaren li molts dons e moltes ioyes. Aquell
 [V III c] dia encara lo sol no sera girat a les vespres, *com 6930
 ia Briseyda hauia de nou mudades ses volentats e
 lentiniment del seu cor, e ia li pleya mes esser ab
 [A 86 b] *los Grechs que com era estada ab los Troyans; e
 ja en lo seu cor se minuaua la amor del noble Troyol,
 e en tan breu hora, axi tost e axi soptosament girant 6935
 se, comensa en totes coses a variajar. ¿Que es allo,
 donchs, ques diu de la fermetat de les fembres, la
 natura de les quals ha en propietat que, en .j. clu-
car duyl, ço que han en lur cor per la lur freuoltat
 sia no res, e en breu hora mudablement se variegen? 6940
 Cert, hom no bastaria que pogues scriure lurs mu-
 daments e engans, con encara sien pus mals e pus
 mudables lurs enteniments que hom no diu.

*AÇI FENEIX LO .XIX. LIBRE; E COMENÇA [V 111 d]
 6945 LO .XXe. DE LA .VIJ^a. BATAYLA

ASSADES les treues dels .iiij. meses, lo primer dia qui vench los Troyans se apparenen de la batayla. E, hordonades lurs hosts per Hector, Hector hix primer,
 6950 manant ab si .xv. milia homens a cauall, los quals assigna solament *a la sua host. E apres ell isque e [A 86 c]
 sigui Troyol, ab .x. milia de cauall. E apres Paris isque de la Ciutat, hauent ab sij aquells de Persia, quis combaten ab archs e ab sagetes, e foren .iiij. milia
 6955 homens ab caualls forts e be armats. E apres Deifebo hix a la batalla, ab altres .iiij. milia combatents. E apres Eneas *ab tots los altres qui foren apparellats a la batalla; los quals tots, foren lauors de part dels Troyans .c. milia homens a cauall, prouats en
 6960 molta virtut de batallar, segons que Dares ho escriui en son libre. E de part dels Grechs vench a la batayla lo Rey Menalau, primer ab .vij. milia combatents. E en apres [ab atretants] Diomedes. E apres Achilles, ab atretants. E apres lo Rey Xantipo en companyia
 6965 de .iiij. milia de cauall. E en apres lo Rey Agame-neon, ab multitut fort gran. E de part dels Grechs primerament lo Rey Philis, ab la sua host, esuehi los Troyans; al qual Hector vench tan tost al encontre, e axi poderosament lo fari de la lança, que
 6970 mort lo dar*rocha del cauall. De la qual mort se [V 112 b]
 mou gran brogit, per que la batayla se fa molt cruel; de la qual se segueix gran mortaldat. E en aço de part dels Grechs vench lo Rey Xantipo,

54 m. e foren A. 55 m. homens A. 63 apres ab ells Diomedes A.

- [A 86 d] volent venjar *la mort del Rey Ffilis, aunocle seu, lo qual molts Troyans oceya, e persegueix Hector 6975
el esueeix. Mas Hector, mogut de gran ira, se deixa anar contra ell, e axi greument lo naffra, que en terra lo posa mort. Lauors los Grechs, dolents e irats de la mort del Rey Xantipo, sesforcen mes contra los Troyans e aquells greument persequexen, 6980
per que molts na ocien. E Achilles molt los dampnificaua e molts de lurs nobles oceya; entre los
- [V 112 c] quals *ocis lo Duch Licaon e Euforbi, homens preats de gran virtut. Hector encara aquell dia fo nafrat en la cara, no sabent per qui; de la qual naffra 6985
molta sanch exia, per que los Troyans hagueren a tornar atras. E com Hector leuas los huyls, esguardant vers los murs de la Ciutat, viu Helena e sa muller e ses germanes, qui estauen en los murs esguardant se les batayles de cascuna part. E ia los 6990
Grechs hauien tant tornats atras los Troyans, quels hauien fort prop dels murs de la Ciutat acostats.
- [A 87 a] Don Hector *hag gran vergonya; per que, ences de gran fellonia, se deixa anar contra lo Rey Merion,
- [V 112 d] *cosi de Achilles, lo qual ab la espasa axi cruelment feri de molts colps en lelm, que li trencha los cercles; e taylat lelm, lespasa vench a la conna del cap, e trencant li los ossos del cap feu li gran naffra; en tant, quel Rey Merion caygue mort. E com Achilles lo viu, presa vna lança fort grossa 7000
lexas anar contra Hector, e axi fortment lo fari, que li rompe la loriga, pero nol poch moure de la sella. Mas Hector ab lespasa nua se deixa anar contra Achilles, e colpegel en lelm e romp lo li; e, allenagant la espasa li trencha de les malles del camisol, mas 7005
los colps no pogren pendre en carn. Empero Achi-

- lles no hac tanta fermetat que als *colps de Hector [V 113 a]
 se pogues tanir, e que no fos a punt de caure del
 cauall. Al qual dix Hector: «Achilles, Achilles! molt
 7010 » tesforces de acostarte a mi, mas tut vols acostar
 » al foch e sens dupte tu te acostaras a la tua mort.»
 E com Achilles volgues respondre a les paraules de
 Hector, veus que sobreuench Troyol *ab gran mul- [A 87 b]
 titut de combatents, qui, posant se en mig entre
 7015 Hector e Achilles, los departi, feent son poder em-
 pero de ociure Achilles e forçar los Grechs de fugir:
 axi que lauors, de part dels Grechs, mes de .D.
 homens de cauall moriren a tayl despasa; per que
 hagueren a tornar atras per força. E en aço en ajuda
 7020 dels Grechs sobreuench Menalau, en companyia
 de .iiij. milia homens a cauall armats, quis *mesclen [V 113 b]
 en la batayla, per que los Grechs ab gran abriua-
 ment en lurs forces cobren lo camp. Mas de part
 dels Troyans sobreuench lo Rey Odemon, ab gran
 7025 host de la sua gent, e leixas anar contra Menalau,
 e darrochal del cauall e naffral en la cara. Troyol,
 axi mateix, e lo Rey Odemon, sesforçen que pren-
 guen Menalau, e prenenlo; e feeren lur esforç que
 pres lo menassen a la Ciutat. Mas, empatxants ho
 7030 les companyes dels batallans, nol pogueren lunyar
 de la batayla. Lauors aquell Diomedes bataylaros
 sobreuench, acompanyat de molta cauelleria sua,
 quis leixa anar contra Troyol, e del cauall lo *darro- [V 113 c]
 cha e li tolch lo cauall; lo qual per .j. seu missatge
 7035 especial tramet a Briseyda per *present, manant al
 missatge que diga a Briseyda que aquell cauall fo
 de Troyol, son amat, del qual cauall en virtut de
 sos braços lo ha darrochat, e que la prech humil-
 lment que Diomedes, seruidor seu, no leix en oblit.

Lo missatge, donchs, ab lo present daquell cauall 7040
 sen ana cuytadament a Briseyda, e presental li
 de part de Diomedes, e dix li les paraules que
 Diomedes li hauia dites. E Briseyda reebe alegra-
 ment lo cauall, e al missatge dix aytals paraules:
 «Dij secretament a ton senyor, que no puix voler 7045
 [V 113 d] » mal a aquell qui de tot son cor me a*ma.» E ab
 aço lo missatge se parteix della, e a son senyor se
 acuyta, durant encara la batayla. E Diomedes, entre
 los tabustols de les batayles, se alegra de les parau-
 les del missatge. E los Troyans, esforsants se contra 7050
 los Grechs, aquells meten en fuyta e entro en les
 tendes los encalcen a tayl despasa. E si lauors Aga-
 meneon no hagues acorregut als Grechs ab molt mes
 moltitut de combatents, los Grechs foren estats
 vençuts eu hagueren tot perdut. Per que torna la 7055
 [A 87 d] batayla fort dura en*tre ells, e los Grechs recobren
 lo camp, e los Troyans han a tornar atras. Mas Po-
 [V 114 a] lidamas vench lauors ab gran multitut de com*ba-
 tents, acorrent ab gran virtut als Troyans, los quals
 ia per los Grechs hauien haut a tornar atras, tro als 7060
 fossats. E Diomedes, com viu que Polidames axis
 menaua contra los Grechs, leixas anar contra ell,
 volent lo ociure ab colp de la sua lança. Mas Poli-
 dames axi virtuosament feri Diomedes, que Diome-
 des e lo seu cauall lansa en terra; del qual colp 7065
 Diomedes fo fort naffrat, e Polidames pres per les
 regnes lo cauall de Diomedes qui del recobrament
 se leuaua, e presental a Troyol quis combatia a peu.
 En lo qual cauall Troyol cuytosament puja; mas,
 pus cuytosament Achilles esueeix Troyol; e Troyol 7070
 en sa virtut lo reebe e en ses grans forces se leixa
 axi anar contra Achilles, quel darrocha del cauall el

naffra greument. E Achilles, ne daquest cas espaor-
 dit, ne curant del colp, jassia la naffra fos quaix
 7075 mortal, ab *gran leugeria se leua, e esforsas que [A 88 a]
 puig en lo *cauall, mas los Troyans baroniulment [V 114 b]
 li contrasten. Lauors Hector se acosta en aquell
 loch, e, segons que scriui Dares, Hector hi ocis
 7080 pres de .M. homens a cauall, qui sesforsauen de
 defendre Achilles. En lo qual cas Achilles fo axi
 sobrepres e las de molt trebayl, que enuides hauia
 poder de defendres; e fora sens dupte estat mort o
 pres, si Thelamon e lo Duch de Athenes no li ha-
 guessen ocorregut, qui ab gran trebayl lo feeren
 7085 pujar al cauall. Per que sobreuinent la nit, ladonchs
 nos combateren pus; e cascuna part dels combatents,
 partida la batayla, sen torna a son estatge. E per
 .xxx. dies se combateren agrament, e de cascuna
 part ne foren *sens nombre molts morts, mas mes [V 114 c]
 7090 dels Grechs. E dels ffills borts del Rey Priam entre
 aquells dies ne moriren .vj.; e Hector fo nafrat en
 la cara. Per que lo Rey Priam tramet a Agameneon
 sos missatgers, e demana treues de .vj. meses; les
 quals li foren atorgades.* [A 38 b]

7095 ACI FENEIX LO .XX. LIBRE, E COMENÇA
 LO .XXJ. DE LA .VIIJ^a. BATAYLA E DE LA
 MORT DEL NOBLE HECTOR

7100 **L** durant aquestas treues de .vj. meses Hec-
 tor se feu metjar de ses naffres, geent
 lauors en la sala de gran ballea del noble
 Ylion. De la qual sala Dares scriui mera-
 ueyles, car dix que tota era feta de .xij. pedres de

73 m. e A. 82 sen dupte A. 87 estatge per A.

- [*V 114 d*] ala*bastre, e hauia de longuea prop de .xx. passes.
 E lo payment dix que era de cristayl e les parets
 axi mateix, les quals eren encrostaðes de diuerses 7105
 pedres precioses; en los .iiij. cantons de la qual sala
 eren .iiij. colones daur, de couinent gruxa forma-
 des. Axi eren de aquella manera mateixa los capitells
 e los fonaments daquells. E en lo cap daquellas
 colones eren .iiij. ymages dor, ab meraueylosa art 7110
 dancantament allogades, de les quals e de lurs es-
 guarts Dares moltes coses escriui que mils paren
 sompnis que veritats, jassia que Dares ne fassa tes-
 timoni de veritat; e axi non fem men*cio. En len-
 [*A 88 c*] demig lo Rey *Priam los seus fills borts morts feu 7115
 [*V 115 a*] entre los altres frares molt honradament soterrar,
 feta departidament a cascu dells sepultura fort bella.
 Empero Diomedes, qui tot era escalfat en la amor
 de Briseyda, no sab ques faça: ans lo seu cor, axi
 com es costum dels amadors desijants lurs enamo- 7120
 rades les quals no poden hauer, se fon en diuerses
 ancies, no ha alcun desig de menjar ne de beure, e
 dementre que per continues vigilies enmagreix, per
 solas de sa dolor souin va veure Briseyda, e humil-
 liment la prega ab lagremes que sa amor li consenta. 7125
 Mas ella, qui gran seber hauia, la esperança de
 Diomedes ab mestriuols maneras alongaua, per tal
 [*V 115 b*] que ell, qui era ia prou turmentat per sa *amor,
 mes auant turmentas, e la sua gran amor en puge-
 ment de maior cremor cresques. On, ab sa mestria, 7130
 no nagaua que nou volgues, ans feya son poder que
 posas Diomedes en esperança que ella ho queses
 voler. En apres, passats los .vj. meses de les treues,
 per .xij. dies apres continu se combateren les hosts,

13 jassia Dares A. 18 m. empero A. 32 que ella ho volgues
 fer V.

- 7135 entrels quals *dies molts dels nobles de cascuna part [A 88 d]
 moriren, com lauors, feent forts calor per lo gran
 estiu, gran mortaldat hagues entrels Grechs qui
 estauen per los camps. Per que Agameneon demana
 treues de .xxx. dies, les quals lo Rey Priam li atorga.
- 7140 Passats empero aquests .xxx. dies, cascuna part se
 aparalla a la batayla. E aquella nit que passades *les [V 115 c]
 treues, que lendema deuia esser lo primer dia de la
 batayla, Andromacha, muller de Hector, de la qual
 Hector ia hauia ahuts .ij. fills, (.j. qui hauia nom
- 7145 Laumedonta e laltre Assinatan, manor de .iij. anys
 qui encara memaua), viu de Hector en sompnis
 assats terrible visio, ço es: que si aquell dia Hector
 exia a la batayla, no podia escapar que noy moris.
 Per que Andromacha, espaordida daytal visio, de-
- 7150 continent ab grans lagremes recompta a Hector, en
 lo lit on ab ell dormia, aquella visio; e ab lagremes
 piadosament lo prega que atena al seny de la visio e
 que aquell dia no ischa a la batayla. Hector *empe- [A 89 a]
 ro, a les paraules de la muller fort endignat, aquella
- 7155 repren e en molta aspresa de paraules la castiga,
 dient li que *no es saüesa creure a les vanitats dels [V 115 d]
 sompnis, los quals tots temps los sompnians escar-
 nexen. Mas, vinent lo mati, Andromacha recompta
 al Rey Priam e a Heccuba, sa muller, la sua visio,
- 7160 humilment pregant los que Hector no lexen aquell
 iorn exir a la batayla. E, lo mati vengut e totes les
 hosts dels Troyans per Hector hordonades, Troyol
 isque primer a la batayla; e apres Paris; e apres
 Eneas; e subsegüentment Polidames; e apres lo
- 7165 Rey Carpedon; e apres lo Rey Epistrofo; e apres
 lo Rey Erois; encara lo Rey Fforti, e lo Rey Fflo-
 menis, e puy los altres Reys qui eren venguts en
 ajuda de Troya. E lo Rey Priam a tots los dits Reys
 e lurs hosts dona licencia que isquesen a la batay-

- [V 116 a] la, com ia los Grechs hi *fossen exits. E mana es- 7170
 pressament a Hector que aquell dia no entras en la
 batayla; de que Hector tot se escalfa en ira, e per
 allo moltes iniuries e repreniments dix a sa muller,
 [A 89 b] *per induccio de la qual era estat fet que ell no 7175
 isques a la batayla. E lexat encara lo menament de
 son pare, pres armes de sos seruidors, e aquells les
 li liuraren. Mas, com aço viu Andromacha, sa mu-
 ller, moguda de molta dolor e ab lo seu fill manor
 que portaua en los brassos, ab moltitut de lagremes
 se lansa als seus peus, e ab molts sanglots per sobres 7180
 de dolor li supplicha humilment que pos les armes.
 E mentre que Hector li deya que no sen estaria,
 [V 116 b] Andromacha souin se es*mortia dauant sos peus,
 dient li: « Si no has merçe de mi, hages la almenys 7185
 » daquest fill teu petit, per tal que yo e ell no muy-
 » ram de mort amargosa, o exallats per lo mon ab
 » pobresa e vergonya no passem nostra vida.» E la
 Regina Heccuba, mara sua, Cassandre e Polixena,
 ses germanes, e Helena, lansasdes dauant sos peus,
 ab moltes lagremes lo pregunen que, lexades ses 7190
 armes, repos segur en sa cambra. Mas ell nos mou
 per lagremes ne per pregaries daquellas; ans armat,
 [A 89 c] de son palau deualla e puja en son cauall, *e en tot
 cas vol anar a la batayla. Mas Andromacha, congo-
 xada per sobres de dolor, axi com a orada sen ana 7195
 [V 116 c] al Rey *Priam, esquinçant ses vestadures, arrapada
 la cara, e escampats sos cabeyls, cridant; e axi la
 sua cara hauia esquinçada ab vngles e la sanch ne
 anaua a totes parts, que enuïdes la podia hom co-
 nexer. E lasant se als peus del Rey Priam, ab 7200
 molta dolor lo amonesta el prega ab lagremes, que

86 e exallats AV. 87 vida la Regina encara Heccuba A. 92
 anans armat A.

- vage tost a Hector, e quel fassa tornar al palau ans que ischa a la batayla. Per que lo Rey Priam, lexada tota triga, puja tost en son cauall e segueix Hector
- 7205 cuytosament, e, ans que molt hagues anat, aconseguí lo. E prenent lo per la regne del cauall, ab coratge irat lo amonesta ab lagremes, el coniuira per la virtut dels Deus que torn e que mes auant no vage. E Hector, jassia molta contradiccio hi fees,
- 7210 pero al menament del pare obeynt, *torna per forsa [V 116 d] e entrassen en son palau; mas nos despuyla les armes ques hauia vestides. E en aquest endemig se fa la batalla mortal e cruel entre les hosts; e Diomedes *e Troyol se combaten ensemps, e ab iunta fort-
- 7215 ment se encontrén ab durs colps de lurs lançes, e sens dupte lauors se foren morts la .j. o laltre, sino com Menalau ab la sua host vench a ells, qui parti lur batayla. Menalau encara contra Miserem, Rey de Ffrigia, se lexa anar de gran coratge, el darrocha del cauall. E los Grechs prenen lo Rey
- 7220 Miserem e fan lur poder de portar lo sen pres; sino que Polidames hi occorrech cuytadament, qui ab sa forsa e poder de la sua host ho veda. E com los Grechs veeren que nol podien hauer per presoner,
- 7225 volgueren li tolra lo cap. Mas uench aquell molt forts Troyol, qui molts dels Grechs lauors *ocis, e [V 117 a] axi lo deliura de lurs mans. Lauors Telamon Ayax, ab .iiij. milia combatents, entra en la batayla e lexa anar contra Polidames, e darrochal del cauall; e
- 7230 Troyol ocorre cuytadament, qui feu Polidames pujar a cauall, qui era en molta pressa. Axi matex Paris en*tra en la batayla; e de la part dels Grechs vench Achilles, qui ab los seus axi poderosament se lexa anar contra los Troyans, que los Grechs, en

virtut de Achilles, meten los Troyans en fuyta; per 7235
que los Troyans, forsats de fugir, se volien metre
en la Ciutat. E en lendemig, com Mergariton,
(.j. dels fills borts del Rey Priam), volgues pendre
[V 117 b] Achilles, e Achilles *li contrestas, Achilles lo ocis;
per ques moch gran brogit en la host. Telamon axi 7240
mateix poderosament persegueix los Troyans; mas
Paris vigorosament los defen, e encara los altres
fills borts del Rey Priam. Empero los Troyans no
hagueren tanta de vigor que, tornats en fuyta, no
haguessen entrar en la Ciutat, on lo cors de Mer- 7245
gariton sen meseren. E com Hector sabe que Merga-
riton era mort, fo turmentat de gran dolor, e dili-
gentment demana quil hauia mort: e digueren li
que Achilles. Lauors Hector, torbat per ira, posant
se lelm, no sabent lo Rey son pare, entra en la ba- 7250
[V 117 c] tayla; e *decontinent en sa gran fellonia ocis .ij.
[A 90 b] grans Duchs, ço es Euripolo e *Asido. E en apres
vigorosament cercha les hosts dels Grechs, los vns
darrocha, los altres naffra, e los altres ociu. Lo qual
los Grechs encontinent conagueren en los mortals 7255
colps que feya de la sua espasa; e tots fugen dauant
ell. E los Troyans, qui ia fugents eren entrats en la
Ciutat, tornen a la batayla, e los Grechs esueexen
e poderosament los combaten. Los Grechs, empero,
prenen Polidames e pres lo volen trer de la batayla. 7260
Mas Hector lo deliura virtuosament, qui ocis aquells
quil sen manauen; la qual cosa com se hagues es-
[V 117 d] guardada .j. gran Almirayl dels Grechs, *appellat
Leophides, levas anar contra Hector cuydant lo
ociure. Mas Hector, tot cremant en ira, leixas anar 7265
contra ell, e ab aquella fellonia sua ell lo mata.
E com Achilles viu que Hector tants nobles dels

- Grechs e sens compte dels altres axi tost hauia
 7270 morts, se penssa en son cor que si iuerçosament
 dels Troyans. Per que diligentment encercha en sa
 penssa com allo puxa tost acabar. E mentre aço
 Achilles penssas diligentment, e Polimites, *Duch [A 90 c]
 de la sobirana India, fort rich, qui per amor de
 7275 Achilles en ajuda dels Grechs era vengut desijant
 hauer per muller vna germana de Achilles, se fos
 encontrat *ab Hector entre les companyes, Hector [V 118 a]
 se leixa anar contra ell, e denant Achilles lo ocis;
 per que Achilles ab gran fellonia se lexa anar contra
 7280 Hector, volent venjar la mort de Polimites. Mas
 Hector trames contra Achilles .j. dart, lo ferre del
 qual en la punta era fort segant, e com lon hague
 ferit en langonal, li feu greu naffra. E axi Achilles
 naffrat se hix de la batayla. Mas, ligada la naffra,
 7285 encara hi torna, ab proposit que matas Hector, si
 ell na sabia morir. E en aquest endemig Hector
 contra .j. gran Rey de Grecia se lexa anar, lo qual
 prengue; e com pres lo volgues trer entre les com-
 panyes, posas lescut detras, per tal que pus leuge-
 7290 rament ho pogues complir; e romas *li lo pits [V 118 b]
 descubert darmes. La qual cosa con ho viu Achi-
 lles, pres vna lança bona e forts, e, no prenent sen
 cura Hector, soptosament se lexa anar contra ell,
 el naffra mortalment en lo ventre; axi quel darro-
 7295 cha mort del cauall. E lo Rey Ydomon, tan tost que
 viu mort Hector, vench *contra Achilles el darro- [A 90 d]
 cha del cauall mortalment naffrat, si que los seus
 Mirmidons quaix com a mort lo sen portaren a les
 sues tendes. Los Troyans empero, quaix vençuts,

lo camp lexen e entren sen en la Ciutat; en la qual 7300
sen portaren lo cors de Hector, sens contrast dels
Grechs.

ACI FENEIX LO .XXJ. LIBRE; E COMENÇA
LO .XXIJ. DEL SEPULCRE DE HECTOR, E DE
PALAMIDES QUI FO ELEGIT EN REGIDOR 7305
[V 118 c] E EMPERADOR DE LA HOST DELS GRECHS*

MORT, donques, Hector e lo seu noble cors
mes en la Ciutat de Troya, plant si fa
molt gran generalment entre los ciuta-
dans, cor no es nagu dells qui no volgues 7310
que son fill fos estat liurat a mort per la vida de
Hector, si los Deus o los fats ho haguessen hordo-
nat. Encara les fembres Troyanes, axi donzelles
[A 91 a] com maridades, en *lurs cases assats passen ploro-
sos dies, e ab crits e ab grans plors manifesten lurs 7315
dolors; dient, les maridades, que daqui auant no
saben ques fassen ellas e lurs fills e marits, com,
pus Hector es mort, sia fellida tota lur seguratat
qui dels aguayts dels enamichs les feya viure segu-
[V 118 d] res, e que vuy mes lurs enamichs no *hauran cura 7320
sino de fer aguayts a lurs marits e a elles matexas,
per tal que lurs marits prenen e ocien, e ellas e lurs
fills sen menen en captiuitat. E axi angoxoses, e ab
gran plor e gemechs, molts dies passaren. E tots los
Reys, Princeps e nobles qui eren en Troya, al palau 7325
reyal del Rey Priam, esquinsades lurs vestadures,
ab lurs caps descuberts, ab gran vdolament porten
lo cors de Hector, e aquil posen. La qual cosa com
ho viu Priam, de estranya dolor es sobrat; e lanças

7300 lo cam lexen A. 13 les fembres encara Troyanes A.

- 7330 sobre lo cors de Hector, e souin se esmorteix per
sobres de dolor; e li fora esdeuengut moltes vega-
des, si per força nol na haguessen lunyat, e sens
dupte aquis fora mort. E axi mateix los firares de
Hector *irats, estranyament cridauen, com mes [A 91 b]
7335 amasen morir que viure. *¿Que direm de la Re- [V 119 a]
gina Heccuba, mara sua, e de ses germanes, ço es
Polixena e Cassandra, e que de Andromacha, sa
muller, la freuoltat de la natura de les quals a an-
goxes de dolor e a moltes lagremes e a lonchs plors
7340 les fa pus enclinades? Mas en aquest loch dir ho
particularment no par que sia necessari, axi com
cosa no profitosa, con tot hom puxa ben pensar
que, com de maior amor lo amauen, aytant maior
dolor demostrauen per la sua mort, e sia a les fem-
7345 bres natural cosa que lurs dolors manifesten en
molts plors e en piadoses e doloroses paraules. E,
con lo cors de Hector (axi com es de la freuoltat
humanal) no pogues molt durar sobre terra, que
nos corrompes, lo Rey Priam, ab consseyl de molts
7350 mestres, curo*sament cercha si sens enclourel en [V 119 b]
sepultura podia estar tots temps, sens tota mala
odor e faresa, e que a tot hom quil volgues veura
quaix paragues cors de hom viu. Per que fo fet per
aquells mestres, fort aptes en coses artificioses,
7355 quel cors de Hec*tor de menament de Priam fo mes [A 91 c]
en lo Temple de Apollo, lo qual ia antigament era
estat fundat prop la porta Timbrea de la Ciutat de
Troya. E faeren los dits mestres, apres del gran
altar del dit temple, .j. tabarnacle de couinent es-
7360 pay, lo qual sobre .iiij. colones de fin aur estigues;
e cascuna daquellas colones era ymage de angel,
del baix de les colones tro al cap alt, axi que aque-

- llas ymages eren colones e ymages, hauents los peus
 [V 119 c] e los capitells de meraueylosos *entretaylaments.
 La volta del tabarnacle era tota daur, e tots los seus 7365
 encrostaments eren de pedres precioses de totes
 maneres e en fort gran quantitat, les quals tanta
 resplendor e claradat donauen, que de nits paria
 que hi fos la claror del dia, e de dies paria que hi
 farissen los raigs del sol. E aquell tabarnacle del sol 7370
 de la terra fo execut, e foren hi baix fetes alcunes
 graus de cristayl per on pujaua hom al tabarnacle.
 È en la sobirana part de la volta del tabarnacle,
 sobre laltesa daquell, los maestres faeren vna ymage
 de haur, mostrant semblança de Hector, e tinent en 7375
 [A 91 d] la ma vna espasa *nua. La qual ymage tania la cara
 girada daquella part en la qual la host dels Grechs
 [V 119 d] en lurs tendes *estaua, e ab lespasa paria quels
 menasas. E aqui lo cors de Hector estech allogat
 artificiosament, ab meraueylosa fermetat, que axi 7380
 seya en son seti com si fos viu, vestit ab les vesta-
 dures ques solia tro a les extremitats dels peus. E en
 lo cap, on hagueren fet artificiosament .j. forat, li
 posaren .j. vexell ple de pur e precios balçem, ab
 alcunes altres mescles de coses qui hauien virtut 7385
 conseruatiua; la liquor del qual balçem e de les
 coses quiy eren mesclades, primerament li deuallaua
 a les parts del front per partides amagades, e daquell
 loch als huyls e al nas; e puys, per dret decorriment
 auallant per aquellas parts de dins, venia a les gal- 7390
 tes, per les quals les ginyiues conseruauen les dents,
 axi que tota la sua cara, ab la multitut de sos cabells,
 estaua en conseruacio; e daqui la liquor venia per
 la gola, e, per los canons de la gola deuallant, ve-
 [V 120 a] nia *als *pits, e per los ossos dels brassos de dins [A 92 a]
 venia a les mans, e puys a les extremitats dels dits;
 e encara deuallant per cascun costat, e escampada

copiosament en aquelles parts, axi conseruaua los
 costats en son estament, que paria fossen costats
 7400 de hom viu; e per continus degotaments venia a
 totes les partides dels pits, e per aquelles venia a les
 cuxes, e de les cuxes continuament venia als peus,
 deius los quals estaua altre vexell, ple de pur bal-
 cem. E per aquestas coses lo cors de Hector demos-
 7405 traua quaix cors de hom viu, e fo conseruat en
 guarda de molta durabilitat. Ffaeren encara los dits
 mestres .iiij. lanties daur, on hauia foch qui nos
 podia apagar. E axi, complida la obra del tabarnacle,
 faeren a la redor vna *tanchadura de fust debenuç, [V 120 b]
 7410 la qual podia estar auagades tanchada e auagades
 vberta, per tal que aquells qui volguessen esguardar
 lo cors de Hector axi allogat ho poguessen fer.
 Part aço, lo Rey Priam en aquell temple hordona
 gran companya de sacerdots, qui continuament
 7415 enteses en dir oracions als Deus e guardassen
 continuament lo tabar*nacle, donades als sacerdots [A 92 b]
 grans rendes a sosteniment de lur vida.

Entre aquestas coses estant encara Achilles naf-
 frat, segons que dessus es dit, Agameneon, appellats
 7420 los Reys e los maiors de la host dels Grechs, e es-
 tants presents dauant ell, los parla axi: «Amichs
 » Duchs, Reys e Princeps: humils gracies ab deuot
 » coratge deuem fer *als Deus, als quals ha plagut [V 120 c]
 » quel dur e mortal enamich nostre, Hector, sia
 7425 » mort per ma de Achilles. Car verament naguna
 » victoria nons calia esperar dels enamichs viuents
 » Hector, qui tants Reys nostres axi cruelment hauia
 » morts; car cert es que dels nostres maiors, ab sa
 » gran virtut, ha morts lo Rey Prothesalau, lo Rey
 7430 » Patrocol, lo Rey Merion, lo Rey Cedi, lo Rey Po-

- » licor, lo Rey Prothenor, lo Rey Xantipo, lo Rey
 » Alpinor, lo Rey Archilogo, lo Rey Dorti, lo Rey
 » Polixenar, lo Rey Iscido, lo Rey Poliber e lo
 » Rey Locobon; e altres molts nobles de la nostra
 » gent. ¿Que donchs, pus ell es mort, poden esperar 7435
 » los Troyans sino la fij de lur destruccio? ¿E nos,
 » que deuem esperar, sino que, sens triga de lonch
 [V120 d] » de temps, siam *dells vençedors? Empero, cor
 » alguna batayla ab certa esperança de victoria, sens
 [A 92 c] » *la presencia del virtuos Achilles fer no podem, 7440
 » bo seria e profitos, sius ho es viares, que tro que
 » ell sia tornat en sa forsa trametam nostres missat-
 » gers al Rey Priam, per tal que, obtengudes treues
 » de .ij. meses, los corsos dels morts, la pudor dels
 » quals nos confon, puxen en est endemig esser 7445
 » cremats, e los nostres naffrats sien garits.» E ab
 aytant Agameneon feu fij al seu parlament; e tots
 aquells qui estauen denant ell concordantment di-
 gueren que era bo ço que hauia dit, e consseylen
 que axis faça. Per que, foren trameses missatgers a 7450
 Priam; e, demanades treues de .ij. meses, son los
 [V121 a] atorgades. Durants les quals *treues Palamides fort
 se clama entre los Reys de la senyoria de Agame-
 neon. E com .j. dia los dits Reys en la tenda de
 Agameneon fossen venguts, e Palamides ses parau- 7455
 les acostumades contra lo Rey Agameneon hagues
 dites, Agameneon, ab discrecio de son coratge res-
 ponent, axi com aquell qui era temprat en totes
 coses, en presencia de tuyt li respos axi: «Amich
 » Palamides: del poder del meu regiment, tro ara 7460
 [A 92 d] » a mi atorgat, *not pens que gran alegria hage yo
 » ahuda; car ne al comensament ho cerque, ne ho
 » procure quem fos donat, ne, si hi son estat posat,
 » alguns guanys non he demanats, mas que al meu
 » esperit e al meu cors continues ancies e trebayls 7465

- » ne aiustats, per tal quels Reys e los Princeps e los
 » altres sien estats, sots la mia *gouernacio, saus e [V 121 b]
 » segurs en totes coses. E sis fos esdeuengut que
 7470 » yo no hagues aquell poder, assats me pogra bastar
 » que fos sots regiment daltre Duch, segons que ha
 » bastat e basta a cascu dels altres Reys e Princeps
 » esser sots lo meu. E assats me penç que en lo
 » meu regiment no hage fallit, ne alcuna cosa hage
 7475 » feta per engan o necligencia, de que puxa hauer
 » repreencio. Si, empero, en la eleccio mia lo teu
 » consentiment no fo demanat, no ten deus mera-
 » ueylar, com tu lauors no fosses ab nosaltres, ne
 » tan tost venguist a la host, ans passaren abans .ij.
 » anys, en los quals, si lo teu con*sentiment hom [A 93 a]
 7480 » hagues esperat, per ventura lo nostre estol esti-
 » guera encara en lo port de Athenes. Mas, per tal
 » que nagu nos cuyt que daytal regiment yo sia
 » molt cobejos, *plau me que altre hi sia elet; en la [V 121 c]
 » eleccio del qual son apparaylat ensemps ab los
 7485 » altres Reys trebaylar e ab gran afeccio consentir.
 » Ne cuyts tu dir que la nostra host sens consseyl
 » teu nos pogues regir, car tu absent e sens ton
 » consseyl moltes coses si han fetes, qui a tuyt comu-
 » nament son ben vengudes.» E com Agameneon
 7490 a son parlament hagues feta fij, aquell dia nos tracta
 mes daquell fet. Mas Agameneon, vers hora de
 vespres daquell dia feu fer crida per tota la host,
 que tot hom vengues lendema per lo mati a la sua
 tenda, per parlament general, sens triga. E axi fo
 7495 fet, que lendema mati los maiors e altres vengueren
 al parlament; en lo qual Agameneon los dix axi:
 « Amichs e frares: tro açi he portada *la carraga del [V 121 d]
 » vostre regiment, sots lo pes de la qual en lo tre-

- » bayl he molts dies suat, cerchant bonas vies ab
 [A 93 b] » tota me pença *per les quals, axi los maiors com 7500
 » los altres, ab salut, sots la mia governacio, fossets
 » ben regits. E es se esdeuengut, a plaer dels Deus,
 » que sots mon regiment ia som venguts a bon
 » punt de nostres affers. Empero, car es igual cosa
 » que los fets de molts no deu hom solament leixar 7505
 » a la .j., ans cascu deu portar sa part del carrech,
 » com temps sia vuy mes, que altre prena lo carrech
 » del regiment lo qual yo tants anys he portat sobre
 » los meus muscles, prech uos que elegiam alcun
 » dels Reys e dels Princeps, qui atretant nos reges- 7510
 » cha saludablement, e en sa discrecio nos govern.»
 E feta fij al parlar de Agameneon, a tots aquells
 [V 122 a] quiy eren plague que fos elet dells altre governador,
 de nouella senyoria, e alegrar se de nouell muda- 7515
 ment. Per que, fet lescrutim de la eleccio, elegiren
 Palamides en lur Duch, atorgants a ell poder de
 regir tota la host. E axi, leixat lo parlament, cascu
 [A 93 c] sen torna *a ses tendes. La qual cosa com vench a
 hoyda de Achilles li desplaigue molt, e ab fort irat 7520
 coratge, dauant aquells quiy eren, dix que aquell
 mudament no era estat necessari ne bo, e que
 aquell que han posat en loch de Agameneon no li
 es semblant ne agual en discrecio de regiment. Dix
 encara que los mudaments nos deuen fer sino per 7525
 mes be. Empero la eleccio de Palamides, per tal
 com per tants fos feta, romas ferma.

ACI FENEIX LO .XXIJ. LIBRE; E COMENÇA
LO .XXIIJ. DE LA .IX^a. BATAYLA*

[V 122 b]

- 7530 con los .ij. meses donats de treua ente-
grament fossen passats, lo Rey Priam,
cobeiant la mort de son fill ab colps
despases venjar, ell mateix personalment
hordona totes les hosts; e, posats sobre aquellas
7535 guiadors, acorda de entrar personalment en la ba-
tayla, ele*gits en sa companyia .xx. milia homens [A 93 d]
a cauall. E, segons que scriui Dares, .cl. milia
homens de cauall de part dels Troyans aquell dia
isqueren a la batayla: primerament hi isque Deife-
7540 bo; e apres Troyol; e apres Paris; e apres lo Rey
Priam; e subsegüentment Eneas; e apres lo Rey Me-
rion; e apres Polidames, qui antro a les liçes dels
Grechs abriudadament se cuyta. Palamides, empero,
ia les sues hosts hauia hordonades, les *quals ven- [V 122 c]
7545 gren als Troyans al encontre. E mortal batayla se
comensa, de ques segueix gran estrayl de mortal-
dat. Lo Rey Priam se lexa anar contra Palamides e
del cauall fortment lendarrocha; e, lextat aquell, ab
gran fellonia se lexa anar contra los Grechs: molts
7550 na ociu, molts ne naffra, e molts na darrocha dels
caualls. Moltes coses feu aquell dia lo Rey Priam
de la sua persona, e es quaix no creedor que hom
tan veyl pogues en batayla hauer fetes tantes coses.
Deifebo axi mateix no vaga de fer dan als Grechs;
7555 *e lo Rey Carpedon de part dels Troyans entra en [A 94 a]
la batayla, quis leixa anar ab gran cor contra Nep-
tolomo, lo pus forts de tots los Grechs. Mas Nepto-
lomo reebe lo Rey Carpedon en fort cos de son

- cauall, e en fort colp de la sua lança lo darrocha
 [V122 d] *del cauall en terra; e lo Rey Carpedon cahut, ab 7560
 gran abriuament se leua, e com fo en peus ell se
 lexa anar ab la espasa contra Neptolomo, e feril
 poderosament apres la cuxa, si que li feu colp mor-
 tal. Lauors lo Rey de Persia, ab la sua host, entra
 en la batayla, e feu lo Rey Carpedon pujar en lo 7565
 cauall ab ajuda dels altres Troyans; contra los quals
 lo Duch de Athenes e Menalau, ab moltitud de com-
 batents, se lexen anar de gran poder. E les hosts
 daquells, de cascuna part escampades, encloen en
 mig dells los Troyans, e ocien lo Rey de Persia. 7570
 E, per la multitut dels combatents, los Troyans hau-
 a tornar atras; en defencio dels quals lo Rey Car-
 pedon feu moltes coses en virtut de sa fortalea. En
 aço lo Rey Priam, ab sos fills borts qui per tot lo
 [V123 a] se*guexen, acorrent als Troy*ans, abriuadament va [A 94 b]
 contra los Grechs, e moltes morts fa en ells. E ve-
 rament nagu no fo de part dels Troyans tan ardit
 aquell dia, qui tant en fet darmes fees com lo Rey
 Priam feu tot sols, car dolor e ira de cascuna part
 li donauen forces. Mas los Grechs, haut consseyl 7580
 entre ells, venen en lo loch per hon los Troyans sen
 hauien a tornar en la Ciutat, ab gran multitut de
 cauelleria; e aquell loch prenen. Al qual, com los
 Troyans qui hauien a tornar atras venguessen,
 troben lo passatge daquell loch assetiat. E aquis fa 7585
 fort dura e cruel batayla; e, si no fos lo Rey Priam,
 qui de la subirana part hi vench ab gran multitut de
 combatents, molts de la sua gent lauors haguera
 perduts. Axi mateix Paris vinent al traues ab gran
 [V123 b] multitut de gent fort batayla*rosa, ab archs e ab 7590
 sagetes, se lexa anar contra los Grechs; e ab aquella
 gent ensemps oprem e naffra mortalment los
 Grechs, e molts na ocIU; axi que los Grechs, no

- podents sostenir los mortals colps de les sagetes per
 7595 les quals ia molts dells eren morts, tor*nants atras, [A 94 c]
 a lurs tendes se acuyten. E com los Troyans los
 veeren fugir no hagueren cura de seguir los pus,
 ans sen entraren en lur Ciutat, a lur espau. Per que
 aquell dia la batayla no dura pus, mas la laor de
 7600 tota aquella batayla dona hom al Rey Priam. E com
 uench lendema mati, los Troyans trameten lurs
 missatgers als Grechs e treues los demanen; les
 quals los son atorgades per los Grechs, lo temps de
 les quals nos troba en escrit. Entre aquestas treues
 7605 lo cors *del Rey de Persia fo portat en la Ciutat de [V 123 c]
 Troya ab gran dol, per lo qual se fa molt gran plor
 per los ciutadans, e especialment per Paris qui
 aquell Rey hauia amat de gran affeccio. Per que
 Paris feu que aquell cors fo portat per terra en lo
 7610 Regne de Persia, per tal que fos soterrat lla on los
 Reys de Persia, antecessors seus, hauien acostumat
 a manera reyal esser soterrats, e en presencia de .ij.
 fills qui al dit Rey romanien. Durans encara les
 treues atorgades, ia era vengut *lo temps en lo [A 94 d]
 7615 qual en la Ciutat de Troya se deuia fer lo aniuersari
 de Hector, e en lo qual los Troyans hauien
 hordonat que tinguessen ab sollempnitat .xv. dies
 de plor. E apres daquells se hauien a celebrar alcu-
 nes festes funeraries, segons que *era costum entre [V 123 d]
 7620 los Reys e altres maiors. E entre aquestas treues los
 Grechs tot segurament entrauen en la Ciutat, e los
 Troyans venien a la host dels Grechs. Lauors folla
 cobiaiança pres Achilles, que entras en Troya per
 veura la Ciutat e la sollempnitat del aniuersari; per
 7625 que, tot desarmat, sen hi vench e entra en lo tem-
 ple de Apollo, on era lo cors de Hector, segons que

22 venien segurament en les tendes dels Grechs V.

dessus es dit. E aqui moltitut de barons e de nobles
 fembres gitauen angoxosos gemechs dauant lo cors
 de Hector, car lo cors axi publicament de totes
 parts se demostraue, que clarament lo podia veura 7630
 tot hom qui veurel volgues. Era, certes, la semblan-
 ça de Hector aytal com *primerament en aquella
 [V124a] [A 95 a] cadira fo allogat: encara la virtut *dels enguents e la
 liquor del balcem lo conseruaua sens tot mudament.
 E dauant lo cors, ço es als peus daquell, estaua 7635
 la Regina Heccuba e la sua bella filla Polixena,
 en companyia de moltes nobles fembres; les quals,
 escampats lurs cabeyls per lurs pits e esquenas,
 gitauen plorosos gemegaments, ab molta amargor
 de cor qui exia de dins dels pits. ¿E cuydats uos 7640
 que Polixena, estant en tans grans angoxes, hagues
 mudada la ballea de la sua cara? ¿E cuydats uos que
 la viuua color de la sua cara, qui ab vermeylor de
 roses era colorada, per angoxes de sa dolor fos ba-
 guda, ho que hagues perduda la natural color de 7645
 [V124b] rosa dels *seus labis, o que per ventura les moltes
 lagremes qui li deuallauen dels huyls haguessen
 enfoschada la claror dels seus huyls? Certes, ans
 era viares a aquells qui la guardauen, que les lagre-
 mes qui deuallauen per la cara fossen axi com si 7650
 hom, en vna taula de vori qui fos ben fresca e
 blancha, degotas aygua ben luent e clara. Axi ma-
 teix la sua rossor dor escampada en molts cabeyls,
 [A 95 b] mostraua semblança daur, que *quaix no semblaua
 fossen cabeyls, mas fils daur aiustats. E com les 7655
 mans de Polixena se axecauen a romprels no paria
 que mans de personas los tochassen, mas quey es-
 campaua hom molta let desobre. E com Achilles
 hac esguardada Polixena e hac contemplada sa ba-

- 7660 llesa, verament se pença en son coratge que james
no *hagues vista donzella ne altre fembra qui tanta [V 124 c]
ballesa hagues, e en la qual fossen axi dues coses
ensermps: ço es, tan gran noblesa de linyatge e
ballesa tan excellent. E dementre que ab desijos
7665 coratge en ella hagues fermat son esguard, la sageta
de cobeiança soptosament e greu lo naffra e vençe
la sua fortalea, e, passant a les parts pus de dins
del seu cor, aquell sobrepres e de molta cremor de
amor lo força follaiar. E com, esguardant la pus
7670 souin, cuydaua fer maior pler a si mateix e asuau-
jar lo greu desig del seu cor, assi mateix feya naffra
de maior tayl; axi que ell, la ballea de Polixena
pensant e concebent, destruia la sua mateixa per
molt desig *de amor, totes altres coses oblidant. [A 95 c]
7675 ¿Queus dire? que per amor de *Polixena es massa [V 124 d]
enlaçat Achilles; no sab ell mateix ques faça; totes
altres ancies lexa anar, e aquella sola li roman: que
guard Polixena mentre puxa. Per que exempla mes
les sues plagues, e les naffres de la sua amor mes
7680 met en la pregonea del seu cor. Mas, com ia lo dia
se acostas a vespres, e la Regina Heccuba ab sa filla
Polixena del temple partissen, feta fij a les lagre-
mes, Achilles dementre poch segui Polixena ab
dolços esguarts, los quals foren raho e comensa-
7685 ment de la sua malaltia. Meraueylant se, donchs, e
fet sens paciència, de malaltia de molt desig sen
va a sa posada demanant lo lit. Lansas en *aquell; [V 125 a]
e, envolcant se en aiustament de moltes ancies, son
coratge se enaspreix de dins, e sent e enten que la
7690 gran amor de Polixena es la raho qui fa la sua ma-
laltia. Lauors entre si dix gint aytals paraules: «O,
» desestruch yo, lo qual forts homens e robusts no

- » han pogut vençre, ne encara aquell tan forts
 » Hector qui tots los pus forts sobrepujaua! Per
 [A 95 d] » esguart de vna freuol *donzella son vensut e de 7695
 » uorat! E si es ella la raho qui fa lo meu mal ¿de
 » qual metge pusch esperar medicina, com ella sola
 » sia quim pot esser metge e medicina de salut, la
 » qual, ne pregaries mies, ne preus de moltes ri-
 » ques, ne fortalea mia, ne la noblesa de mon 7700
 [V 125 b] » linyatge, no poran moure a pietat? ¿Qui*na ora-
 » dura, donchs, ha pres lo meu coratge axi, que am
 » e desig aquella quim ha en oy mortal? E no sens
 » raho, com yo en lo seu Regne sia vengut per tal
 » que li ocia son pare e sa mara, e ia li hage mort 7705
 » tan notable frare. E ¿ab quina cara, axi com fan
 » los altres amants, la pore afalagar a mouiment de
 » ma uolentat, car ellam sobrepuge de tot en no-
 » blesa e en poder de riqueses, e puys que ha
 » ballesa sobre totes les fombres, les quals totes 7710
 » coses lo seu coratge tenen en erguy? Verament,
 » tota carrera me par quem sia tanchada per la qual
 » puxa prouehir a ma salut.» E girant se a la paret,
 tot se conuerteix en lagremes amagades, per tal
 [A 96 a] que alcu no conega ses dolos. E *finalment, exu- 7715
 [V 125 c] gant ses lagremes, aquellas muda en *sospirs es-
 pessos; e axi ab molta angoxa posat, callablement
 cerca en sa penssa moltes maneras que puxa acon-
 seguir ço que desige. E en apres leuas del lit, e,
 demanada aygua a sos seruidors, leuas la cara e 7720
 torchas los senyals de les lagremes.

ACI FENEIX LO .XXIIJ. LIBRE; E COMENÇA
LO .XXIIJ. PARLANT DE ACHILLES QUI
ENCARA ESTA ENLAÇAT PER AMOR DE
7725 POLIXENA, E NO VOL ENTENDRE EN DE-
BELLAR CONTRA LOS TROYANS

7730 **E** vinent la nit, con encara duras la treua,
Achilles, geent en son lit, tota aquella
nit passa sens dormir. E pensa ab si
mateix que a la Regina Heccuba secreta-
ment trameta son missatge, per tractar ab ella si li
volria donar Polixena per muller, e que ell faça *que [V125 d]
tota *la host dels Grechs se partescha del setge de [A 96 b]
Troya, e que, sens dan dels Troyans, sens tota altre
7735 condicio sen tornen en Grecia, cessat tot escandel.
Per que, per lo mati en lalba, .j. seu secretari e a ell
molt feel cuytadament appella, al qual manifestas los
secrets del seu cor. E, manat a aquell que aço tengues
ab si, li dix que sen anas secretament a la Regina
7740 Heccuba, e dona li forma daço que hauia a dir. Per
que aquell missatge, decontinent, feelment obeynt
al menament de son senyor, se mes en cami; e
vinent a la Regina Heccuba, la missatgeria de son
senyor li dix feelment. La Regina, empero, qui
7745 hauia molta discrecio, les paraules daquell missatge
ab plasent coratge enteses, jassia que *molts sos- [V126 a]
pirs hagues gitats dels pits, al missatger respos en
aytals paraules: «Amich, tornaten a ton senyor, e
» promet li segurament de la mia part que, quant
7750 » en mi es, ab alegra coratge son apparaylada de
» complir son desig. Mas, per tal que aquesta cosa
» hage acabament, mester es quen sapia la vo-
» lentat del Rey Priam, *marit meu, e de Paris, [A 96 c]
» mon fill. E com yon sere certificada per lur res-

- » posta, lo terç dia tornaras a mi; e dir te sis pora 7755
 » fer ço que demanes.» E axi, hoydes les paraules
 de Heccuba, lo missatge sen torna a Achilles. Qui,
 hoyda la resposta del seu missatge, de ses dolors se
 aleuja, car la esperança daquellas paraules alegra
 fort son coratge, e sots confiança daquellas queucom 7760
 [V 126 b] reposa. E la Regina Heccuba, empresa hora ab *lo
 Rey Priam, marit seu, e ab son fill Paris, secretament
 li dix les paraules que Achilles per son missatge li
 hauia trameses. Les quals hoydes, lo Rey Priam
 per gran hora enclinat lo cap, no dix res, pensant 7765
 en diuerses maneres sobre aquellas paraules. E, fi-
 nalment, respos axi a la Regina Heccuba. «O, con
 » al meu cor par dura cosa acostarme a aquell
 » enamich, qui ab hoy de gran enamistat axi greu-
 » ment me ha ofes, qui per la mort de Hector me 7770
 » ha treta la lum dels meus huyls, per la qual mort
 » los Grechs han pres ardiment contra mi, esperans
 [A 96 d] » la destruc*cio de mi e dels meus! Empero, per
 » tal que daquí auant esquiuem que pus greus mals
 » nons puxen venir, e que almenys los altres fills 7775
 » meus me sien saluats e que yo en me vellesa re-
 [V 126 c] » pos e no *hage trebayls de batayles, forsats consent
 » a la volentat de Achilles, sol que ell primerament
 » acap ço que promet, per tal que ab alcuna falsa
 » manera nons puxa enganar.» E Paris, hoydes les 7780
 paraules del Rey, aproua lo seu consseyl, e leuge-
 rament hi dona son consentiment, per tal que per
 ventura, com en les prometençes qui sobre aços
 farien, Helena, sa muller, no hauria a esser restituida
 al primer marit, ans deuria a ell tots temps roma- 7785
 nir. E lo dia tercer vinent, Achilles trames son
 missatge a la Regina Heccuba; qui, com en secret
 sen fos vengut a ella, la Regina Heccuba li dix que
 hauia ahuda resposta del Rey Priam, marit seu, e

- 7790 de son fill Paris, e que a ells abdosos, e a ella axi
mateix, pleya complir lo voler de Achilles, si em-
[A 97 a] pero *ell complia ço que hauia promes: *axi que [V126 d]
en poder de Achilles era de aconseguir lo seu voler
e desig daquest fet, ab que la cosa secretament e
7795 sauia se fees, tro que acabar se puxa. E axi, donada
licencia al missatge, lo missatge sen torna a Achi-
lles; al qual totes les coses que Heccuba li hauia
dites feelment manifesta. De que Achilles fo ligat
ab mes de laços de pus escalfada amor, com per
7800 altre via no vees que pogues aconseguir Polixena.
Gran trebayl e gran congoxa mena en sa pensa,
per tal com era fort difficil ço que hauia promes de
complir al Rey Priam, e no era pas de tot en son
poder que ho pogues fer. Mas, costum es e vicij
7805 propri dels amadors, que, escalfant los lo desig de
lur cobaiança, prometen grans *coses e a ells im- [V127 a]
possibles, sens acord moltes vegades. Cuydas Achi-
lles, confiant de la gloria de sos merits, que si diu
que no vol daqui auant ajudar als Grechs, quels
7810 Grechs li consenten la partença, e que, jaquit lo
setge de Troya, sen tornen a lurs terras. Pero Achi-
lles, tots los Reys e los Prin*ceps dels Grechs, [A 97 b]
consintent Palamides, appellats a parlament, entre
ells preposa aytals paraules: « Amichs Duchs, Reys
7815 » e Princeps: vosaltres tots qui ab mi lo carrech
» daquesta guerra ensemps portats ¿ qual mouiment
» e ab tan poch acord nos engana, que per la muller
» de .j., ço es de Menalau a cobrar Helena, lexats
» nostres Regnes que altres los destrouesquen, e,
7820 » lexades nostres mullers e fills, siam venguts en
» terra *estranya, per recobrament de la qual Hele- [V127 b]
» na ja follament hauem fetes grans despeses, les
» nostras personas hauem posades a mort e a grans
» trebayls, con ia dels nostres nobles e dels caue-

- » llers forts e robusts molts sien estats morts, qui 7825
» per ventura vuy foren en lur sanitat ab nos en-
» semps? Yo, entrels altres, per moltes naffres que
» he preses he perduda molta de ma sanch; e no
» son molts dies passats, que en la mort de Hector
» he presa tal naffra, de que nom penssava ja mes 7830
» pogues viure. ¿Es, donques, Helena de tan gran
» preu, que per recobrarla tants nobles hagen a
» morir? E, cert, en diuerses parts del mon son
[A 97 c] » moltes nobles *fembres, de les quals no solament
» vna, mas .ij. e moltes ne pot pendre Menalau per 7835
» mullers, per les quals tota Grecia no haura a soffe-
[V 127 c] » *rir tants trebayls. E no es pas leugera cosa quels
» Troyans axi tost puxen esser vençuts, com ells
» hagen molt forts Ciutat, acompanyada de infinitat
» de combatents e de homens de peu. E com ia 7840
» Hector, lo pus forts dells, e molts daltres lurs
» nobles hajam morts, a la veritat, habundantment
» a nos pot bastar, e ab prou honor nos en podem
» tornar en nostra terra. E si iaquim que no cobrem
» Helena, no par que sia greu cosa, com axi mateix 7845
» dels Troyans hauem ab nosaltres Exiona, germana
» del Rey Priam, qui no val menys que Helena en
» noblesa de linyatge.» E axi Achilles feu fij a son
parlar. Mas lo Rey Cohas, e Menesteu, Duch de
Athenes, ab moltes paraules de reprensio contradien 7850
a Achilles. Axi mateix la maior part dels Grechs e
dels Princesps reprouen lo seu consseyl, no volents
[V 127 d] hi consentir. Per que Achilles, mogut *de gran ira,
mana als seus Mirmidons que contra los Troyans
[A 97 d] daqui auant *no prenguen armes, nes atrauesquen 7855
de fer ajuda als Grechs. E en aquest temps en la host
dels Grechs falgueren viandes; don se met entre ells
fort gran fam. Per la qual cosa Palamides, haut con-
seyl ab tots los promens e maiors de la host dels

- 7860 Grechs, acorda que tramesessen Agameneon enuers
Mecina al Rey Telafus, ab moltes naus, per tal que
tornant ab les naus carragades en gran quantitat de
viandes, tota fretura fos fora de la host, e los Grechs
ne haguessen gran bastament. E Agameneon, ree-
7865 bent de grat lo menament de son Duch, vassen sens
triga ab les naus vers Mecina. E com hi fo arribat,
lo Rey Telafo lo reebe ab gran alegria; e finalment,
carragades *ses naus en gran quantitat de virtualles e [V 128 a]
altres coses de menjar, ab bon temps torna a la host,
7870 on fo reebut ab gran goig. Apres Palamides hauent
cura de son regiment, totes les naus dels Grechs
qui ab lur host eren vengudes en Troya, mana que
fossen regonagudes e adobades, per tal que nos
consumassen, e que, con les haguessen ops, les
7875 poguessen hauer *mils prestes. [A 98 a]

ACI FENEIX LO .XXIIIIJ. LIBRE; E COMENÇA
LO .XXV. PARLANT DE LA MORT DE DEIFE-
BO, REY DE CARPEDONIA, E DE PALAMI-
DES, MORTS EN AQUELLA BATAYLA

- 7880 passat lo temps qui era donat a la treua,
abdues les hosts venen a la batayla, qui
fort se fa dura e cruel. Deifebo contra lo
Rey Cres de Agresta fort coratiosament
se leixa anar, e lo Rey Cres, en cos *iuerços de son [P 128 b]
7885 cauall, reebe Deifebo firent lo fortment de sa lança.
Mas Deifebo ab colp de la sua axi greument feri
aquell Rey Cres, que mort lo darrocha del cauall;
de la qual mort molt son desconortats los Grechs,
per que han a fugir. E los Troyans ardidament se
7890 fermen contra ells; mas Palamides e Diomedes, ab
.xx. milia combatents, secorregueren als Grechs, e

- venen al encontre als Troyans; e encara vench ab
 [A 98 b] ells aquell ardit Telamoni Ajax, lo qual de*continent
 leixant se anar contra Sinalor, fill bort del Rey Priam,
 lo naffra greument en lo bras el ne affolla, 7895
 axi que puy no fo apte a bataylar. E con aço vee
 Deifebo, leixas anar fellonament contra Telamon, e
 naffrat lo darrocha del cauall. E Palamides, desijant
 [V 128 c] venjar Telamoni, presa vna lança se lexa anar *contra
 Deifebo, e axi greument lon fari, que passant li les- 7900
 cut e les malles de la loriga rompudes, en molta
 virtut la li mes per lo pits, e, trenchada la lança,
 lo tronch ab lo ferre li romas fermat en lo pits. E
 com Paris, qui lauors era en aquell loch de la ba-
 tayla, viu Deifebo, son frare, axi mortalment naffrat, 7905
 ab gran trebayl e encara ab moltes lagremes lo
 trague entre les compaynes batallans, el mena apres
 la Ciutat. E Deifebo, com fo aquí aportat, vberts
 los huyls guarda Paris, e dix li: «E donchs, frare
 » meu ¿als inferns me lexes anar que no sia venjat? 7910
 » Molt te prech que, ans que aquest tronch me sia
 » tret dels pits, te cuyts contra aquell qui mi ha
 » mort, e fe per manera que ans que yo muyre tul
 » ocies de tes mans.» E Paris, aquestas paraules
 [V 128 d] hoydes ab molta *angoxa e dolor, *lexat lo frare [A 98 c]
 quis moria se cuyta a la batayla, tota la cara banya-
 da de lagremes per dolor, com apres la mort de
 Deifebo, frare seu, mes no desig viure. E curosament
 cerca Palamides, e entre les hosts dels combatents
 lo troba qui fortment se combatia contra lo 7920
 Rey Serpedon; e lo Rey Serpedon axi mateix contra
 Palamides. E com fees son poder quel ocies, Pala-
 mides feri lo Rey Serpedon ab la espasa nua axi
 greument en la cuxa, que la li parti del engonal; e
 decontinent lo Rey Sarpedon caygue mort. Per que 7925
 Paris, veent tan greu mortaldat que Palamides cruel-

ment feya dels Troyans, e que ials hauia tornats en
fuyta, tes lo seu arch en força de sos brasses, es-
guardant fermament vers Palamides en qual loch
7930 de la sua *persona lo poria pus mortalment ferir; [V 129 a]
e, tramesa contra ell vna sageta enuerinada, lon
feri en la gola, e passan li per la vena organal, lo
darrocha mort a terra. Don criden los Grechs, an-
goxen se es planyen per la mort de tan gran Duch
7935 lur, e espaordits decontinent lexen lo camp e fugen
*cuytadament, e tro a lurs tendes venen fugent. [A 98 d]
E los Troyans a tall despasa mortalment los per-
seguexen; mas los Grechs dauant lurs tendes se
giren contra los Troyans, en virtut fort batallarosa,
7940 e oposants se contra ells los contrasten fortment.
E los Troyans decontinent deuallen dels caualls, e
dura batayla fan contra los Grechs; e axi a peu
lexant se anar contra ells en lurs tendes, aquellas
tendes roben, molta vexella dargent ne prenen e
7945 gran habundancia daur e dargent que trobauen en
lurs coffres. Lauors *Paris e Troyol venen a la riba [V 129 b]
de la mar ab .xxx. milia homens a canall, e decon-
tinent manen metra foch en les naus dels Grechs.
E nos tarda gayra que en moltes de les naus meten
7950 foch, e ffas terbol e negra laer per lo fum quin hix,
e apres del fum hixen les flames, illuminants laer
per resplendor de les flames, e los lochs vehins ne
reluen; e ia aquells qui estauen en los murs de la
Ciutat clarament podien veure les flames. Mas en
7955 aço de part dels Grechs ab gran companya *de [A 99 a]
combatents vench Telamoni Ayachs, qui contra los
Troyans feu fort dur contrast; per que entre ells se
fa mortal batayla e mortaldat fort gran, com molts
morts hi romanguessen de cascuna part. E, certes,

tot laiustament de les naus dels Grechs fora en 7960
 aquella hora estat cremat sens dupte, si Telamoni
 Ayachs qui feu meraueyles de sa persona, baroni-
 [V 129 c] uolment noy *hagues contrastat. Mas empero, mes
 de .D. de les naus foren consumades per foch. Ffort
 gran auentatge hagueren lauors los Troyans; e dels 7965
 Grechs, part los morts, ni hac sens nombre de
 naffrats, molts dels quals, qui no podien soferir les
 angoxes de les naffres, se hixen de la pressa de la
 batalla, ab molts perills e dempnatges. Entre los
 quals Hebet, fill del Rey de Tarcia, naffrat mortal- 7970
 ment duna lança, com lo tronch li romangues en
 lo cors, sen vench a la tenda on era Achilles, qui
 aquell dia per amor de Polixena no era volgut exir
 a la batayla; e Hebet axi mortalment naffrat molt
 repta Achilles, com lexaua sos companyons cruel- 7975
 [V 129 d] ment destruir e matar, ell veent, qui ab la sua *virtut
 [A 99 b] los podia ajudar e defendre. *Mas Hebet, com lo
 tronch li fos tret de la naffra ab affany, decontinent
 mori dauant Achilles. E, no apres gran hora, .j.
 missatge de Achilles vinent de la batayla, se cuyta 7980
 a la tenda; e demanat per Achilles que era de la
 host dels Grechs, li dix: «Senyer: e con ha vuy pres
 » mal als nostres Grechs! car tort gran multitut de
 » Troyans a tayl despasa los ocien, que nos penssa
 » hom que dels Troyans abtes a batayla hage .j. 7985
 » romas en Troya, ans tots hi son venguts, qui dels
 » Grechs fan fort gran estrayl e mortaldat. E axi,
 » car senyor meu, com los Troyans sien ia lassos
 » de molt trebayl, si lo cor uos ho deya que ara
 » isquessets a la batayla contra ells, memoria de 7990
 » fama perdurable ne poriets aconseguir, car, per
 [V 130 a] » la virtut de la vostra entrada, tots *los Troyans
 » serian vençuts, qui per lur vgement no porien
 » leuar les mans contra les vostres forces.» Mas

- 7995 Achilles a les paraules del seu missatge no posa
son cor, ne gira sos huyls almenys per humanitat a
Hebet, qui dauant li estaua mort; ans fa apares *que [A 99 c]
no vege ne hoge res, axi com aquell qui, ligat ab
ligams de amor, totes altres coses lexa anar. Car
8000 costum es de tots los enamorats que, abcecats de
les naffres de lur amor, no han cura de esser loats
de lur honor, cuydants ne desplaure a lurs enamo-
rades, encara que ab gran deshonor dells se hagen
a leixar de les obres de que han laors e honor. E en
8005 lendemig, la batayla fort aspra se continua entre
los Troyans e los Grechs; mas, com lo dia ias giras
a la posta del sol, la *batayla se departi, e Troyol [V 130 b]
e Paris ab lurs Troyans partents, sen tornen a lur
Ciutat. Encara empero Deifebo, quis acostaua a la
8010 mort, no era finat, com Paris e Troyol dauant ell
estants, ab ell cobegen morir, axi com aquells qui
li hauien gran amor. E Deifebo, ab los huyls que ia
no podia leuar, e quaix la veu qui li defallia, demana
a Paris si era mort aquell qui ell ha mort: e, certi-
8015 ficat daço per Paris, mana que de la sua naffra sia
tret lo trouch, lo qual arranchat, decontinent mori.
De la qual mort tots los Troyans han gran dolor.
Mas los plors e los *plants del Rey Priam e de la [A 99 d]
Reyna Heccuba, e de les germanes e dels frares de
8020 Deifebo, com sia sobre*fluitat de recomptar ho, e [V 130 c]
encara lo plant e les lagremes qui per Sarpedon foren
escampades, hauem iaquit recomptar en aquesta
part. E lo Rey Priam feu metra lo cors de Deifebo
en .j. precios moniment; e axi mateix feu del cors
8025 del noble Serpedon. En la host axi mateix dels
Grechs, de la mort de Palamides se fa gran plant;
e, donat lo seu cors a sepultura, los Grechs se aiun-
ten ensemps. E com sens regiment de Duch no
poguessen estar, pres comunament lo consseyl de

Nestor, elegiren lo Rey Agameneon en Duch de la 8030
 lur host. E lo seguent dia los Troyans ab lurs hosts
 hixen a la batayla; contra los quals los Grechs en-
 continent se lexen anar de gran cor. Ffort dura
 batayla se fa entre ells, de ques segui gran estrall
 [V 130 d] dels morts. *E jassia que en aquell dia laer nuuol 8035
 [A 100 a] e escur hagues escampades moltes pluges, em*pero
 mentre dura la batayla molta sanch hi fo escampa-
 da, e, en espessos colps despases, molts mes morien
 dels Grechs que dels Troyans. E con Troyol ab
 gran companya darmats entras en la batayla, los 8040
 Grechs, qui en naguna manera nol podien sostenir,
 fugen dauant ell; e fugents ab grans habundancies
 de pluges, sen tornen a les tendes, e los Troyans
 los segueixen tro a les tendes, e finalment, lexats los
 aqui per la tempestat del temps, sen tornen a lur 8045
 Ciutat. E lo seguent dia entre los Grechs e los
 Troyans se comensa mortal batayla, en la qual Tro-
 yol ocis dels Grechs molts nobles Comtes e altres
 [V 131 a] maiors. E dura aquella *batayla tro a la nit. E axi
 mateix, sens alcun mija, per .vij. dies continuus se 8050
 combateren. E com los Grechs mes auant nou po-
 guessen sostenir, per la pudor dels molts corsos
 morts, per lurs missatgers demanaren al Rey Priam
 treues de .ij. meses, les quals lo Rey los atorga e
 les ferma. E dins lo temps de la treua Agameneon 8055
 [A 100 b] trames sos missatgers a Achilles, ço es lo *Duch
 Nestor e Vlixes e Diomedes, quel amonesten el in-
 duesquen que ab los altres Grechs vengues a la
 batayla, e que los seus Grechs per lurs enamichs no
 leix axi ociure cruelment. Los quals com vengueren 8060
 a Achilles, foren per ell reebuts ab gran alegria; e
 sients ensemps, Vlixes parla primer e dix axi: «Se-

- » nyer Achilles: ¿no fo entencio vostra e de tots
 » nosaltres los Regnes de tants *Reys e Prínceps [V 131 b]
- 8065 » desemparrar, e passar en forts bras en aquest Reg-
 » ne del Rey Priam, per que ell e los seus poguessen
 » liurar a mort e la sua Ciutat de Troya destruir?
 » ¿Don uos es, donques, vengut ara axí uouell corat-
 » ge, que mudada vostra volentat hajats girat vostre
- 8070 » enteniment al contrarij, apres tants trebayls e
 » dempnatges quels Troyans nos han fets en aques-
 » ta terra, com tants dels nostres Reys e nobles
 » hagen liurats a mort, les nostres tendes hagen
 » robades, e tantes de les nostres naus cremades?
- 8075 » ¿E no som ía per la virtut del vostre bras venguts
 » a esperança de victoria, com aquell tan forts Hec-
 » tor hajats *mort, en lo qual penjaua la esperança [A 100 c]
 » de la salut e la victoria dels *Troyans, e mes, car [V 131 c]
 » mort Deifebo, son frare, tota esperança los es tolt?
- 8080 » ¿Que es, donques, de uos qui en lo poder de
 » vostres forces hauets guanyada gloria de tan gran
 » fama, que ara volets que per fets contraris peres-
 » cha, e encara sostingats que la vostra gent muyra
 » de mort amargosa, la qual tant de temps ab escam-
- 8085 » pament de vostra sanch hauets defensa? Placieu
 » daquí auant mantenir que no muyre la gloria de
 » vostra fama, e defendre los vostres, qui, sens ajuda
 » del vostre poder, no poden res fer, e que en la
 » batayla daquí auant contra los vostres enamichs
- 8090 » prenats les vostres armes vençedores, per tal que
 » daquells pugam tost aconseguir victoria; axí com
 » de çert per vos esperam.» É en aço Vlixes feu fij
 » a ses paraules. A les quals paraules Achilles axí [V 131 d]
 » respos: «Senyer Vlixes: sí, axí com vos hauets dit,
 » en aquesta terra som venguts per aquell enteni-

- » ment que en vostres paraules vos ha plagut decla-
 [A 100 d] » rar, segurament podem dir que mouiment *de
 » gran oradura nos hi empes, e esperit de gran
 » follia nos ha tolt lo seny, que solament per la
 » muller de .j. Rey, ço es de Menalau, tants Reys 8100
 » e Princeps nos siam posats a mort e perescam tots
 » dies en terres estranyes. ¿E no valgre mes quel
 » noble Palamides fos ara en son Regne, que com
 » es estat mort en terra estranya? E als altres Reys
 » nostres, axi matex, qui en batayla son morts e 8105
 » lurs vides han finides fora lurs Regnes ¿nols val-
 » gre mes que fossen romasos? E, com la maior
 [V 132 a] » part, gran res dels nobles del mon sia *plegada
 » en esta host, si tots hic morim, per defelliment de
 » personas lo mon se haura a poblar de sotil linyat- 8110
 » ge de pagesos; car, sens dupte, axi com aquell tan
 » forts Hector ha finida miserablement sa vida, axi
 » mateix ho pore yo fer leugerament, qui no son de
 » tanta fortalea. E encara vosaltres requerir me,
 » donchs, ne pregar que contra los Troyans vage 8115
 » a la batayla, es trebayl perdut, car no es intencio
 [A 101 a] » ne preposit meu daqui *auant quem meta en les
 » mortals batayles, car mes ham que perda la fama
 » de la mia espertesa, que la persona; car la proesa,
 » si auagades es loada, souin la amaga oblidança.» 8120
 E jassia Nestor e Diomedes ab lurs paraules feessen
 [V 132 b] lur poder de afalagar Achilles, en naguna ma*nera
 nol pogueren induir que a lurs paraules ne als
 prechs de Agameneon consentis, mas quels amo-
 nesta que era profitosa cosa querir pau dels Tro- 8125
 yans, ans que en lurs batayles tants nobles peres-
 quen. Tornen sen, donchs, a Agameneon Nestor e

07 e com la major part dels nobles gran res sia aplegada V.
 10 de vil linatge V.

- Vlixes e Diomedes, e dien li totes les coses que ab Achilles hauien sabudes; per que Agameneon tots
 8130 los Reys dels Grechs, Princeps e maiors de la host
 mana appellar a parlament. Los quals ensemps ius-
 tats, los publica la volentat de Achilles e lo contrast;
 e los dix: «Veus que Achilles conseyla quens en-
 » tornem tots en ço del nostre, e que demanem pau
 8135 » als Troyans; e axi, veiats daquestas coses que
 » nauets al cor, e *daqui auant cascu de vosaltres, [V 132 c]
 » sius plau, manifest sa volentat daço que de*iam [A 101 b]
 » fer.» E en aço Agameneon feu fij a ses paraules.
 E Menalau, qui primer se leua per parlar, dix que
 8140 era cosa fort desigual demanar pau ab los Troyans,
 com mort Hector e Deifebo ells se tinguen mes per
 morts que per vius, e que daqui auant los Grechs,
 encara sens lo poder e ajuda de Achilles, son segurs
 de hauer victoria dels Troyans. Mas Vlixes e Nestor
 8145 fort contrasten a Menalau, dients que no es mera-
 ueyla si ell demana batayla e descons eyl lo retorna-
 ment, con en recobrament de sa muller sia tota sa
 intencio e son desig; e que no pot esser dit que
 Troya hage perduts *Hector ne Deifebo, com en- [V 132 d]
 8150 cara hi sia altre Hector qui no ha menys virtut, ço
 es lo noble e valent Troyol, qui fa aytan gran dan
 als Grechs com faria Hector si viuia, e es encara
 en Troya altre Deifebo, ço es Paris, qui no es de
 menys virtut que Deifebo en fets de batayles; per
 8155 que, en totes maneras, conseylen pau, e apres la pau
 que sen tornen. Calcas empero, traydor bisbe dels
 Troyans, quaix a manera de orat crida entrels
 Grechs dient: «O, barons nobles! ¿que penssats
 » *de fer contra la volentat e menament dels Deus? [A 101 c]
 8160 » Car certs siats quels Deus nos prometen victo-
 » ria, e sens falla you he sabut de lur bocha; e no
 » es pas cosa segura trer se escarn dels Deus, ne

[V 133 a] » venir contra lurs menaments. *Donques, prenets
 » armes contra los Troyans, e ardidament tornats a
 » la batayla contra ells; e no ces la vostra ma, entro 8165
 » que dells pugats aconseguir la victoria quen hauets
 » esperada, la qual los Deus han hordonada sens tota
 » falla que aconseguischats.» Per que a les paraules
 de Calcas bisbe tots los Grechs prenen contra los
 Troyans vigor e dur coratge, no curants de la ajuda 8170
 de Achilles, si no axi con si no fos ab ells.

ACI FENEIX LO .XXV. LIBRE; E COMENÇA
 LO .XXVJ. DE LA .XV^a. BATAYLA E DE LA
 MORT DEL BON TROYOL

[V 133 b]
 [A 101 d] N apres les treues dels .ij. meses ia passa- 8175
 des, los Grechs, hordonades lurs hosts,
 hixen a la batayla vigorosament. E los
 Troyans, qui axi mateix e*ren exits a la
 batayla, de gran *cuyta los venen a lencontra; e
 fort aspra batayla se fa entre ells; molts corsos 8180
 morts caen de cascuna part. E lauors Troyol hix a
 la batayla, ab gran companya de combatents, e
 molts dels Grechs ociu volent venjar la mort de
 son frare. E, segons que Dares escriui, aquell dia
 Troyol ocis .M. homens a cauall dels Grechs; los 8185
 Grechs fugen dauant ell e los Troyans a tayl despa-
 sa los seguexen tro a lurs tendes. Mas la nit sobre-
 uinent, la batayla fo partida. E lo seguent dia se fa
 la .xv^a. e molt aspra batayla, com los Grechs, desi-
 jants baroniulment la venjança dels lurs, van con- 8190
 tra los Troyans; e, entrels altres, Diomedes, ab gran

80 corsos dels morts A. 82 combatents molts A. 86 ell
 los A.

furor, molts dels Troyans mata, molts na naffra e molts n*andarrocha. Mas Troyol, qui viu que Diomedes, lo qual be coneix, tant de mal feya als Tro- [V 133 c]

8195 yans, vigorosament en leuger cos de son cauall, estesa sa lança, se deixa anar contra ell. E Diomedes coratiosament lo reebe, e trencha sa lansa en Troyol; mas no li feu naguna naffra. E Troyol axi fortment *feri Diomedes, que cap primer lo darro- [A 102 a]

8200 cha del cauall, e tan greument lo naffra, que quaix mort lo mes a terra; e per amor de Briseyda moltes paraules descarn dix contra Diomedes. Los Grechs entre los peus dels caualls traguieren Diomedes, portant aquell a ses tendes. E Menalau, com hac

8205 vist Diomedes axi naffrat e posat en terra, brocha son cauall, e, lexant se anar contra *Troyol, feu [V 133 d] son poder quel darrochas del cauall. E Troyol, ab aquella mateixa lança ab la qual hauia naffrat Diomedes, com encara no fos trenchada, feri Menalau

8210 el darrocha del cauall mortalment naffrat; lo qual los seus, dels peus dels caualls tret per forza, en lescut sen portaren a les sues tendes. E Agameneon, veent quels seus quaix defallien en la batayla, aiustats molts altres, ab ses forces se lexa anar contra

8215 los Troyans, aquells fortment agreuge, e molts ne ociu. E Troyol se lexa anar contra Agameneon, e darrocal del cauall no sens naffra, jassia no fos mortal. Agameneon empero, ab ajuda dels seus, torna en son cauall, e tement maior dempnatge dels

[A 102 b] seus, aquell dia *finida *la batayla, per sos missatgers demana treua de .vj. meses al Rey Priam. E lo [V 134 a] Rey Priam, ahut sobre aço consseyl, la li atorga jassia a molts dels seus desplagues atorgar tan longues treues. E en aquest endemig Briseyda, contra

12 portaren en les sues A.

volentat de son pare, souin venia veure Diomedes, 8225
 qui per la naffra geya en lo lit, si bes sabia que
 aquella naffra hauia feta Troyol, lo qual ella tant solia
 amar. E pensant moltes coses en si matexa, com
 vees que naguna fiança no li romania que james
 pogues hauer Troyol, tot son coratge, axi com a 8230
 variable e mudable segons que es propria cosa de
 les fombres, ferma en la amor de Diomedes, posan
 en son cor que daqui auant nol men per allarchs,
 [V 134 b] ans, tan tost com sia guarit, fassa *ço que ell vuyla,
 con en sa amor sia de gran desig escalfada. E lo Rey 8235
 Agameneon enfre lo temps de les treues sen vench
 a Achilles en companyia del Duch Nestor; e Achil-
 les los reebe ab alegra cara. E Agameneon lo prega
 que daqui auant venga a la batayla e no leix perir
 los seus Grechs. E sobre aço Agameneon e Nestor 8240
 [A 102 c] li faeren tota *aquella instancia que pogueren. Mas
 Achilles, cor endureyt, nos volch moure per naguna
 pregaria lur; empero, com cencerament amaua Aga-
 meneon, li atorga que sens ell los seus Mirmidons
 anassen a la batayla; de la qual cosa Agameneon e 8245
 Nestor li fan moltes gracies. E, partints dell, sen
 tornen a lurs tendes. E, passada la dita treua, Aga-
 meneon ab los seus sen va a la batayla. E Achilles
 [V 134 c] tots los seus *Mermidons mana apparallar, e ell
 mateix ana a veurels armar, donant los panons ver- 8250
 meyls; e ab lagremes los dona licencia; e ells a lur
 bon pas sen venen a la batayla, qui era ia comensa-
 da, e ia los Troyans destruïen durament los Grechs.
 Mas lo Duch de Athenes fortment los defenia; con-
 tra lo qual sobreuinent Troyol, contra ell se leixa 8255
 anar e del cauall lo darrocha; e dels Mirmidons
 nafra molts mortalment. Aquell dia se combateren

- tro a les tenebres de la nit, per les quals sen hagueren a leixar. E lo seguent dia abdues les parts venen
8260 a la batayla, quis fa fort aspra e dura. Lo Rey Ffilomenis e Polidames prenen lo Rey Co*has, e fan lur poder quel sen menen pres. E los Mirmidons fortment los ho contrasten, tollen lols *de les mans. E [A 102 d]
Troyol se met entre ells, e molts na naffra e molts
8265 na darrocha; e ells axi mateix, lexants se fortment anar contra Troyol, li ocien lo cauall, e fan lur poder quel ocien. Mas Paris e sos frares borts vigorosament en mig dels combatents se mesclen, els opremen, els naffren, els rompen, e Troyol deliuren; qui de continent puja en altre cauall. E sobre aquest deliurament se fa fort mortal batayla, en la qual los Mirmidons ocieren Mergariton, .j. dels fills borts del Rey Priam. E Troyol, cobejant venjar la sua iniuria e la mort de son frare, agrament se lexa
8275 anar contra los Mirmidons, e molts dells naffra, e, ab la ajuda de Paris e de sos frares borts, fortment los congoxa. Mas no era leugera cosa vençre los Mirmidons, com *fossen homens de gran ardiment [V 135 a]
e molt forts, e mestres en batayla; pero los Mirmidons, tement la multi*tut dels Troyans, se fan contra
8280 ells forts a manera de castell, tots ensemps aplegats en .ja. mota. Mas nos podien axi defendre, que Troyol, qui verament los era aguylo noyble, nols feris e nols naffras, e alguns dells no forças de partir se
8285 souent de la mota. Lauors lo Rey Agameneon, lo Rey Menalau, lo Rey Vlixes e Diomedes, qui venien freschs ab lurs hosts, entraren en la pressa; per que pus dura batayla se fa entre abdues les parts, en la qual los Grechs oppremen estranyament los

59 leixar lo seguent A. 63 los contrasten A. 71 e en la qual A.

- Troyans, e molts na ocien. Mas Troyol se met en 8290
aquella part on los Troyans eren pus durament tre-
baylats, e molts dels Grechs mata, naffra e confon,
[V 135 b] axi que quaix per sola virtut sua los Grechs se gi*ren
en fuyta. En aquella sao Telamon Ayachs entra en
la batayla, durament e aspra escometent los Tro- 8295
yans; per que los Grechs recobren lo camp. E aço
fo la .xvj^a. batayla, fort mortal com de cascuna part
na morissen molts. Mas Troyol, no solament los
Mirmidons, ans encara los altres Grechs ab tan gran
[A 103 b] vigor destruia, que los pus forts dells *no li gosa- 8300
uen estar de cara. Per que los Grechs altra vegada
tornen en fuyta, e los Troyans los seguexen tro a
lurs tendes. E aqui Troyol feu meraueyles contra
ells; e ab gran virtut sua pres .C. dels lurs nobles,
los quals sen mena presos a la Ciutat. E axi la ba- 8305
tayla fina, e abdues les hosts se departiren. E los
Mirmidons sen tornen, molts *dells naffrats, a les
[V 135 c] tendes de Achilles, e recompten li que molts neren
estats morts en la batayla; los corsos dels quals cer-
chats, troben que mes de .C. ne haviem perduts; de 8310
la mort dels quals Achilles se dol fort, e ab moltes
dolors, vinent la nit, angoxos entra en lo lit. E aqui,
fet sens tot repos, no tancha los huyls ne reposa;
e jassia torbat de molts penssaments, pero posa en
son cor que entras en la batayla, per venjança dels 8315
seus. Mas la estranya amor de Polixena li ho con-
trasta ab dura batayla, penssant ab sij que, com
Polixena am mes que si mateix, certa cosa es a ell,
si contra los Troyans pren armes, que iames no
haura ço que della desige, ans los goigs quen espera 8320
[A 103 c] haura perduts a tots *temps, com ia sia vengut *a [V 135 d]
menys al Rey Priam e a sa muller, faent contra les

o6 departiren los A. 19 contra los seus pren armes A.

- coses quels hauia promeses: car promes los hauia que iames no aydaria daqui auant als Grechs, e, 8325
 aço no contrastant, moltes vegades los hauia liurada en ajuda la sua gent. Molts dies estech Achilles per aytals penssaments torbat; e en aquests dies, entre les hosts dels Troyans e dels Grechs se feu la mortal .xviij^a. batayla, qui fo fort calda e fort dura, 8330
 per .viij. dies continu; en los quals dies Achilles, torbat per amor, continua en sos penssaments, e com a la batayla no volgues venir, molts foren morts dels Grechs. Per que Agameneon, veent tan gran destruccio dels seus, demana als Troyans treues. 8335
 Mas los Troyans les li nagaren, sino de certs dies tan solament, dins los quals los Grechs *poguessen [V 136 a] lurs morts soterrar. E com aquests dies fossen passats, la mortal .xviij^a. batayla se fa entre los Troyans e los Grechs. Menalau e Paris sencontren 8340
 en la batayla, e abdosos se darroquen dels caualls ab poder de les lurs lançes. Polidames se lexa *anar [A 103 d] contra Vlixes, ab la espasa; e Vlixes, axi mateix, ab la sua se defen dell vigorosament. Menesteu, Duch de Athenes, escomet Anthenor e aquell colpege axi quel darrocha del cauall; mas Telamon li 8345
 secorre, qui lo Rey Ffilomenis darrocha del cauall. Archilogo, fill de Nestor, se lexa anar contra .j. dels fills borts del Rey Priam, per nom Bru de Gimells, e axil feri fortment de la lança el naffra, quel darrocha mort en terra. De la mort del qual Bru los Tro- 8350
 yans son fort angoxosos; e com les noues daquesta mort fossen vengudes a Tro*yol, ell ne gita moltes [V 136 b] lagremes; e contra los Grechs se lexa anar ab molta fellonia, axi que sens dupte los hagra forsats de 8355
 fugir, si los Mirmidons fortment noy haguessen

contrastat. Per que Troyol, jaquits tots altres, se
 gira als Mirmidons, e contra ells se lexa anar vir-
 tuosament, aquells nafrant, e molts ne ociu dells.
 E los Mirmidons, no podents sostenir la força de
 Troyol, ne los altres Grechs la multitud dels Tro- 8360
 yans, cuyten se a la fuyta; e Troyol e los Troyans
 [A 104 a] los seguexen tro a les tendes, e alli los *Troyans,
 deuallants de lurs caualls, ab dures naffres offenen
 los Grechs en lurs tendes, els darroquen, e molts
 dells cruelment liuren a mort. Gran es lo tabustol 8365
 per aço en les tendes; e les veus daquells qui cri-
 dauen feyen recordar *laer pus prop. Per que, com
 [V 136 c] les confusions daquellas veus ab grans terros ven-
 guessen a les oreyles de Achilles qui estaua en sa
 tenda, demana que es la raho de tan gran brogit; 8370
 e los fugents de la batayla li dien: «Senyer: los
 » Grechs son, qui son vensuts per los Troyans e jas
 » son mesos en les tendes per esquiuar la mort, e
 » encara nos poden guardar quels Troyans alli nols
 » ocien. E uos, qui axi cuydats estar segur en la 8375
 » vostra tenda, ja sobre uos veurets ades mes de .L.
 » milia combatents, quius ociuran si desarmat uos
 » troben. E aquells qui tants dels vostres Mirmidons
 » han cruelment liurats a mort, encara non vaguen
 » de ociuren. E verament, aquells qui son vius se 8380
 » poden tanir per morts, si alguns poderosament
 » nols venen en ajuda.» A les quals paraules Achi-
 [V 136 d] lles, mogut *de gran fellonia, se leua com a rabios;
 [A 104 b] e, per *sobres dira, oblida la amor de Polixena; e
 demana les armes, e armas encontinent, e ab gran 8385
 cuyta puja en lo cauall, è, axi com a lop afamagat
 entrels anyells, abriuadament se met entre los Tro-
 yans; e contra ells se lexa anar, e molts na darro-

- cha, en naffra, en ociu, axi que en breu hora entre
 8390 los combatents es conaguda la espasa de Achilles.
 Lo qual, tot banyat de la sanch daquells que hauia
 morts, vmple la terra dels corssos dels morts. La
 qual cosa com ho viu Troyol, conech que era aquell
 lo dur Achilles: per que contra ell gira son cauall.
 8395 E com Achilles ho senti, aquell poderosament ree-
 be; e demetre que la .j. se empeny contra laltre,
 Troyol nafra axi greument Achilles, *que Achilles [V 137 a]
 molts dies estech que no poch esser a la batayla,
 ans li couench per la naffra a jaura en son lit. E
 8400 Troyol, si be nos fo naffrat per Achilles, senti lo
 colp seu, car abdos, dels colps dells mateys, eren
 cahuts ensemps dels caualls. Combateren se les
 hosts continuament aquell dia, del mati tro a la nit,
 que, vinent les tenebres, la batayla se hac a partir.
 8405 E lo Rey Priam, com sabe que *Achilles, contra [A 104 c]
 ço que hauia promes, era entrat en la batayla, ne
 hac fort gran despler, es penssa que Achilles per
 angan hagues trames a dir a Heccuba les paraules
 de Polixena; e molt repren la muller, dient li: «Si
 8410 » haguessem donada fe a les paraules de Achilles,
 » tots temps ne forem estats deshonorats.» Dolgue
 axi mateix a Polixena, a la qual ia plaguera que
 hagues Achilles per marit. Achilles, apres que fo
 exit de la *batayla, com abans poch, se fa garir de [V 137 b]
 8415 les nafres que li hauia fetes Troyol, e guarir; e con-
 tra Troyol, qui axi greument lo hauia naffrat, con-
 cebe gran ira, e dix que a fer couenia que de ses
 mans moris. E aquestas coses passades, vench lo

96-98 contra laltre donaren se tant grans colps de lurs lances
 que abdos ne anaren en terra de cauall pero daquest encontre
 Axilles fon greument nafrat de que molts dies V. 99 ans lo
 couench A.

temps ques feu la .xix^a. mortal batayla. E abdues
 les hosts ensemps iustades en lo camp, combatents 8420
 se de cascuna part se fan grans morts. Achilles, em-
 pero, ans que entras en la batayla, se feu venir
 dauant los Mirmidons, e feu los gran clam de Tro-
 yol; e, axi ab menaments com ab pregaries, los
 amonesta com se degen hauer en la batayla contra 8425
 [A 104 d] Troyol, e que tots ensemps no *enten en nagu-
 [V 137 c] na altre cosa, sino *quel se meten el encloguen al
 mig e nol ocien, mas tant loy tinguen, axi batay-
 lans ab ell, dentro que Achilles venga, qui nols sera
 molt luny. E dit aço, Achilles hix a la batayla; lo 8430
 qual los seus Mirmidons seguexen. E en aquestas
 coses Troyol, ab gran companya de homens a cauall
 e ab gran abriuament, entra en la batayla; e lexant
 se anar contra los Grechs, molts na darrocha, molts
 na naffra en ociu, axi que en breu hora, per lo 8435
 poder de la sua virtut, los Grechs giren lesquena e
 fugen denant los Troyans. Estant lauors lo sol a
 mig dia, e fugents quaix vensuts, cuytadament sen
 venen a lurs tendes. E lauors los Mirmidons, qui
 eren per nombre .ij. milia combatents, de gran cor 8440
 [V 137 d] se *meten en la batayla tots ensemps; e no obli-
 dants lo menament de lur senyor, ab les espases en
 les mans se meten entre los Troyans; e los Grechs
 recobren lo camp, de que dura batayla se fa entre los
 [A 105 a] vns e los altres. Los Mir*midons ab curosa pensa 8445
 cerquen Troyol entre los combatents, e aquell tro-
 ben combatent se coratjosament entre les compa-
 nyes; e environen lo de totes parts, el se meten en
 mig. Mas ell ne ociu molts dells e molts dells ne
 naffra mortalment. Empero, com no fos nagu dels 8450
 seus qui lauors secorregues a Troyol, los Mirmi-

dons li ocien lo cauall, e a colps de lances en molts lochs lo naffren e per força li leuen lelm del cap, e lo capuç del lorigo lin leuen forciuolment.

8455 Per que Troyol, ab *lo cap nuu, ab forsa flacha se [V 138 a]

defen dels Grechs. E lauors sobreuench Achilles, qui, pus que viu que Troyol hauia lo cap desarmat e desemparat de tota aiuda de defencio, fellonament se lexa anar contra ell, e ab la espasa nua, aiustant colp a colps, li tolch lo cap, e aquell cap lansa entre los peus dels caualls, e lo cors daquell liga a la coa del seu cauall, e, sens tota vergonya rocegant lo detras lo cauall, lo porta per tota la host cruelment.

8465 Mas, o tu, Homeri! qui en los teus libres en tantes laors e en tanta no*menada has exalsat Achilles [A 105 b]

¿quina raho ta induhit quel pujasses en tans grans titols de proeses? E en allo mes, que com dius que Achilles ab ses forces ocis .ij. Hectors, ço es Hector, e Troyol, molt forts frare seu, verament enga-

8470 nat te ha affeccio dels Grechs, de nacio dels quals *dien que est; e no ti est mogut ab vera raho, mas [V 138 b]

mes per fauor. E digues me: ¿e Achilles no ocis lo tan forts Hector, al qual nagu no fo ne era semblant en espertesa, lauors com Hector feya tot son poder

8475 que aquell Rey que hauia pres en la batayla ne tragues, gitant se lescut detras; lo qual Hector quaix desarmat ne entenia en als sino que aquell Rey tragues entre les companyes, per tal que catiu lo comanas als seus? E si Hector se fos guardat dels

8480 aguayts de Achilles, tornant se lescut dauant ¿nos fora deffes de Achilles, com moltes vegades li hagues tets greus dempnatges? Certes, hoc: ne Achilles en sa virtut no ocis Troyol, ans ho feu fer als .ij. milia combatents; e com fo vensut no hague vergonya

[V 138 c] de ociurel, com no hi trobas nangun *contrast de 8485
 [A 105 c] defencio; e axi *no ocis hom uiu, mas quaix mort.

Donchs, daqui auant Achilles, lo qual tu escrius decorat de molta noblesa, no es digne de loar, qui lo fill de tan gran Rey e baro de tanta noblesa e espertesa, no pres, ne vensut per ell, rocega a la coa del seu cauall, tota vergonya a part posada. Verament, si noblea hagues en Achilles, mogut de compassio iames tan vils coses ne tan cruelment hagra fetes. Mas ell nos poch moure per ço qui no era en ell. 8490 8495

E pus que Paris e Polidames e Eneas saberem que Achilles axi rocegaua lo cors de Troyol, Paris se muda, axi que quaix dangoxa fo mig mort. E los Troyans, per hauer lo cors de Troyol, sostengueren molt trebayl; mas nol pogueren hauer *per la 8500

gran multitut dels Grechs qui al recobrament daquell molt contrasten. E lo Rey Mennon, per la mort de Troyol de molta dolor mogut, coratiosament esueeix Achilles, primerament ab paraules deshonriuols, dient li: «O, inich traydor! ¿com 8505

» tanta crueltat ta pogut enmalir, que tan noble e » tan ardit fill de tan noble Rey hages ligat a la coa » de ton cauall, e axi com a hom vil en naguna 8510
 [A 105 d] » manera no has duptat de rocegar lo *per terra? » Verament, aquella cosa daqui auant sens demp-

» natge de la tua persona no passara.» E decontinent, leuant se anar contra ell en cuytat cos de son cauall, axi aquell greument ab la lansa naffra en lo pits, que Achilles apenes se poch sostenir. No res 8515
 [V 139 a] menys, *treta la espasa, sobre lelm que portaua lo feri en lo cap de durs colps; en tant que Achilles, greument naffrat, caygue a terra del cauall mig mort. E en aço los Troyans cobraren lo cors de Troyol, mas no sens gran trebayl e perill. E los

- 8520 Mirmidons leuen Achilles de terra, e aquell fan
 puïar en son cauall; qui, apres pocha hora cobrada
 forsa, entra en la batayla. E ab gran fellonia esco-
 met lo Rey Mennon; e lo Rey Mennon aquell reeb,
 e greu batayla se fa entre ells. Mas Mennon pus
 8525 durament agreuge Achilles. E sobreuinents les hosts
 de cascuna part, combatents se abdosos se partexen.
 E girant se lo dia al sol post, la batayla cessa aquell
 dia. E la batayla se fa per .vij. dies continus. E fo
 calda la batayla *entre los Troyans e los Grechs, [A 106 a]
 8530 con Achilles, confortat de ses naffres, de*sijant fort [V 139 b]
 venjar se del Rey Mennon, lo dia .vij^e. entra en la
 batayla; e parlant ab los seus Mirmidons, ferma-
 ment los mana que lo Rey Mennon encloguen en
 mig dells, e tenguen axi enuironat dentro que Achi-
 8535 lles venga a ells, qui prena del Rey Mennon ven-
 jança. E axi la greu batayla se fa, e molts ni moren;
 e Achilles e Mennon sencontren, e dels caualls se
 darroquen, e abdos se combaten a peu fortment.
 Lauors los Mirmidons se lexen anar contra lo Rey
 8540 Mennon, e enuironen lo de totes parts; e aquell,
 deseparat de tota ajuda dels seus, prenen, com
 noy hagues alcu qui contra los Mirmidons li se-
 corregues. La qual cosa com viu Achilles, lexa
 anar contra Mennon, e de moltes naffres lo ocis el
 8545 feri. Empero aço Achilles no feu sens gran perill
 seu, com Mennon axi mateix li hagues *fetes greus [V 139 c]
 naffres, de les quals molta sanch li deuallaua tro en
 terra, per que esperaua hom mes de la mort de
 Achilles que de la vida. *Pensant, donques, mes- [A 106 b]
 8550 qui Homeri, que null temps Achilles hom valent
 ocis sino ab tracio, ¿per que es digne de loar, si
 tracio mereix que sia exalsada de laors e de titols?

23 reeb greu A. 36 fa molts ni moren Achilles A.

Part aquestas coses, durant la batayla Menalau, Mene-
 nesteu, Diomedes, Telamoni Ayachs, ab lurs hosts
 lexants se fort anar contra los Troyans, aquells giten 8555
 del camp, axi quels Troyans, dats a soptosa fuyta,
 se cuyten a la Ciutat, e ab gran perill en aquella
 sen entren. E los Grechs, qui ab gran brauesa los
 seguien, gran multitut dells ne naffren en ocien.
 Mas los Troyans qui pogueren fugir, entrants en la 8560
 Ciutat, tanquen les portas e les guarnexen ab fer-
 mes tancadures.

[V 139 d] ACI FENEIX LO .XXVJ. LIBRE; E COMENÇA
 LO .XXVIJ., *DE LA MORT DE ACHILLES E
 DE PARIS E DE AYACHS 8565

portat lo cors de Troyol en lo palau del
 Rey Priam, dol se no poch lo Rey Priam,
 dol se Heccuba, dol se molt Polixena,
 dol se Helena, dol se Paris, e ab moltes
 [A 106 c] an*goxes e plors e dolors passen lurs dies. Dolen 8570
 se tots los Troyans qui, com se senten desemparats
 de la ajuda de Hector e de Deifebo e de Troyol, se
 penssen vertaderament que daqui auant no hagen
 vida. Empero lo Rey Priam mana quel cors de
 Troyol fos soterrat en sepultura fort preciosa, e axi 8575
 mateix quel cors del Rey Mennon fos mes en pre-
 cios sepulcre. E la Regina Heccuba, de la mort de
 [V 140 a] sos fills tort angoxosa, cercha moltes *vies per que
 finalmente se pogues venjar daquell quilts hauia
 morts, ço es que pogues liurar a mort aquell tiran 8580
 Achilles, qui axi no hauia rabujat de esser cruel a
 sos fills. E finalmente, appellat en secret a ella Pa-
 ris, ab gran habundancia de lagremes li dix: «Molt
 » car fill: tu saps en qual manera aquell maluat

- 8585 » Achilles ha morts tos frares, tan bons fills meus,
 » ab tracio, despuylant mi, mesquina mare, de Hec-
 » tor e de Deifebo e de Troyol, los quals ab tu en-
 » semps eren entegre solas de la mia vida. Per que
 » seria digne cosa e iusta que, axi com ell traydo-
- 8590 » rament despuyla los pares matant los lurs fills,
 [A 106 d] » axi ell mort semblant so*fira. Aquest mal*uat [V 140 b]
 » Achilles, segons que saps, me ha feta requerir
 » moltes vegades que li donas me filla Polixena per
 » muller; e, per tal com lo ne posat en esperança
- 8595 » certa, enten li a trametra mon missatge que venga
 » ab mi parlar en lo temple de Apollo, e que tu,
 » fill meu, ab alcuna companya de persones quit
 » sien feels, esties en qualque loch amagat, e, com
 » ell vendra, queus laxets anar contra ell, que no
- 8600 » puxa escapar que per vostres mans no muyre.»
 La qual cosa atorga Paris, mogut per les piadoses
 lagremes de sa mare. Per que fo fet que Paris, se-
 gons que la mara hac hordonat, ab .xx. daltres molt
 feels a ell e molt coratiosos, se amaga; e deconti-
- 8605 nent enuiat missatge per Heccuba a Achilles, lo
 malestruch Achilles, enganat per calor de a*mor, [V 140 c]
 la qual fort toll lo seny als homens sauis, ensemps
 ab lo fill de Nestor sen vench en lo temple de Apo-
 llo; e vinents ells aqui, Paris ab los seus compa-
- 8610 nyons hixents del loch on seren amagats, tretes les
 espases se lexen anar contra Achilles. E Achilles no
 tania altres armes *sino la espasa, contra lo qual [A 107 a]
 Paris, en virtut de sos brasses, trames .iiij. darts, ab
 los quals mortalment feri Achilles; e los altres ca-
 uellers axi matex se lexen anar contra Achilles. Lo
 qual Achilles, treta la espasa e lo seu pali plegat en
 lo bras, jaquint se anar contra aquells quil ferien,

- ne ocis .vij.; mas, finalment, Antilogo e Achilles foren morts malament per Paris en lo temple de Apollo. E Paris mana los corsos de Achilles e de Antilogo esser donats a corps e a cans; *mas, per prechs e amonestaments de Helena, del temple de Apollo solament foren portats en la plaça, per tal que tots los Troyans quils volien veura los poguessen veure. Alegren se los Troyans de la mort de Achilles, dients entre si que daqui auant nols cal hauer pahor dels Grechs. E Agameneon Rey tramet al Rey Priam sos missatgers, que als Grechs faça donar lo cors de Achilles e a Nestor lo cors de Antilogo, en trist confort de son pare, a qui sobiranament dolia.
- [V 140 d] Atorga ho Priam, e los Grechs a *lur host porten los corsos de abdos. E axi de la mort de Achilles se fa fort gran plant entrels Grechs, quis penssen e dien entre ells que daqui auant nols cal hauer esperança de hauer la Ciutat de Troya, pus es mort Achilles. E aqui fan sepultura de gran *preu al cors de Achilles, pregans lo Rey Priam que aquella sepultura leix estar en la Ciutat de Troya, en la entrada de la porta Timbrea; la qual cosa Priam atorga. E recomptar empero la forma preciosa de aquesta sepultura e la manera, par que seria superflua cosa.
- [A 107 b] E apres aquestas coses, Agameneon mana apellar a parlament los Reys e Princeps dels Grechs; los quals vinents e estants dauant ell, los diu: «Que per » la mort de Achilles la maior part dels Grechs par » que hage pres fort gran desconort; e axi, ¿quels » en es viares? ço es, sis lexaran de les batayles, o » si les continuaran, o sen tornaran en lurs terras.» E daço foren entre ells diuerses opinions, car alguns

22 del temple solament de Apollo foren A. 27 Grechs Agameneon A. 32 los corsos abdos A.

- 8650 dells loen les batayles, e als altres plau que sen tor-
nen; mas, finalment, tots romangueren en .j. acord
de romanir en les batayles. Aprouen e conseynlen
[A 107 c] dient, que si Achilles *los es defalgut, nols falran les [V 141 b]
veres prometençes dels Deus, quels Grechs no hagen
8655 contra los Troyans la victoria desijada e que no des-
trouesquen la Ciutat de Troya. E Ayachs, leuant se
en mig dels Grechs, conseyla als Reys «que, pus
» Achilles es mort, sia trames per son fill Neptolomo,
» qui per lo Rey Licodomo, aui seu, se nodreix en
8660 » fets darmes iuuenils, com ell hage sabut de cert
» quels Grechs sens ell no poran obtenir contra los
» Troyans victoria; e ell es cert quel dit Neptolomo,
» jaquida tota triga, cuytadament vendra en ajuda
» dels Grechs.» E axi los Grechs, hoyt aquest con-
8665 seyl, lo loen, e tots eligen lo Rey Menalau, que per lo
fill de Achilles vage al Rey Licodomo. Temps era la-
uors quel sol, entrant sots lo cercle celestial appellat
zodiach, hauia *cuytat son cos, que ia en aquell [V 141 c]
any era entrat en lo signe de Cranch, en lo qual,
8670 segons la diuinal disposicio de les esteles, es lo
solstici del estiu, e lauors son los dies maiors en
lany. E son .ij. solsticis, ço es, lo solstici del estiu
e lo solstici del yuern, e son dits solsticis per tal
*com lo sol esta pujant e deuallant en aquells sols- [A 107 d]
8675 ticis per la obliquitat del cercle zodiach, qui porta
los signes; e axi, com ve lo sol al signe de Cranch
puiant, e no pot mes pujar, alli esta, faent los dies
grans e les nits breus; la qual cosa esdeue de la
meytat del mes de juny tro a la meytat del mes de
8680 juliol apres seguent. Com empero lo sol deuallant ve
al signe de Capricorn en liuern, lo sol com no puxa
mes auant deuallar segons lestament de son cercle,

50 batayles als altres A. 67 cercle del celesti el zodiach A.

- alli esta, faent los dies breus, e per consequents
 [V 141 d] les *nits longues. E en aquest solstici del iuern 8635
 plague a nostre Senyor Deu lo pare la molt gloriosa
 natiuitat de nostre Senyor Jhesu Christ esser cele-
 brada, a .viiij. de les kalendes del mes de gener,
 lauors lo sol estant en lo Capricorn, vers la fi del
 mes de deembre, en lo qual, de la gloriosa verge
 Maria nexent, a nos obri la porta de la nostra re- 8690
 dempcio; lauors, con als pastors, segons que es es-
 crit en les ystories ecclesiastiques, per langel fo
 dit: «Denunciy uos gran goig»; los quals pastors
 per les vigilies de la nit celebrauen lo solstici del
 [A 108 a] iuern, segons *que sacostumaua de obseruar entrels 8695
 homens. E en lo damunt dit temps quel sol esta en
 lo Cranch, bull lestiu e la calor; car, com lo sol
 guarda de dret la terra e los seus raigs sobre la faç
 de la terra sescampen, per que la terra per sobres
 [V 142 a] de calor se fen, e força los homens *a suor; e dura 8700
 tant tro quel sol partint del Cranch ve deuallant al
 signe de Verge. Lauors la cremor del estiu sobre
 pujant laer, se fa luent e cere, los raigs del sol no
 lexants les nuus exir de les vapors de les aygues,
 aiusten se en laer calent; la qual cosa no sesdeue 8705
 en lo temps diuern, com lauors lo sol, discorrent
 per los costats de la terra, ab sos raigs guarda la
 terra de tort, per que laer nos pot escalfar. E les
 vapors quis leuen de la terra e de les aygues, com
 no troben enbarch dels raigs del sol, se aiusten en 8710
 moltes nuus, les quals, tallades per tempestat dels
 vents, engendren trons e lamps e multitut de plu-
 ges, per que laer, cubert en liuern de abrigament
 de nuus, se fa molt tenebros e escur.
- Donchs, lo .xviij^e. dia del mes de juny, lauors 8715
 [A 108 b] *con los dies del any son maiors, *segons que dit [V 142 b]
 es, los Troyans e los Grechs hordonen la .xx^a. e mor-

- tal batayla. E, abdues les hosts ensemps aiustades,
 batayla fort aspra se fa entre ells. Lauors Ayachs
 8720 com a orat, ab lo cap descubert e desermat, entra
 en la batayla solament portant la espasa en la ma,
 anant encara menys de escut. Empero los altres
 Princeps dels Grechs, Diomedes, Menesteu, Vlixes,
 8725 Menalau e Agameneon, ab lurs hosts be hordona-
 des, vengueren entro al pas dels Troyans. E lo Rey
 Priam, hordonades sauïament ses companyes, acor-
 da exir a la batayla contra los Grechs e axi ho mana.
 Mas, o, de quanta pahor es toçada la gent dels Tro-
 yans, com veu que ha exir a la batayla sens guia-
 8730 ment del molt forts Hector e del *sauï Deifebo e [V 142 c]
 del molt coratios Troyol! Mas los Troyans, per tal
 com los es necessari ques defenen de lurs vides,
 posen al perill de la batayla Paris, en defalliment
 de sos frares. E isque a la batayla ab multitud de
 8735 lagremes, qui desots lelm li deuallauen; e apres Po-
 lidames, e lo Rey Ffilomenis, e lo *Rey Eforas e [A 108 c]
 lo Rey Eneas, ab cuytat cos se mesclen en la batay-
 la contra los Grechs. E Paris, ab la sua host de la
 gent de Persia, ab lurs archs e sagetes naffren molts
 8740 Grechs e molts ne ocien. E Diomedes contra lo Rey
 Ffilomenis se lexa anar, al qual aquell Rey podero-
 sament contresta. Mas los Pagafonesos, vassalls del
 Rey Priam, molts daquells Grechs ocien, nafen en
 darrochen, axi que Dio*medes e los altres Grechs, [V 142 d]
 8745 no podents sofferir lur furor, son forsats de tornar
 atras bon troç. E Menesteu, Duch de Athenes, se
 lexa anar contra Polidames, empenyenlo axi pode-
 rosament ab sa lança, quel darrocha del cauall, e
 aquell de durs colps fer ab la espasa nua, e fa son

24 m. ab A. 38 Grechs Paris A. 39 sagetetes A. 40 ocien
 Diomedes A. 46 troç Menesteu A.

- poder quel ocia. Eu hagre fet, si lo poder o la ajuda 8750
 del Rey Ffilomenis nol hagues deliurat de les mans
 de Menesteu. Encara Paris molts dels Grechs naffra
 e molts ne ociu. Lauors aquell forts Ayachs se lexa
 anar contra la gent de Paris ab la espasa nua, del qual
 se pot dir que fo miracle com lauors tants Troyans 8755
 [A 108 d] hagues morts en la batayla e de tota na*fra era es-
 capat quití. Empero a la gent de Paris vench ab
 [V 143 a] espasa nua e mes se *entre los Persienchs, e sens
 nombre dells ne ociu; per que tots fugen denant
 ell. Mas Paris, qui aço no poch sostenir, tes lo seu 8760
 forts arch e trames vna sageta enuerinada contra
 Ayachs, ab la qual lo feri entre la melsa e les cos-
 telles. E com Ayachs be sentís que daquella naffra
 deuia morir sens falla, ans que morint defallescha
 cerca Paris entre les companyes; Paris troba, e 8765
 acostas a ell e dix li: «Paris, Paris! tu ab colp de
 » ta sageta me has cruelment mort; mas, ans que
 » yo mort deuall als inferns, tum seras missatger ey
 » iras primer; car mester es que de la iniusta amor
 » de Helena, per la qual som morts tants nobles, 8770
 » encontinent sies separat.» E tan tost ab la sua
 [V 143 b] espasa axil feri mortalment en la cara, *que les
 galtes li parti en dues parts, e, departides del cer-
 uell, decontinent Paris caygue mort entre los peus
 [A 109 a] dels caualls. E Ayachs no hac *molt anat, aximateix 8775
 caygue mort. E los Troyans, veent Paris mort, re-
 cobren lo seu cors ab gran trebayl, e ab moltes
 lagremes lo porten a la Ciutat. Mas Diomedes e
 Menesteu, ab multitud de Grechs anants contra los
 Troyans, forcen aquells de fugir. E com ia lo sol 8780
 se acostas a la nit, los Troyans, ab perill de perdre

53 m. forts A. 56 e tota A. 58 Persienchs sens A. 64 m.
 deuia morir A.

- los Persienchs, sen entren en la Ciutat. E Agame-
neon, vinent la nit, no molt luny de la Ciutat mas
8785 tendes e pauallons de cada part. E los Troyans,
jassia haguessen Ciutat de gran granea e fortalea,
empero *posen guardes als murs, qui continuament [V 143 c]
fasen guayta en aquells. E aquella nit, portat lo
cors de Paris en lo palau de son pare ab molt es-
8790 campament de lagremes, plant se fa molt gran entre
los ciutadans. Car daqui auant se pensen que la
carrera de tota desperacio los sia oberta, pus que
tots los fills del Rey Priam, en los quals tota la
esperança de lur defencio penjaua, per mort eren
8795 defalguts. E creegats que seria fort dificil cosa dir de
paraula los plors e les do*lors del Rey Priam, pare [A 109 b]
seu, e molt mes de la malaumenturada Heccuba, mare
sua, e de ses germanes, e ia molt mes de Helena;
car Helena especialment, quaix morta, del cors de
8800 Paris mes de .xx. vegades aquella nit fou departida,
desijant ab ell morir e daqui auant no desijant viure.
Les *paraules del qual plor, jatsia contenen engoxes [V 143 d]
de moltes dolors; les quals porien hom encara sens
pietat escomoure a dolçor de pietat e a compassio de
8805 persona qui ha dol, empero non curam açi recomptar
ho per la granea de la obra. Mas lo Rey Priam e
Heccuba, en tant son meraueylats de la gran dolor e
angoxa de Helena, que, quaix oblidats de lurs dolors
propries, en les dolors de Helena prenien angoxosos
8810 conorts. E com la veeren per la mort de Paris de
tantes dolors turmentada, aquella hagueren cara
daqui auant mes que filla. Ffinalment, a Paris es
apparaylada en lo temple de Juno fort preciosa
sepultura; e jaquida de recomptar la forma e la
8815 materia de que era, lo cors de Paris fo en aquella
soterrat e conseruat.

[A 109 c] *LO ·XXVIJ. LIBRE ES COMPLIT; E COMEN- [V 144 a]
ÇA LO ·XXVIJ. PARLANT DE LA VENGUDA
DE VNA VERGE APPELLADA PANTASILEA,
REGINA DE LES AMAZONES, QUI VENCH 8820
AB .M. PUELLES EN AJUDA DEL REY PRIAM,
E DE LA MORT DAQUELLA

os mesos entegrament foren passats, quel
Rey Priam no uolch que les portas de la
Ciutat se obrissen; per que los Troyans 8825
axi estants enclosos, en naguna altre cosa
no enteseren sino a continus gemegaments e plors.
E en aquest endemig Agameneon per sos missat-
gers requer lo Rey Priam que man sa gent exir a la
batayla. La qual cosa lo Rey Priam los denaga, 8830
tement la darrera destruccio de sa gent. E per allo,
mes que per als, quel Rey Priam hauia esperança,
sens tot dupte, de .j. socors que sens falla deuia
hauer *de la Regina de les Amazones, qui ia per 8835
venir a Troya se era mesa al cami. Car era en aquell
[A 109 d] temps en les parts *d Orient vna ylla o prouincia qui
era appellada Amazona, en la qual fembres tan so-
lamente, sens homens, viuien. E la maior cura que
les fembres ioues hauien si era que fossen tots temps
en fet de batayles, per que poguessen guanyar 8840
fama despertesa e gloria de bataylar. E dauant
aquella prouincia hauia .ja. ylla fort gran e fertil e
delitosa, en la qual solament homens habitauen; e
era costum daquellas fembres .iij. meses del any,
ço es de Abril, de Maig e de Juny, passar a la dita 8845
ylla, e estar en aquella ab los homens; per que

33 de .j. secos A. 38 sens homens estan A. 43 homens
mascles habitauen A.

- moltes dellas se emprenyauen, e prenys sen torna-
uen a lurs cases. E com enfantauen, si hauien filla,
tanien la en lur prouincia, e si mascle hauien, pus
8850 *era de edat de .iiij. anys trametien lo a aquella ylla. [I' 144 c]
Daquesta prouincia era lauors Regina vna verge
noble e fort bataylarosa, appellada Pantasilea, qui
hauia en gran amistat Hector per la gran proesa de
la sua persona. E hoyt quels Grechs venien ab
8855 gran host contra lo Rey Priam, ella en aiuda del
Rey Priam, ab .M. puellas combatents ab gran abri-
uament, sen vench per amor de Hector *a la Ciutat [A 110 a]
de Troya, en companyia de ses puelles; e no sabia
que Hector fos mort, e com ho sabe fou ne fort
8860 angoxosa, e molts dies entes a plors e a lagremes.
E finalment, ab afectuoses paraules, parla al Rey
Priam requerint lo quel seguent dia tots los seus
fossen apparaylats a la batayla, e que manas obrir
vna de les portas de la Ciutat, car ella ab les sues
8865 puellas *enten exir contra los Grechs a la batayla, [V 144 d]
per tal quels Grechs puxen prouar que valen en
batayla les mans dretas de les donzelles. On se se-
gueix que, a menament del Rey Priam, lo Rey Fflo-
menis ab los seus Pafagons, Eneas, Polidames ab lurs
8870 hosts, e Pantasilea ab les sues donzelles, per la porta
Dardanides, la qual lo Rey Priam hauia menada
obrir, hixen a la batayla. Contra los quals los Grechs
baroniulment hixen a carrera, e poderosament los
reeben ab colps de lurs lances. Dura batayla se fa
8875 entre cascuns; per que Menalau se lexa anar contra
Pantasilea, mas Pantasilea axi poderosament empes
Menalau, quel darrocha del cauall, el li tolch e co-
manal a les sues puelles. E Diomedes, en cos de
son cauall e ab colp de sa lança, ab gran *violencia [A 110 b]

- [V 145 a] escomet Pantasilea, *la qual reeb a ell virtuosa- 8880
ment, e abdosos se empenyen ab colps de lançes.
Mas Pantasilea estech ferma en son cauall, e Dio-
medes al colp tot se croça, e son cauall semblant-
ment. E Pantasilea a Diomedes leua del coll per
força lescut, e comanal a .j^a. de ses puelles. E Telamon, no podent sofferir ço que feya Pantasilea en 8885
la batayla, contra ella vench a cos de cauall; mas
Pantasilea baroniulment aquell reebent, lo darro-
cha del cauall a terra, e lexant se anar contra los
Grechs fortment los combat. Per que los Grechs en 8890
pocha dora conexen lo poder e la virtut de Panta-
silea, la qual a colps de espasa axi esuehi poderosa-
ment Telamon, que ab ajuda de Ffilomenis lo pres, e
pres lanten a trametra a la Ciutat. La qual cosa com
[V 145 b] viu Diomedes, esco*mogut de molta ira, contra 8895
aquells qui tanien Telamon se mes axi poderosa-
ment, quel deliura de lurs mans. Lauors Pantasilea
contra les sues puellas cridant, aquellas plega en-
semps, e lexants se anar contra los Grechs, axi baro-
niulment se mes sobre ells, quels forsa necessaria- 8900
ment fugir dauant les puelles qui estranyament los
[A 110 c] *oppremen. Pantasilea axi matex ocient los Grechs,
aquells fugents perseguexen; los quals fugiren tro
a la riba de la mar. E aqui, finalment, tots los
Grechs foren estats perduts, si no fos aquell noble 8905
Diomedes, qui meraueylosament hi ocorrech. E
tant se combateren, tro que, sobreuinent la nit,
cessa la batayla. Lauors Pantasilea, ab les sues pue-
lles qui tan meraueylosament se eren ahudes en la
batayla, e lo Rey Ffilomenis ab los seus Pagafons, 8910
axi profitosament com pogueren se recolliren en la
[V 145 c] *Ciutat de Troya, on lo Rey Priam a Pantasilea de

les coses que hauia fetes en la batayla feu grans
 gracies; e, faens li molts dons e serueys, li offeri
 8915 totes les sues coses, com per aquella lo Rey Priam
 en ses dolors cuyt hauer remey. E molts següents
 dies continuament se combateren les hosts; e ende-
 mig, ço es dins .ij. meses, Menalau ana e torna de
 8920 Licodomo Rey, qui Neptolomo, fill de Achilles, qui
 en altre manera era appellat Pirro com fos de .ij.
 noms, amana a la host dels Grechs. Lo qual lo Rey
 dels Grechs e los altres reeberen ab gran honor; e
 los Mirmidons en lo aueniment de lur *senyor se [A 110 d]
 alegraren fort. Los Grechs decontinent a Neptolomo
 8925 donaren la honor de cauelleria; e Telamoni Ayachs
 li cenyi la espasa, dient li de paraula que, per ço
 sia honrat de senyal de cauelleria, que entena vir-
 tuosament a *venjança del molt noble pare seu; e [V 145 d]
 encara .ij. dels Princeps de Grecia li calsaren los es-
 8930 perons daurats; e Agameneon Rey li asigna encon-
 tinent les armes de son pare Achilles, e les tendes,
 e les altres coses de la cauelleria. Del qual los
 Grechs se alegren, en faeren molts dies festa. E ab-
 tant, vengut lo dia de la batayla, de cascuna part se
 8935 hordonen e hixen a la batayla; e aspra e dura ba-
 tayla se fa entre ells. Lauors Pirro, ab les armes del
 pare entra en la batayla; e lexis anar contra Polida-
 mes, e, soptant lo ab lespasa, aquell enten liurar a
 mort. Mas lo Rey Ffilomenis en poder de la sua gent
 8940 cuytadament li ocorrech, per que lauors no hac
 poder mes de fer li mal. Mas, lexisat aquell, escomet
 Ffilomenis e darrocal del cauall, e met totes forces
 quel *ocia. Mas los Pafagons se posen manifesta- [V 146 a]
 8945 dons ho contrasten. E Telamon ve als Troyans al [A 111 a]

- encontra, volent poderosament pendre Ffilomenis;
 mas no pot, per contrast de la altre part. E en aques-
 tas coses Pantasilea hix a la batayla ab ses puelles,
 ab panons blanchs com la neu, e mesclas contra los
 Mirmidons e aquells naffra e darrocha dels caualls. 8950
 Mas Telamoni Ajax escomet Pantasilea, e aquella
 lança del cauall; mas aquella, leuant se coratiosam-
 ent, a peu esueeix Telamoni, lo qual axi feri
 greument ab espasa nua, que cap primer li feu en
 terra fermar ses mans. E les puelles fan pujar Pan- 8955
 tasilea, lur senyora, al cauall ab molta virtut de
 combatre. E Pantasilea, con sabe que Ffilomenis
 [V 146 b] *era pres per los Mirmidons, decontinent ab ses
 puelles se cuyta contra ells coratiosament, los quals
 a tayl despasa naffra e ociu, axi que dauant ella los 8960
 Mirmidons son forsats de tornar atras. E com Pirro
 viu la destruccio de sos Mirmidons, Ffilomenis, que
 hauia pres, lexa anar sens tot dan; e cridant fortment
 contra los seus, los dix axi: «¿E no deuets hauer
 » vergonya, com axi legement sots morts per mans 8965
 [A 111 b] » de fembres? Donques, esforsats uos ab *mi, que
 » aquellas a tayl despasa liurem a mort.» E Panta-
 silea, jatsia que hoys les manasses de Pirro, nos
 cura molt delles; mas, com Pirro pus prop se fos
 acostat a ella, axi que Pirro be podia entendre ses 8970
 paraules, Pantasilea en ses paraules molt li mal diu
 la mort de Hector, e que son pare la hauia feta
 [V 146 c] traydorament, a ve*njança del qual, no solament les
 fembres aptes a bataylar, ans encara tot lo mon, si
 deuria pendre. «E nosaltres,» dix Pantasilea «quels 8975
 » Grechs dien que som fembres, farem quels Grechs
 » sabran quins colps sabem fer.» Pirro per aquestas

54 quel cap V. 55 m. ses mans V. 68 jatsia hoys A. 68-69
 m. nos cura molt delles mas com Pirro A. 70 acostada axi que A.

paraules en molta ira se escalfa; per que contra
 8980 Pantasilea brocha fortment son cauall; e, com Pan-
 tasilea ho senti, a cos de son cauall tost li isque a
 carrera, e de colps de lances se feren; e Pirro tren-
 cha sa lança en Pantasilea, mas no la poch moure
 de la sella. E Pantasilea axi greument ab la sua
 8985 lança empeny Pirro, que del cauall lo darrocha a
 terra. E Pirro, leuant se de terra, se lexa anar ab la
 sua espasa contra Pantasilea, aquella firent de molts
 colps, contra lo qual Pantasilea molts colps, en fe-
 [V 146 d] llonia *de sa espasa, no ab *manor vigor li dona. [A 111 c]
 Mas los Mirmidons Pirro, lur senyor, ab gran vigor
 8990 fan pujar en son cauall, e lauors Agameneon Rey,
 ab gran companya de cauelleria, Diomedes ab la sua
 host, lo Duch de Athenes ab moltitut de combatents,
 e altres Reys e Duchs dels Grechs ab lurs hosts,
 venen a la batayla. E Ffilomenis, deliurat de les
 8995 mans de Pirro, fa moltes gracies a Pantasilea, dient
 li que la vida hauia per ella; e ab la sua gent en-
 semps, e Pantasilea semblantment ab ses puelles, e
 Polidames encara, qui apres que fo darrochat del
 cauall ab molt trebayl dels peus dels caualls era estat
 9000 escapat, ab gran multitut de gent darmes vengueren
 a la batayla. E aximatex Eneas e lo Rey Rem, e
 abdues les hosts ensemps iustades, mortal batayla
 se fa entre ells. E Pirro molt se fer*ma contra los [V 147 a]
 Troyans, mas Pantasilea contra los Grechs pus du-
 9005 rament se combat. E Pirro contra Glator, fill de
 Anthenor e frare de Polidames, nat daltre mare,
 axis jaqui anar ab gran furor, que ab colps de la sua
 espasa *aquell ocis. E Pantasilea escomet Pirro, e [A 111 d]
 Pirro aquella poderosament reebe, e abdosos se
 9010 venen a la iunta, e abdosos se darroquen dels caualls;

mas abdosos vigorosament tornant en aquells cauals, ensemps se combaten. Mas, sobreuinents les companyes, depertexen se. Polidames, de la mort de son frare fort angoxos, per venjança daquell cruelment se lexa anar contra los Grechs, molts na 9015
 [V 147 b] ocu e molts na naffra; per que es fet que, per la virtut de Polidames e de Pantasilea, a tayl despasa persequexen los Grechs, los quals *Pirro e Telamoni e Diomedes, contrestants ensemps virtuosa-
 ment, feeren tornar los Grechs qui ia bon troç de 9020
 carrera eren fuyts. E com lo sol se acostas a la posta, jaquiren se de combatre. E per tot .j. mes continu la batayla se caldeja entre ells, enfre la qual .x. milia combatents moriren de cascuna part; e Pantasilea hi perde moltes de ses puelles. 9025

E vinents los dies següents, pus dura batayla se comensa; e de cascuna part venen les hosts, e [A 112 a] mortal batayla se fa entre ells. Pirro *entra en la batayla, e Pantasilea semblantment al contrari; e abdosos se persequexen de hoy mortal, abdosos se 9030
 venen ab fellonia de cruel batayla, e Pirro, a cos de son cauall, trencha la lança en Pantasilea; mas no la poch moure de la sella. E Pantasilea ab la sua [V 147 c] lança pus durament *empes Pirro, e jassia nol darrochas del cauall, pero trencha en ell la sua lan- 9035
 ça, ab quel naffra greument, e romas en lo cors lo troç de la lança, per ques moch gran brogit. E, per venjar ho, molts dels Grechs se leuen contra Pantasilea, e tant la colpegen, que li rompen los laços del helm; e Pantasilea ab gran virtut se defen. 9040
 E Pirro, estant en la furor de son coratge, ab tot lo tronch que portaua al cors, no pensant ço que lin podia esdeuenir, escomet Pantasilea, com lauors

9045 Pantasilea no tingues helm e per los colps que li
 feyen era tota cançada. Pero Pantasilea, com viu
 Pirro cuytosament venir contra ella, cuydal ferir
 primerament; mas Pirro la ferí abans, e, en virtut
 de sos braços, ab la sua espasa axi greument la ferí
 *entre lo muscle e lo canto del escut, que per for- [V 147 d]
 9050 talea del colp li tol*ch lo bras el departí de la junc- [A 112 b]
 tura del muscle; e axi Pantasilea morta caygue en
 terra. E Pirro, en satisfaccio de sa venjança, tot lo
 cors de Pantasilea troceia per peces. Mas ell, per
 molta sanch que perdia qui li exia de la naffra, no
 9055 podent se sostenir caygue mig mort en mig dels
 combatents. Lo qual los seus en son escut portaren
 a les tendes. Les puelles de Pantasilea de la mort
 de lur dona son fort torbades, desijans en tota ma-
 nera morir; per que a venjança della sesforçen de
 9060 tots lurs coratges, e contra los Mirmidons se lexen
 anar qui freturauen de guiador, molts dells ne
 ocieren, e dels altres Grechs mataren mes de .ij. mi-
 lia. Mas ¿que aprofita als Troyans destruccio de
 tants Grechs? *Car los Grechs, aplegats en multitud [V 148 a]
 9065 sens nombre, se lexaren anar contra los Troyans, e
 sens compte dells ne ocieren. Car, segons que
 scriui Dares, lauors dels Troyans ne moriren a tayl
 despasa .x. milia. Per que axi les puelles qui eren
 romases, com los Troyans qui fugir pogueren, se
 9070 meten en la Ciutat, e fermen ab forts tancadures les
 portas de la Ciutat, com no sia a ells daqui auant
 volentat ne poder quen *isquen per raho de ba- [A 112 c]
 tayla.

AÇI FENEIX LO .XXVIJ. LIBRE; E COMENÇA LO .XXIX. PARLANT DE LA MALUADA TRACIO TRACTADORA PER LOS TRAYDORS PUBLICHS ENEAS E ANTHENOR CONTRA LA LUR GRAN E NOBLE CIUTAT DE TROYA 9075

[V 148 b]

Los Troyans, donques, tanchades les portas de la Ciutat e estants enclosos, de molta do*lor son turmentats, com no hagen naguna esperança de secors, de que puxen hauer alcun reueniment. Per que en naguna altre cosa no entenen sino que posen a guardar la Ciutat a homens feels e virtuosos, per los quals la Ciutat fos defesa; car saben que la gran altesa dels murs daquela Ciutat foragita tots combatiments de fora, e que axi enclosos poden estar tots temps segurs, si viandes nols defallen a lur sosteniment. De la mort encara de Pantasilea, qui axi baroni- uolment mentre poch los deffes e tants de lurs enamichs hauia morts, se dolen de gran angoxa, e molt mes com lo cors della no poden *hauer, per tal que al dol li faessen les funeraries ques acostumen de fer a nobles *personas. Los Grechs, a les portas de la Ciutat de fora se fan forts ey posen gran multitut de combatents, per tal que aquells de dins leugerament no poguessen a ells noure ne exir. E lo cors de Pantasilea alguns dels Grechs digueren que feya a dar a menjar a cans; Pirro, empero, hi contesta, e dix ques deuia donar a sepultura. Mas Diomedes dix, com per Pantasilea tants nobles dels Grechs fossen morts, lo seu cors no es digne de sepultura. E romas aquell consseyl en aço: que 9080 9085 9090 9095 9100

[A 112 d]

[V 148 c]

- 9105 lanssassen aquell cors en .j. estany daygua qui era
prop de la Ciutat. Los Troyans, estants de tantes
dolors angoxosos, e enclosos en la Ciutat, Anchises
ab son fill Eneas, e Anthenor encara ab son fill Po-
lidames, hagueren conseyl en qual manera *purien [V 148 d]
9110 fer salues lurs vides, que no fossen destruits dels
Grechs; e, si als no podien fer, que traissen la
Ciutat. Per que acordaren entre si de parlar ab lo
Rey Priam, que ell deman la pau dels Grechs, res-
tituint Helena a Menalau, e lo dan fet per Paris en
9115 la ylla Citharea entegrament esmenant. *O, quant [A 113 a]
li haguera be pres al Rey Priam, si los Grechs vol-
guessen hauer pres aytal concordia! Car, jassia Priam
hagues perduts los fills de tan gran espertesa, e tan
grans altres dempnatges hagues presos, si aytal pau
9120 fos estada feta poguera restaurar si mateix e la Re-
gina Heccuba, sa muller, e sa filla Polixena, e los
fills encara borts qui li eren romasos; e la noble
Ciutat de Troya e sos ciutadans po*gren tots temps [V 149 a]
romanir en repos. La qual cosa Priam pogra peça
9125 hauer feta, lauors com, encara estant la host dels
Grechs al port de Tenidon, ne fo request per Aga-
meneon; on per alguns vulgarment es dit en pro-
uerbi que les concordies quis fan tost son bonas;
ço es aquellas quis fan en los comensaments de la
9130 discordia, ans que les parts hagen sostenguts tre-
bayls, dempnatges e despeses; car, apres grans
dempnatges e destruccions de personas ¿qui pot
bonament los coratges enclinar a concordia, com lur
desig vage mes a discordia? E, verament ¿qui cre-
9135 guera que los Grechs a aytal concordia volguessen
consentir, apres tants dempnatges lurs e apres mort

o8 Eneas Anthenor A. 19 dempnatge A. 27 es dit .j. pro-
uerbi A.

- [A 113 b] de tants lurs nobles, e per *allo en especial car eren
 [V 142 b] posats *en manifesta esperança que en breu deuïen
 esser vençedors en aquesta guerra, e lur entencio e
 creença era que poguessen a mort liurar tots los 9140
 Troyans e la Ciutat tro al fons darrochar? Per que
 manifestament apar quel consseyl dels traydors de
 sol angan procehia, per tal que, sots color de trac-
 tament de pau, presessen e haguessen avinentea de
 trahir la lur Ciutat, si en altre manera nos podien 9145
 saluar. Cobeians, donques, estar ells en lo consseyl
 per ells acordat, Anthenor e Eneas sen vengren al
 Rey Priam, el amonestaren, present Amfimato, pus
 ioue dels seus fills borts, e presents molts nobles
 de la Ciutat, que danian pau dels Grechs. E lo Rey 9150
 Priam, hoyt aço, decontinent concebe en son cor
 que no de zel de feeltat, ne de amor que li hagues-
 sen, procehia ço que axi li *conseylauen. Mas, apres
 molts sospirs, ab sa sauiea los respos amargosament 9155
 ço quen tania en son coratge, els dix que sobre
 allo volia hauer consseyl per alguns dies. Los quals
 li digueren: «Si daço vols sercar consseyl, oges
 [A 113 c] » lo *nostre; e si entens quet desplaia, poras estar
 » a consseyl dels altres.» Als quals lo Rey dix: «Lo
 » vostre consseyl no reprou, ans me plau hoir lo, 9160
 » e creure aquell, si es bo. Mas, sim paria que no
 » fos bo, nous deu desplaure sin puix hauer millor.»
 Lauors se leua Anthenor e dix aquestas paraules:
 «Senyor: be deu seber vostra sauiea en quant perill
 » vos e los vostres sots enbolchats; car los vostres 9165
 » enamichs, qui volen destruir la vostra vida e dels
 » vostres, assetgen les portas de la vostra Ciutat,
 [V 149 d] » entrels *quals son mes de .L. Reys, qui als no
 » desigen sino que aquesta Ciutat noble darroquen
 » de fons a fons, e que de uos ne dels vostres res 9170
 » noy romanga. E sabets que en vos no es tant

- » poder, que dells pugats esser vençedor, ne encara
 » los puxats contrestar, com a tant despoderament
 » siats vengut, que encara les portas de la Ciutat no
 9175 » podets obrir, ne a uos no romanen defenedors qui
 » uos e la vostra terra, per lur interes, defenen;
 » com tots vostres fills, qui tanta valentia hauien, e
 » la maior part de la vostra gent, sien defalguts en
 » la batayla. E axi, no muyram uos e nos axi enclo-
 9180 » sos, ans es bo que de .ij. mals *se dege elegir lo [A113 d]
 » manor; per que par que sia pus expedient a vos
 » e a nos de demanar *pau als Grechs, e que Hele- [V150 a]
 » na sia restituida a Menalau, per la qual tants no-
 » bles son morts, com Paris qui la tania per muller
 9185 » sia mort, e que sien restituides als Grechs totes
 » les coses quilts foren preses en la ylla Citharea.»
 A les quals paraules Amfimato, fill bort del Rey
 Priam, leuant se, molt contra diu; e, reprenent ho,
 dix a Anthenor: «¿Quina esperança porem hauer
 9190 » lo Rey e nosaltres daqui auant de tu, qui, con
 » degueres enuers ton Rey e la tua Ciutat hauer ferm
 » coratge e pus segur de tota fermetat, arat vesem
 » de tots punts balenceiar, e los teus peus iquir
 » allanagar, e qui morir degueres ab nos e viure ab
 9195 » afeccio molt ferma? Ara has girat lo *mantell [V150 b]
 » sen tota reuerencia, e entens amonestar quel
 » nostre Rey deman la pau dels Grechs, ab tanta
 » deshonor e baxament seu, lo qual ab virtut de la
 » tua persona degueres sostenir en sa flaquea. Mas,
 9200 » per tal con es dura la paraula en la qual te est
 » estudiat que vage auant, sapies que les animes
 » *de .xx. milia homens seran abans destruides, [A114 a]
 » que la tua paraula hage acabament, com no sia
 » exida de zel de feeltat, mas per maluada error de
 9205 » tracio.» E moltes altres paraules de desonries dix
 Amfimato; mas Eneas sesforça ab dolces paraules

- refrenar e assuaubar Amfimato, dient a la fij: «No
 » es a nos daqui auant naguna esperança de comba-
 » trens contra los Grechs, ne que enamigablement
 » gosem obrir contra ells les portas de la Ciutat. 9210
- [V150c] » Al*tra via, donques, pus profitosa deuem cerchar,
 » la qual no veig ques puxa procurar sino per pau.»
 Lo Rey Priam en aço, lo mouiment de son coratge
 no podent retanir, mogut de gran ira contra An-
 thenor e Eneas, reprenent los, dix axi: «¿E com, ab 9215
 » abriuament de tanta crueltat e pocha fe, vos po-
 » dets sens vergonya hauer vers mi? Verament, per
 » vosaltres de agullo de desesperacio son angoxat e
 » envolcat, com tot quant tro açi he fet hage co-
 » mensat per mouiment de vostre consseyl. E com 9220
 » tu, Anthenor, tornest de Grecia, on eres anat per
 » demanar als Grechs Exiona ¿nom anegüst tu que
 » yo trametes Paris en Grecia, qui con enamich
 [A114b] » robas los Grechs? *E certes, null temps yo nom
 » fora abriuau, estant yo en tan gran tranquillitat 9225
 [V150d] » de pau, que *mogues guerra contra los Grechs,
 » si los amonestaments del teu fals consseyl, e los
 » punyiments daço que tu deyes, nom haguessen
 » mogut a abriuament de tan gran presumcio. E tu,
 » Eneas, com anest ab Paris ¿no fuist tu principal 9230
 » actor del consseyl que Paris prengues Helena e la
 » amenas en aquest Regne, e tu personalment no
 » fuist ajudador dell? E si liu haguesses desconseyl-
 » lat, james Helena no haguera vists los murs de
 » Troya. ¿E ara, apres mort de tots mos fills, e 9235
 » apres tants altres meus dempnatges, sens tota re-
 » uerencia me conseyles que deman pau als Grechs,
 » qui mi axi ab pocha pietat e cruelment han des-
 » trouit? Verament, aytal consseyl nos deu metra en

- 9240 » obra, per que laç sia a mi apparaylat qui fenescha
 » la mia vida *en tan gran deshonor.» En aço, [V151a]
 Eneas, mogut de gran ira, contra lo Rey Priam dix
 moltes paraules inflades; per que Eneas e Anthenor
 se partiren del Rey ab paraules massa irades. *E lo [A114c]
- 9245 Rey Priam, confus per molta dolor, abuyra en
 moltes lagremes, com clarament hague entes e raho-
 nablement puxa hauer pahor que Anthenor e Eneas
 en mans dels Grechs liuren e traesquen la Ciutat,
 e quels Grechs puxen ell a mort maluadament liurar.
- 9250 Per la qual cosa ell, cobeiant cuytar se a les lurs
 obres traydores, appella Amfimato, fill seu, en se-
 cret, al qual dix aytals paraules: «Car ffill ¿e no
 » son yo ton pare e tu est engenrat de mi? Com
 » siam aiustats de aiustament de sanch, dementre
- 9255 » que podem contrastem que, per destruccio de
 » *mort, no siam separats. Car yo se que aquests [V151b]
 » .ij., Anthenor e Eneas, entenen a tractar quels
 » Grechs nos ocien, e quels liuren la Ciutat; e axi,
 » no sera desigual cosa que ells cagen en la fossa
- 9260 » que entenen apparaylar a altres. Vet que acordat
 » he: que abdosos muyren, ans que per ells siam
 » morts dels Grechs. La qual cosa se pora axi be
 » fer: dema per lo mati ells vendran a consseyl, per
 » que vuyl que tu en aquest palau, ab alguns de
- 7265 » nostres feels, secretament te amachs; e com sera
 » tengut lo consseyl, tu e los altres vos lexats anar
 » contra ells, e abdosos los *metàts a mort.» La [A114d]
 qual cosa Amfimato promes que compliria, e que
 encara aço tendria fort secret. Mas, com alcuna
- 9270 cosa no sia tan secreta que nos puxa re*uelar, e los [V151c]
 pageses dien que la terra gita e manifesta los secrets
 nos sab en qual manera, vench a sabuda de Eneas lo

- consseyl quel Rey Priam hauia ahut de la mort dels .ij. Per que, decontinent, Eneas e Anthenor juraren la tracio de la Ciutat, ensemps ab alguns altres companys lurs, acordans que si lo Rey Priam los demana a consseyl, noy vagen sino ab gran multitud de homens armats. Car lauors era Eneas fort poderos, en la Ciutat de Troya, de cosins e de amichs, e nagu dels Ciutadans no era pus rich que ell, en tant que al Rey se podia agualar en poder. Semblantment Anthenor hauia parentiu de cosins en la Ciutat. E axi entre si cerquen moltes carreres,
- [V151 d] en qual manera puxen parlar ab los Grechs de *la Ciutat a trahir, hauda ferma seguratat dels Grechs que les personas dells ab los bens, e encara de lurs cosins, sien salues. E en aquestas coses lo Rey Priam mana a si venir Anthenor e Eneas, per hauer
- [A115 a] *dells consseyl sobre ço que dels affers qui tochauen a tots se hauia fer, cobeiant finalment complir ço que hauia acordat ab Amfímató. Mas Anthenor e Eneas, segons ques hauien empres, venen al Rey Priam ab moltitud de homens armats. La qual cosa lo Rey veent, mana a Amfímató ques leixas daço que hauia comensat. Empero, lo seguent dia, lo Rey Priam mana tots los Troyans venir a parlament; e, ells venguts, Eneas leuant se amonesta e conseyla
- [V152 a] *ques tractas pau ab los Grechs. Al qual tots los Troyans ab .j. cor consentiren. E com lo Rey hi contrestas, Eneas li dix: «Senyor: vuyles o nou » vuyles, de la pau se tractara, e encares fara a força » tua.» E com lo Rey viu quel seu contrastar no valia, mes ama consentirhi que, sots error de contrastar, los seus Ciutadans escòmoure a escàndels. Per que dix a Eneas: «Ffets de aquest fet ço queus

» sia viares, car a mi sera placent tot ço que vosal-
 » tres ne farets.» E axi, tengut lo consseyl, Anthenor
 fo elet en missatger, que anas als Grechs per tractar,
 com pus profitosament pora, pau ab ells. E solt lo

9310 parlament, los Troyans, en senyal de pau, ab rams
 [A 115 b] de oliueres pugen als *murs *de la Ciutat. La qual [V 152 b]

cosa conaxens los Grechs, als Troyans reteren sem-
 blants senyals de consentiment, que ells ho podien
 be entendre. Per que Anthenor fan deualar per lo
 9315 mur de la Ciutat; e, reebut aquell per los Grechs,
 e presentat a Agameneon, Agameneon ab los Grechs
 comanaren al Rey de Cret, e a Diomedes e a Vli-
 xes, tot aquell fet; e ço que aquells .iiij. daquell fet
 farien, tots los Grechs promeseren hauer ferm per

9320 tots temps; e, per part de tots los Grechs, prome-
 seren de seruar totes les coses ab corporal sagra-
 ment. Per que los dits .iiij. ab Agameneon triats
 apart, Anthenor, ple de angan, promes a ells trahir
 la Ciutat, axi que daquella fassen lur voler francha-

9325 ment, pero que ell e Eneas fermament aseguren
 de lurs personas, e de tots lurs cosins, los quals ells
 elegiran, e que a ell e *a Eneas totes lurs posses- [V 152 c]
 sions e los altres bens lurs los sien saluats e los
 romanguen sens dempnatge. La qual cosa los dits

9330 .iiij. fermanent juraren a Anthenor tanir e complir;
 e, com aquesta cosa se dege tanir en secret dentro
 que hage acabament, per tal que si lo fet se mani-
 festaua, lo acabament seu se poria empatxar, An-
 thenor los amonesta *fort que ço que entre ells es [A 115 c]

9335 estat dit tinguen sots sagell de callament. E per tal
 que la cosa estiga pus secreta, e sots color daltre
 cosa mils se puxa fer, demana Anthenor als Grechs
 quel Rey Callabo, hom fort veyl al qual pus leuge-
 rament creega hom, sen vage ab ell vers Troya, qui

9340 encerch la volentat dels Troyans si comunament la

- [V152 d] pau los sera *agradable, e que volran tèr als Grechs per la dita pau afermar. E no res menys, Anthenor demana als Grechs lò cors de Pantasilea; la qual cosa los Grechs, ab gran affany e ab trebayl de moltes pregaries, atorgaren. E obtenguda per Anthenor 9345
 licencia dels Grechs, Anthenor e lo Rey Callabo sèn venen a la Ciutat, e al Rey Priam es dita la lur venguda. Lò següent dia lo Rey Priam, appellats a parlament los Ciutadans de Tröya per hoyr la mis-
 satgeria de Anthenor, mana a Anthenor que ço que 9350
 ell ab los Grechs hauia tractat, digues, en comuna audiencia de tots. E Anthenor, volent los fenyiments del seu angan mestriuolment paliar, feu .j.
 [V153 a] lonch sermo, dient *en ses paraules com era gran lo
 [A115 d] poder dels Grechs, e la ley*altat e la fermetat que 9355
 hauien tots temps en ço que prometien; per que feu argument per los Grechs de la fermetat que tota hora hauien tenguda de les treues, e que naguna non hauien trenchada. Encara hi anadi la flaqueza gran
 que han vuy los Troyans, e que a neguna altre cosa 9360
 no son venguts sino que passen lur vida en continues lagremes e en molta congoxa de dolors. E axi feu son poder a encloure, per ses paraules, esser daqui auant profitos e saludable trobar diligentment carrera, e, aquella trobada, pus diligentment seguir, 9365
 per la qual se puxa posar fij a lurs lagremes e plors.
 [V153 b] Aiusta encara que a aço no pot hom venir ab *los Grechs, si hom no dona grans quantitats daur e dargent, e no restitueix los greus dempnatges quels Grechs han preses: per que amonesta tot hom qui 9370
 hagues moneda, e especialment al Rey, que, a relauaments de tants dempnatges e de tantes dolors, obren les mans vltra poder, com se diga, segons vulgar prouerbi, «mes val prestar les dolors a les
 » bosses, que esser angóxat en lo cor de dolors 9375

- » continues.» Empero, com dels Grechs ell no hage
 po*guda seber lur final volentat, demana e loa que [A 116 a]
 Eneas ab ell vage als Grechs, per tal que abdos
 ensemps mils la sapien, e quels Grechs sien pus
 9380 segurs de les coses que Anthenor los ha promeses.
 Lo dit Anthenor fo per tots loat: per que Anthenor
 e Eneas sen van *als Grechs, ensemps ab lo Rey [V 153 c]
 Callabo. E lo Rey Priam, finat lo parlament, secre-
 tament sen entra en sa sala; on, per sobres de gran
 9385 dolor, moltes lagremes escampa, pensant les anga-
 noses mestries de Anthenor e de Eneas, e dient
 entre si: «O, masqui! e que tots mos fills hage
 » perduts, qui de tanta noblea e espertesa eren do-
 » tats, e que tants dempnatges hage presos! e ara,
 9390 » ço qui es pijor, me es de necessitat que reema mi
 » mateix de les mans daquells qui tants dempnatges
 » man fets, e que, per raho daquesta reemço, me
 » despuhlen de tot mon tresaur, lo qual molt de
 » temps he trigat aplegar, e, finalment despuylat de
 9395 » tots mos bens, sia mes al pregont de pobrea! E ia
 » pogues *esser yo segur de ma persona!» E axi lo [V 153 d]
 Rey Priam no sab ques fassa, car, forsats per ne-
 cessitat, hage a seguir la volentat daquells qui, de
 tot lur poder, sesforçen a destrouir *de tots punts [A 116 b]
 9400 la sua vida. Helena, empero, sabent que pau se
 tractaua ab los Grechs, e que Anthenor ab Eneas
 deuien anar per missatgers als Grechs, en hora de
 nit vench secretament a Anthenor, e pregal fort
 que degues tractar pau e reconciliacio della ab Me-
 9405 nalau, qui solia esser marit seu, e que ella puxa
 dell per sa misericordia obtenir gracia de pau. La
 qual cosa Anthenor de grat se offeri que tractaria
 per ella. E axi Helena parti dell, e tornassen en
 lo palau reyal. E en aquest endemig Glanco, fill
 9410 del Rey Priam, es soterrat *honorablement; e del [V 154 a]

- cors de Pantasilea fo lauors hordonat per lo Rey Ffilomenis, ab volentat dels Troyans, que nos soterras tro que, tractada la pau, lo Rey Ffilomenis lo sen pogues portar al Regne de les Amazones, en lo qual Regne seu aquell cors, axi com a cors de Regina, fos soterrat honorablement a manera reyal. 9415
- [A 116 c] Anthenor e Eneas sen van a la host dels Grechs, on, ab aquells .iij. quels Grechs havién elets de trahir la Ciutat, pus fermament tractaren, e de la reconciliacio de Helena ab Menalau, aconsseguren 9420
- [V 154 b] *de Menalau ferma gracia. Per que los Grechs hordonaren que Vlixes e Diomedes, per missatgers lurs, ab Eneas e Anthenor ensemps anassen a Troya; los quals entrants *en la Ciutat, alegras lo poble, car, abdos los missatgers sien Reys e fort discrets, 9425
- cuyden que per ells sia pus leugerament la pau complida. E lo seguent dia, de mati, tots los Troyans vengueren al palau, de menament del Rey, per hauer parlament. On, lauors se leua Vlixes, e en ses paraules dix: «quels Grechs demanauen .ij. 9430
- » coses, ço es, esmena dels dempnatges en gran » quantitat daur e dargent, e que Amfimato tots » temps sia exallat de Troya, sens esperança de » tornar hi james.» E com aquesta cosa procuras Anthenor a Amfimato, per tal com li hauia con- 9435
- [V 154 c] trestat a ses paraules, com primerament ell ab Eneas dix a Priam que pau fos demanada als Grechs. O, quant es profitosa cosa a lom saui aquella sa*uiesa hauer ab si, que en temps de diuisio e turbacio no sia parlador abans quels altres, e que ell matex pos 9440
- [A 116 d] guarda a sa bocha! Car lo parlar primer fo dampnos a Amfimato; e en altre manera Anthenor *no li haguera percassat exili. Mas Deu, qui souin ven-

ge les ires iniustes, poneix los homens per semblants
 9445 penes que ells han percassades a altres: car puys,
 tractant Eneas, Anthenor fo tots temps exallat de
 Troya, segons que per auant la següent ystoria de-
 clarara. Estants, donques, Vlixes e Diomedes entre
 los Troyans, en lo palau reyal ensemps iustats, en-
 9450 continent fo fet estrany brogit entre ells, e moltes
 veus de crits son hoydes en lentrament del loch
 on *lo dit parlament se fahia. Per que Vlixes e [V154d]
 Diomedes, fort espaordits, hagueren temor que bro-
 git de poble nos mogues contra ells, per ociurels o
 9455 per offendrels. Altres se cuydaren que fossen los
 fills del Rey, qui volguessen pendre els dos, ço es
 Diomedes e Vlixes, per lo exallament de Amfimato.
 Mas, diligentment cercada la causa del brogit e de
 la clamor, en naguna manera no pogueren enten-
 9460 dre que era estat; per que, solt lo parlament, tots
 aquells qui eren venguts al palau del Rey sen par-
 tiren. Anthenor, empero, mena Vlixes e Diomedes
 secretament en loch on assats segurament podien
 parlar dels secrets lurs *traycionals; e ells .iiij. sols, [A117a]
 9465 siens ensemps, Vlixes dix a Anthenor: «¿Per que
 » ab *tantes esperanças laguies los nostres desigs, [V155a]
 » e la cosa quens has promesa no ha son acaba-
 » ment?» Al qual dix Anthenor: «Saben los Deus
 » la nostra volentat, que en altre cosa no vetlla, ab
 9470 » Eneas ensemps, sino que les coses a vosaltres pro-
 » meses per nos iuerçosament sien complides. Mas
 » empatxens vna meraueylosa obra dels Deus, la
 » qual, si a uos plau, vos dire.» Al qual dix Diome-
 des: «Plau nos ens ve de grat.» Dix los Anthenor:
 9475 «Certa cosa es e sens dupte, que en aquesta Ciutat,
 » abans quel Rey Ylus, qui primerament funda

- » Ylion en Troya, per que lo castell de Ylion es
 » nomenat de son nom, hordona que en honor de
 » la deessa Pallas gran temple fos fet en aquesta
 » Ciutat; lo qual, con tot fos acabat en los murs, 9480
 » e no hi romangues a fer sino la cuberta del cel,
 [V 155 b] » de*ualla .j. meraueylos senyal e vna cosa fort vir-
 » tuosa, e apres del gran altar per la diuinal obra
 » se ferma, on daquí auant tro ara tots temps ha
 » estat; e a nugu nos lexa moure del loch on es, 9485
 [A 117 b] » sino a les sues guardes, e ara sola*ment a Cohant,
 » sacerdot seu, quil guarda ab gran diligencia. La
 » materia daquella cosa en maior partida es de fust;
 » mas, de quina natura sia lo fust, nugu nou ha
 » pogut seber, ne encara pot hom seber com en la 9490
 » forma en que es poch esser fet. Empero la deessa
 » Pallas, per beneficij de la qual es estat donat als
 » Troyans, dix quina virtut ha aquell fust, e es
 » aytal: Que mentre aquell fust sia dins en lo Tem-
 » ple o dintre los murs de la Ciutat, los Troyans 9495
 » james no perdran aquella Ciutat, ne los reys Tro-
 [V 155 c] » yans, ne lurs hereus; e a*questa es esperança
 » molt certa dels Troyans, per la qual viuen segurs
 » en Troya, no temens destruccio daquella Ciutat.
 » E lo nom de aquell fust, per tal com creu hom 9500
 » que la deessa Pallas lo hage donat, comunament
 » es appellat Palladi.» E en aço dix Diomedes a An-
 » thenor: «Amich, si es axi del Palladi com tu dius,
 » debades es de tots punts lo nostre trebayl, com la
 » Ciutat per lo Palladi nos puxa pendre ni hauer.» 9505
 Al qual respos Anthenor: «Aço us he dit per tal
 » que nous meraueylets per que les coses per nos
 » a uosaltres promeses no son complides, e tro ara

77 e Troya A. 79 dessa A. 91 La deessa empero Pallas A.
 02 Pallidi *passim* A Palladi V.

» se son alargades. Mas *yo he ia tractat ab lo Sa- [A 117 c]
 9510 » cerdot guardia en quina manera ell emblara lo
 » Palladi el liurara a *nos; e jans ha dada ferma es- [V 155 d]
 » perança, per .j^a. gran quantitat daur que lin he
 » promesa. E siats certs, sens falla, que tan tost
 » quel Palladi sia fora los murs del Temple tan tost
 9515 » lous trametrem, e de cert se complira lauors lo
 » vostre desig.» E axi entre ells fo lo dit consseyl
 departit. Mas Anthenor los dix, ans del departi-
 ment: «Molt cars amichs: per tal quel nostre con-
 » seyl no sia sospitos, necessari es que yo vage al
 9520 » Rey Priam, e que li diga per cuberta que mester
 » es quel fet que he tractat ab vosaltres, per hauer
 » la moneda que dell e de nosaltres entenets hauer,
 » sia secret.» E axis partiren; e Anthenor sen ana
 al Rey Priam.* [V 156 a]

9525 ACI FENEIX LO .XXIX. LIBRE; E COMENÇA
 LO .XXX. DE LA PRESO E DESTRUCCIO DE
 LA NOBLE CIUTAT DE TROYA, E DE LA
 MORT DEL REY PRIAM E DE SA MULLER E
 ENCARA DE SA FILLA POLIXENA* [A 117 d]

9530 Vlixes e Diomedes tornats a lur host, An-
 thenor dix al Rey que manas que tots los
 Ciutadans vinguessen a parlament. Los
 quals venguts, Anthenor ab sa parleria
 los dix, que era estat tractat ab los Grechs que, per
 9535 ço que pau se tenga pus ferma, los sien donats .xx.
 milia marches daur e atre tants dargent, e .C. milia
 carrechs de forment. Per que fo hordonat entre ells
 que, dins espay de certs dies, fossen collides e hau-
 des les dites quantitats, car; aquellas ahudes, se
 9540 posara fermetat quels Grechs* obseruen la pau. [V 156 b]

E mentre se metia en obra que aquestas quantitats ab gran estudi se collien, Anthenor sen ana al Sacerdot Cohant, guardia del Palladi, a hora de nit, e porta ab si gran quantitat e en gran pes de haur, lo qual dona al Sacerdot Cohant. E estants abdosos 9545
ensemps, en secret dix li Anthenor: «Vet tan gran
» quantitat de aur, de la qual, mentre viuras tu e
» tos hereus, tots temps podets hauer habundancia
» de riqueses; e axi, prin la, e donem lo Palladi lo
» qual tu guardes, que yol men puxa portar; car 9550
[A 118 a] » nagu no pora seber ço que solament nos abdos *fa-
» rem, e verament, axi com tu uols esquiuar la in-
» famia dels Troyans, sim fas yo, car mes amaria
» morir que si contra mi podia esser dit per los
» Troyans que yo en aquesta maluestat fos partici- 9555
» pant o comensador. E axi, si tul me dones, yo he
[V 156 c] » acordat que decontinent *ab gran secret lo tra-
» meta a Vlixes, que, com se sabra que ell lo te, a
» ell sols ne pora esser donada la colpa, car dir sa
» que Vlixes ha tret lo Palladi del Temple, e nos- 9560
» altres abdos serem ne escusats de tota colpa.»
Cohant empero, sacerdot, quaix per maior part de
la nit ab força contresta als dits de Anthenor; mas
finalment, ans que la nit fos passada, enlaçat per
cobaiança del aur atorga a Anthenor que prengues 9565
lo Palladi; lo qual Anthenor trague del Temple, e
decontinent aquella nit, per son missatge, lo tra-
mes als Grechs e fou tan tost liurat a Vlixes. E pùys
fo fama es dix publicament que Vlixes, per sa mes-
tria, aquell hauia pres als Troyans. 9570

Mas, o Deus! ¿per que Cohant volch mes la sua
Ciutat ab tracio fer perir, que perdre laur que lin
[V 156 d] donauen? ¿quin loch pora esser segur, si la san*te-

- dat qui nos deu corrompre se corromp? Verament,
9575 no es als sacerdots aquesta cosa noue*la, en los quals [A 118 b]
ia dantich temps la auaricia, qui es mara de tots
peccats, ha fermades ses rael e la cobeiança glota
sos molls; cor no es peccat, per greu que sia, quels
9580 sacerdots, en fer aquell, per la resplendor del aur
encontinent no sien encegats, car son temple de
auaricia e recors de cobeiança. Mentre los Troyans
la quantitat del aur e argent e del forment que
hauien promesa collissen, e aquella posassen en lo
9585 temple de Minerua per conseruar la tro que tota fos
aiustada, plague als Troyans que en aquell temple
al deu Apollo faessen solempne sacrifici en moltitut
de besties mortes. E com aquellas besties fossen
posades sobre laltar, e fos *mes foch a cremar [V 157 a]
aquellas coses qui eren deputades al sacrifici, dos
9590 miracles entre ells soptosament se esdeuengueren:
e lo primer fo que a fer lo sacrifici nagun foch nos
poch encendre, e com be .x. vegades fos quaix
ençes lo foch, encontinent apagant se mudaua en
fum, axi que en naguna manera a sacrificar los Tro-
9595 yans no pogueren hauer foch *ençes; lo segon [A 118 c]
miracle fo que, con les entramenes de les besties
fossen apparalades al sacrifici sobre laltar, vna aguila
uolant per laer hi deualla, e, jaquint se anar sobre
laltar, ab ses vngles totes les dites entramenes laua
9600 del altar e aquellas porta a les naus dels Grechs.
Per que los Troyans foren espaordits fort daquellas
coses qui axi a vista dells se eren esdeuengudes; e
los demes dells verament *entenem, per lo senyal [V 157 b]
del primer miracle, quels Deus son contra ells es-
9605 comoguts a ira. Mas, per seber cascu dels miracles
que significaua, demanen diligentment lo consseyl

- de Cassandre; la qual, per lo primer miracle, los dix: «Apollo es endignat contra vosaltres, per tal » com lo seu temple, per vosaltres, per escampa- » ment de sanch humanal es estat ensutzeyt, com 9610 » en aquell sien estats morts Neptolomo e Achilles. » Per que deuets fer que anets al sepulcre de Achi- » lles, e aquí encenets foch, del qual en vostre » sacrifici se encendra tal lum, que en naguna ma- » nera nos apagara.» E axis feu. Del segon miracle 9615
- [A 118 d] Cassandra dix als Troy*ans «que ab los Grechs » era tractada la tracio de la Ciutat, sens dupte.» E lo Sacerdot Calcas, demanat daquests miracles 9620
- [V 157 c] per los Grechs, los dix quel segon senyal *signifi- » caua la preso que ells en breu temps deuien fer de 9625 » la Ciutat. Entre aquestas coses Calcas, ab Crisis, sacerdot, conseylaren als Grechs que lur sacrifici feessen al deu Apollo; la qual cosa se compli encon- » tinent. E apres lo sacrifici fet, lo sacerdot Crisis con- » seyla secretament als maiors dels Grechs els dix axi: 9630 » «Vosaltres, a semblança de cauall, farets fer .j. gran » cauall de aram, axi que almenys hi puxen esser » estibats .M. cauellers; lo qual cauall se fara segons » que yo hordonare, car aço es verdadera volentat » de tots los Deus. E aquest cauall se fara per maes- 9635 » tria e art de Apio, saui mestre: en lo qual se faran » alcunes tanchadures axi mestriuolment fetes, que » de la part de fora nos demostraran en res, per les
- [V 157 d] » *quals, com loch sera e temps, puxen exir los dits » cauellers estibats; lo qual cauall fet e en aquell 9635
- [A 119 a] » amagada*ment entrats los .M. cauellers, dema- » narets al Rey Priam que aquell cauall en honor » de Pallas leix entrar en la Ciutat e en lo seu tem- » ple. E direts li que ho fets per raho de complir .j. » vostre vot que hauets fet a la Deessa, per tal com 9640 » nauets tret lo Palladi.» Per que, a conseyl de

- Crisis sacerdot, a prouisio daquell ab gran trebayl
de mestres e que no si mes nagun lagui, fo fet aquell
cauall, acabat e complit lo darrer any de la preso
9645 de la Ciutat. Los Reys, empero, qui eren venguts
a Troya en ajuda del Rey Priam, dels quals Reys
desus es feta men*cio, entenents tan vil couinença [V 158 a]
quel Rey Priam hauia feta ab los Grechs, tots ab
lurs companyes partiren de Troya, e sen anaren en
9650 lurs Regnes, lexat Priam; e entre los altres lo Rey
Ffilomenis, qui ab .ij. milia cauellers era uengut a
Troya, ne parti ab .ccl. tan solament qui li eren
romasos, en companyia de les puelles e ab lo cors
9655 de Pantasilea, lur Reyna, de les quals puelles tan
solament hauia romases .cccc.; e tant anaren per
lurs iornades, que vengueren a lurs desijades pro-
uincies. Lo dia, empero, lo qual era estat empres
de *iurar la pau en mig dels camps, fora los murs [A 119 b]
de la Ciutat, sobre los santuaris hordonats per los
9660 Grechs, lo Rey Priam hi exi ab gran companya dels
seus, e los Grechs axi matex; e, segons forma del
sagrament, tots iuraren fermament tanir *la pau. [V 158 b]
E primerament Diomedes la iura ab angán: car dix
que la iuraua segons que entre ells e Anthenor era
9665 estada acordada. E, per tal com los Grechs depuys
trencharen la pau, digueren que non eren periurs,
com ia ab Anthenor la tracio de la Ciutat e fenta
pau haguessen tractada; la qual cosa era vera, jatsia
lo prouerbi diga que «qui ab enginy jura ab enginy
9670 » se desperiura». E per la manera que ho iura Dio-
medes ho iuraren los altres maiors dels Grechs; e axi
lo Rey Priam, ab tots los seus enganat e ignorant
la tracio, jura la pau no fentament mas absoluta.
E en apres, com lo Rey Priam se cuydas que los
9675 sagraments fets per los Grechs freturassen de an-
gan, los restitui Helena e lals recomana ab humils

- [V 158 c] *pregaries que [no] soferissen que naguna iniuria li
 [A 119 c] fos feta; la qual *cosa los Grechs, ab cares alegres,
 fentament empero atorgaren. E cobeians portar a
 sij los aguayts de lur angan, pregaren Priam que lo 9680
 cauall daram, lo qual digueren que hauien fet en
 honor de la deessa Pallas, leix metra en la Ciutat,
 e que sia allogat en lo temple de Minerua, per tal
 que la deessa Pallas, asuaujada en la offera daytal
 presentayla de la ira que contra ells per raho del 9685
 furt del Palladi hauia ahuda, los leix retornar sans
 e sauls ab lurs naus a les lurs terras. E com Priam
 en aço que demanauen no respases, Eneas e An-
 thenor li digueren que feya a fer, per tal com aytal
 [V 158 d] present seria tots temps en honor de la Ciu*tat. 9690
 E axi Priam, forsat, atorga ço que Eneas e Anthenor
 ab frau e ab engan hauien atorgat. E en lendemig
 los Grechs reeben laur e largent del Rey Priam
 quilts era estat promes, e les carragues del torment
 a ells promeses porten a les naus e les carreguen en 9695
 aquellas. E tots los Grechs, vinens ensemps ab gran
 deuocio e desig ab lurs processions de sacerdots, ab
 [A 119 d] cordes e altres coses necessaries tiren lo cauall, *e
 tro a les portas de la Ciutat lo menen. La porta,
 empero, no fou tan alta ne tan ample que lo cauall 9700
 pogues per ella entrar; per que fo necessari que
 del mur e de la porta tant se rompes que fos prou
 ampla e alt a reebre lo cauall; la qual cosa feta,
 los Ciutadans troyans e los lurs maiors, per cechs
 [V 159 a] aguayts *encegats, meseren aquell cauall, qui no 9705
 era cauall mas la lur mort, en la Ciutat de Troya.
 Car los Grechs en lo cauall hauien mes .j. hom
 appellat Simon, al qual donaren les claus, hordonat
 que, com vengues temps couinent, obris les tan-
 chadures qui eren en lo cauall, e que tan tost que 9710
 sentis quels Troyans per lurs alberchs dormisen e

- reposassen, a ells, qui estarien defora, donas senyal en flama de foch ençes, per tal quels Grechs poguessen mils entrar en la Ciutat els fos pus auinent
- 9715 liurar a mort los Troyans durmens. E en aquell dia, sercada color falsa, enuiaren a Priam a dir que ells volien partir de Troya, e volien primerament anar a Tenidon, on *hauien acordat de reebre secreta- [V 159 b]
ment Helena, duptans, si aquella reebien en Troya,
- 9720 que nos mogues *brugit en la host contra ella, per [A 120 a]
tal que la poguessen liurar a mort, car en aquell cas noy hauria nagu qui la pogues defendre. Pla-
gueren a Priam, axi com aquell qui no sen penssaua res de les fentas paraules dels Grechs, cuydant se
- 9725 que fossen veres; per que los Grechs pujaren en lurs naus, partint se de la ribera de Troya. La qual cosa veent los Troyans, ne foren fort alegres. E los Grechs arribaren a Tenidon .j. poch abans de la posta del sol, e aqui soparen ab gran alegria; e
- 9730 sobreuinent la ombra de la nit, tots se guarniren de lurs armes e sen vengren vers la Ciutat *de Troya [V 159 c]
fort quedament e secreta. E Simon, pus que pensa quels Troyans eren anats dormir, vbertas les portas del cauall e exit de fora, ja hauia ençes foch, qui als
- 9735 Grechs qui venien dona senyal; los quals encontinent, per lo mur de la porta trenchat entrants en la Ciutat, e hixents del cauall los cauellers quiy eren estats estibats, se lexen anar esforçadament contra los Troyans, qui dormien segurament en lurs cases, sens
- 9740 tota pahor e dupte de lurs *enamichs; e trenchades [A 120 b]
les portas de lurs alberchs, los Grechs abriuadament pugen en aquells alberchs, e ocien cruelment totes quantes personas hi troben, no feta diferencia entre veyls e iouens, ne entre homens *e fembres, pre- [V 159 d]
nent e robant lurs precioses riqueses e tot quant hi troben qui sia de preu. Axi que, ans que vengues lo

dia, mes de .xx. milia homens dels Troyans hi mori-
 ren a tayl despasa; los temples encara de la Ciutat
 cruelment despuylaren; molt gran escroxit e dolors
 habunda de totes parts en mortals veus daquells 9750
 que matauen. E com lo Rey Priam mesqui hoy la
 clamor de tan gran turbacio, encontinent coneix
 que era enganat per Anthenor e Eneas, e ab molta
 habundancia de lagremes leuas molt angoxos del
 lit, e, vestides ses vestadures aquellas que poch, 9755
 soptosament e cuytada deualla de la sua sala, e mes
 [V160 a] se en lo temple de Apollo, lo qual era en son *pa-
 lau, creent be quels seus enamichs lo ociuri-
 tantost e que daqui auant no hauia naguna espe-
 rança de vida. Per que, dauant lo gran altar encli- 9760
 [A120 c] *nat, se ajague, esperant aqui la mort sens dupte.
 E Cassandra, teta fora de seny, se leua e sola entra
 en lo temple de Minerua, on greument plora la
 destruccio dels seus; mas les altres fombres reyls
 romangueren en lo palau, ab moltes lagremes e 9765
 dolors. E fet lo mati, en la punta del dia los Grechs,
 guiant los Anthenor e Eneas, traydors publichs de
 lur terra, se lexaren anar contra lo gran Castell de
 Ylion, no trobada aqui naguna defencio per los
 Troyans; per que totes quantes personas hi atroben 9770
 [V160 b] liuren a mort. E com *Pirro fo entrat en lo temple
 de Apollo, on lo Rey Priam esperaua la mort, con-
 tra ell se lexa anar ab la espasa nua, e, presents los
 maluats Anthenor e Eneas quil guiauen, ocis cruel-
 ment lo Rey Priam dauant laltar, e de molt escam- 9775
 pament de la sua sanch la maior part del altar fo
 banyada. Heccuba, mesquina, e sa filla Polixena,
 fugien, mas no saben on ne vagen; e mentre axi
 anauen exarrades, les encontra Eneas, al qual Hec-

- 9780 cuba, en molt torbament de sa fellonia, axi dix: «A;
 » maluat traydor! ¿com has poguda hauer en tu
 » tanta crueltat, que dauant lo Rey Priam, de qui
 » *tantes honors has reebudes e de qui tant estament [A 120 d]
 » has haut, *has pogut manar aquell quil ha mort, [V 160 c]
- 9785 » e has mirada la sua mort, la qual ab tota deffenció
 » deuies vedar? Has trahida la tua terra e la tua
 » Ciutat, en la qual est nat, e en la qual tant de
 » temps est estat honrat, per tal que veges lo seu
 » darrochament e no hages feresa de veure los seus
- 9790 » cremaments, per los quals fuma. Almenys lo teu
 » coratge sens pietat vuyla hauer merce daquesta
 » masquina Polixena, e perdonali lo teu huyl mal-
 » uat, per tal que, entre tants mals que has fets,
 » puxa esser recomptat de tu aquest poch be, e que,
- 9795 » si pots, hages restaurada aquesta ans que venga
 » en mans dels Grechs qui la ocien o la deshonren.»
 A les quals paraules mogut Eneas, reebe Polixena,
 e, sens que nagu non sabe res, *la sen mena e la [V 160 d]
- 9800 mes en loch secret. Telamoni Ajax, entrant en lo
 temple de Minerua, ne trague Andromacha, muller
 de Hector, e Cassandra semblantment, e abdues les
 sen mana; e Menalau alegrament sen mena Helena,
 que hauia treta de la sala reyal. Mas los altres
 Grechs, estants en lur crueltat, tot lo castell *de [A 121 a]
- 9805 Ylion tro als fonaments darrocharen, e, mes foch en
 la Ciutat de Troya, la cremaren tota; per que fuma
 tota Troya, e los seus grans palaus caen, e cremats
 en soptoses flames perexen, exceptades les cases dels
 traydors, les quals, posat en ellas senyal, roman-
- 9810 gueren quities del cremament. Destrouida, donchs,
 tro als fonaments quaix tota la Ciutat, lo Rey Aga-
 meneon en *lo gran temple de Minerua feu venir [V 161 a]
 ensemps tots los maiors de la host, los quals iustats,
 los demana de dues coses: la .ja., si deuia hom

seruar fe a aquells per obra dels quals los Grechs 9815
son estats vencedors e senyors de la Ciutat, ço es
a Anthenor e a Eneas; laltre, quina manera e forma
se tendria en departir les riqueses e tresors que han
presos en la Ciutat. E la resposta de tots los Grechs
fo aquesta, ço es: que a Anthenor e a Eneas sia 9820
seruada fe, per tal com los Grechs per ells son
estats fets senyors de la Ciutat; e que totes les ri-
queses guanyades en la Ciutat venguen en loch
publich, e que sien partides enfre tuyt, segons los
[V 161 b] estaments, mereximents e trebayls de cas*cu. Mas 9825
[A 121 b] Telamoni dix que Helena deuia morir, per la qual
tant de temps los Grèchs hauien *sostenguts tants
mals; al consseyl del qual, molts dels Reys se ten-
gueren, e a penes lauors Agameneon e Menalau
pogueren Helena defendre, com la maior part dels 9830
Reys en la mort de ella se acordassen. Mas lo Rey
Vlixes, en contrari declinant sa sentencia, en tant
induhi ab ses paraules e hordonada materia de par-
lar los dits Reys, que, mudada lur sentencia, tots
concordablement atorgaren que Helena fos deliur- 9835
rada. E Agameneon ab aquells Reys feu tant, que
a Vlixes, en guardo de son trebayl, atorgaren Cas-
sandra, filla del Rey Priam. Aquell parlament dels
Reys no partit encara, Anthenor e Eneas vengueren
[V 161 c] a ells, dient *los en qual manera a Andromacha, 9840
muller de Hector, e a Cassandre, tots temps hauien
desplagudes les enamistats dels Grechs, e que per
tractament lur fo deliurat lo cors de Achilles e do-
nat a sepultura; per que demanaren que aquellas,
per tal com neren dignes, fossen deliurades. La qual 9845
cosa los Reys francament atorgaren. Helen, encara,
fill del Rey Priam, e Andromacha pregaren humil-
ment los Reys per deliurament de .ij. fills de Hector,
la qual cosa los Reys semblantment atorgaren, los

- 9850 *quals Pirro encara tania presos, qui abans hauia [A 121 c]
tengut que deuien morir. Hordonaren encara lauors
los dits Reys, que totes les nobles fembres qui eren
escapades viues fosen lexades anar, e que fos en
lur voler si sen volien anar o volien romandre.
- 9855 Hor*donaren, part aquestas coses, que ells partis- [V 161 d]
sen de Troya; mas tanta tempestat de mar se moch,
que del .j. mes e mig no pogren nauegar. E com
encara la tempestat no pogues reposar, los Grechs
sobre aço diligentment demanen al bisbe Calcas,
- 9860 traydor, la raho de lur empatxament, e quina tan
gran colpa pot esser que tant dur la tempestat. Als
quals Calcas traydor dix: «que aço esdeuenia per
» les furies infernals, per tal com encara no hauia
» ahuda satisfaccio la anima de Achilles, mort en lo
- 9865 » temple de Apollo; e axi, que als Deus deuia esser
» sacrificada aquella per la qual Achilles era estat
» mort, de la qual encara no era estada presa ven-
» jança.» Per que Pirro di*ligentment serca que es [V 162 a]
estat fet de Polixena, la qual fo raho per que Achi-
- 9870 lles mori, com sia cert que ella no fos morta ne
presa. E tots comunament digueren que ella era
viua, e per allo Agameneon ne enterro*ga Anthe- [A 121 d]
nor. E com ell resposes que non sabia res, Agame-
neon li dix fellonament e li posa, que per ell era
- 9875 estorta, e ell sabia on era. E Anthenor, veent que
per allo era tan afrontat per Agameneon e per los
altres Reys, volent, axi com a fill de iniquitat, totes
les sues tracions finalment complir, ab tan gran
cura serca e ab tan gran trebayl per molts dies, que
- 9880 sabe que Polixena era estada amagada en la prego-
nea de la cambra de vna torra veyla. A la qual *torra [V 162 b]
ana Anthenor, e dalli trasch Polixena per forsa, e,
presa, encontinent la liura a Agameneon; e Aga-
meneon la trames tantost a Pirro, per que en lo

- moniment de son pare la fees ociure. E dementre 9885
menauen Polixena a la mort, atenen los Reys e aten
lo poble, e a tots comunament dol e desplau que la
forma de tanta ballesa se perda, sens raho de mal
que ella no hage fet, e nan piadosa compassio. E
fort iuerçosament la hagueren deliurada de les mans 9890
de Pirro, sino per lo dir de Calcas, traydor; car tots
hauen desig que tornassen a lurs cases, e creyen
que ella viuient no hi poguessen tornar. E Polixena
[A 122 a] estant dauant lo vas de Achilles, *de la mort de
[V 162 c] Achilles fort se escusa *ab humils paraules, e dix 9895
«que li hauia molt dolgut, per que era greu cosa
»quels Reys e Princeps dels Grechs verge innocent
»e sens colpa lexassen morir; no que a ella despla-
»cia la mort, com la sua vida li sia pus greu que
»la mort, car si ella viuia lexarien li tolra sa virgi- 9900
»nitat, e la entegra puritat de sa castedat soferrien
»esser ensutzada per menys nobles que ella, per
»aquells qui, ab gran sobreria e crueltat, lo Rey,
»pare seu, e los nobles frares seus hauien morts». Per que dix «que amaua mes morir en sa terra, que 9905
»per exallament e angoxes de pobresa ab vida do-
»lorosa cercar terras estranyes». E axi dix «que
»vengues la mort, la qual agradosament reebria
»mentre era verge, e la sua virginitat a tots los
[V 162 d] »Deus e a *la mort sacrificaua». E com aquestas 9910
cosès Polixena deya, Pirro ab la espasa, dauant lo
sepulcre de son pare, cruelment la ocis, veent ho
Heccuba, sa mara; e lo seu cors, per peçes troceiat,
rega lo moniment del pare en molta habundancia
de la sanch virginal. La qual cosa com Heccuba viu, 9915
decontinent, perduda la memoria, torna orada, per
[A 122 b] que ab sa oradura anant amunt e auall, tots *quants
Grechs podia aconseguir mordia, a manera de ca
rabios, e ab pedres que lansaua contra ells, ades ne

- 9920 feya mal a .j., ades a altre. Per que ella fo feta fort
 anujosa als Grechs, e per aço la faeren pendre, e la
 trameseren a la ylla Aulida, prop de Troya, on la
 faeren alapidar; e aqui per pedrades ella fina sos
 dies. Mas puy los Grechs *al cors de Heccuba ma- [V 163 a]
 9925 naren fer moniment alt e noble, on lo faeren so-
 terrar; la obra del qual sepulcre tro al dia de vuy
 appar en aquell loch. E en lo nom qui lauors fo
 posat en aquell loch, per la memoria de Heccuba
 fo appellat loch infest; lo qual nom ha retengut e
 9930 rete vuy en dia aquell loch.

AÇI FENEIX LO .XXX. LIBRE; E COMENÇA
 LÓ .XXXJ., DEL EXIL DE ENEAS E RELAGA-
 CIO DE ANTHENOR DE TROYA, E DE LA
 MORT DE THELAMONI

- 9935 PRES la destruccio de Troya ab tant perdi-
 ment de sos Ciutadans, encara los Grechs
 no gosants partir de Troya per gran tem-
 pestat de mar e de temps, Telamoni Ajax,
 deuant *Agameneon e los altres Princesps, contra [A 122 c]
 9940 Vlixes feu clams, dient axi: « En destrubuir los bens
 » e les *riqueses guanyadas en la preso de la Ciutat [V 163 b]
 » de Troya se deuia seruar tal forma, que, segons
 » la dignitat, mereximent e trebayl, a cascu fos
 » guardada se prerogatiua; mas, en atorgar lo Pa-
 9945 » lladi, no es estada seruada pas egual forma, com
 » lo Palladi sia estat atorgat a Vlixes, qui no es
 » digne de tan gran guardo, e yo nol he qui molt
 » mes ne son digne, com, per grans suors de la mia
 » persona, moltes vegades la host dels Grechs, qui
 9950 » hauien gran fretura, hage habundada de moltes
 » viandes, e moltes vegades per los Troyans quaix

- » vensuda, ab virtut de la mia fortalea hage feta
 » reforsar e estar contra los enamichs; com encara
 » yo lo Rey Polidor, qui hauia gran quantitat de
 » aur, ocis, e apres tot lo seu tresaur aporte a la 9955
- [V 163 c] » host dels Grechs, *de que la host fo bastant a les
 » despeses que hauia a fer. He, encara, mort lo Rey
 » de Ffrigia, aportats tots los seus bens als Grechs.
 » He, encara mes auant, ab me industria e ab mes
 » virtuts, a la senyoria dels Grechs aiustats molts 9960
 » Regnes, ço es los Gorgaros, Crespesim, Arisso-
- [A 122 d] » nia *e Larissa, e encara los Regnes entorn Troya,
 » tro als murs de la Ciutat, en tant que no era alcu
 » qui als Troyans secorregues ne a la gent quiy era
 » aportas viandes. Hoc encara, yo ab Achilles he 9965
 » acabades altres virtuoses coses. E Vlixes, fretu-
 » rant de tota espertesa de cauelleria, ab sa bella
 » parleria vol sobrepujar e esforçar se mes quels
 » altres, e no val sino per falagaries tan solament,
 » e ab enganable art de paraules. E si diu que per 9970
- [V 163 d] » *ell som estats fets senyors de la Ciutat, aço no
 » es vengut per virtut de la sua espertesa, mas per
 » les sues traydories e enganàbles paraules; per que
 » tots temps entre les gent's haurem infamia e ver-
 » gonya, quels Troyans, que deuiem vençre ab 9975
 » nostre poder e esforç, hajam vençuts ab angans e
 » traffequeries.» E apres que Telamoni a ses parau-
 » les feu fíj, Vlixes coratiosament dix: «que ell hauia
 » vensuda la host dels Troyans ab sa valença e ab
 » son saui conseyl de son seny; e que si ell no fos 9980
 » en la host dels Grechs, e no fos la gran industria
 » de son seny, encara Troya estiguera en sa gloria
 » e en sa fermetat, e encara los seus Ciutadans foren
- [A 123 a] » en *lur bon estament.» E, entre les altres coses,
 dix a Telamoni: «Telamoni, be saps que als Grechs 9985
- [V 164 a] » no fo per la tua virtut guanyat *lo Palladi, mas

- » solament per lo seber del meu seny, car iames los
 » Troyans no hauien sabut que era lo Palladi, ne
 » sabien quin era lo poder de la sua virtut. Mas
 9990 » yo sercant, trobe que solament per lo Palladi se
 » tardaua que nos podia pendre la Ciutat, e com lo
 » Palladi hagues aytal virtut que, mentre ell fos
 » dins los murs de Troya, la Ciutat nos podia pen-
 » dre; per que men ane a Troya secretament, e tant
 9995 » tracte e fiu, que, ahut lo Palladi, a nos fo guanya-
 » da la senyoria de la Ciutat.» E en aço Vlixes feu
 » fíj a ses paraules. Mas Telamoni ab moltes paraules
 deshonriuols respos a Vlixes; e Vlixes e ell; per
 que foren fets enamichs mortals, Telamoni dient
 10000 publicament que mester era que Vlixes morís de
 ses mans. E com plagues als Reys que *estigues [V 164 b]
 hom a juy de Agameneon e de Menalau qui deuia
 hauer lo Palladi, o Telamoni o Vlixes, ells deter-
 menaren que deuia romanir a Vlixes, axi com aquell
 10005 que ell matex hauia guanyat; e per ventura foren
 moguts per allo com Vlixes, per amor dells, deliura
 Helena de perill de mort *de mans de Telamoni [A 123 b]
 e dels altres Reys dels Grechs, ab ses belles parau-
 les. Desplague fort a Telamoni de aytal prouisio
 10010 feta per Agameneon e Menalau, ço es com li hauien
 tolt lo Palladi sens raho, com quaix tots los majors
 de la host fermament digueren que Talamon era
 pus digne de hauer lo que Vlixes; per que Talamon,
 contra Agamenon e Menelau portant mal coratge,
 10015 moltes paraules vilanes dix, dient los *encara que [V 164 c]
 volia esser daqui auant lur mortal enamich. Per
 raho de la qual cosa los dits .ij. Reys freres, e Vli-
 xes ab ells, ab gran companya de cauellers ab gran
 cura se feyen guardar. E lo dia seguent fo trobat

- que la nit passada Telamoni era estat mort en son lit, ferit de moltes naffres, e son cors be paceiat. Per ques leua gran brogit per tota la host; e comunament tots se dolen de la mort de Telamoni, e daquesta crueltat donen colpa a Agameneon e a Menalau, mas mes a Vlixes. Pirro, qui encara ab cendra affeccio hauia amat Telamoni, contra Vlixes e los altres qui tanien tort en la mort de Telamoni dix moltes paraules de manaces; per que Vlixes, duptant de sa vida, .ja. nit, a hora fort escura, ab
- [V 164 d] les sues naus se parti de Troya com pus *secretament poch, e mes se en mar, iaquit lo Palladi a Diomedes, amich seu. E Pirro mena cremar lo cors
- [A 123 c] *de Telamoni, e, feta cenra de aquell, feu la metra en .j. vexell daur, on la feu tancar e sagellar molt artificialment; e aquell vexell axi tanchat trames al Regne de Telamoni. Empero Agameneon e Menalau, ab alguns Reys quis fauoraiauen, contra Pirro e alguns Reys qui eren de sa part, se feyen curosament guardar, com Pirro los faes aguayts, e ells a Pirro semblantment. Mas Anthenor ab son tractament feu entre ells pau ferma, e a tots los maiors dels Grechs feu couit ab gran sollempnitat, als quals dona diuerses maneres de viandes, e, part aço, los
- [V 165 a] honra ab diuerses *dons quels feu. En apres, com los Grechs diguessen contra Eneas que ell los hauia trenchada fe e sagrament, per tal com los hauia amagada Polixena, qui era culpable de mort, com per occasio della fos estat mort lo gran Achilles, tengut sobre aço consseyl, exallaren Eneas, axi que james no gosas estar en Troya. E com Eneas no pogues contrastar a lurs menaments, supplicha humilment als Grechs que, almenys, les .xxij. naus ab les quals Paris era anat en Grecia, los plagues atorgar li, e, per *que hauien mester gran adob, li

- 10055 deguesen atorgar temps de adobar les. La qual cosa
 los Grechs francament li atorgaren, donant li espay
 de .iiij. meses per adobar les. E, entre aquestas
 coses, Anthenor, no volent estar *en Troya, per- [V 165 b]
 cassades alcunes naus, de son grat ne parti ab gran
 10060 nombre de Troyans; mas, tro on sen ana ne on se
 gira, la present ystoria açi no declara. Eneas empero,
 aportant hoy e mala uolentat contra Anthenor, per
 tal com ell hauia fet que Eneas fos exallat de Troya,
 amagadament serca maneres que axi matex Anthe-
 10065 nor ne fos exallat a tots temps, e que james no fos a
 ell que hi pogues tornar. Per que Eneas, appellats a
 consseyl tots los Troyans qui eren romasos en Tro-
 ya, los dix axi: «Amichs e frares: per tal com per
 » mala uentura sots venguts al estament en lo qual
 10070 » sots, e, segons que clarament veets, sens consseyl
 » dalcu uostre deffenedor no poriets be passar vostre
 » temps, viares mes queus fos pro*fitos que, pus [V 165 c]
 » io hic he a partir, penssassets en alcu qui fos
 » vostre regidor; car si vostres vehins, qui estan
 10075 » per les viles e per los castells e per altres lochs,
 » *saben que vosaltres siats sens cap, de dia en dia [A 124 a]
 » se lexaran anar contra vosaltres, e tot dia vos ro-
 » baran; per que, segons mos viares, vos es profits
 » e necessari que trametats per Anthenor e quel
 10080 » fassats vostre Rey, per ço que ab consseyl seu vos
 » pugats defendre de vostres enuejosos.» E plague
 a tots lo consseyl de Eneas, e per ço trameten lurs
 missatgers a Anthenor; lo qual trobat, vench tost
 a Troya, contra lo qual Eneas se volch lexar anar
 10085 ab companya armada, com encara Eneas fos en
 Troya pus poderos que Anthenor. Mas aquells dels
 Troyans qui eren romasos *en Troya preguen hu- [V 165 d]

- milment Eneas ques leix daço que ha comensat, e que lurs mals, qui ia en les batayles alcuna fij han ahuda, no vuyla retornar per nouelles batayles. 10090
- A les quals paraules Eneas respos axi: «¿Qual hom » pora esser tan piados, que a hom tan maluat e » faedor de tanta tracio puxa piadosament perdo- » nar, com per les tracions de Anthenor sia esde- » uengut que Polixena, filla de tan noble Rey, verge 10095 » innocent, dauant lo sepulcre de Achilles axi cruel-
- [A 124 b] » ment es estada morta, e que yo *de la vostra » companyia sia tots temps departit, qui desijaua » viure e morir ab vosaltres en comunes lagremes, » axi com aquell qui hauia part en aquellas, e pla- 10100 » nyer me de les angoxes continues, e encercar vies
- [V 166 a] » de consolacio per les quals po*guessem en tantes » nostres dolors respirar?» Per les quals paraules moguts los Troyans, lauors, haut deliberat cons- » seyl, determenaren que Anthenor tots temps fos 10105 » exallat de Troya, e que james noy gosas tornar, donada a ell paraula que encontinent ne partis. La qual cosa tantost fo feta; per que Anthenor, ab les sues naus e ab molts de les romanayles dels Tro-
- yans, se mes en mar; e tant nauega per les mars 10110 » estranyes, dentro que caygue en mans dalcuns cos-saris, los quals lexans se anar contra ell e los seus, alguns ne ocieren e altres ne naffraren, e finalment tots los robaren. Mas puys, de lurs mans deliurats, tant anaren per la mar, tro que ab bon vent que 10115 » hagueren arribaren a la riba de vna prouincia qui
- [A 124 c] era appellada Gerbendia, en la *qual regnaua .j. » Rey *fort iust e piados, appellat Cetides, qui aque- » lla prouincia ab molta pau regia. En la terra del 10120 » qual Rey deualla Anthenor, en companyia de pochs, » apres la riba de vna rocha fort alta qui estaua apres aquell ribatge. E, cercat lo pla qui era al peu de la

- rocha, hon hauia camps e boschs ab gran amples
e longaria, e ab moltes fonts daygues de cascuna
10125 part, e vist lo delit daquell loch, hordona de fun-
dar .ja. ciutat en la altesa daquella rocha, e la funda
ab les romanayles dels Troyans qui eren venguts ab
ell, e hordona que fos appellada Corchise Menalon;
la qual en breu temps enuirona e enforti de bons
10130 murs, e constituïdes moltes forts torres entorn dels
*murs. La qual cosa com vench a sabuda dels Tro- [V 166 c]
yans qui eren romasos vers Troya, ço es de la ciutat
que Anthenor hauia fundada en loch segur, habun-
dant e delitos, la maior part dells de grat sen hi
10135 vengueren, per los quals e per molts daltres aque-
lla ciutat fo fort poblada. E al dit Rey Cetides, a la
senyoria del qual aquella prouincia era sotsmesa,
axi ab gran mestria Anthenor sa sabe *sotsmetra, [A 124 d]
que lo Rey reebe ab gran gracia ell e la ciutat e los
10140 ciutadans daquella. Per que Anthenor, per la sua in-
dustria e proesa, fo fort magnificat per la amor del
Rey, e en lo seu Regne fo fet segon, apres dell.
Cassandra, empero, qui era romasa en Troya, axi
com a fora de son seny per moltes dolors; per lo
10145 allapidament de la *mara e per lo degollament de [V 166 d]
sa germana Polixena, molts dies entes a lagremes
e a plors; mas finalment lexats sos plors, poch a
poch pres remey en ses dolors. Los Grechs, qui
volien partir de Troya, demanen a Cassandra daço
10150 quels hauia esdeuenir. Als quals Cassandra dix que
molts mals deuïen hauer, ans que sien en lurs terras
reebuts; a Agameneon, entre los altres, dix quel
ociurien aquells de sa casa; e a cascu dells esde-
uench axi com ella los dix, segons que la present
10155 ystoria per les coses següents declarara. De Tela-

moni, qui era estat mort, romangueren .ij. fills, los
 quals ell hauia hauts de .ij. Reginas, mullers sues;
 [A 125 a] lo primoge*nit dels quals era appellat Crintides, de
 [V 167 a] la Reyna Glanca; *e laltre, de la Reyna Climissa,
 qui era appellat Antissato. Aquests .ij. fills, com 10160
 fossen petits, foren donats sots tudoria e cura del
 Rey Teutre, quels nodris tro que fossen crescuts e
 fossen aptes a pendre cauelleria. E com Agameneon
 e Menalau sen volguesen tornar en lurs terras, de-
 manen als Grechs licencia de partir; la qual licen- 10165
 cia, la maior part dels Grechs encara estants vers
 Troya, enuides los ho volguereren atorgar, per tal
 com los hauien en sospita de la mort de Telamoni.
 Mas la fuyta amagada de Vlixes, qui mostraua que
 ell hauia fet lo mal, leua queucom la sospita de Aga- 10170
 meneon e de Menalau, per quels donaren licencia
 de partir, empero ab forsats coratges. E ells, donchs,
 [V 167 b] partents de Troya, se me*ten en la mar. E era en
 temps que, follada la venema, Autumpne ia hauia
 iaquits los mesos desaguals, e lo temps proisme del 10175
 juern, en sa perarosa aspresa ia vinent, hauia des-
 puylats los arbres de ses fuyles e als dolços cant
 dels ocells hauia manat callament. E ia la fort cruel-
 tat dels vents ab grans buffaments exia de les sues
 cauernas, e laer net, foragitada de si la claradat; se 10180
 vestia de aiustament escur de nuus; les quals, vber-
 [A 125 b] tas ab gran habundancia de pluges, do*nauen no-
 uells creximents als rius, mundauen e denaiauen
 les valls dels troços dels rams dels arbres e dels
 tronchs qui en lestiu eren cahuts en aquellas. La 10185
 uors la folla volentat dels Grechs, per cega ardor
 [V 167 c] de cobiaança, mo*gue lurs coratges que tornassen
 en lurs terras; e axi ells, no penssans los perills del

60 m. fills A. 67 abúides A. 73-74 m. E era en temps A.

viatge, se meten en lo cami desijat, don a molts
 10190 sesdeue que, com follament se cuyten de tornar en
 ço del lur, per los empatxaments sobreuinents que
 no hauran penssats, en lo mig de la via se perden,
 e james no han leer de tornar lla on cuyden. Los
 Grechs, donchs, ab aquest desig de tornar en lurs
 10195 terres, partiren de Troya ab les naus carragades de
 moltes riqueses, les quals de la presa de Troya en
 moltes maneres hauien guanyades. Ja uengut liuern,
 mas esperat .j. dia fort cere e clar, ab aquell se
 meseren en mar; e, leuades les velas e comanades
 10200 als buffaments dels vents, per .iiij. dies e atretantes
 nits *nauegaren be. Lo .v^e. dia pero, vers hora de [V167 d]
 nona, com encara per la mar anassen segurament;
 laer cere soptosament torna terbol, com tanchat de
 nuus gitas gran copia de pluges; per què bruig *laer [A125 c]
 10205 ab aiustament de trons, faents sons terribles, e lamps
 espesses, los quals luents en mig les tenebres, feyen
 lum no ferma de tempestat. E los vents de leuant
 e de mig iorn exits de les cauernas, los fons de la
 mar regiren en alt, e daquells fons exequen les ones
 10210 en munts inflats, les quals ondes se trenquen per
 los forts buffaments de les tempestats. E en axi les
 naus dels Grechs, escabrantades per gran fortuna
 de mar, ne van ades ça ades lla, sens tot gouern;
 esquexen se les velas, paceiades en moltes parti-
 10215 des; trenquen se los arbres ab gran *escroxit; e les [V168 a]
 entenes de les velas, per forçor de partiment arren-
 chades, se trenquen en diuerses partides; e foragi-
 tat lo gouern dels timons, qui eren estats arrenchats
 de les naus, aquellas naus, dementre que aytal perill
 10220 corrien entre diuerses ondes, sobreuinents les tene-
 bres doblades de la nit, se departexen les vnas de

or m. hora de A. o5 sous esmenat per trous A sons V.

- les altres, e, en mig de les ondes, en .iiij. maneres de flames de lamps qui cahien del cel, se cremen, e cremades perexen entre les ones, car lo foch del cel les crema e la aygua de la mar les regira. Pere- 10225
 xen axi matex los Grechs quiy eren, e la mar glota beu e engloteix les riqueses sens nombre qui eren
 [A 125 d] en aquellas *naus. E Silen Ajax, qui ab .xxxij. naus
 [V 168 b] sues era cahut en la *dita tempestat, cremades les
 sues naus e afonades en la mar, nadant ab forsa de 10230
 brasses mig mort vench a terra, e, inflat per gran aygua que hauia baguda, enuides tot nuu poch ve-
 nir a la riba de la terra, on, tro al dia sobreuinent, jague quaix mort en la arena, creent mes esser mort
 que viu. Mas, com alguns dels seus, semblantment 10235
 nadant de la glotonia de la mar escapats tots nuus, fossen venguts a terra, cerquen lur senyor per la ribera, si per ventura fora escapat de la mar; lo
 qual trobaren jaent en la arena, mig mort, e, trobat, lo conforten ab dolces paraules, com de vestadures 10240
 ne daltre cosa nol poguessen servir. Axi donques, com es comptat ques esdeuench als Grechs qui pe-
 riren, esdeuench a Ajax per virtut de la deessa
 [V 168 c] *Minerua, la qual la ira que hauia concebuda fort
 cruel contra Ajax volch venjar en ell e en los altres, 10245
 per tal com Ajax trague Cassandre per força de son temple. Car, jassia diga hom que la pena deu seguir
 aquells qui la merexen, pero no es nouella cosa que
 [A 126 a] per colpa solament de .j. ne son punits *.M. no 10250
 colpables. E dels altres Reys e Duchs dels Grechs, partents de Troya e quis cuytauen de tornar en lurs
 terras, qui no hagueren semblant perill de mar, en qual manera los pres, en lo seguent libre clarament
 se recompte.

10255 AÇI FENEIX LO .XXXJ. LIBRE; E COMENÇA
LO .XXXIJ., DEL NAUFFRAIG *DE LES NAÜS [V 168 d]
DELS GRECHS E DE LA MORT DE AGAME-
NEON

10260 **E**N aquell temps era .j. Rey en Grecia, per
nom Nauli, qui possehia .j. Regne de
gran largaria e amplaria, los termens del
qual Regne se aiustauen en gran longue-
sa ab la mar. E en aquella part hauia rochas fort
altes, les rael's de les quals enuironaua la mar de
10265 louch; e en aquell costat hauia molts escuyls alts
de rocha. Aquest Rey Nauli, en temps de la batayla
de Troya, hauia .ij. fills: lo primer nat hauia nom
Palamides; laltre, manor, era appellat Ceatus. Pa-
lamides era hom de gran espertesa, com fos *molt [V 169 a]
10270 forts e coratios en batayla e clar de molta fama de
cauelleria. *E aquest a la host dels Grechs, ab co- [A 126 b]
pia de moltes naus e ab companya de molts caue-
llers seus, ab gran apparaylament vench poderosa-
ment, com no fos Rey de Grecia qui maior Regne
10275 hagues, ne bastat de tantes riqueses com son pare.
E fo fet Emperador de tota la host dels Grechs,
mogut Agameneon de la cura del Principat, e mori
en los fets de les batayles, segons que damunt en
son loch clarament es estat comptat. Mas alguns, als
10280 quals plau mort daltres e qui tots temps se gloriegen
en lurs malalties, al Rey Nauli e a son fill Ceatus
recomptaren la mort de Pala*mides, trobant se fal- [V 169 b]
cies e fenyent lo fet en altre manera que no era; car
digueren li que Palamides no era estat mort en la
10285 batayla, mas que amagadament e secreta per Vlixes
e Diomedes, son companyo, ab consseyl dels Grechs
maluadament era estat mort. E per tal que a lurs

recomptaments fos donada ferma creença de la mort
daquell, donaren entendre fenta forma e manera,
informant ab lurs paraules que Vlixes e Diomedes, 10290
Agameneon e Menalau, hauien fetes .ij. letres fal-
ces, per les quals apparia que Palamides ab los
Troyans haguessen tractada tracio de la host, pro-
mesa a Palamides per los Troyans .ja. gran quanti-
tat *daur; e aquestas letres hauien fetes *ligar al [V 169 c]
costat dun hom mort. E com diguessen que ells sa-
bien les letres que Vlixes procura e feu, ab .j. secre-
tari de Palamides, donant lin diners, que aquella
moneda quels Troyans, segons la tenor de les letres,
per trahir la host hauien promesa a Palamides, ama- 10300
gas secretament sots lo capsal del lit de Palamides;
e que lo secretari, com aço hac fet, sen era vengut
a Vlixes e li hauia comptat com hauia complit son
menament; e que Vlixes aqui mateix feu ociure
lo secretari; e que, les letres depuys trobades per los 10305
Grechs e lestes, los Grechs contra Palamides hague-
ren sospita; e que anants sen a la tenda de Palami-
des cercar si era ver *de la moneda dor, cercat lo
capsal del seu lit la li trobaren e en aquell pes que
les dites letres contenien. Per que, donada pus fer- 10310
ma fe a les coses quis contenien en les letres, se
volguren leixar anar contra ell, axi com hom qui
era faedor de tracio; mas que Palamides, contra les
coses damunt dites coratiosament contrestant, se
offeri que sen defendria per batayla de hom a cauall, 10315
com ell era sens colpa daquella tracio, e que ell
pagaria sa innocencia per batayla. E com no fos
nagu dels Grechs qui contra *ell sen volgues com-
batre, veents sos enueiosos que per aquella via nol
hauien pogut offendre, que Vlixes ab ses paraules 10320

hauia assuaujat lo poble, e hauia fet tant que, no
 contrestant aquellas coses que contra Palamides
 eren esta*des dites, foragitada la incredulitat falsa, [V 170 a]
 10325 mides fos en limperij de la host refermat, digueren
 entre los dits recomptadors falsos, ab lurs paraules
 trobades, que, no molts dies apres, Vlixes e Diome-
 des secretament parlaren ab Palamides, dient li
 que ells eren estats certificats que en .j. pou veyl
 10330 era .j. gran tresor amagat, lo qual sens dupte ells
 podien hauer, e axi, si hi volia anar ab ells; e que
 Palamides, qui no sabia lur engan, per sola fe dells
 enganat, vinent la nit, ab ells sen vench al dit pou;
 10335 on, fet parlament entre ells qual primerament hi
 deuallaria, Palamides dix que ell hi deuallaria; lo
 qual, descalçat sos peus e despuylat les vestadures
 que no hauia mester, en aquell pou coratiosament
 deuallat, li lansaren *detras moltes pedres el ocie- [V 170 b]
 10340 ren, el lexaren mort dins lo pou e sen tornaren a
 *lurs tendes en aquella matexa nit. E aytal fo la [A 127 a]
 manera del fals recomptament qui de la mort de
 Palamides inclina a creure los coratges del Rey
 Nauli, son pare, e de son frare Ceatus. Per que lo
 10345 Rey Nauli e son fill Ceatus diligentment cercharen
 en qual manera poderosament poguessen venjar la
 mort de Palamides, contra los Grechs qui eren es-
 tats en la host contra Troya; car hauien hoyt dir de
 cert que aquells Grechs en liuern se eren mesos en
 10350 mar, per tornar en lurs terras, e que hauien neces-
 sariament a passar per la costera de lur Regne. Me-
 naren, donques, a lurs gents que cascuna nit, en les
 altures de les muntanyes *qui son pres de mar, [V 170 c]

encenen toch, per tal quels Grechs, enganats per les tenebres de la nit, passant, cuydans esser prop de terra on seguretat poguessen pendre, aquí follament se girassen, e, velas esteses, en aquellas muntanyes e escuyls ab lurs naus ne venguessen, on les naus descosides trenchassen e perissen. E axis feu, car en aquellas rochas e escuys nagaren e periren mes de .cc. naus dels Grechs, ab los nauegants en aquellas. E les altres naus qui aquellas seguien, com en aquell loch e en aquellas tenebres de nit vengueren, hoyt lo croximent de les altres qui entrels escuyls *se trenchauen e los crits daquells qui nagauen en la mar, aquell loch mortal esquiuans, fugen daquell, e meten se *dins mar; ab les quals Agameneon, Menalau e Diomedes, e alguns altres dels quals auant parlarem, esquiuaren lo dit nau-fraig. E lo dit Ceat, qui en altre manera era apellat Peleu, fill del Rey Nauli, desijant curiosament la mort de Agameneon e de Diomedes, o lurs greus dempnatges, cercha en son coratge com los puxa noure, si per ventura esdeue que tornen sauls en lur terra. Per que, per especials letres sues e saui missatge, feu seber per cert e per ver a Clitamestra, Regina e muller de Agameneon, que son marit hauia presa per muller .ja. de les filles del Rey Priam, la qual amant estranyament sen amenaua en son Regne, ab cor que lan fassa Regina e quen git Clitamestra, verdadera muller sua, *e sens falla la liure a mort. On, com sia profitos a Clitamestra quey ocorra ans de temps, amonesta Ceat que sauiament hi proueescha, per tal que no muyre. Creegue, donchs, Clitamestra les paraules de Ceat, e, retent lin humils gracies, penssa en son cor en

56 on segurament poguessen A.

- quina manera se defena saluament dels aguayts de son marit. E sdeuench se *que Agameneon, dels [A 127 c]
 10390 perills de la mar escapat, vinent en son Regne, Clitamestra, sa muller, qui ia li hauia apparaylats aguayts de la sua mort, reebe aquell fentament ab cara alegre. E ia aquesta Clitamestra, en absencia del dit marit seu, rompent la amistança del matrimoni, car posada apart la vergonya hauia corrupt 10395 put lo lit matrimonial ab .j. qui era appellat Egist, la amor *del qual Egist e de Clitamestra hauia tant [V 171 b] durat que ja hauia hauda dell .ja. filla, appellada Erigona, e li hauia promes de donar son Regne, jassia Egist no fos de linyatge reyal, ne home de 10400 noblesa de Duch, ne de Comte. Mas, aço es cert entre les volentats de les fembres: que, com volen fer auolesa de lur cors, null temps nos liuren a hom qui sia millor del marit ne igual, mas tots temps se baxen a pus vils coses; e, com ellas son fetes 10405 degostadores de lur honor, no han dupte de fer viltats de lurs personas, e no sino ab homens vils; e si les feyen ab millors homens que lurs marits, en ellas matexas entendrien que fos maior desastre. E, en tant, Clitamestra tracta ab Egist, amich seu, 10410 que la primera nit que uench *Agameneon, marit seu, com estigues ador*mit en lo lit, Egist se lexa [V 171 c] [A 127 d] anar contra ell el ocis. E, lo cors de Agameneon donat a sepultura, no passaren molts dies que Clitamestra pres per marit Egist, e li dona en dot lo 10415 Regne de Micennes. Empero a Agameneon era romas .j. fill que hauia haut de Clitamestra, appellat Orestes, qui encara era pubill; e lo Rey Callabo, cosi seu, tement que Egist secretament nol matas, aquell amagadament li tolch el trames al Rey Ydo-

- meni de Cret, qui semblantment era cosi de Orestes, jassia que fos parent luny. E lo Rey Ydomeni e la Reyna Carasis, sa muller, reeberenlo ab agrados coratge, e axil tengueren cament, com feyen .j^a. lur filla qui hauia nom Climona, la qual deuia esser heretera en lur Regne, la qual era encara infanta
- [V 171 d] que no era *de edat de maridar. Daltre part lo dit Ceat, fill del Rey Nauli, sen ana a Egea, muller de Diomedes, e en aquella manera que hauia induit a creure lo coratge de Clitamestra de son marit que hauia presa per muller .j^a. de les fillas del Rey Priam, induhi Egea. Aquesta Egea fo filla de Polinities, Rey de Arges, lo qual Rey mort, li roman-
- [A 128 a] gueren *Egea e .j. fill appellat Assandre; los quals, apres la mort del pare Polinities, se partiren lo Regne de Arges, e axi la meytat del Regne peruench a Egea e laltre meytat a Assandre, frare seu. E Egea, ab la meytat del Regne, pres per marit Diomedes; e com son ffrare Assandre vengues vers la host dels Grechs contra los Troyans, ab Diomedes cunyat
- [V 172 a] seu, ans que plegassen a la host *vengueren en Boecia, e acordaren per lur recreacio aturarhi alcuns dies. Mas lo Rey Telafo, senyor de aquella prouincia, sabent li greu la lur aturada, ab moltitut de sos cauellers armats se lexa anar contra ells; per la qual cosa, com sa haguessen a defendre, Assandre ocis molts dels cauellers del Rey Telafo; la qual cosa com lo Rey Telafo no pogues sofferir, presa vna lança fort taylant, ab aquella mortalment naffra Assandre, e mort lo gita del cauall. E Diomedes, sabuda la mort de Assandre, cunyat seu, felonament se mes entre les gents del Rey Telafo, e molts dells ne ocis, e finalment per forsa trague lo cors de Assandre entre los peus dels *caualls, e ab moltes lagremes aquell aporta als seus vasals. E aquest fo

- 10455 lo fet de la veritat de la mort de Assandre, frare de
Egea; mas no fo axi dat entenent a *Egea, ans li fo [A 128 b]
dit de cert que Assandre era estat mort per tracta-
ment de Diomedes, per tal que, ell mort, la sua
meytat del Regne tornas a Egea, muller sua, per la
10460 qual ell fos entegrament fet senyor del Regne de
Arges. Per que Egea, com no menys que si mateixa
amas Assandre, frare seu, ans amara mes perdre la
sua meytat del Regne que son frare, concebe mala
volentat contra Diomedes, marit seu; per que, axi
10465 per aquesta raho com per les paraules de Ceat, fill
del Rey Nauli, ffeu ab les sues gents de Arges que
en naguna manera no reebessen Diomedes; *e Egea [V 172 c]
lauors li dona exili, no volent que daqui auant es-
tigues en son Regne. E axi Diomedes fo forsat de
10470 esser exallat, e no sab on se vage; ffinalment, dic-
tant fortuna, vench a Salamenia, on lauors lo Rey
Teutre, frare quondam de Telamoni, senyor daque-
lla prouincia, estaua. Lo qual Teutre, com peça
hagues hoyt dir que Diomedes hauia tengut en la
10475 mort de Telamoni, mana pendre Diomedes; mas
Diomedes amagadament lauors fugi, e escapa de
les mans del Rey Teutre. E lo Rey Demofon e lo
Rey Athemas, vinents axi mateix en lurs Regnes,
foren exallats daquells Reg*nes, e puy vengueren [A 128 c]
10480 a Corinto, on lo Duch Nestor alegrament *los [V 172 d]
reebe. Aquests .ij. Reys alli acordaren venir en lurs
Regnes ab ma armada, e lurs sotsmesos ab poderos
braç combatre, e ociurels tots si poden, e especial-
ment ociure cruelment aquells qui daquests fets
10485 son estats comensadors. Mas Nestor no loa lur con-
seyl, ans los conseyla que trameten missatgers a
lurs Regnes, e quels fassen molts afalagaments els

- prometen moltes libertats; e axi fo fet. Per que, apres poch's dies, los habitants daquells Regnes reconciliats als dits Reys lurs, aquells reberen de bon cor en lurs Regnes. Eneas, qui era romas vers Troya per fer adobar ses naus, mentre fo en Troya hague moltes batayles ab los habitants dels lochs
- [V 173 a] qui eren entorn, qui les *coses dels Troyans qui eren romases volien robar. Per que Eneas los conseyla que, com ell per lur defencio no puxa molt aturar, trameten per Diomedes, baro tan ardit, lo qual, com encara fos exallat e los seus nol haguessen volgut reebre en son Regne, en ajuda e regimment lur vendra volenterosament. E axi los Troyans trameseren per Diomedes, lo qual, ab totes les ajudes que poch hauer, vengue a ells; *de que tots los Troyans foren fort alegres. E ell e Eneas se apparellen a la batayla; e, hordonats los Troyans aptes a la batayla, ab ma armada hixen ab ells a la batayla. E axi .vij. dies continuament se combateren, entre los quals dies Diomedes feu moltes meraveyles de sa persona, mrolts *ne ocis dels contraris dels Troyans, e molts ne pres; e tots quants ne podia pendre, axi com a maluats, ladres e robadors, feya penjar en la forcha. E lo .viij^e. dia axi baroniulment se mes entre ells, ab molta maestria de combatre, quels enuirona de totes parts, per manera que nagu non poch fugir; e tots los mana penjar, e, a manera de ladres, en diuerses forchas los feu posar. E los altres vehins de les viles entorn e castells, com saberen que aquells qui feyen mal als Troyans eren morts a tan mala mort, espahordits fortment se lexaren de fer dan als Troyans; per que los Troyans hagueren gran repos, si repos en tri-

- bulacions pot esser dit. Eneas en aquest endemig
feu adobar ses *naus, en les quals, ab los seus qui [V 173 c]
li eren romasos de Troya e ab son pare *Anchises, [A 129 a]
puja per anar en lexili quels Grechs li hauien donat.
- 10525 Per que ab aquellas naus se mes en alta mar, e com
no sabes on los ffats li assignarien loch on estigues
e hon sos Deus priuats pogues allogar, sofferts
molts perills de mar, en molts lochs se posa.
Mas, per voluntat dels Deus, entra en .j. port,
- 10530 e apres tant nauega per les mars estranyes, que
vench en Ytalia, e posas en Toschana. Los par-
ticulars, empero, e esdeueniments de Eneas, en
qual manera li pres despuys ques deixa de anar en al-
tres parts, pus fo en Toschana, la present ystoria
- 10535 no declara; mas qui aquellas coses volen saber, *li- [V 173 d]
gen lo libre que Virgili feu dels fets de Eneas. E
despuys que Egea sabe quels Troyans hauien reebut
Diomedes, son marit, e que Diomedes axi baroni-
uolment hauia vensuts los enamichs, hac dupte que
- 10540 per ventura Diomedes, aplegadas companyes, no
vengues contra ella e los seus, els offenes axi com
aquell qui era estat offes per ells. Per que, haut
conseyl ab aquells de Arges, hordona que trameses
per Diomedes, que vengues segurament a son Reg-
- 10545 ne. E Diomedes, haut lo missatge de la muller, fo
fort alegre, e cuytada*ment sen vench a ella. On, [A 129 b]
per Egea e per tots aquells de Arges, de bons co-
ratges e ab gran goig fo reebut. E los altres Grechs,
qui lurs Reys tornats de Troya *no hauien volguts [V 174 a]
- 10550 reebre, penidents sen humilment los demanen, els
restituexen a la dignitat de lurs Regnes; los quals
Reys, pus que a lurs Regnes foren venguts, retor-
nen e reparen les Ciutats e lochs qui eren per lur
absencia destroits, els posen en millor estament.

AÇI FENEIX LO .XXXIJ. LIBRE; E COMENÇA LO .XXXIJJ., ON SE TRACTA DE LA VENIANÇA QUE ORESTES FEU DE LA MORT DE SON PARE, LO QUAL SA MARA HAVIA FET OCIURE, E ELL OCISLA E RECOBRA SON REGNE

10555

10560

RESTES, fill de Agameneon, lo qual lo Rey Ydomeni per dupte de Egist hauia reebut per nodrir, ja era crescut; e ia hauia passats .xxiiij. anys com lo Rey Ydomeni

- [V 174 b] li dona honor de cauelleria, *ab molta ale*gria e [A 129 c] festiuitat. E com fo fet caueller, deuotament prega lo Rey que, com segons sa edat e son temps ell dege vuy mes entendre a cobrar son Regne e a veniança de la mort de son pare, li dege fer valença e ajuda dels cauellers de son Regne; la qual cosa lo Rey atorgant, volenterosament li liura .M. cauellers fort ardits; e daltres demana ajuda, axi que en breu temps hac altres .M. cauellers; e ab aquests .ij. milia cauellers Orestes sen vench a la Ciutat de Troezem. Era senyor daquesta Ciutat lo Rey Fforester, axi apellat per son nom, qui en temps passat era estat fort coral amich de Agameneon; e volia gran mal a Egist, e aquest mal li volia per tal com [V 174 c] lo Rey Fforester hauia fet matrimoni de vna *sua filla ab Egist; e Egist, per amor de Clitamestra, eres retret del matrimoni, e hauia trames a la filla del Rey Fforester libell de repudi. Per que lo Rey Fforester, de agrados coratge, se offeri a Orestes, el prega quel preses en sa companyia contra Egist, cor ell iria en seruey de Orestes e en destruccio de [A 129 d] Egist ab .ccc. cauellers; de la qual cosa *Orestes li feu moltes gracies. Temps era lauors que ia lo sol

10570

10575

10580

10585

- era entrat en lo signe de Taur, lauors com los prats
verdegen, e les flors odorans en los arbres, les
10590 rosas enuermeylexen en lurs verts rosers, e los ro-
cinyols ab lurs dolces cansons fan placent ço, ço es
aquell mes de Maig qui *de totes aquestas coses es [V 174 d]
guiador e suau nodridor, com Orestes, ab lo Rey
Fforester e lur host, abdos de la Ciutat de Troezem
10595 departents, sen venen a Micennes; e com nols hi
volguessen reebre, la host de Orestes durament
assetia la Ciutat. Car Orestes hauia hauda resposta
dels Deus que contra Egist segurament procehis,
que atorgada lin era victoria, e que pleya als Deus
10600 que ell mateix ab ses mans preses de sa mara ven-
jança. E jassia que Clitamestra fos enclosa en la
Ciutat, Egist lauors noy era, car, per secorrer a la
Ciutat, era anat aplegar companyes darmes, ab les
quals de cert entenia aquella Ciutat defendre. Mas
10605 Orestes, sabuda la veritat per quin cami Egist po-
*dia tornar, hordonades guardes de cascuna part [V 175 a]
per los passos dels *camins per on Egist podia [A 130 a]
tornar, mes molts cauellers qui prenguessen Egist
com tornas. E Orestes congoxaua cascun dia la
10610 Ciutat ab combatiments; la qual Ciutat per sos Ci-
tadans podia esser mal defesa, com no hagues haut
temps de apparaylar se contra aquells qui la tanien
assetiada. Per que los Ciutadans, no podent soste-
nir los continus combatiments de nit e de dia, lo .xv.
10615 dia del setge cessaren de bataylar, e la Ciutat fo
presa per la host de Orestes; en la qual entra Ores-
tes ab molta companya de sos cauelers, e, hordo-
nades guardes de les portas, que nagu non pogues
entrar ne exir, sen ana al palau de son pare, on
10620 troba Clitamestra, mara sua; la qual decontinent
mana pendre e esser be guardada, e aquells axi ma-
teix qui *hauien tengut en la mort de Agameneon, [V 175 b]

son pare, e qui foren asenyalats de la rebellio que
hauien feta a ell. Aquell dia Egist, com se cuytas
ab alguns seus cauellers a secorrer a la Ciutat, caygue 10625
en mans dels cauellers de Orestes, qui ia esperauen
la venguda de Egist; los quals lexans se anar contra
ell e sos companyons, prengueren Egist, e, morts
[A 130 b] tots sos cauellers, menaren Egist a Orestes *ab les
mans detras ligades. E lo seguent dia Orestes mana 10630
Clitamestra, sa mara, ligades les mans, tota nua
dauant si esser menada; contra la qual ab lespasa
nua se lexa anar, e ab ses mans li arrancha de son
pits les mamelles, e ab molts colps despasa la ocis;
la qual, morta e nua, fora la Ciutat per terra feu 10635
[V 175 c] rocegar, e lexala *a cans e a ocells; per que tant
romas no soterrada, dentro que cans e ocells tot lo
seu cors hagueren menjat, exceptat los ossos. En
apres fo Egist menat nuu per tota la Ciutat, per
esser panjat en la forcha; e tots los altres que hauia 10640
preses, tiraçats per la Ciutat, foren enforchats. Axi
que, per Orestes porgada la Ciutat de Micennes
dels infels e traydors, a ell se poch dir verament
que per la mort de tants fo la mort de Agameneon
plenerament venjada. E encara poch esser dit de 10645
Clitamestra que, per la deshonor per ella legement
feta al marit, e encara per la iniuria que hauia feta
a son fill, en moltes coses hac la pena que merexia;
car ella era estada omeyera, qui aytal e tan gran
[V 175 d] Rey com *fo lo noble Agameneon, dormint sots 10650
[A 130 c] seguratat sua, hauia mort; *e hauia lo marit e lo
fill deshonorats per iniuria de leig adulteri, e si ma-
texa encara, no obseruant la natura e bons costums
de les nobles fembres; per que fo iusta cosa que de
tants mals encorregues tan gran pena, e per mans 10655
daquell maiorment que hauia agreujat per tanta
deshonor. E, entre aquestas coses, Menalau, qui de

- molts perills de mar era escapat, ab Helena, muller
sua, vench a Cret, on sabe noues de la mort de
10660 Agameneon, frare seu, e de la venjança que Orestes
nauia presa; per que concebe mala uolentat contra
Orestes, de tan dura venjança que hauia feta con-
tra la mara. E aqui, a*xi los maiors com lo poble, [V 176 a]
per la maior partida de la Ciutat vengueren que
10665 veessen Helena, per la qual los Grechs tants demp-
natges hauien presos. E en apres, ab bon vent que
hagueren, Menalau ab Helena se partiren de Cret, e
ab bon temps vengren al port de Micennes; on
mostra gran oy a Orestes, dient li que no deua
10670 succehir en lo Regne, com contra la mara hauia feta
tan dura venjança: car mils podia esser dita cruel-
tat que venjança. Per que fo fet que, appellats tots
los Reys dels Grechs en Athenes, a la maior part
dells fo vist *comunament que Orestes, fill de Aga- [A 130 d]
10675 meneon, no era digne del Regne del pare, qui contra
la mara era estat cruel de tanta impietat, ans era
pus digne de esser exallat, *jassia que Orestes, a [V 176 b]
defencio de tot ço que de la mare hauia fet, digues
hauer fet de volentat e menament dels Deus. Mas
10680 lo Duch de Athenes, per part de Orestes se offeri
a prouar per batayla, contra qual se volgues, que
Orestes era digne de la senyoria de Micennes, e
que ço que de la mare hauia fet, hauia fet de volen-
tat dels Deus. Contra lo qual com no fos alcu qui
10685 la batayla volgues pendre, los dits Reys, haut sobre
aço consseyl, absolueren Orestes de tota querela,
aquell coronant sollempnament del Regne del pare.
Lo qual, licenciat dells, ab lo Duch de Athenes qui
ab affeccio lo acompanya, vench a Micennes, on ab
10690 gran goig fo reebut. E Orestes, assegut en la cadira
del pare e coro*nat, porta mal coratge contra lo [V 176 c]
auoncle Menalau. Mas, partint se lo Duch de Athe-

- nes de Orestes, lo Rey Ydomeni de Cret ana a Micennes, on, entre Menalau e Orestes, tracta concordia e pau. Axi que Orestes pres per muller 10695
- [A131 a] *Hermiona, cosina sua, filla del Rey Menalau e de Helena, celebrada festiuitat de noces entre ells sollempnament. E Origona, filla de Clitamestra e de Egist, engenrada de sutze aiustament dells abdos, com sabe que Orestes, son frare, era confermat en 10700
- [V176 d] la cadira del Regne, moguda de dolor, de gran ira se penja ab laç, e mori. E apres pochs dies Vlixes, ab .ij. naus de mercaders les quals hauia noliades, vench a Cret, car les sues naus hauia perdudes e 10705
- tot *quant hi hauia li hauien tolt cossaris, per que era estat trebaylat e deseuenturos per molts perills, e mes per allo com era cahut en mans de les gentes de Telamoni Ajax, quil hauien pres, e tot ço que trobaren vers ell li hauien tolt, el volien posar en la forcha. Mas Vlixes, per industria de son seny, 10710
- escapa, empero pobre e freturos, no hauent res ab si. E jassia axi fos escapat de les mans de les gentes de Ajax, com cuydas escapar daltres males ventures, caygue en mans del Rey Nauli, quil hauia en hoy capital per la mort de Palamides, son fill. Mas la 10715
- maestria de Vlixes fo gran, per la qual estorçe la persona de les mans del Rey Nauli; mas, per qual enginy o per qual maestria escapas *de la *preso [V177 a]
- [A131 b] de la gent de Ayachs e de les mans del Rey Nauli, la present ystoria no declara, sino que Vlixes, pobre 10720
- e freturos, sen vench al Rey Ydomeni; lo qual Rey Ydomeni, meraueylat de tanta pobresa de Vlixes, aquell reebe alegrement, e demanali los casos e los esdeueniments de la sua mala uentura, e pregal que liu compte tot particularment e per orde. E Vlixes, 10725
- volent obeyr a les sues pregaries, li recompta sos fets en axi: «Ver es, senyor, que apres la preso de

- » Troya, la qual preso se feu per mi en gran parti-
 » da, ab les mies naus carragades de moltes riques-
 10730 » ses, les quals hauia ahudes de la preso de Troya,
 » e ab gran copia daur e dargent e com*panya de [V 177 b]
 » molts seruidors meus, me mis en alta mar. E na-
 » uegant a me guisa per alguns dies, arribe en .j.
 » port qui es appellat Mirue, on deualle, per tal que
 10735 » yo e los meus recreassem. E aqui aturam segura-
 » ment per alguns dies, com noy hagues alcu qui a
 » mi ne als meus faes nagun enuig. E puys partim
 » de aquell loch, e, ab bon temps que hagui, vengui
 » saluament al port appellat Calostofages, on sem-
 10740 » blantment ab los meus per alguns dies ature. E
 » con los vents enganables me demos*trassen fort [A 131 c]
 » bon temps, parti daquell port, e quaix per .iiij.
 » dies apres seguents nauegue ab repos; mas sop-
 » tosament sesforsa tempestat de vents, e laer cere,
 10745 » fet soptosament escur, ab gran fortuna me tre-
 » bayla, em mena ades ça, ades lla; e, finalment,
 » aquella tempestat *me forsa de girar en Sicilia, [V 177 c]
 » que no hi pogui als fer, on hagui molts mals e
 » trebayls. Car en aquella ylla eren .ij. Reys frares,
 10750 » la .j. appellat Sigon e laltre Ciclops. Aquests Reys
 » se lexaren anar contra mi, e veens les mies naus
 » plenes de tantes riqueses, per forsa robaren aque-
 » lles, e tot quant hi trobaren sen portaren, ab gran
 » multitut de cauellers armats. E, ço quim fo pijor,
 10755 » vengueren .ij. fills lurs, fort bataylarosos e fort
 » ardits, la .j. appellat Alifan e laltre Polifeno;
 » aquests se lexaren correr contra los meus caue-
 » llers, e .c. na prengueren, e mi axi matex, e Alfe-
 » nor, .j. de mos companyons; e mi e ell meseren
 10760 » en carçre en .j. castell. Aquest Polifeno ha*uia [V 177 d]

- » vna germana donzella, fort bella; la qual, tan tost
 » que Alfenor la uiu, sescalfa en cobaiança sua, e,
 » torbat per sa amor, fo fet per ella axi com a hom
 [A 131 d] » fora de son seny. E Polife*no me tench pres .vj.
 » meses en Sicilia; mas, finalment, hac merce de 10765
 » mi, e deliura mi e Alfenor, e puyt me feu molta
 » gracia e honor. Mas Alfenor, per la gran amor en
 » que era cahut, feu tant que la germana de Polife-
 » no, la qual tant amaua, trague la de nit de la
 » cambra del pare, e la sen mena ab si. La qual cosa 10770
 » com vench a sabuda dels seus, ne foren fort en-
 » tristats; per que Polifeno altre vegada contra mi
 » e los meus se pres a armes, en aquella nit matei-
 [V 178 a] » xa, ab gran companya de ca*uellers; e, fet com-
 » batiment contra los meus, recobraren la germana 10775
 » de Polifeno; e Polifeno vench contra mi, e com
 » yom defeses dell, arranqueli la .j. dels seus huyls,
 » e puyt, ab los meus companyons qui eren roma-
 » sos vius, me recolli en mes naus, e ab ells aquell
 » dia mateix me parti de Sicilia. E dalli, haut dret 10780
 » temps, men ane en la ylla Aulida, on vent me
 » mena per forsa. E en aquella ylla eren .ij. puellas
 » germanes, fort belles, senyores daquella ylla, les
 » quals en art de nigromancia e de encantament
 » eren fort maestres, e tots quants nauegants venien 10785
 » per lur ventura en aquesta ylla, eren per les dites
 [A 132 a] » germanes, no solament *per lur ballesa, ans en-
 » cara per lurs encantaments, axi fermament presos,
 [V 178 b] » que no hauien naguna *ancia de partir de la ylla,
 » ans de tot oblidauen totes altres coses. E si ellas 10790
 » trobauen alguns qui no volguessen fer a lur guisa,
 » decontinent los tornauen en forma de besties. La
 » vna daquestas .ij. donzelles, ço es aquella qui mes
 » sabia, era appellada Cirtes, e laltra Calipsa. En
 » poder, donchs, daquestas dues me mena me ven- 10795

- » tura; e Cirtes, escalfada en ma amor, ab sos beu-
 » ratges e ab aguayts de sos encantaments axim
 » afalaga, que per .j. any entegrament no hagui
 » poder de partir me della; dins lo qual any se em-
 10800 » prenya de mi e hac de mi .j. fill. Yo, empero,
 » hagui ancia e proposit de partir me della; mas
 » Sirtes, qui ho sentia, ab ses arts encantadores se
 » cuyda quem *pogues retanir. E yo, qui semblant- [V 178 c]
 » ment era instruit en aquella art, ab contraries
 10805 » operacions tots los seus encantaments destruui e
 » anulle. E, per tal com art se desfa ab art, contra
 » los encantaments de Cirtes valgueren tant mes les
 » mies arts; car, ab tots los meus companyons qui
 » ab mi eren, lauors me parti de Cirtes, quin era
 10810 » fort *angoxosa. Mas ¿quem aprofita aquell de- [A 132 b]
 » partiment? Car, yo metent me en mar, vent me
 » arriba en la terra de la Reyna Calipsa, qui, ab les
 » sues arts, axi enlaça mi e los meus, que mes de
 » temps que yo no volgra me retench ab si. Aquell
 10815 » temps, empero, no fo a mi anujos, per la ballesa
 » daquella Regina, de que era mera*ueylosament [V 178 d]
 » bastada, e per los aculliments plasents los quals
 » ab ella trobe; car ella sesforça de esser plasent a
 » mi e als meus. Empero, per la industria de mon
 10820 » seber, fiu que della parti saluament, ab gran pena
 » e trebayl, com les mies arts apenes poguessen
 » foragitar les sues. E dalli, nauegant, vengui en
 » vna altre ylla, en la qual hauia .j. sant oratori, lo
 » qual, per concessio de la diuinal potencia, donaua
 10825 » certs e vertaders resposts a quils demanaua. E
 » daquest oratori demane moltes coses curosament;
 » entre les quals coses affectuosament demane ¿que
 » sesdeue de les nostres animes, pus que son exides

- » dels nostres cossos? E de totes les coses que li
 [V 179 a] » demani hagui certa resposta, *sino del fet de les 10830
 » animes, de que certa resposta no pogui hauer.
 » E com daquell oratori fuy partit, cuydant hauer
 [A 132 c] » bon temps, vent *me forsa de venir en .j. loch
 » ple de molts perills; car aquella es la mar en la
 » qual Serenes, qui son grans besties marines, se 10835
 » deporten: e son del lombrigol en sus de forma
 » de fembra, hauent cara de verge, e del lombrigol
 » auall han tota forma de peix; e daquestas hixen
 » meraueyloses veus, ab meraueylosa acordança de
 » ço, ab cant de gran dolçor, qui en ço de musica 10840
 » cuydaua hom que sobrepujasen los cantos celestials;
 » per que sesdeue quels masquins nauegans, con a
 » ells venen, son sobrepresos per tanta dolçor de lur
 [V 179 b] » cant, que baxen les velas de *lurs naus, e los
 » rems posen alt, e no han cura de nauegar; e axi 10845
 » aquell cant embriaga los coratges daquells mas-
 » quins, que totes altres ancies posen a part; e tant
 » aquella dolçor afalaga lur hoyment, que, oblidats
 » quaix de tots punts, ells mateix no volen menjar
 » ne beure, ans en lurs coratges los deuala vna son 10850
 » la qual los adorm de tot. E com les Serenes veen
 » que ells dormien, decontinent trebuquen les naus
 » desesparades de tot regiment, e les meten a fons,
 » axi quels nauegans en aquellas son acabuçats
 [A 132 d] » dedins. En aquestas aytals Serenes caygui *yo; e, 10855
 » per tal quels companyons ab mi ensemps no fos-
 » sem enbolcats en error de semblant dormir, ab
 [V 179 c] » les mies arts axi tanque les orey*les a mi e a ells
 » fermament, que daquell cant yo ne mos compa-
 » nyons res no hoym; ans, aquellas combatem, en 10860
 » ociem mes de .M.; axi que passam aquell loch
 » saluament, deliurats de lurs perills. E, en apres
 » nauegant, cas desauenturat me porta en altre

- » maior perill, ço es entre Cilla e Caripde; e com
 10865 » per .xv. milles lurs perills golosos sostenen la
 » glotonia daquella mar, se bague la meytat de les
 » mies naus, per que los meus companyons qui eren
 » en aquellas alli periren; mas yo, ab la altre meytat
 » de les mies naus escapat de la glotonia de la mar,
 10870 » nauegant vengui en Ffenicia, on trobe estranya
 » tirannia de gent: car, lexant se correr contra mi
 » e los meus, la maior part daquells ne ocieren a
 » tayl despasa; e lexats *men pochs daquells, tots [V179 d]
 » los bens que lauors hauia en mes naus me tolque-
 10875 » ren, e preseren mi, e aquells qui romangueren dels
 » meus enclougueren en durs carçres; puy, volent
 » los Deus, deliuraren mi e aquells que ab mi
 » ha*uien presos; mas nom restituiren res de les [A133 a]
 » coses quem hauien toltas. Per que, vengut en gran
 10880 » pobresa, he cercat lo mon, e finalment son arribat
 » en esta terra, fet pobre e freturos, segons que po-
 » dets veure.» E lo Rey Ydomeni, aquestas paraules
 hac compassio dell. E axi, aytant com a Vlixes pla-
 10885 gue romandre en Cret, lo Rey lo honra ab gran
 habundancia de totes coses. E finalment, com Vli-
 xes sen uolch partir, li dona .ij. náus, de totes
 *coses necessaries be fornides, ab les quals profi- [V180 a]
 tosamment sen pogues tornar en son Regne. Dona li
 10890 encara molts dons, argent e haur, qui li podien be
 bastar tro sen fos tornat en ço del seu; e, en lo
 partiment, lo prega que passas per lo Rey Altenor,
 qui aquell desijaua molt veure. E obtenguda per
 Vlixes licencia de partir del Rey Ydomeni, puja en
 10895 ses naus, e anassen al Rey Altenor; qui ab cara
 plasent e ab molta alagria lo reebe, e al qual fo

agradable fort la bella parleria de Vlixes e la gran industria de son seny. E alli Vlixes hac certes noues de sa muller Penolope, prexauiolada per tants enamorats, e com ella sa castedat hauia be guardada. 10900

[A 133 b] *E encara hac noues dalcuns qui hauien esuehida sa terra, e aquella tauien, a despler de sa muller.

[V 180 b] E aqui mateix Telamaco, *fill de Vlixes, sabent quel pare era uengut, sen vench a ell, qui li recompta de cert les noues quel pare aqui hauia sabudes. Per 10905

que Vlixes prega lo Rey Altenor quel degues acompanyar en son Regne, ab companya de sos cauellers; la qual cosa Altenor volenterosament atorgant, ab sos cauellers acompanya Vlixes. E, nauegant ab bon temps, tant feu Vlixes, que de nit arriba en sa 10910

Ciutat; e posats en terra los cauellers, aquella nit esuehi les cases dels seus traydors, e, lexant se anar contra ells, tots los ocis, axi que nagu non escapa. E, vinent lo dia en la luent claradat de sa resplendor, sen vench al seu palau, ab lo Rey Altenor en- 10915

[V 180 c] es feta alegre Penolope *en esguardament de son senyor, lo qual ella angoxosa tant de temps hauia desijat de veure! Acorren los Ciutadans per veure lur Rey en tan gran temps esperat, e ab molt goig 10920

molts dons li offeren e presentayles fort grans. Es molt exalçat en son Regne. E aqui fo fet, ab lo Rey Altenor, que Telamoc pres per muller Nausica,

[A 133 c] filla del dit Rey Altenor. Celebren se, *donques, les noces de Telamoc, ab sollempnitats de molts goigs. 10925

E lo Rey Altenor apres sen torna en son Regne; e Vlixes, ab noble estament de son Regne, finalment se reposa ab gran tranquillitat de pau.

23 Telamot o Telamoc se llegeix en A a partir d'aci, ab tot que abans, lin. 03, posa Telamaco; en V Talamot.

ACI ES ACABAT LO .XXXIIJ. LIBRE; E CO-

10930 MENÇA LO .XXXIIJ., DELS FETS DE PIRRO* [V180 d]

10935 **P**ER tal con de Pirro, fill de Achilles, pus
que parti de Troya la present ystoria res
no ha dit, ara entendrem en recomptar
sos esdeueniments. Pirro, de part de son
pare, hague per hauí lo Rey Peleu; com de Peleu
e de Tetis, sa muller, fos engenrat Achilles, qui
hauia engenrat Pirro en la filla del Rey Licodomo.
E axí Pirro hac .ij. havis, ço es Peleu de part de
son pare, e Licodomo de part de sa mara. E Lico-
10940 domo fo fill del Rey Acast, qui encara lauors era
viu, jassia que fos fort veyl. Aquest Acast hauia en
oy Pirro e tots aquells del linyatge de son pare; la
raho per que, aquesta ystoria non parla. Acast *gita [A133 d]
del Regne de Thesalia Peleu, aui de Pirro; axí que
10945 Peleu ne fo *exallat. E encara hauia parats sos [V181 a]
aguayts per matar Pirro com vengues de Troya, de
guisa que no pogues escapar de ses mans. Pirro
empero, depuys que parti de Troya es fo mes en la
mar, molts perills hi sostengue, e lança en mar la
10950 maior part de les coses que portaua ab si; e, ab ses
naus cascades, arriba a Melosa, on aquellas naus
feu adobar e reparar daço que mester hauien. Aquí
sabe com Acast, besauí seu, hauia gitat lo Rey Pe-
leu, son aui, del Regne de Tesalia, e com hauia
10955 posats aguayts contra Pirro; de que Pirro hac gran
despler, axí per lo tan greu dempnatge de son aui,
com per si mateix, per tal com Licodomo, aui mater-
nal, fill del Rey Acast, *lo hauia nodrit de sa infan- [V181 b]
tesa ença. E entre aquestas coses, foragitat lo Rey

- Peleu de son Regne per lo Rey Acast, com per dup- 10960
te del Rey Acast e de .ij. fills que hauia, la .j. appe-
llat Ffilistenes e laltre Menalipo, e vna filla appella-
da Tetis, no gosas aperer en nangun loch publich,
prouehi on pogues mils aturar, tro que son net
[A134a] Pirro tornas de Troya, qui li *pogues ajudar a son 10965
perill; car sabia que ab ses naus per mar deuia
tornar de Troya. E era luny de la Ciutat de Tesalia,
quaix per .viiij. milles, .j. antich edificci, prop la
mar; e entre la Ciutat e aquell edifici hauia alguns
boschs, als quals souent los Reys de Tesalia, per 10970
raho de cassar, solien venir, com hi hagues gran
[V181c] habundancia de feres bes*ties. E aquest antich edi-
fici era estat lexat caure, com fos en loch solitari,
e ia non apparia res sobre terra. Mas hauia hi mol-
tes cauernas daius terra, en les quals cascu se po- 10975
guera segurament amagar; lo forat, empero, per on
hi podia hom deuallar, era amagat e nol veyia hom,
com estigues cubert de moltes romagueres saluatges
e gauerreres; e per aquell forat podia hom leuge-
rament deuallar, per graus quey hauia, a les cases 10980
soterranies, jassia que en la sumitat del forat hagues
vna caua o sobalma, amagada per les romagueres,
en mig de la qual era la bocha del forat. E en
aquest edifici, donchs, Peleu se acostumaua de
[V181d] amagar; *mas souin ne exia, e venia a la riba de 10985
la mar, e guardaua per la mar enlla si per ventura
poguera veure Pirro qui tornas ab ses naus. E Pirro,
adobades ses naus en Molosa, se apparayla de venir
[A134b] vers The*salia, per tal que pogues contra lo Rey 10990
Acast, son besau, venjar Peleu, auí seu, del gita-
ment del Regne, e si mateix defendre e encara
offendre lo besau. E, per tal que pus sauia ho

- pogues fer, dos secretaris seus, Crisigo e Adastre,
 10995 sauis encercadors, trames vers Thesalia, a Assan-
 dre, ciutada de Tesalia, fort feel amich de Peleu,
 e de Pirro axi mateix, per ço que ab ells se *pogues [V 182 a]
 informar de totes coses. Los quals tornats de Tesa-
 lia, e certificats de totes les coses per Assandre, re-
 comptaren feelment a Pirro totes les coses que
 11000 havién vistes e hoydes. Per que Pirro sen puja en
 ses naus per venir a Tesalia; mas, com cuydas dre-
 tament nauegar, tempestat de mar li sobreuench,
 la qual dura quaix .iij. dies. Mas, finalment, plague
 als Deus que ab aquellnas naus, encara no assuaujada
 11005 la rabia dels vents, arriba en .j. port appellat Spe-
 liado; e aquest port era luny de la Ciutat de Thesalia
 tro a .viij. milles, e era prop daquell edifici en lo
 qual lo Rey Peleu se amagaua. En aquell port Pirro,
 las *per trebayl de la mar, deualla en terra; e com [V 182 b]
 11010 a peu sen anas vers los boschs quiy estauen depres,
 cas *meraueylos lo amena a la bocha del forat del [A 134 c]
 edifici; la qual bocha com no pogues hauer vista
 per les erbes entorn qui la cobrien, caygue en ella,
 e a la sobirana e primera de les graus, per on hom
 11015 deuallaua baix, ferma los peus. E com se guardas
 aquellnas graus, desija fort veura que hauia baix; e,
 com hi fos deuallat, veus que de ses cauorques
 isque lo Rey Peleu, qui vee Pirro, net seu, en la
 vista del qual cuyda veure Achilles, tant era ressem-
 11020 blant al pare; per que afectuosament lo abraça, e
 ab lagremes e plorant aquell besa. E finalment *li [V 182 c]
 recompta sos perills, e li fa clams del Rey Acast;
 les quals coses fort desplaen a Pirro, empero totes
 les coses diligentment rete en son cor. Pugen sen
 11025 donchs desus, aui e net, e vansen al port en com-
 panyia dels seus. E sabe Pirro com Ffilistenes e
 Menalipo, fills del Rey Acast, eren venguts en

- aquell bosch caçar; e tantost queu hac hoyt, se des-
 puyla ses vestadures, e demana .j.^a. vil vestadura e
 veyla e esquinsada en moltes parts, e vestis aque- 11030
 lla, e cenyis vna espasa; e, jaquits sos companyons,
 [A 134 d] sol sen vench al bosch. *E no hac molt anat per
 lo bosch, com encontra los .ij. fills de Acast, qui
 demanen a Pirro qui es ne don es vengut, e hon va;
 [V 182 d] e Pirro los respos: «Yo son de *Grecia, e, vinent 11035
 » de Troya, men volia ab vna mia nau tornar, ab
 » mos companyons ensemps, en ma terra. Mas tanta
 » tempestat de mar hauem hauda, que, apres molts
 » perills e trebayls, no molt luny daquesta ribera la
 » nau ses trenchada, axi que .D. personas qui eren 11040
 » en aquella son totes perides; yo, empero, tot sol
 » ne son escapat, e les ones, execant me, quaix
 » mort me han gitat al ribatge, ço es lla on lescuma
 » de les ones trencha e sesten per la terra; del in-
 » flament de les ones trenchants prop de terra, quaix 11045
 » mort son estat lansat en terra; on, apres molt vo-
 » mit de aygua salada que hauia baguda, son .j. poch
 » reuiscolat, e finalment, apres de moltes angoxes,
 [V 183 a] » envides he cobrada sanitat. *E com en aquell
 » naufragi hage perduts tots mos bens que hauia, ara, 11050
 » fet pobre, deman almoyna per les portas, tro que
 » sia vengut a ma casa. E axi vosaltres, si encara
 » no hauets meniat e en aquest bosch hauets apor-
 [A 135 a] » tada alcuna cosa de menjar, siats ne a *mi en alcu- 11055
 » na cosa graciosos.» Los quals li digueren: «Esta
 » ab nos.» E en lendemig, com .j. ceruo anant a son
 espau los vengues dauant, Menalipo, partit de son
 frare, segui aquell ceruo, jaquit son frare ab Pirro.
 E com se fos molt lunnyat dells, seguint lo ceruo
 qui fugia, Polistenes, son frare, per reposar deualla 11060
 del cauall, e decontinent Pirro se lexa anar contra
 ell el ocis. En apres, com lo frare Menalipo tornas

del *encalç del ceruo, Pirro, treta la espasa, se lexa [V183 b]
 anar contra ell, e axi mateix lo mata. E en aquesta

11065 manera Pirro ocis .ij. auoncles seus cruelment, ger-
 mans de Thetis, auia sua. E com sen tornas, fetes
 aquestas morts, encontra Cinarras, de la companyia
 del Rey Acast; lo qual Pirro enterroga on era lo
 Rey Acast; e aquell li respos que Acast era prop.

11070 E decontinent Pirro, treta la espasa, liura a mort
 Cinarras. E decontinent se acosta a les naus, on se
 vesti ses belles vestadures. E, partint se dallen, en-
 contra lo Rey Acast, qui dix a Pirro: «¿Qui est tu?»
 E Pirro respos al Rey Acast: «I. son dels fills del

11075 » Rey Priam, qui posat en captiuitat estich, sots
 » senyoria de Pirro.» Lo Rey Acast, no sabent que

[A135 b] ell *fos Pirro, li dix: «¿On es Pirro?» E ell *li [V183 c]
 respos: «Del mal de la mar tort lassat, es deuallat

» en terra, e, per raho de repos, es deuallat en
 11080 » aquella fouea.» La qual, estesa la ma, li mostra.
 E decontinent, treta la espasa, volch aquell matar.

Mas lauors li apparech Thetis, muller de Peleu, au
 seu, filla del Rey Acast e mara de Achilles, qui li
 dix: «Car net ¿e que entens a fer? ¿e no son yo te

11085 » auia? Despuylada me has de .ij. germans, auon-
 » cles teus ¿e ara me entens a despuylar de Acast,
 » pare meu, besauí teu?» E encontinent Tetis, fer-

mament abessant Pirro, li pres lo bras en la ma del
 qual tania la espasa, per tal que nol leuas per fer lo
 11090 colp. A la qual dix Pirro: «Lo Rey Acast, pare teu,

» ha gitat lo Rey Peleu, marit teu, del Regne, e
 » donchs axi mateix ha offesa tu en aço. Mas,
 » venga Peleu; e, si li *vol perdonar, sim fare yo.» [V183 d]

E vinent donchs Peleu, prega Pirro quel Rey Acast
 11095 no liuras a mort, com lo Rey Acast de la mort de
 .ij. fills seus sia assats turmentat, e la vida li sia
 vuymes pijor que la mort. Per que aqui fo feta pau

- [A 135 c] e bona volentat entre Acast e Pe*leu, qui debans
 eren mal uolents. E, siens tots aquests ensemps,
 ço es Tetis, lo Rey Acast, Peleu e Pirro, comensa- 11100
 ren a parlar del Regne. E lo Rey Acast, qui lauors
 tania lo regiment del Regne axi com a Rey, los
 dix: «Yo, de vuymes, son cascat per gran vellesa,
 » e dels trebayls del Regne he pocha ancia; mos
 » fills he perduts, qui daquell Regne podien hauer 11105
 [V 184 a] » senyoria. Donchs, nagun altre no es, al qual *de
 » dret aquell Regne dege tornar, sino a Pirro, molt
 » car besnet meu. E axi ara de present me despuyl
 » de mon Regne, e de bon grat lo do a Pirro.» E
 decontinent lon reuesti, per la falda de la sua ves- 11110
 tadura. E Peleu dix a Pirro: «E yo tot dret que en
 » aquell he, atorch e transport en tu, car tots temps
 » fo sobirana cobeiança de mon desig que tu ha-
 » guesses senyoria del Regne de Tesalia.» Leuen se
 tots daquell loch, e pugen en lurs caualls; per que 11115
 Pirro mana que totes les sues naus fossen menades
 en Thesalia. E, vinents tots en Thesalia, lo Rey
 Acast mana a tots aquells de Thesalia que faessen
 sagrament de feeltat e homenatge a Pirro. E ells fo-
 ren fort alegres de la senyoria de Pirro; per que lo 11120
 [A 135 d] sagrament *e homenatge li feeren ab gran goig.
 [V 184 b] *E lo seguent dia Acast e Peleu coronaren Pirro
 Rey del Regne de Thesalia, en la cadira del qual
 Regne Pirro fo asegut e coronat; e es estat fet, per
 fauor del Rey Pirro, quel Regne de Tesalia fa exal- 11125
 çat sobre tots los Regnes de Grecia; e Pirro aquell
 Regne tench en gran pau, tro a la fij de sos dies.
 Lo Rey Ydomeni de Cret mori, lexats .ij. fills, ço
 es Mennon e Laert; mas Mennon apres mort de son
 pare visch poch, e mori e iaqui lo Regne a Laert, 11130
 frare seu; e Mennon en Cret ab gran honor fo so-
 terrat. E Telamoc, fill de Vlixes, hac de Nausica,

- sa muller, filla del Rey Altenor, .j. fill appellat Deifebo. Mas a Pirro altra vegada torna la ystoria,
- 11135 ço es com vengueren sos fets e en qual manera, e com Pirro fení sos dies. Lo Rey Acast, de la mort de sos *fills fort angoxat, los corsos dells feu portar a Tesalia; e aqui, per menament del Rey Pirro, foren soterrats en moniments fort precioses. Los
- 11140 ffats, empero, qui a aquells qui viuen en gran felicitat son enueiosos, posen cechs aguayts, ab los quals de la altesa de la felicitat los façen *soptosament trebucar; car mostren quels plaen fort aquelles coses de que puyx hixen dempnatges dolorosos.
- 11145 E axí Pirro, constitueit en la altesa de son Regne, fo pres per cobiànça de escalfada amor de Hermiona, filla de Helena e de Menalau, e muller de Orestes; per que, dada obra que satisfaes a la sua volentat, tolch per forsa Hermiona a Orestes, son
- 11150 marit, e del Regne de Micennes, qui fo de Agame-neon, en lo qual Orestes regnaua, *la trasch furtiuament e la sen mena, e la aiusta ab si en matrimoni. Ffo angoxos Orestes de tan gran iniuria a ell feta; mas no ha poder que Pirro en son Regne propri
- 11155 puxa esuehir. Empero penssa en si mateix en los fets esdeuenidors, per que ell hage poder de hauer ne plena venjança. E esdeuench se que Pirro en la ylla Delfon proposa de anar e fer gracies al Deu Apollo e als altres Deus de moltes victories que en
- 11160 Troya hauia aconseguides, e de la venjança de la mort de Achilles, pare seu, feta per Paris. Per que Pirro en aparallament seu se mes al cami, e anassen a la ylla Delfon, jaquits en son palau Andromacha, qui fo muller de Hector, e .j. fill poquet della
- 11165 e de Hector, qui hauia nom Laumedonta, *e ella [V185 a] era prenys de Pirro. *E encara, lexada Hermiona, [A136 b] muller sua, la qual apres lo departiment de Pirro

trames a Menalau, pare seu, que mal li hauia pres de Pirro, son marit, qui, torbat per sola amor de Andromacha, poch o no res se curaua della; e axi, 11170
que vengues tost vers Tesalia, e que liuras a mort Andromacha, ab son fill Laumedonta. Per que Menalau, per les paraules de sa filla, se cuyta; e iaquida la vergonya de sa noblesa, se lexa anar contra Andromacha. Mas soptosament Andromacha pres 11175
en sos brassos son fill Laumedonta, e cuytas de fugir a les places; e aqui cridant fortment, demana ab lagremes ajuda del poble contra Menalau, que
[V185 b] lo poble no la leix ociure *ab lo petit fill seu. E lo poble decontinent corre a les armes, e ab ma armada ensequexen Menalau; axi que Menalau, per temor del poble, espaordit sen torna en ço del seu. Orestes, empero, sabent que Pirro era vengut en la ylla Delfon, sen hi ana ab molta companya de cauellers, e ab poderosa ma esuehi Pirro, e de sa propria ma 11185
lo mata. E mort Pirro, fo soterrat en aquella ylla; e Orestes recobra sa muller e la sen mena en son
[A136 c] *Regne. Peleu, empero, e Thetis tragueren de Tesalia Andromacha prenyada de Pirro, e Laumedonta, son fill, e menaren los en la Ciutat de Molosa; e aqui Andromacha enfanta, e hac fill, qui fo 11190
[V185 c] appellat Achilles. Aquest Achilles per son temps cresque, e Laumedonta, *frare seu, corona Rey de Tesalia, posat a part si mateix al qual aquell Regne rahonablement pertanyia. E no res menys, per amor 11195
de aquell frare, volch e mana que tots los Troyans qui eren en Grecia fossen frachs.

Açi fa mencio la ystoria, segons que es recomptat dessus en lo .xxvj. libre, que, com Achilles hac mort Troyol, lo cors daquell liga a la coha del 11200

- seu cauall, e per tota la host ab gran vituperij lo rocega. Per recobrament del qual cors lo Rey Mennon baroniulment trebayla, e darrocha Achilles del cauall, el naffra mortalment, axi que quaix mort
- 11205 lo sen portaren a ses tendes; e en qual manera puyx Achilles, no per sa virtut bataylarosa, mas tray*do- [V 185 d]
rament, ocis Mennon quaix pres per los Mirmidons qui eren companya de Achilles; e en qual manera depuys lo Rey Priam feu sotarrar magnificament lo cors de Mennon apres de Troyol.
- 11210 Ara recompte la pre*sent ystoria quel Rey Mennon hauia .ja. germana, de meraueylosa ballesa, la qual manifestament vench dauant tots al moniment de Mennon, e aquell feu obrir, e trasch ne los ossos
- 11215 de Mennon, e aquells posa en .j. vexell daur per conseruar los; la qual decontinent, ab lo dit vexell, dalmig daquells quiy eren e dauant lurs huyls axi desparague de tot, a manera de ombra, que james depuys en aquell loch no fo vista. Aquesta digueren
- 11220 alguns que fo Deessa o filla de Deu, o vna daquellas que les gents *appellen ffada. [V 186 a]

ACI ES ACABAT LO .XXXIIIIJ. LIBRE; E COMENÇA LO .XXXVe. E DARRER LIBRE, EN LO QUAL SE RECOMPTE LA MORT DE VLIXES

- 11225 ER recomptar e escriure la mort de Vlixes, lexades a present altres coses, sendressa la present ystoria. E recompte e diu, que Vlixes vna nit dormia en son lit, e adormit viu de si aytal visio, que viares li era que vees
- 11230 vna ymage de persona ioue, de tan meraueylosa ballesa, que nos penssara *hom que fos ymage humanal, mas forma diuinal per sobres de sa ballesa. [A 137 a]

- Encara li era viares que vltra manera ell desijas
que tochas aquella ymage, e que fermament la for-
[V 186 b] ças de abrassar la; *mas que ella esquiuaua sos 11235
abrassaments, e quel volia guardar de luny. Puys
era li viares que si acostas pus prop, e que ella li
demanaua que volia; e que ell, segons sos viares,
li deya: «Vuyl quens aiustem ensemps, per tal que
» conega.» E que ella deya a Vlixes: «O, e quant en 11240
» aço es la tua demanda greu e amargosa! car tu
» demanes a mi que sia aiustada a tu; mas, o, quant
» aquell aiustament sera malestruch! cor mester es
» que daytal aiustament la .j. de nosaltres muyre.»
Mes auant, li era viares que aquella matexa ymage 11245
portas en la ma .ja. lança, en la sumitat de la qual
li era semblant que hagues vnas carretes poques,
totes per artifici fetes de peys. En apres li era sem-
[V 186 c] blant *que aquella ymage se volia partir dell, la
qual li deya: «Aço es senyal de senyoria e del de- 11250
» partiment qui a la fij entre nos .ij. ha a esser.»
Vlixes, empero, solt del dormir, se meraueyla molt
de la visio del sompni. Molt encercha en son co-
ratge que vol dir aquell sompni. E finalment, venint
[A 137 b] lo dia, cercha los ahuyrers e *deuins, els feu venir 11255
a ell; als quals vinents, recompta la calitat del
sompni, e ells li digueren que, per la significança
daquell sompni, clarament conaxia hom que Vlixes
per son fill deuia esser liurat a exallament o a mort.
Per raho de la qual cosa Vlixes, fort espahordit, 11260
Telamoc, fill seu, feu pendre, el feu tanir pero com
a fill en bona guarda. E ell tria a si mateix loch en
[V 186 d] que *segurament pogues estar, ab molt feel com-
panyia dalcuns secretaris en qui ell se fiaua; e
aquell loch enforti de murs alts e forts, axi que no 11265

- podia hom a ell entrar, sino per .j. pont de volta. Hordona encara que nagu no entras a ell, sino alcu dels seus secretaris. E esdeuench se que, com Vlixes, segons que dessus es dit, de Cirtes hagues
- 11270 haut .j. fill, appellat Telago, lo qual nagu sino sa mare no sabia de qui era fill, e ia Telago hagues .xv. anys, aquest Telago curiosament demana a sa mara de qui era fill, e si es viu son pare, e hon esta; e la mara molt estech que nol ne volia certificar.
- 11275 Mas, finalment, com sobre la demanda del pare molt la hagues congoxada, *sobrada per enuig dix e manifesta a son fill quel Rey Vlixes era son pare, e instrui diligentment lo fill del loch on Vlixes estaua. E *Telago, en lo recomptament de la mara fet [A 137 c]
- 11280 fort alegra, ab gran desig congoxa veure son pare, e crema de gran desig que a ell sen puxa anar. E, hauda licencia del partir de sa mara, qui de tost tornar lo prega, Telago se met al cami; e tant ana per ses iornades, que vench en Acaya, on, fet cert
- 11285 del loch on estaua Vlixes, se acosta en aquell loch. E com .j. dilluns de mati aqui fos vengut, en la entrada del pont troba les guardes de Vlixes, los quals afectuosament prega que de grat lo lexen entrar a Vlixes; e aquells li ho neguen, volents seruar
- 11290 lo menament de lur senyor; e Telago los insta ab humils pregaries, e aquells, husans de força, foragiten aquell iniuriosament *el empenyen ab força; [V 187 b]
- per que Telago, com aytals iniuries no volgues sofferir, contra .j. de les dites guardes se lexa anar,
- 11295 e ab puny clos axi poderosament lo feri en la cadena del coll, quel ocis; e les altres guardes, sos companyons, empenyent axi mateix *forciuolment, gita [A 137 d]
- del pont, els darrocha al vall; de ques moch gran brogit; e molts, prenants armes, se lexen anar contra
- 11300 Telago, faens lur poder de ociurel. Mas Telago,

empenyent se contra .j. daquells quis eren lexats anar contra ell, li tolch baroniulment la espasa que tania en la ma, e lexant se anar contra los altres ab la espasa nua, ne ocis .xv. daquells, e ell fo per ells greument naffrat. En apres, com lo brogit
 [V 187 c] maior cresques, a les *veus daquell brogit se leua 11305
 Vlixes, duptant que alcu de la companyia de Telamoc, que ell tania pres, no hagues esuehits los seus domestichs, e que, per lo deliurament daquell, los naffras ols matas. Per que Vlixes, irat, ab .j. dart 11310
 que portaua en la ma sen vench al loch del brogit, on viu los seus jaens en terra morts per aquell ioue, sens que nol conaxia; e, esguardant lo, en venjança daquells qui eren morts, trames lo dart contra ell, axi quel ne feri, mas nol naffra gayra. Mas Telago, 11315
 abriuadament prenent aquell mateix dart de terra, lo retorna contra Vlixes, lo qual no conaxia, axi quel
 [A 138 a] ne naffra mortalment, pas*sant lo li per lo costat. De la qual naffra Vlixes caygue en terra, no podent
 [V 187 d] se sostenir, e viu que era prop de la *mort, car les 11320
 forces del cors li defallien. E com ia li defallis la paraula, ab paraules balbes demana a Telago qui es, car a Vlixes ve a memoria la mortal visio del seu sompni. E Telago, per la interrogacio de Vlixes, demana a aquells qui estauen entorn qui es aquell 11325
 quil enterroga, e dien li que Vlixes; la qual cosa hoyda, Telago angoxos crida, dient: «A, quina » malauentura es mia! vengut son veure mon pare, » quem alegras ab ell com ell me veuria, e ara yo » son estat occasio de la sua mort.» E encontinent, 11330
 per sobres de dolor, caygue en terra axi com a mort. Ffinalment, leuant se de terra e esquinçades ses vestadures, com fos sens armes, se colpege la sua

13 ioue que conaxia A. 29 m. ab ell A.

- 11335 cara ab los punys, e del seu cap sos cabeyls rossos
ar*rancha, e, lantsant se als peus de Vlixes, puy [V 188 a]
dressant se, ab sanglots e lagremes dix li: «Yo son
» lo deseuenturos Telago, fill de Cirtes, lo qual tu,
» Vlixes, pare meu, desauenturadament engendrest.
» Si mors, car pare, placia als Deus que yo ab tu
11340 » muyre, e que apres tu mi no lexen viure los Deus.»
E Vlixes, pus que conague que aquell *era son fill [A 138 b]
e de Cirtes, asuaujas enuers ell, ab gran defalliment
de son cors en que era, e, lexades les paraules, li
mana ques abstenga de la dolor. Tramet, empero,
11345 per Telamoc, fill seu, lo qual vinent, se vol lexar
anar contra Telago, axi com aquell qui era desijos
de venjar la mort del pare. Mas Vlixes, ab paraules
e ab senyals, aytant com *pot veda a Telamoc que [V 188 b]
no fassa mal a Telago, ans lage car axi com a frare
11350 seu. En apres Vlixes fo portat quaix mort en Acaya,
on visque solament .iiij. dies, e mori; e fo soterrat
a manera reyal en Acaya. Apres mort del qual, en-
continent Telamoc fo fet Rey del Regne del pare,
e feu molta honor a Telago, son frare, e retench lo
11355 ab si per .j. any e mig; e ab gran honor lo feu ca-
ueller, e mes auant lo volia retanir en son Regne.
Mas Telago, congoxat per letres de la mara, e per
satisfes a la volentat de la mara, jassia forsats parteix
del frare; en lo departiment del qual, Telamoc ab
11360 molts dons lo honra, e li dona tot ço que hauia
V 188 c] mester per son departiment. Partis, donchs, *Tela- [A 138 c]
go de son frare, ab moltes lagremes que cahien a
cascu. E, apres lo seu departiment, sa e alegra per-
uench a la ylla Aulida; del retornament e venguda
11365 del qual vltra manera la mara fo alegra, qui debans

34 ab punys A. 44 abtenga A. 52 reyal a Caya A. 59 en
departiment A.

nera estada fort anciosa, per tants perills dels ffats qui axi desauenturadament esdeuengueren, segons que ella hauia ia preuist ab la sua art. E no passaren molts dies que Cirtes enmalalti, de la qual malaltia fort oppremuda, fina sos dies. Per que Telago 11370 fo fet Rey de son Regne, e visque en aquell Regne .lxx. anys, e sots la sua governacio fo multiplicat lo Regne de Acaya. Vlixes, empero, visque .xciiij. anys e mori en son Regne.

En aquest loch Dares a la present obra feu fij, 11375 e axi mateix Corneli. Les altres coses, donchs, son del libre de Dites; jat sia que Dares troya en la preso de Troya a la sua *obra faes fij, e mes auant en son libre no procehi. Les altres coses son del libre de Dites; en tro a la fij aquell volch fer entegrament la sua obra. E axi, si alcuna cosa se troba ena- 11380 dida a aquesta *obra, creedor es que no sia de la veritat daquella obra tro a la fij, mas que sia obra fenta. Empero Dares e Dites, qui, en temps de les batayles de Troya, en aquellas batayles foren presents, en la composicio de lurs libres son estats trobats en maior partida concordans, e en poques coses discordants. E que, donques, Anthenor e Eneas sien estats faedors de la tracio de Troya, be sen concorden. Dix, empero, Dares que Polidames, 11390 fill de Anthenor, de nit sen ana als Grechs, e que aquella nit tracta ab ells de la tracio de la *Ciutat, e que, ab lo senyal que ell los daria, entrassen en aquella. Dix encara quels Grechs, com de nit entraren en Troya, noy entraren per lo mur qui fo 11395 romput per raho del cauall de aram fet per los Grechs, com de aquell cauall no hage feta naguna mencio; mas dix que eren entrats per la porta Sean,

- vna de les portas de la Ciutat de Troya, en sumitat
 11400 de la qual porta era estat fet e fermat de marbre .j.
 gran cap de cauall, jassia que Virgili del cauall da-
 ram *ab Dites se concort. E en aquesta porta Sean [A 139 a]
 dix Dares que Anthenor e Eneas, ab Polidames,
 huien reebuts los Grechs, e per aquell loch los
 11405 huien donada entrada, e per aquells aquella nit
 *era estat pres lo gran Ylion, e en aquell primera- [V 189 b]
 ment huien mes Neptolomo, fill de Achilles. Dix
 encara Dares que Eneas, no solament hauia ama-
 gada Polixena, ans encara sa mara Heccuba ab ella;
 11410 e que per allo era estat condemnat a exili. De la
 mort, empero, de Heccuba no dix res. Mas en la
 fij de la sua obra aço anadi: Bataylat es estat .x. anys
 e .vj. meses e .xij. dies; e dels Grechs vengueren
 a Troya .Dcccvj. milia combatents; los Troyans
 11415 combatents e que per defendre la Ciutat batallaren,
 foren .Dclxxvj. milia; dix encare que les naus ab
 que Eneas fo exallat foren .xxij. ab que Paris era
 anat en Grecia; los Troyans *qui seguiren Anthenor [V 189 c]
 foren .ij. milia .D., e los altres seguiren Eneas. Los
 11420 Troyans e los Grechs maiors de cascuna part, quals
 e per qui foren morts, foren aquests, segons que
 escriui Dares: Hector *ocis lo Rey Prothesalau, lo [A 139 b]
 Rey Patroclo, lo Rey Vmers, lo Rey Merion, lo Rey
 Archilogo, lo Rey Prothenor, lo Rey Ortomeri, lo
 11425 Rey Epistropo, lo Rey Cedi, lo Rey Alpinor, lo Rey
 Dormis, lo Rey Polixenar, lo Rey Philis, lo Rey
 Xantipo, lo Rey Leocho e lo Rey Polipiten. E Paris
 ocis Palamides, e lo Rey Antilogo, Achilles e
 Ayachs. E Ayachs ocis Paris, com morissen per
 11430 naffres que la .j. feu a laltre. *Eneas ocis lo Rey [V 189 d]
 Anfimato e lo Rey Mereu. Achilles ocis lo Rey

Eufemi, lo Rey Ydomeni, lo Rey Plebeu, lo Rey
Eusteri, lo Rey Licomi, lo Rey Euforbi, Hector,
Troyol, lo Rey Mennon e lo Rey Neptoleu. E Pirro
ocis Pantasilea, lo Rey Priam e sa filla Polixena. 11435
Diomedes ocis lo Rey Antipo, lo Rey Exterior,
lo Rey Prothonor e lo Rey Obtomeno.

FFINITO LIBRO SIT LAUS ET GLORIA CHRISTO. AMEN.
QUI SCRIPSIT SCRIBAT SEMPER CUM DOMINO VIUAT.
AMEN. 11440

VIUAT IN ETERNUM QUI DAT MICHI TALE FALERNUM.
AMEN.

TAULA

	<u>Pàgina</u>
PORTADA	V
DEDICATORIA	VII
NOTA PRELIMINAR	IX
§ 1. L'autor y el llibre... ..	IX
§ 2. La traducció catalana	XIV
§ 3. Els manuscrits catalans.	XIX
§ 4. Discussió de variants	XXVII
§ 5. El nostre text imprès	XXXIII
§ 6. Comentari final..	XXXIV
HISTORIES TROYANES	I
En nom de nostre senyor Deu Jhesu Christ e de la sua Mare molt homil nostra Dona Sancta Maria; aci co- mença lo proloch de les <i>Histoires Troyanes</i> , les quals en Jacme Conesa, Prothonotari del senyor Rey d'Ara- go, esplana de lati en romans.	3
[Prolech de Guiu de Columpnes]	5
Aci comença lo primer libre, de Peleu, Rey de Tesalia, qui ab pregaries sues e induccions anima Jason, nebot seu, que anas per hauer lo vellor dor... ..	8
Aci es acabat lo primer libre e comença lo segon, qui parla dels Grechs qui arribaren a les pertinencies de Troya e del Rey Laumedonta qui indignament feu partir Jason e Hercules daquell loch on eren arribats.	15
Aci es acabat lo segon libre e comença lo tercer, qui par- la de la medicina donada per Medea a Jason per la batayla faedora ab los bous e ab lo drach... ..	31

Es acabat lo tercer libre; comença lo quart, de la primera destruccio de Troya feta per Jason e Hercules ...	47
Lo quart libre es acabat; segueix se lo cinquè, de la fundacio en apres feta de la gran Troya per lo Rey Priam.	61
Aci es acabat lo .v. ^e libre; comença lo .vj. del consseyl donat per Paris qui ana en Grecia.. ...	80
Es acabat lo .vj. ^e libre; comença lo .vij. ^e de Paris qui ana en Grecia e sen amena Helena. ...	96
Lo .vij. ^e libre es acabat; comença lo .viii. ^e dels Grechs als quals peruench fama del arrapament o prenimement de Helena, e han consseyl entre si que sen deu fer.. ...	112
Açi es acabat lo .viii. ^e libre, e comença lo .ix. del nombre de les naus les quals los Grechs amanaren contra Troya ...	117
Aci es acabat lo .ix. libre; comença lo .x. ^e dels Grechs qui trameten al Deu Apollo a la ylla dita Delfon per hauer resposta dell daço quels hauia esdeuenir...	119
Aci es acabat lo .x. ^e libre; e comença lo .xj. ^e del estol dels Grechs que parteix de Athenes ...	127
Aci feneix lo .xj. libre; e comença lo .xij. com Diomedes e Vlixes foren trameses al Rey Priam per recobrament de Helena...	134
Aci es acabat lo .xij. libre; e comença lo .xiii. ^e qui parla com Achilles e Telafus foren tramesos per los Grechs a vna ylla dita Mecina per hauer gran copia de viandes a ops de les hosts dels Grechs...	144
Aci feneix lo .xiii. ^e libre, e comença lo .xiiii. ^e dels Grechs qui partiren de la ylla de Tenidon e sen anaren al setge de la ciutat de Troya; e de la primera batayla dels Grechs e dels Troyans ...	155
Es finit açi lo .xiii. ^e libre; e comença lo .xv. apres quel setge fo posat en Troya ...	169
Lo .xv. libre es complit; e comença lo .xvj. libre, de la tercera batayla dels Grechs e dels Troyans, donada empero treua a .ij. mesès...	196
Es complit lo .xvj. libre; comença lo .xvij. de la quarta batayla ...	201
Lo .xvij. libre es complit; e comença lo .xviii. ^e libre, de la .v. ^a batayla ...	206

Ffeneix lo .xviij. libre; e comença lo .xix. de la .vj. ^a batayla.	212
Açi feneix lo .xix. libre; e comença lo .xx. ^e de la .vij. ^a batayla	221
Aci feneix lo .xx. libre, e comença lo .xxj. de la .viij. ^a batayla e de la mort del noble Hector	225
Aci feneix lo .xxj. libre; e comença lo .xxij. del sepulcre de Hector, e de Palamides qui fo elegit en regidor e emperador de la host dels Grechs... ..	232
Aci feneix lo .xxij. libre; e comença lo .xxiij. de la .ix. ^a batayla	239
Aci feneix lo .xxiij. libre; e comença lo .xxiiij. parlant de Achilles qui encara esta enlaçat per amor de Polixena, e no vol entendre en debellar contra los Troyans ...	245
Aci feneix lo .xxiiij. libre; e comença lo .xxv. parlant de la mort de Deifebo, Rey de Carpedonia, e de Palamides, morts en aquella batayla... ..	249
Aci feneix lo .xxv. libre; e comença lo .xxvj. de la .xv. ^a batayla e de la mort del bon Troyol	258
Aci feneix lo .xxvj. libre; e comença lo .xxvij., de la mort de Achilles e de Paris e de Ayachs..	270
Lo .xxvij. libre es complit; e comença lo .xxviij. parlant de la venguda de vna verge appellada Pantasilea, Regina de les Amazones, qui vench ab .M. puelles en ajuda del Rey Priam, e de la mort daquella	278
Açi feneix lo .xxviij. libre; e comença lo .xxix. parlant de la maluada tracio tractadora per los traydors publichs Eneas e Anthenor contra la lur gran e noble ciutat de Troya	286
Aci feneix lo .xxix. libre; e comença lo .xxx. de la preso e destruccio de la noble ciutat de Troya, e de la mort del Rey Priam e de sa muller e encara de sa filla Polixena.	299
Açi feneix lo .xxx. libre; e comença lo .xxxj., del exil de Eneas e relagacio de Anthenor de Troya, e de la mort de Thelamoni... ..	311
Açi feneix lo .xxxj. libre; e comença lo .xxxij., del nauffraig de les naus dels Grechs e de la mort de Agameneon	321

	<u>Pàgina</u>
Açi fencix lo .xxxij. libre; e comença lo .xxxiiij., on se tracta de la veniança que Orestes feu de la mort de son pare, lo qual sa mara hauia fet ociure, e ell ocisla e recobra son Regne	330
Aci es acabat lo .xxxiiij. libre; e comença lo .xxxiiij., dels fets de Pirro	341
Açi es acabat lo .xxxiiij. libre; e comença lo .xxxv. ^e e darrer libre, en lo qual se recompte la mort de Vlixes.	349
TAULA.	357

REGISTRE

(a), b, c, (1), 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15,
16, 17, 18, 19, 20, 21, 22 y 23.

Tots son quaderns, exceptats (a) duern y 23 tern.

NOTA. — La làmina-facsímil del manuscrit A de les HISTORIES TROYANES va enquadrada entre les pàgines XX y XXI.

Fou acabat el present llibre de les

HISTORIES TROYANES

als xxvii dies de desembre de l'any

MCMXVII

per l'estampa dita «L'Avenç»

en la noble ciutat de

BARCELONA

BIBLIOTECA CATALANA

dirigida y publicada per R. MIQUEL Y PLANAS

Antics textos catalans, curosament donats a llum segons les primitives edicions o en vista dels manuscrits. Edicions de bibliòfil, en excelent paper de fil, ilustrades ab facsímils y acompanyades d'estudis y notes bibliogràfiques y crítiques.

VOLUMS PUBLICATS

LLIBRE DEL SABI Y CLARISSIM FABULADOR ISOP, *historiat y notat als marges del llibre y ara novament corregit per R. Miquel y Planas, en vista de les edicions de 1550 y 1576 y de les posteriors en català publicades. Barcelona, MCMVIII.*

Un volum de XVI + 336 pàgs., ab gravats (agotat)

LA FIAMETA DE JOHAN BOCCACCI, *Traducció catalana del XV^{en} segle. ara per primera volta publicada per R. Miquel y Planas, segons el manuscrit existent en l'Arxiu general de la Corona d'Aragó. Barcelona, MCMVIII.*

Un volum de XXIV + 280 pàgs., ab facsímils.. 16 pessetes

CANÇONER SATÍRICH VALENCIÀ DELS SEGLES XV Y XVI, *publicat, ab una introducció y notes, per R. Miquel y Planas, en vista dels manuscrits y edicions primitives. Barcelona, MCMXI.*

Formen part d'aquest CANÇONER les següents obres: *Lo Procés de les Olives, Lo somni de Joan Joan, Procés de Viudes y Donzelles, La Brama dels Llauradors, Obra pera'ls vells, Colloqui de dames, etc.*

Un vol. de XXXVI + 376 pàgs., ab facsímils... 20 pessetes

LA IMITACIÓ DE JESUCRIST, *del Venerable Tomàs de Kempis. Traducció catalana de Miquel Pérez, novament publicada per R. Miquel y Planas, segons la edició de l'any 1482. Barcelona, MCMXI.*

Un volum de XX + 300 pàgs., ab facsímils ... 16 pessetes

OBRES DE J. ROIÇ DE CORELLA, *publicades, ab una introducció, per R. Miquel y Planas, segons els manuscrits y primeres edicions. Barcelona, MCMXIII.*

Un volum de XCII + 460 pàgs. 20 pessetes

LEGENDES DE L'ALTRA VIDA, *Viatges del Cavaller Owein y de Ramón de Perellós al Purgatori de Sant Patrici; Visions de Tundal y de Trictelm; Aparició de l'esperit de G. de Corvo; Viatge d'en Pere Portes a l'Infern. Textes antics publicats per R. Miquel y Planas. Barcelona, MCMXIV.*

Un volum de XII + 364 pàgs. 16 pessetes

LLIBRE ANOMENAT VALERI MAXIMO, *dels dits y fets memorables. Traducció catalana del XIV^{en} segle per Frare Antoni Canals, ara per primera volta estampada segons el còdex del Consell de Cent barceloní, per R. Miquel y Planas. Barcelona, MCMXIV.*

Dos volums, de LII + 312 y de (4) + 384 pàgs. 32 pessetes

NOVELARI CATALA DELS SEGLES XIV A XVIII, *publicat en vista dels manuscrits y edicions primitives per R. Miquel y Planas. Barcelona, MCMVIII - MCMXVI.*

Volum I: *Estudi històric y crític sobre l'antiga novel·la catalana; La Filla del Rey d'Hungria; La Filla de l'Emperador Constanti; Lo Fill del Senescal.*

Volum II: *Historia de Paris e Viana; Lo Carcer d'Amor; Historia de l'esforçat cavaller Partinobles; Historia del noble y esforçat cavaller Pierres de Provença.*

Volum III: *Scipiò y Anibal; Jacob Xalabin; Frondino y Brisona; Deitira; Ecuthonfila; Neptuno y Diana; Somni de F. Alegre; Rahonament entre F. Alegre y Sperança; Despropriament d'Amor; Pensament de P. J. Ferrer; Rondalla de Rondalles; Rondaya de Rondayes en mallorquí.*

Tres volums 60 pessetes

LES OBRES D'EN BERNAT METGE: *Lo Llibre de Mals Amonestaments; lo Llibre de Fortuna y Prudència; la Historia de Valier y Griselda; y Lo Somni, hont se tracta de la immortalitat de l'ànima, de la sobtosa mort del Rey en Johan, de coses infernals y de costumes de homes y de fembres. Textes autèntichs, publicats en vista de tots els Manuscrits coneguts, per R. Miquel y Planas. Barcelona, MCMX.*

Un volum... .. 16 pessetes

LLIBRE ANOMENAT VITA CHRISTI, *compost per Sor Isabel de Villena, abadessa de la Trinitat de Valencia, ara novament publicat segons l'edició de l'any 1497 per R. Miquel y Planas. Barcelona, MCMXVI.*

Tres volums 36 pessetes

LES HISTORIES TROYANES de Guiu de Columnpnes, *traduides al català en el XIV^{en} segle per En Jacme Conesa y ara per primera volta publicades per R. Miquel y Planas. Barcelona, MCMXVI.*

Un volum de XL + 364 pàgs. 12 pessetes

EN PREPARACIÓ

CRÓNICA D'EN BERENGUER DE PUIGPARDINES.

REGIMENT DE LA COSA PÚBLICA, *de Fra Francesch Eximeniç.*

JARDINET D'ORATS. *Cançoners dels segles XV y XVI.*

TRAGEDIES DE SÈNECA, *traduides per Antoni Vilaregut (segle XIV).*

ESCALA DE CONTEMPLACIÓ, *de Fra Antoni Canals.*

FLOS SANCTORUM. *Traducció catalana del segle XIV.*

LLIBRE DE LES DONES, *de Fra Francesch Eximeniç.*

BREVILOQUI DE JOAN GALENS. *Traducció catalana del segle XIV.*

FLOR DE LA BIBLIA, *de Sant Pere Pascual.*

LLEGENDARI DE LA VIDA, PASSIÓ Y MORT DE N. S. JESUCRIST.

VIDA DE LA VERGE MÀRIA, *de Miquel Pereç.*

LES TRANSFORMACIONS D'OVIDI, *traduides per Francesch Alegre.*

PRIMERA GUERRA PÚNICA, *de Lleonart Aretí, traduida per Francesch Alegre (segle XV).*

CERCAPOU DEL CRESTIA, *de Fra Francesch Eximeniç.*

DIRECCIÓ Y ADMINISTRACIÓ

Casa MIQUEL-RIUS, carrer de Mallorca, 207; Barcelona

